

นิวาปปุฏฺโฐติ กุณฺทกาทินา สุกรภตฺเตน
 ปุฏฺโฐติ. ฆรฺสูกรโร หิ พาลกาลโต
 ปุฏฺฐาย โปสิยมาโน ภูลสรีรกาลเ
 เกหโต พหิ นิกฺขมิตฺตุ อลภนฺโต
 เหมจฺจามณฺจาทิสฺสุ สมฺปรีวตฺติตฺวา
 สมฺปรีวตฺติตฺวา อสฺสสนฺโต ปสฺสสนฺโต
 สยเตว. อิทํ วุตฺตํ โหติ : ยทา
 ปุริโส มิทฺธ จ โหติ มหคฺขมฺโส จ,
 นิวาปปุฏฺโฐติ มหาวราโห วิย อณฺเณน
 อิริยาปเถน ยาเปตฺตุ อสฺกโกนฺโต
 นิทฺทาสีโล สมฺปรีวตฺตสายี, ตทา โส
 “อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”ติ ติณฺนิ
 ลกฺขณานิ มนฺสิ กาทฺตุ น สกฺโกติ.
 เตสํ อมฺนสิการา มนฺทปญฺเอย
 ปุณฺปฺปุณฺํ คพฺภํ อูเปติ, คพฺภวาสโต น
 ปริมุจฺจตีติ.

และภุตตวमितกพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง.
 คำว่า **นอนหลับ** ได้แก่ เป็นผู้ชอบหลับ.
 คำว่า **พลิกกลับไปมา** คือ เป็นผู้มีปกติ
 นอนพลิกตัว ด้วยอำนาจตามประกอบสุข
 ในการนอนและสุขในการอิง. คำว่า
อันบุคคลเลี้ยงด้วยอาหาร คือ ถูกเขา
 ปรนเปรอด้วยข้าวเลี้ยงหมูมีรำเป็นต้น.
 จริงอยู่ สุกรบ้านถูกเลี้ยงไว้ตั้งแต่ยังเป็น
 ลูกหมู ในเวลาร่างกายอ้วน ไม่ได้
 ออกไปข้างนอกบ้านเลย ย่อมนอน
 เกือกกิ้งห้ายใจพืดพาดอยู่ภายใต้เตียง
 เป็นต้นนั่นเอง. มีอธิบายดังนี้ : ในเวลา
 ที่คนมักง่วงซึมและบริโภคมามาก ไม่อาจ
 จะใช้อิริยาบถอื่นดำรงชีพได้ ก็ชอบหลับ
 พลิกตัวไปมา ดุจสุกรใหญ่อันบุคคลเลี้ยง
 ด้วยอาหาร, เขาไม่อาจจะกระทำไว้ในใจ
 ถึงไตรลักษณ์ว่า “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
 เป็นอนัตตา”. เพราะไม่กระทำไว้ในใจ
 ถึงไตรลักษณ์นั้น จึงเป็นคนมีปัญญาน้อย
 ชอบเข้าห้องบ่อย ๆ ย่อมไม่พ้นไปจาก
 การอยู่ในห้องได้.

“อยฺสวา มณฺ”ติ คาทายํ
 อยฺสาคิ อยฺโต. สมฺภูจฺิตนฺติ ชาตํ.

ในพระคาถาว่า “อยฺสวา มณฺ”
 มีอธิบายต่อไป. คำว่า **อยฺสา** แปลว่า

คุณกิตติ ดำเนินชาตฺวานิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตฺถุจายาติ ตโต อฏฺฐหิตฺวา. **อติโรจนารินนฺติ** โธนา วุจฺจติ จตฺตารโ
 ปจฺจเย. อิทมตฺถิตาย อลเมเตนาติ
 ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริภุญฺชนปญฺญา, ตํ
 อติภุมิตฺวา จรฺนโต อติโรจนาริ นาม.
 อิํ วุจฺจติ โหติ : ยถา อโยโต มลํ
 สมฺภูจาย ยโต ตํ สมฺภูจิตํ ตเมว
 ขาทติ วินาสติ, เอวเมว จตฺตารโ
 ปจฺจเย อปฺปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริภุญฺชนตํ
 อติโรจนาริตํ สานิ กมฺมานิ อตฺตโน
 สนฺตानะ อฏฺฐิตตฺตทา อตฺตโน
 สนฺตกาเนว ตานิ กมฺมานิ ทุกฺคตฺตี
 นยฺนตฺตีติ.

แต่เหล็ก. คำว่า **สมฺภูจิตํ** แปลว่า
 เกิดแล้ว. บทว่า **ตตฺถุจาย** แปลว่า
 ครั้งเกิดแล้วจากเหล็กนั้น. คำว่า
อติโรจนารินํ ความว่า ปัญญาพิจารณา
 บริโภคปัจจัยทั้ง ๔ ว่า เถานี้พอเพราะ
 มีความต้องการเท่านี้ เรียกว่า โธนา,
 ผู้ประพดิลวงโธนา นั้น ชื่อว่าอติโร-
 จาริ. มีคำกล่าวอธิบายดังนี้ : สนิม
 เกิดแล้วจากเหล็ก ย่อมกัดเหล็กคือย่อม
 ทำเหล็กที่ตัวนั้นเกิดมา ให้เสียหายไป
 ฉนฺใด, กรรมของตน คือกรรมทั้งหลาย
 เหล่านั้น อันเป็นของตนเอง เพราะ
 เกิดในสันดานของตน ย่อมนำบุคคลผู้ไม่
 พิจารณาบริโภคปัจจัย ๔ อยู่ ชื่อว่า
 ผู้ประพดิลวงปัญญาชื่อโธนา ไปสู่ทุกฺค
 ฉนฺนั้นเหมือนกัน.

“โจโร ยถา”ติ คาทายํ โจโร
 ยถา สนฺธิมุขะ คหิโตติ ยถา โจโร
 จรฺสนฺธิ ฉินฺทิตฺวา^๑ เคะห์ ปวิสฺนโต
 จรฺสนฺธิมุขะ เอว ราชปุริเสหิ คหิโต.
สกมฺมุนา **หญฺญติ** **พชฺฌเต** **จาทิ** **เตน**
อตฺตนา **กตฺกมฺเมน** **กสาภิตาพนาทินา**

ในพระคาถาว่า “โจโร ยถา”
 มีอธิบายต่อไป : คำว่า **โจรฺถูกเขาจับได้**
ฉนฺใด ความว่า โจรตัดที่ต่อเรือเข้าไป
 ยังเรือ ถูกพวกราชบุรุษจับไว้ได้ที่
 ริมรั้วบ้านนั่นเอง ฉนฺใด. คำว่า **ย่อม**
ถูกตีและถูกล่ามเพราะกรรมของตน

^๑ ส. ภินฺทิตฺวา.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตตยวราเวตถา. ป-พ. ๒-๑๕

หฺณฺณติ เจว อทุทฺทพฺพนฺธนาทินา พชฺฌติ
จ. เอวํ อํยํ เปจฺจ ปชา ปฺรตฺถาติ
เอวมปิ อํยํ ปาปกาโรนํ ปชา อิตฺถ
จวิตฺวา ปฺรโลเก. สกมฺมฺนา หฺณฺณติ
พชฺฌเต จาติ อตฺตนาเว กเตน
ปาปกมฺเมน นิริยาทีสุ นานปฺปกาวเรหิ
กมฺมการณาทีหิ หีสติ เจว ปฺริพชฺฌติ
จาติ.

“สุขกามานี”ติ คาถาย โย
ทณฺฑเฑน วิหีสตีติ โย ปุคฺคโล
ทณฺฑเฑน วา เลทฺททฺฐาทีหิ วา
วิพาทติ.^๑ เปจฺจ โส น ลภเ สุขนฺติ
โส ปุคฺคโล ปฺรโลเก มนุสฺสสุขํ วา
ทิพฺพสุขํ วา น ลภติ, นิพฺพานสุเข
ปน วตฺตพฺพเมว นตฺถิ.

ความว่า เพราะกรรมที่ตนกระทำแล้ว
นั้น โจรนั้นย่อมถูกตีด้วยการตีด้วยหวาย
เป็นต้น ถูกจองจำด้วยเครื่องจองจำมี
ชื่อคาเป็นต้น. คำว่า หมูสัตว์นี้จะไปแล้ว
ในโลกหน้า ก็ฉนั้น ความว่า แม้
หมูสัตว์ผู้มีปกติกระทำบาปนี้ จูติจาก
โลกนี้แล้ว ในโลกหน้าก็ฉนั้น. คำว่า
ย่อมเดือดร้อนและติดอยู่เพราะกรรมของ
ตน ความว่า ย่อมเดือดร้อนทั้งยังถูก
ผูกพันด้วยการถูกลงโทษเป็นต้น มี
ประการต่าง ๆ ในอบายมีนรกเป็นต้น
ด้วยบาปกรรมที่ตนกระทำแล้ว.

ในพระคาถาว่า “สุขกามานี”
เป็นต้นมีอธิบายต่อไป. คำว่า บุคคลใด
เบียดเบียนด้วยอาชญา ความว่า บุคคลใด
เบียดเบียนด้วยอาญา หรือด้วยก้อนดิน
เป็นต้น. คำว่า บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้ว
จะไม่ได้ความสุข ความว่า บุคคลนั้น
ย่อมไม่ประสบสุขอันเป็นของมนุษย์ หรือ
สุขอันเป็นทิพย์ในปรโลก, ส่วนสุขใน
พระนิพพานไม่จำเป็นต้องพูดถึงเลย.

^๑ โป. วิหเรติ.

คุณน์ เจ ตรมานานนฺติ คาวิสฺ
 มโหฬรํ ตรนฺตีสฺ. ชิมฺหํ กจฺจนฺติ
 ปุํกโวติ ยทิ ยฺยตฺปติ อฺสโก กุฏฺฐิํ
 กจฺจนฺติ. สพฺพา ตา ชิมฺหํ กจฺจนฺตฺติ
 สพฺพาปิ ตา คาวิโย กุฏฺฐิลเมว
 กจฺจนฺติ. กสฺมา ? เนตฺเต ชิมฺหํ คเต
 สตีติ เนตฺตริ^๑ กุฏฺฐิํ คเต สติ,
 เนตฺตสฺส กุฏฺฐิํ คตฺตตฺตาติ อตฺถโ. โส
 หิ ตาสํ ปจฺจยฺโก อฺปทฺทวโร จ.

บาทคาถาว่า คุณน์ เจ ตรมานานนฺ
 ความว่า เมื่อแม่โคทั้งหลาย พากันว่าย
 ข้ามห้วงน้ำใหญ่อยู่. บาทคาถาว่า ชิมฺหํ
 กจฺจนฺติ ปุํกโว ความว่า ถ้าโคตัวผู้
 เป็นจ่าฝูงนำ(ทาง)ไปคด. บาทคาถาว่า
 สพฺพา ตา ชิมฺหํ กจฺจนฺติ ความว่า
 แม่โคเหล่านั้นทั้งหมดก็ไปคดเหมือนกัน.
 เพราะเหตุไร?. บาทคาถาว่า เนตฺเต
 ชิมฺหํ คเต สติ ความว่า เมื่อผู้นำ(ทาง)
 ไปคดอยู่, อธิบายว่า เพราะผู้(นำทาง)
 ไปคด. ด้วยว่า โคนำนั้นเป็นที่อาศัย
 และคอยป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่โค
 เหล่านั้น.

“เอวเมว”ติ คากายํ ยถา
 เจตํ, เอวเมว โย มนุสฺเสสฺ
 ปธานสมฺมโต, ยทิ โส อธมฺมจารี
 สिया. เย ตสฺส อญฺชีวิโน, สพฺเพปิ
 อธมฺมิกาว โหนฺติ. สามิสฺมปทา หิ
 ปกตฺติสมฺปทํ สมฺปาเทติ. ยสฺมา จ
 เอตฺเทว, ตสฺมา สพฺพํ รณฺธํ ทฺกขํ
 เสติ, ราชา เจ โหติ อธมฺมิโก.

คาถาว่า “เอวเมว” เป็นต้น
 มีอธิบายดังนี้ : ก็คำอุปมานี้เป็นฉันใด,
 คำอุปไมยก็เหมือนกันฉันนั้น ในหมู่มนุษย์
 ผู้ได้รับสมมุติเป็นประธาน, หากผู้นั้นพึง
 เป็นผู้ไม่ประพฤดิธรรม. แม้พวกมนุษย์
 ที่อาศัยเขาหากินก็พลอยเป็นผู้ไม่ประพฤดิ
 ธรรมไปด้วย. เพราะความพร้อมของผู้
 เป็นใหญ่ ย่อมทำให้ความพร้อมของคน
 ประกิติสำเร็จได้. และเพราะที่เป็นดังนี้

^๑ โป. อฺสภเนตฺตริ.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตติอรรณกถา. ป-ท.๒-๑๕

สุกัจจรูปา วตาคิ สุกฺขุ กิจฺฉาปนฺนรูปา
 วัต. อุปธิสูติ กามคฺคฺชูปธิสู. รัตตาคิ
 ราคามิภูตา. กฏฺกนฺตฺติ ทุกฺขํ.

กุกฺกจฺจชนเกเนว ปตฺตวฏฺฏิปุ-
 ปภาวสุส อุปฺจฉินฺนตฺตทา ผลุปฺปตฺตติ
 กทลียา ปราภวาย โหตีติ อาท
 “ผลํ เว กทลึ หนฺตฺติ”ติ. ตถา
 ผลปฺริโยसानตฺตทา โอสธินํ “ผลํ เวหุ
 ผลํ นพฺน”ติ วุตฺตํ. วพวาย กุจฺฉิสฺสมี
 กทฺรภสุส ชาตา อสฺสตรึ นาม, สาท
 คพฺภํ กณฺหิตฺวา กาลे สมฺปตฺเต
 วิชಾಯิตฺตํ น สกฺโกติ. ปาทเหสิ ภูมึ
 ปหฺรณฺตฺติ ติฏฺฐจฺติ, อถสฺสา จตฺตาริ
 ปาทเ จตฺตสุ ชาณฺเฏสุ พนฺธิตฺวา กุจฺฉิ
 ผาเลตฺตวา โปตฺกํ นีหฺรณฺตฺติ, สาท
 ตตฺถเว มรตฺติ. เตเน วุตฺตํ “คพฺภโ
 อสฺสตรึ ยถา”ติ. อิทํ วุตฺตํ โหตี :
 ยถา อตฺตโน ผลํ กทลิวพฺนเพปิ

แหละ, ฉะนั้น แว่นแคว้นทุกแห่งจึงอยู่
 ลำบาก, หากพระราชามีผู้ไม่ประพฤดิ
 ธรรม.

คำว่า สุกัจจรูปา วัต ความว่า เป็นผู้ถึง
 ความยากจริง ๆ หนอ. คำว่า ในอุปธิ
 ได้แก่ ในอุปธิคือกามคุณ. คำว่า
 กำหนดแล้ว คือถูกราคะครอบงำแล้ว.
 คำว่า เผ็ดร้อน คือเป็นทุกข์.

เพราะปลีกกล้วย ซึ่งทำให้เกิด
 ความเสียนั่นเอง เข้าไปตัดที่เกิดของใบ
 และไส้กล้วย การเกิดของผลกล้วย จึงมี
 เพื่อความฉิบหายของต้นกล้วย เหตุนั้น
 พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ผลกล้วยแล
 ย่อมฆ่าต้นกล้วย”. อนึ่ง ท่านกล่าววว่า
 “ขุยไผ่ย่อมฆ่าต้นไผ่ ดอกอ้อยย่อมฆ่า
 ต้นอ้อย” เพราะลำไผ่และต้นอ้อยซึ่งมีชาติ
 เป็นตัวยาว เป็นไม้ ที่ต้องสิ้นสุดเพราะ
 ขุยดอก. แม่ม้าซึ่งเกิดในท้องของแม่ม้า
 พ่อลา ชื่อว่า แม่ม้าอัสดร, แม่ม้า
 อัสดรนั้นตั้งท้องแล้ว ถึงเวลาท้องแก่ไม่
 สามารถจะตกลูกได้. ย่อมยื่นเอาเท้า
 กระที่บิดน, ที่นั้น พวกคนในบ้านจึง
 ช่วยกันมัดเท้าทั้ง ๔ ของมันไว้กับหลัก

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วินาเสติ, คพโก. จ. อสุตริ, เอว
อตตโน กมมผลภูโต สกกาโร อสปุริส
วินาเสตีติ.

๕ ต้น ผ่าท้องแล้วจึงนำลูกอ่อนออกมา,
ม้าซึ่งเป็นแม่นั้นตายอยู่ที่นั่นนั่นเอง.
เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
“ลูกม้าอัสตรฆ่าแม่ม้าอัสตร ฉันทิ”. มี
อธิบายไว้ดังนี้ว่า ผลของตน (ผลกล้วย
ขุยไผ่ ดอกอ้อ) ย่อมทำให้ต้นกล้วย ต้นไผ่
ต้นอ้อต้องตายไป และม้าที่เกิดในท้องของ
แม่ม้าอัสตรย่อมทำให้แม่ม้าอัสตรต้องตาย
ไปฉันทิ, สักการะซึ่งเป็นผลกรรมของ
ตนก็ฉันทินั้น ย่อมทำอัสปุรุช (คน
มิจฉาทิฐิ) ให้ฉิบหายไป.

โกธมกขกรูติ กุชฌนลกขณ โกรธ,
ปรคณมกขนลกขณ มกขณจ ครุ
กตวา อุทฐ กตวา อุกชิปีตวา
จรณโต. **สุเขตเตติ** สุเขตเตปิ.
ปุตติพิชวาติ ปุตติภาว คต พิช วिय.
ฉกณรสาทิปริภาวนสุกขาปนสุขสยาทิน
อกรณน พิชโทสทฎฐนติ อตโต.

ภิกษุผู้ประพฤติกระทำโกธะ ซึ่งมี
ลักษณะขัดเคือง และมักขะซึ่งมีลักษณะ
ลบหลู่คุณผู้อื่นให้เป็นของสำคัญ คือ
กระทำ ได้แก่งกโกธะเป็นต้นให้เป็น
ของสูง ชื่อว่า **ภิกษุผู้หนักในความโกรธ**
และความลบหลู่. คำว่า **สุเขตเต** แปลว่า
แม่ในนาดี. คำว่า **ดุจพิชเสีย** ความว่า
เปรียบเหมือนพิชเนา. หมายความว่า
พิชที่เสียหาย โดยไม่กระทำการชิมชาบ
จากรสมูลสัตว์เป็นต้น การทำให้แห้ง
และเก็บไว้ได้สะดวกเป็นอาทิ.

คุณกิตติ คำเนนชาณวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๑-๒๑-๒๑-๑๑

๙๑. เจตสาติ อตตโน จิตฺเตน.
 เจโตติ ตสฺส ปุคฺคตสฺส จิตฺตํ.
 ปริจฺจชาติ ปริจฺจฉินฺหิตฺวา. อิริยตีติ
 ปวตฺตติ. ยถาภตฺตติ ยถา กิณฺจ
 อาริตฺวา จปีตํ.

๙๑. คำว่า **ด้วยใจ** คือ ด้วยจิต ของ
 พระองค์. คำว่า **ใจ** คือ จิตของบุคคล
 นั้น. คำว่า **ปริจจ** แปลว่า กำหนด.
 บทว่า **อิริยติ** แปลว่า ย่อมเป็นไป.
 บทว่า **ยถาภตํ** แปลว่า เรื่องบางเรื่อง
 ที่นำมาตั้งไว้ฉันใด.

มากตฺถาติ มา อกตฺถ. น
 ปมฺมุขยตฺถิติ ปโมกฺโข นตฺถิ.
 อูเปจฺจาปีติ สญฺจิจฺจาปิ, พุทฺธิ-
 ปุพฺเพนาปีติ อตฺถเ.

คำว่า **มากตถ** ตัดบทเป็น มา
 อกตถ แปลว่า อย่างกระทำ. คำว่า **น**
ปมฺมุขยตฺถิ แปลว่า ความพ้น (จากทุกข์)
 ย่อมไม่มี (แก่พวกเธอ). คำว่า **อูเปจฺจาปิ**
 แปลว่า แม้จงใจ, หมายความว่า ด้วย
 ปัญญาเป็นเครื่องรู้ก่อน.

“อธฺมเมนา”ติ วตฺวาปี “มุสา-
 วาเทนา”ติ วจันํ มุสาวาทสฺส
 มหาสวชฺชภาวทสฺส นตฺถิ. เตเนวาท
 “เอกํ ธมฺมํ อตีตสฺสา”ติอาทิ,^๑ ตถา
 “เอวํ ปริตฺตํ”^๒ โข ราหุล เตสํ
 สามณฺณํ, เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสา-
 วาทเ ลชฺชา”ติอาทิ.^๒ ตํ กถํ นุ
 ภวิสฺสตีติ ตํ ธนํ เกน นุ ปกาเรน

การกล่าวว่า “**ด้วยธรรม**” ดังนี้
 แล้วจึงกล่าวว่า “**ด้วยมุสาวาท**” ก็เพื่อ
 แสดงว่ามุสาวาทมีโทษมาก. ด้วยเหตุ
 นั้นแหละ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
 “คนล่วงธรรมอันเอกเสียดแล้วมักพูดเท็จ”
 เป็นต้นและว่า “ดูกรราหุล สมณธรรม
 ของบุคคลผู้ไม่มีความละเอียดในการ
 กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ เป็นของว่างเปล่า

^๑ ขุ. ป. ๒๕/๓๘.

^๒ ม. ม. ๑๓/๑๒๔, นิกฺกขชิตฺ, โป. ปริจฺจคตฺ.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เตสํ ภวิสฺสติ. อธฺมเมณ เตสํ
สมฺภตตฺตา เตสฺ นจิรฎฺจิติกํ โหติติ
อตุโณ.

เหมือนกันฉันนั้น” เป็นต้น. บาทพระ-
คาถาว่า **ตํ กถํ นุ ภวิสฺสติ** ความว่า
พวกเขาจักมีทรัพย์นั้นได้ด้วยประการไร
หนอ ? อธิบายว่า เพราะพวกคนพาล
นั้นเสพคบกับอธรรม ทรัพย์จึงอยู่กับ
พวกเขาได้ไม่นาน.

อนฺตรายา สฺ ภวิสฺสณฺตฺติ อธฺมมฺยโหวหารา-
ทิตฺโต ราชนฺตรายาทโย ภวิสฺสณฺตฺติ.
สฺสูติ นิปาตมตฺตํ. **สมฺภตสฺส วินสฺสตีติ**
อิมสฺสํ สมฺภตํ สชฺชิตํ^๑ วินสฺสติ.
สคฺกนฺติ สุกฺตี. **สา** หิ **รฺูปาทีหิ**
โสภเนหิ **อคฺโคติ** **สคฺโคติ** อธิปฺเปตา.

บาทพระคาถาว่า **อนฺตรายา สฺ**
ภวิสฺสณฺตฺติ ความว่า อันตรายทั้งหลายมี
อันตรายอันเกิดจากพระราชาเป็นต้น
(พระราชาธิบดีแห่งไทย) จักมีแก่
คนมักพูดไม่มีธรรม (พุดมฺสา) เป็นต้น.
ศัพท์ว่า **สฺ** เป็นเพียงนิบาต. บาท-
พระคาถาว่า **สมฺภตสฺส วินสฺสติ**
ความว่า ทรัพย์ที่คนพาลนี้รวบรวมไว้
คือที่เก็บออมไว้ ย่อมฉิบหายไป. คำว่า
สวรรคํ ได้แก่สุคติ. จริงอยู่ สุกฺตินั้น
ท่านประสงค์เอาว่า สวรรค์ เพราะ
อรรถว่า เลิศด้วยความงามทั้งหลาย มี
รูปเป็นต้น.

เอตฺตาวตฺตา ทิฎฺฐธฺมฺมิกสมฺปรายิกานํ
อตุตฺตานํ หานฺนฺยา. **ทตฺตาติ** วินฎฺฐจา.

บทว่า **เอตฺตาวตฺตา** แปลว่า ด้วยการ
เสื่อมจากประโยชน์ทั้งหลายทั้งในปัจจุบัน

^๑ โป. เอกถนฺตเร ธนฺนติ ปาโจ ทิสฺสติ.

และสัมปรายภพ. บทว่า หตา แปลว่า
ฉิบหายแล.

วิภูฏเตติ นิภูฏติ. โลภา ขณติ
อตฺตานนฺติ โลกเหตุ อปฺปญฺณานิ
กโรนฺโต กายวิสมาทิโยเคน อตฺตานํ
ขณติ นาม. มิตฺเตหิ ชีรตีติ
มิตฺตภาเวหิ หายติ.

จรนฺตีติ จตุหิ อิริยาปเถหิ
อกุสลเมว กโรนฺตา วิจรนฺติ. พาธาติ
อิธโลกตฺถํ ปรโลกตฺถญจ อชานนฺตา
อิธ พาลา นาม. ทุมฺเมธาติ นิปฺปญฺณา.
น หิ ปญฺญา ย ทุมฺมจตฺตํ นาม อตฺถิ.
อมิตฺเตเนวาติ อมิตฺตญฺเณน วีย
เวริณา วีย หุตฺวา. กฏฺกปฺผลนฺติ
ติชิตฺถผลํ, ทุกฺขผลนฺติ อตฺถโถ.

คำว่า วิภูฏเต แปลว่า ย่อมหลีก.
บาทพระคาถาว่า โลก ขณติ อตฺตานํ
ความว่า คนพาลเมื่อกระทำแต่สิ่งที่ไม่
เป็นบุญเพราะเหตุแห่งโลภะ ชื่อว่าย่อม
ขุดตนด้วยการประกอบกรรม มีกรรมที่
ไม่เรียบร้อยทางกายเป็นต้น. สองบทว่า
มิตฺเตหิ ชีรติ ความว่า ย่อมเสื่อมจาก
ความเป็นมิตร.

คำว่า ย่อมเที่ยวไป คือย่อมเที่ยว
กระทำอกุศลอย่างเดียวด้วยอิริยาบถ ๔.
คำว่า คนพาล ความว่า คนที่ไม่รู้
ประโยชน์ในโลกนี้ และประโยชน์ใน
โลกหน้า ชื่อว่าคนพาลในที่นี้. คำว่า
ผู้โง่เขลา ได้แก่ ผู้ไร้ปัญญา. ด้วยว่า
ปัญญาจะชื่อว่าเป็นความเสียไม่มี. คำว่า
มีตนเป็นเหมือนศัตรู ได้แก่ มีตนเป็น
เหมือนกับศัตรู คือเป็นเหมือนกับเป็นคน
มีเวรกัน. คำว่า มีผลเผ็ดร้อน คือมีผล
อันแรงกล้า, หมายความว่า มีผลเป็นทุกข์.

คุณกิตติ ดำเนินชาตฺตวณิช
สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อพยตฺเตนาติ มนุทปญฺเณน. สามณฺณนฺติ
 สมณภาโว. ตตฺถาติ ตสฺส สามณฺณสฺส.
 สมฺพาธาติ ทุณฺนิวตฺตทุปฺปารุตฺตมาตุ-
 คามาทิสฺสมมฺททา. ยตฺถาติ สีสํวราทึนํ
 ปรีพฺนฺธญฺเตสุ สมฺพาธสงฺขาเตสุ
 วิสภาคารมฺมณาทิสฺสุ. อถวา ทุกฺกนฺติ
 ปทสฺส อตฺถํ ทสฺเสตฺถํ ทุตฺตติทิกฺขนฺติ
 วุตฺตํ. ทุกฺกติทิกฺขนฺติ ทุกฺขมํ ทุริทฺวาสิยํ.
 อพฺยตฺเตนาติ พาเลน. สามณฺณนฺติ
 สมณธมฺโม. อิทํ วุตฺตํ โหติ : ยํ
 ปณฺชิตา กุลปฺุตฺตา ทสฺปิ วสฺसानิ
 วิสตีปิ ๗เปยฺ สญฺจิปิ วสฺसानิ ทนฺเตหิ
 ทนฺตมาทาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ
 เจตฺสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหิตฺวา เอกาสนํ
 เอกภตฺตํ ปฏฺิเสวมาณา อาปาณโกฏฺิภํ
 พุรฺหมจฺริยํ จรฺนฺตา สามณฺณํ กโรนฺติ,
 ตํ พาลา อพฺยตฺตา กาคุํ น
 สกฺโกนฺตีติ. พหู หิ ตตฺถ สมฺพาธาติ
 ตสฺมี สามณฺณสงฺขาเต อริยมคฺเค พหู

ไม่ได้ให้สำเร็จ. ก็ความเป็นสมณะที่จะต้อง
 อดทน ชื่อว่า ทนได้ยากด้วยอำนาจ
 ชั้นดีสังวร เพราะธรรมที่พึงอดกลั้น
 อดทนได้ยาก.

คำว่า อพฺยตฺเตน แปลว่า อันคน
 ปัญญาทราม. คำว่า สามณฺณํ แปลว่า
 ความเป็นสมณะ. บทว่า ตตฺถ เทากับ
 ตสฺส โยค สามณฺณสฺส แปลว่า
 ความเป็นสมณะนั้น. คำว่า สมฺพาธา
 ได้แก่ การย่ำยีของมาตุคามผู้นุ่งห่มไม่
 เรียบร้อยเป็นต้น. คำว่า ยตฺถ คือใน
 วิสภาคารมณฺเป็นต้น กล่าวคือความ
 คับแคบ ซึ่งเป็นเครื่องพัวพันศีลสังวร
 เป็นต้น. อีกอย่างหนึ่ง ท่านกล่าวว่า
 ทนได้ยาก เพื่อแสดงเนื้อความของบทว่า
 ทำได้ยาก. คำว่า ทนได้ยาก คือ
 ข่มได้ลำบาก ได้แก่อดกลั้นได้ยาก.
 บทว่า อพฺยตฺเตน แปลว่า คนพาล.
 คำว่า สามณฺณํ ได้แก่สมณธรรม.
 มีอธิบายดังนี้ว่า กุลบุตรทั้งหลายผู้เป็น
 บัณฑิตเอาพันทกผัน เอาลิ้นจุนเพดาน
 เอาจิตข่มจิต ฉันทมือเดียว มีภัตตรหนเดียว
 ตลอดเวลา ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ บ้าง ฯลฯ

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุพาทา, มคคาธิกมมาย ปฏิปนฺนสฺส
พหุ ปริสฺสยาติ อตฺถเ.

๖๐ ปีบ้าง ประพฤติพรหมจรรย์ตลอด
ลมปราณเป็นที่สุด กระทำสมณธรรมใจ,
สมณธรรมนั้น พวกคนพาลไม่ฉลาดไม่
สามารถจะทำได้. คำว่า **เพราะในสมณ-**
ธรรมนั้นมีความคับแคบมาก ความว่า
ในสมณธรรมกล่าวคือ ในอริยมรรคนั้น
มีความคับแคบมาก, หมายความว่า
มีอันตรายมากสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อบรรล
มรรค.

อปฺปเมยฺยํ ปมฺินนฺโตติ อปฺปเมยฺยํ
ชฺีณาสวปฺุคฺคํ “เอตฺตกสฺีโล อยํ
เอตฺตกสมฺาธิ เอตฺตกปณฺเณ”ติ เอวํ
มฺินนฺโต. โภธ วิทฺวา วิกปฺุเปยฺติ
โก อธิ วิทฺวา เมธาวิ วิกปฺุเปยฺย,
ชฺีณาสโวว ชฺีณาสวํ มฺินนฺโต
วิกปฺุเปยฺยาติ ทิเปติ. นฺิวุตฺมํ มณฺเณติ
โย ปน ปุณฺุชฺชโน มิเนตฺุ อารภติ,
ตํ นฺิวุตฺมํ อวกฺุชฺชปณฺเณ มณฺเณมิ.
อกิฏฺสวณฺุติ กิฏฺสวา วุจฺุจติ ปณฺเณ,
นฺิปปณฺเณนฺุติ อตฺถเ.

คำว่า (ใคร) จะประเมินท่านผู้มีคุณ
หาประมาณมิได้ ความว่า (ใคร) จะวัด
ชื่อนาสพบุคคลผู้มีคุณอันใคร ๆ ประมาณ
ไม่ได้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มีศีลเท่านี้ มี
สมาธิเท่านี้ มีปัญญาเท่านี้”. ด้วยคำว่า
ผู้มีปัญญาในโลกนี้ ใครเล่าจะพึงกำหนด
พระเถระย่อมแสดงว่า ปุณฺุชฺชนผู้รู้ คือผู้มี
ปัญญาในโลกนี้ ใครเล่าจะพึงกำหนดได้,
พระชื่อนาสพเท่านั้น จะพึงกำหนดวัด
พระชื่อนาสพได้. คำว่า **เรา่อมสำคัญ**
ปุณฺุชฺชนว่าเป็นคนไร้ปัญญา ความว่า
ก็เรา่อมสำคัญ ปุณฺุชฺชนผู้เริ่มนับว่าเป็น
คนไร้ปัญญา คือ มีปัญญาคว่าลง. ปัญญา

ท่านเรียกว่า กิสุสวา ในคำว่า
อกิสุสว, หมายความว่า ไม่มีปัญญา.

กุจาริตี อตตจเจตทกฏเจน
กุจาริสทิสี ผรุสวาจา. นินทตตีติ
กุศลมูลสงฺขาเต มุเลเยว นิกนตติ. วิสั
หลาหลั อิวาติ หลาหลสงฺขาตัง วิสั
อิว. เอว วิรทุญฺ ปาเตตตีติ วิรทุญฺ
อปรทุญฺ ขลิตปุกุคฺคัลลํ เอว อปาเยสุ
วินิปาเตตตี. วาจา ทุพฺพภาสิตา ยถาติ
ยถา วาจา อริยุปวาทนวเสน
ตุพฺพภาสิตา.

คำว่า เช่นกับขวาน หมายความว่า
วาจาหยาบคาย เป็นเช่นกับขวาน ด้วย
อรรถว่าเป็นเหตุตัดตน. คำว่า เป็น
เหตุตัด หมายความว่า เป็นเหตุตัดราก
กล่าวคือกุศลมูลนั่นเอง. คำว่า ยาพิษ
ที่ร้ายกาจฉันใด หมายความว่า ยาพิษที่
เรียกว่าร้ายกาจฉันใด. คำว่า ทำบุคคล
ผู้ผิดพลาดให้ตกไป หมายความว่า ทำบุคคล
ผู้พลาดพลั้งไปแล้ว คือผู้ผิดไป พลาดไป
ให้ตกไปในอบายฉัณนั้น. คำว่า เหมือน
วาทุพฺพภาสิต หมายความว่า เหมือนวาทา
ชื่อว่า เป็นตุพฺพภาสิต ด้วยอำนาจการ
กล่าวร้ายพระอริยเจ้า.

๙๒. นินทียนนฺติ นินฺทนียํ. ตัง
วา นินฺทติ โย ปัสสัทยิตี โย
คุณวิสิฏฺฐตตาย ปัสสัสารโห ปุกุคฺคโล, ตัง
วา โส ปาปิจฺจตาทินิ อารोเปตฺวา
ครหติ. วิจินาตีติ อุปจินาติ.

๙๒. คำว่า คนที่ควรติเตียน คือ
บุคคลที่ควรตำหนิ. คำว่า หรือติเตียน
คนที่ควรสรรเสริญ หมายความว่า บุคคลใด
สมควรจะได้รับการสรรเสริญ เพราะ
เป็นผู้วิเศษด้วยคุณ, หรือว่า เขายกเอา
ความเป็นผู้ปรารถนาลามกเป็นต้นแล้ว
ยอมติเตียนคนที่ควรได้รับการสรรเสริญ
นั้น. คำว่า ย่อมก่อ คือยอมสังสม.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กลินฺนิตี อปรารฺธ. อัยฺ กลินฺนิตี อัยฺ
 อปรารฺธ. อกฺเขสุตฺติ ชุตฺตกีปนฺนํกฺเขสุ.
 สพฺพสฺสสาปี สหาปี อตฺตนาติ
 สพฺพเพน อตฺตโน ฐเนนาปี อตฺตนาปี
 สทฺธิ. สุกฺเตสุตฺติ โสภนคฺมนตฺตนา, สุนฺทรํ
 จานํ คตตฺตนา, สมนฺมา คตตฺตนา, สมนฺมา
 จ คตตฺตนา สุกฺตสงฺฆาเตสุ พุทฺธาทีสุ.
 มนํ ปโทสเยติ โย มนํ ปโทสเยย,
 ตสฺส อัยฺ มโนปโทโส เอว มหตฺตโร
 กลินฺนิตี วุตฺตํ โหติ. กสฺมา? ยสฺมา สตํ
 สหสฺसानํ ๆเปฯ ปาปกนฺนิตี. ตตฺถ
 สตํ สหสฺसानนฺนิตี นีรพฺพุทฺทคณฺนาย
 สตสฺสสฺส.

คำว่า โทษ คือความผิด. คำว่า โทษนี้
 คือความผิดนี้. คำว่า ในการเล่นการพนัน
 ความว่า ในการเล่นการพนันสะกา.
 คำว่า สพฺพสฺสสาปี สหาปี อตฺตนา
 ความว่า พร้อมด้วยทรัพย์ของตนทั้งหมด
 บ้าง พร้อมด้วยตนบ้าง. คำว่า ใน
 พระสุกตเจ้า คือในพระพุทธเจ้าเป็นต้น
 ที่เรียกว่าพระสุกตเพราะมีการไปอันงาม,
 เพราะเป็นผู้ถึงสถานะอันดี, เพราะเป็น
 ผู้ไปโดยชอบ, และเพราะมีวาจาโดยชอบ.
 คำว่า ยังใจให้ประทุษร้าย มีอธิบายว่า
 ผู้ใดยังใจให้ประทุษร้าย(ในพระตถาคตเจ้า
 ทั้งหลาย), การยังใจให้ประทุษร้ายนี้ของ
 ผู้นั้น นั้นเทียบเป็นโทษมากกว่า. เพราะ
 เหตุไร? เพราะเหตุที่คำว่า บุคคลตั้งวาจา
 และใจไว้เป็นผู้มักติเตียนพระอริยเจ้า ย่อม
 เข้าถึงนรก ซึ่งมีประมาณแห่งอายุถึง
 แสนกับสามสิบกพันนิริพพุทะกับอีกห้า
 อัพพุทะ. ในคำเหล่านั้น คำว่า แสน
 ได้แก่ แสนหนึ่งด้วยการนับนิริพพุทะ.^๑

นตฺตีสตฺติติ อปรานี ฉตฺตีสตฺติ นีรพฺพุทฺทานิ.
 ปญฺจ จาติ. อพฺพุทฺทคณฺนาย ปญฺจ จ

คำว่า สามสิบก คือนิริพพุทะสามสิบก
 นอกนี้. คำว่า และห้า คือ และอัพพุทะ

^๑ อัพพุทะเป็นสังขยา อัพพุทะหนึ่ง มี ๐ ถึง ๖๑ ตัว.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๕-๒๕-๒๕๖๑

อพพุทานิ. ตสฺมา วสฺสคณฺณาย
 เอตฺตโก โส กาลิ, ยํ กาลํ
 อริยครหิวาจํ มนญฺจ ปณิธาย ปาปกํ
 นิริยํ อฺเปติ, ตตฺถ ปจฺจตฺติ วุตฺตํ
 โหติ. อิทญฺจ สงฺเขเปน ปทุมนิริเย
 อายุปฺปมาณํ, วิตุฏฺฐาเรน ปน ปฺรโต
 อากมิสฺสติ.

โลกคุณฺเถติ “คุณฺ”ติ พาลเอหิ
 ทิฏฺฐตฺตา อนนฺกขตฺตํ ปวตฺติตตฺตา จ
 โสโกเยว โลกคุณฺ, ตสฺมี โลกคุณฺ,
 ตณฺหยาติ อตฺถ. อนฺยุตฺโตติ อนฺ
 อนฺ ยุตฺโต. อวทญฺญติ อวจนญฺญ
 พุทฺธานมฺปิ โอวาทสฺส อคฺคหณฺโต.
 มจฺฉริติ ปณฺจวิธมจฺฉริเยน มจฺฉริ.

อีกห้า ด้วยการนับอัพพุทะ. ฉะนั้นท่าน
 จึงกล่าวอธิบายไว้ว่าบุคคลตั้งวาจาติเตียน
 พระอริยเจ้า และใจ (ประทุษร้ายพระ-
 อริยเจ้า) ซึ่งจัดเป็นวจีกรรมและมโนกรรม
 อันลามก ย่อมเข้าถึงนรก, คือย่อมไหม้
 อยู่ในนรกนั้นตลอดกาลใด กาลนั้นด้วย
 การนับปี มีประมาณเท่านี้. และนี้เป็น
 ประมาณแห่งอายุในปทุมนรกโดยย่อ,
 ส่วนโดยพิสดารจักมีมาข้างหน้า.

พึงทราบวินิจฉัยในบทว่า โลกคุณ
 ต่อไป โลกะนั้นเอง ชื่อว่า โลกคุณ
 (โลกะเป็นคุณหรือคุณด้วยโลกะ) เพราะ
 พวกคนพาลเห็นว่า “เป็นคุณ”, และ
 เพราะเป็นไปแล้วนับครั้งไม่ถ้วน, ใน
 โลกคุณนั้น, หมายความว่า ในค้นหา.
 คำว่า **ประกอบเนื่อง ๆ** ได้แก่ ประกอบ
 เสมอ ๆ. คำว่า **ไม่รู้คำพูด** คือผู้ไม่รู้
 พระดำรัส เพราะไม่ถือเอาแม่พุทธโอวาท.
 คำว่า **เป็นผู้ตระหนี่** คือเป็นผู้ตระหนี่
 ด้วยความตระหนี่ ๕ อย่าง^๑.

^๑ ตระหนี่ลาภ ๑ ตระหนี่วรรณะ ๑ ตระหนี่ตระกูล ๑
 ตระหนี่ที่อยู่ ๑ ตระหนี่ธรรม ๑.

เปสฺมุณิยํ อนุยฺยตุโตติ เปสฺมุณิยสฺมิ
 อนุยฺยตุโต อคฺคสาวกานํ เกทเนน.
 โกกาลิกญฺหิ มียมานํ โอวทนฺเตน
 อายสฺมตา มหาโมคคฺคัลลาเนน ภาสิตา
 อีมา คาทาติ. **มุขทุคฺคาติ** มุขวิสม.
วิภูคาติ วิคตภูต อลิกวาที. **อนริยาติ**
 อสฺปฺปฺริส. **ภฺนฺหุติ** ภูติหนก อตฺตโน
 พุทฺธิวินาสก.

ปฺริสฺนฺคาติ ปฺริสฺาธม. **กลีติ** อลกุขิปฺริส.
อวชาตกปฺตฺคาติ พุทฺธสฺส ภควโต
 อวชาตปฺตฺ. **มา พหุภาณิธ** เนรยิโกสฺตี
 อิทานิ พหุภาณิ มา โหหิ. เนรยิโก
 อสิ ชาโต. **รชมากริสฺตี** กิเลสฺรช
 อตฺตนิ ปกฺขิปฺสิ. **สนฺเตติ** สมิตกิเลส
 ชีณาสเว. **กิพฺพิสการีติ** ปาปการี.
ปฺปตฺนฺติ นรกํ.

คำว่า **ประกอบเนื่อง ๆ** ในคำส่อเสียด
 ความว่า เป็นผู้ประกอบเนื่อง ๆ ในการ
 กล่าวส่อเสียดด้วยการทำพระอัครสาวก
 ทั้งสองให้แตกกัน. ก็คาถาเหล่านี้ ท่าน
 พระมหาโมคคัลลანะผู้โอวาท พระ
 โกกาลิกะซึ่งกำลังจะมรณภาพอยู่ ได้
 กล่าวไว้. คำว่า **แน่ะคนผู้มีปากเป็นหล่ม**
 ความว่า แน่ะ คนผู้มีปากไม่เรียบร้อย.
 คำว่า **พูดไม่จริง** คือเป็นคนไม่มีคำจริง
 คือมีวาจาเหลวไหล. คำว่า **ผู้ไม่**
ประเสริฐ คือคนไม่ดี. คำว่า **ผู้กำจัด**
ความเจริญ คือผู้ทำลายความรุ่งเรือง
 ได้แก่ ผู้กำจัดความเจริญของตน.

คำว่า **ผู้เป็นบุรุษต่ำทราม** คือ เป็นบุรุษ
 ชั้นต่ำ. คำว่า **ผู้เป็นคนถ้อย** คือเป็นคน
 ไม่มีวาสนา. คำว่า **ผู้เป็นบุตรชั่ว** คือเป็น
 บุตรอวชาตของพระผู้มีพระภาค. คำว่า
ท่านอย่าได้พูดมากเลย ในที่นี้ท่านเป็น
สัตว์นรก ความว่า อย่าเป็นผู้พูดมาก
 ในบัดนี้. ท่านจะเป็นผู้เกิดเป็นสัตว์นรก.
 คำว่า **ท่านยอมเกลียดชัง** คือเกลียด
 ความว่า ท่านยอมไปยถุสฺสีคือกิเลสใส่
 ในตน. คำว่า **สัตว์บุรุษ** ได้แก่ พระ

เนตติอรรณกถา. ป-ท.๒-๑๕

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชีณาสพผู้มีกิเลสอันสงบแล้ว. คำว่า **ผู้ทำกรรมหยาบ** คือผู้ทำบาป. คำว่า **ปปต์** แปลว่า **สุนรค.**

อิทัง สงฺกิลเสสภาคียนฺติ อิทัง ตณฺหาทีนํ สภาวเภทโต อวตฺตภาเภทโต จ อเนกเภทตํ ทสฺเสตฺตํ อเนเกหิ สุตฺตปเทหิ อุกาหรณวเสน ทสฺสิตํ สงฺกิลเสสภาคิยํ สุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ.

คำว่า **พระสูตรนี้เป็นสูตรที่เป็นไป** ในส่วนแห่งสังกิลเส ความว่า พระสูตรนี้ คือพระสูตรที่พระเถระได้แสดงด้วยอำนาจ อุทาหรณ์ ด้วยบทพระสูตรเป็นอันมาก เพื่อแสดงความรู้ที่ค้นหาเป็นต้น มีหลายประเภทโดยความต่างแห่งสภาวะ และ โดยความต่างแห่งกิริยาที่ตั้งลง ฟังทราบ ว่า ชื่อว่า เป็นสูตร ที่เป็นไปในส่วนแห่งสังกิลเส (สังกิลเสสภาคิยสูตร).

ปสนฺนเนนาติ กมฺมกมฺมผลาทีนํ สทฺทหนฺเตน.

คำว่า **ผ่องใสแล้ว** ได้แก่ เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมเป็นต้น.

๕๓. **อิทฺธนฺติ** หตฺถุปคสีสุปกาที-
อลงฺกาเรหิ มณิกนกาทีหิ จ สมิทฺธํ.
ผิตฺตนฺติ เตลมรฺฐฆาณิตาทีหิ จ
ธนฺธณฺญาทีหิ จ วิปฺปลํ. **อาภิณฺณ-**
มนุสฺสนฺติ นีรนฺตรมนุสฺสํ. **สมฺพาธ-**
พฺยุหนฺติ พฺยุหา วุจฺจนฺติ
อนิพฺพิทฺตรจฺฉาโย. เยสุ ปวิฏฺฐมคฺเคเนว
นิกคจฺจนฺติ, เต สมฺพาธา พฺยุหกา

๕๓. คำว่า **เป็นพระนครมั่งคั่ง** ความว่า เป็นพระนครมั่งคั่งด้วยเครื่องอลังการ มีเครื่องประดับมือและเครื่องประดับศีรษะเป็นต้น และด้วยแก้วมณีและทองเป็นต้น. คำว่า **เจริญรุ่งเรือง** คือสมบูรณ์ด้วยน้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อยเป็นต้น และด้วยทรัพย์คือข้าวเปลือกเป็นต้น. คำว่า **แอ้อดไปด้วยมนุษย์**

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอตถาติ สมุพาทพยุห. อิมินาปี ตสฺส
 นครสฺส ฆนवासเมว ทีเปติ. **ภนฺเตนาติ**
 ทมถํ อนุปกเตน, อิตฺ อจฺจิตฺ จ
 ปริพฺภมฺนฺเตน วา. **อปฺปาปนฺติ** อลามกํ.
อเวจฺจปฺปฺปฺตาเทนฺติ อจฺลปฺปฺปฺสาเทน,
 สจฺจปฺปฺปฺวิเวชฺชิตฺ อากเตน ปฺปฺสาเทน.

คือ คนยัดเยียด. คำว่า **มีถนนคับแคบ**
 มีวินิจฉัยดังนี้ : ถนนที่ยังไม่ทะลุถึง
 ท่านเรียกว่า พยุหะ. เมืองกบิลพัสดุ์
 ชื่อว่า มีถนนคับแคบ เพราะอรรถว่า
 มีถนนที่ยังไม่ทะลุถึงกัน คับแคบ ซึ่ง
 คนทั้งหลายใช้เดินออกตามทางที่ตนเดิน
 เข้ามานั่นเอง. แม้ด้วยคำว่า มีถนน
 คับแคบนี้ ท่านแสดงถึงการอยู่แออัด
 ของเมืองนั้น. บทว่า **ภนฺเตน** แปลว่า
 ไม่เข้าถึงการฝึกหัด, หรือแปลว่า
 พละนไปข้างโน้นข้างนี้. คำว่า **อันไม่**
เลวทราม คือไม่ต่ำช้า. คำว่า **ด้วย**
ศรัทธาอันไม่หวั่นไหว ได้แก่ ด้วยความ
 เลื่อมใสไม่คลอนแคลน, คือด้วยความ
 เลื่อมใสอันมาจากการแทงตลอดสัจจะ.

เปจฺจ โส ลภเตติ โย ภูเต^๑
 ทณฺเฑน น หีสติ, โส ปุคฺคโล
 ปฺรโลเก มนุสฺสภูโต มนุสฺสสุขํ,
 เทวภูโต ทิพฺพสุขํ, อุกฺกํ อติกฺกนฺโต^๒
 นิพฺพานสุขํ ลภตฺติ อตฺถโก.

คำว่า **ผู้นั้นละโลกไปแล้วย่อมได้**
 ความว่า บุคคลผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วย
 อาญา, ในโลกหน้าเกิดเป็นมนุษย์ ย่อม
 ได้รับความสุขอันเป็นของมนุษย์, เป็น
 เทวดา ย่อมได้รับความสุขอันเป็นทิพย์,

^๑ ไป. ภูตานิ.

^๒ ไป. อติกุกกมนฺโต.

เมื่อก้าวล่วงความสุขทั้งสองย่อมได้รับความสุข คือพระนิพพาน.

๙๔. จาริกัม ปกุกมิสฺสตีติ ชนปท-
 จาริกัม คมิสฺสตีติ. กสฺมา ปน ภควา
 ชนปทจาริกัม จรตีติ ? สตฺตหิ การณฺเห
 พุทฺธา ภควนฺโต ชนปทจาริกัม
 จรนฺตี : เทสนฺตรคตानํ เวเนยฺยานํ
 วินยฺนตฺตํ,^๑ ตตฺร จิตานํ อุตฺตมก-
 สมฺปปาหนํ, สวากานํ เอกสฺมี จาเน
 นิพฺพุทฺทวาสปริหรณํ, อตฺตโน จ ตตฺถ
 อนาสกฺทสฺสนํ, สมฺพุทฺทวสิตฺฏฺจฺจานตฺย
 เทसानํ เจตฺติยภาวสมฺปปาหนํ, พหุ-
 นฺตฺตานํ ทสฺสนฺนุสฺสํกมฺนาทีหิ
 ปุณฺโณชฺมปฺปสวณํ, อวฺภูจฺจิทฺติอุปทฺตว-
 สมฺนญฺจาติ อิมฺหิ สตฺตหิ การณฺเห
 พุทฺธา ภควนฺโต ชนปทจาริกัม จรนฺตีติ
 เวทิตฺตพฺพํ.

๙๔. คำว่า จักเสด็จจาริกไป
 ความว่า จักเสด็จจาริกไปตามชนบท.
 ถาว่า ก็เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาค
 จึงเสด็จเที่ยวจาริกไปตามชนบท ? ตอบว่า
 พระผู้มีพระภาคทั้งหลาย ย่อมเสด็จจาริก
 ไป ตามชนบทเพราะเหตุ ๗ ประการ คือ
 พึงทราบว่ พระผู้มีพระภาค
 ทั้งหลาย เสด็จเที่ยวจาริกไปในชนบท
 ด้วยเหตุ ๗ ประการเหล่านี้ คือ :-

๑. แนะนำให้วิเศษซึ่งเหล่าเวไนย-
 สัตว์ผู้อยู่ต่างถิ่น,
๒. การให้เวไนยสัตว์ผู้อยู่ในต่างถิ่น
 นั้น เกิดความขวนขวาย,
๓. ให้พระสาวกทั้งหลายเสี่ยงการ
 อยู่ประจำในที่แห่งเดียว,
๔. แสดงถึงการที่พระองค์ไม่ติดอยู่
 ในที่ประทับนั้น,
๕. ทำให้สถานที่ทั้งหลาย เกิดเป็น
 เจตียสถานขึ้นพร้อม เพราะเป็นสถานที่
 ที่พระสัมพุทธเจ้าได้ประทับแล้ว,

^๑ ส. วินยตถ.

๖. ทำให้สัตว์เป็นอันมากประสบ
ห้วงบุญด้วยการพบและการเข้าเฝ้า
เป็นต้น,

๗. ระวังอันตราย มีฝนไม่ตก
เป็นต้น.

อิสิทตฺตปุราณชาติ อิสิทตฺโต จ
ปุราโณ จ, เตสฺ อิสิทตฺโต สกทาคามี.
ปุราโณ โสตาปนโน. **สาเกตติ**^๑
“สาเกตโต”ติ ลทุชฺชานาเม อตฺตโน
โมคคคามเก.

บทว่า **อิสิทตฺตปุราณ** ได้แก่
ช่างไม้ ชื่อว่า อิสิทตตะและชื่อว่าปุราณะ,
บรรดาช่างไม้เหล่านั้น อิสิทตตะเป็น
พระสกทาคามี. ปุราณะเป็นพระโสตาบัน.
คำว่า **ในหมู่บ้านสาเกต** คือในหมู่บ้าน
ส่วยของตนที่มีชื่อว่า “สาเกต”.

มคฺเค ปุริสํ จเปสฺสูติ เตสํ กิร
คามทฺวารเณ ภควโต คมนมคฺโค,
ตสฺมา “สเจ ภควา อมหากํ สุตตานิ
วา ปมตฺตานิ วา คจฺเจยฺย, อถ
ปสฺสูติ น ลภฺยยามา”ติ มคฺคมชฺเฌ
ปุริสํ จเปสฺสุ. **อนุพนฺธิสฺสูติ** น ทูรโตว,
ปิฎฺจิตฺโต ปิฎฺจิตฺโต อนุพนฺธิสฺสุ. ภควา
หิ สกฏฺหมคฺคสฺส มชฺเฌ ชงฺฆมคฺเคน
อกมาสิ, อิตเร อุกุโสฺส ปสฺเสสฺสุ
อนุกจฺจนฺตา อคมํสฺสุ.

คำว่า **จัดคนไว้ในหนทาง** ความว่า
ได้ยืมว่า ทางเป็นที่เสด็จไปของพระผู้มี
พระภาค ย่อมมีโดยประตุ เข้าบ้านของ
พวกช่างไม้เหล่านั้น, เพราะฉะนั้น พวก
ช่างไม้เหล่านั้นได้จัดคนหนึ่งไว้เฝ้าทาง
ด้วยคิดว่า “ถ้าเมื่อพวกเราพากันหลับ
ไปก็ดี พลังเผลอไปก็ดี พระผู้มีพระภาค
จะพึงเสด็จไปเสีย, ที่นั้นพวกเราจะไม่
เห็นพระองค์”. คำว่า **เดินตาม** คือได้
เดินตามเบื้องพระปฤษฎางค์ ๆ ไม่ไกลนัก.

^๑ สาเกตติ (ส. มหา. ๑๕/๔๓๕)

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ก็พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปตามทางเท้า
ที่มีอยู่ในทางเกวียน, พวกช่างไม้เหล่านี้
ได้พากันติดตามไป ณ เบื้องพระปรศรี
ทั้งสองข้าง.

มคคา โอกกมมาติ พุทธา หิ เกนจิ
สทฺธิ คจฺจนฺตาว ปฏิสนฺถารํ กโรนฺติ
เกนจิ สทฺธิ จิตา เกนจิ สทฺธิ
ทิวสภาคมฺปิ นิสินฺนา, ตสฺมา ภควา
จินฺตสิ “อิเม มยฺหํ สาสเน วลฺลภา
อาคตผลา, อิเมหิ สทฺธิ นิสิตฺวา
ทิวสภาคํ ปฏิสนฺถารํ กริสฺสามิ”ติ
มคฺคโต โอกกมิตฺวา เยนณฺตฺร
รุกฺขมูลํ เตนฺอุปสงฺกมิ. **ปณฺณตฺเต**
อาสเน นิสิตฺติ เต กิร จตฺตฺปาหน-
กตฺตรทณฺทปาทพฺภณฺชนเตลานิ เจว
อฏฺฐวิธญฺจ ปานกํ สรภปาทปลฺลงฺกญฺจ
คาหาเปตฺวา อคมฺส.^๑ อถ นํ ปลฺลงฺกํ
ปณฺณเปตฺวา อทฺสฺ. สตฺถา ตตฺถ นิสิตฺติ.
เอกมฺนตํ นิสิตฺตฺสูติ “จตฺตฺปาหนานาทีนิ
ภิกฺขุสงฺฆสฺส เทธา”ติ วตฺวา ภควนฺตํ
วณฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺตฺสู.

คำว่า **ทรงแวงจากหนทาง** ความว่า
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะเสด็จไปก็ตาม
ประทับยืนอยู่ก็ตาม แม้ประทับนั่งทั้งวัน
ก็ตาม กับใคร ๆ ย่อมทรงกระทำ
ปฏิสังขารด้วย, ฉะนั้น พระผู้มีพระภาค
จึงทรงดำริว่า “พวกช่างไม้เหล่านี้พอใจ
ในพระศาสนาของเรา มีผลมาถึงแล้ว,
เราจักนั่งกระทำการต้อนรับกับคนเหล่านี้
ตลอดวัน” ดังนี้แล้ว จึงแวงลงจากทาง
เสด็จไปยังคองไม้ต้นหนึ่ง. คำว่า
ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปลูลาดถวาย
ความว่า ได้ยินว่า พวกช่างไม้เหล่านั้น
ได้ช่วยกันถือพระฉัตร ฉลองพระบาท
ธารพระกร น้ำมันสำหรับทาพระบาท
น้ำอัฐธูปานและบัลลังก์ ซึ่งมีเท้าเป็นรูป
สัตว์ไปด้วย. ครั้นแล้วจึงช่วยกันแต่งปลูลาด
บัลลังก์นั้น แต่งถวายแด่พระผู้มีพระภาค.
พระศาสดาประทับบนบัลลังก์นั้น. คำว่า

^๑ ฉ. อากมฺสฺ.

สาวกุธิยา โภสเสสุ จาริกัม
 ปกุกมิสฺสตีติอาทิ สพฺพัม มชฺฌิมเทส-
 วเสเนว วุตฺตัม. กสฺมา ? นียตาจิณฺณตฺตา.
 ภควโต หิ จาริกจรรณํ มชฺฌิม-
 เทเสเยว. สเจปิ ปจฺจนตเทสํ คจฺจติ,
 มชฺฌิมเทเสเยว อรุณํ อฏฺฐจาเปตีติ
 นียตาจิณฺณํ, ตสฺมา มชฺฌิมเทสวเสเนว
 วุตฺตัม. กาสีสุติ กาสีรฏฺฐโต. ตถา
 มคฺเชสุติ มคฺชรฏฺฐโต. อาสนนฺเน โน
 ภควา ภวิสฺสตีติ เอตฺถ น เกวลํ
 อาสนนตฺตา เอว เตสํ โสมนสฺสํ
 โหติ, อถ โข “อิทานิ ทานํ ทาตุ
 คนฺธมาลาทิปฺพชฺชํ กาทุ ฐมฺมํ โสตุ
 ปญฺหํ ปุจฺฉิตุ ลภิสฺสามา”ติ เนสํ
 โสมนสฺสํ โหติ.

นั้ ฅ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ความว่า
 พวกช่างไม้เหล่านั้น กราบทูลว่า “(ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ) ขอพระองค์จงประทาน
 พระฉัตรและฉลองพระบาทเป็นต้นแก่
 พระสงฆ์เถิด” ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
 แล้วนั้ ฅ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

คำว่า จักเสด็จจาริกจากเมือง
 สāvattī แล้วนั้ โภคฺลชนบท เป็นต้นทั้งหมด
 พระเถระกล่าวด้วยอำนาจมชฺฌิมประเทศ
 เท่านั้น. เพราะเหตุไร ? เพราะเป็น
 ธรรมเนียมที่แน่นอน. เพราะการเสด็จ
 เทียวจาริกของพระผู้มีพระภาคมีในมชฺฌิม
 ประเทศเท่านั้น. แม้ถ้าจะเสด็จไปยัง
 ปัจฉันตประเทศ (ประเทศชายแดน) ไชรั,
 ก็จะต้องเสด็จกลับมาให้ทันอรุณขึ้น ใน
 มชฺฌิมประเทศนั่นเอง เหตุนี้ จึงชื่อว่า
 เป็นธรรมเนียมแน่นอน, ฉะนั้น พระเถระ
 จึงกล่าวด้วยอำนาจมชฺฌิมประเทศเท่านั้น.
 คำว่า กาสีสุ แปลว่า จากแคว้นกาสี.
 คำว่า มคฺเชสุ แปลว่า จากแคว้นมคธ
 ก็เหมือนกัน. ฟังทราบอธิบายในคำว่า
พระผู้มีพระภาคจักประทับอยู่ใกล้พวกเรา
 มีอธิบายว่า ต่อไปมิใช่พวกเขาจะดีใจ
 เพราะพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใกล้

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อย่างเดียวกันนั้น, โดยที่แท้ พวกเขาพากันดีใจว่า “บัดนี้พวกเราจักได้เพื่อถวายทาน ทำการบูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น ฟังธรรม (และ) ทูลถามปัญหา”.

ตสุมาทิห ถปตโย สมุพาโธ
 ฆราวาสโตติ ถปตโย ยสุมมา ตุมหากัม
 มยิ ทูริญฺเต อนุปฺปกั โทมนสฺส,
 อาสนนฺเน อนุปฺปกั โสมนสฺส โหติ,
 ตสุมปิ เวทิตพฺพเมตํ “สมุพาโธ
 ฆราวาสโต”ติ. ฆราวาสสฺส หิ โทเสน
 ตุมหากัม เอวํ โหติ. สเจ ปน ฆราวาสํ
 ปหาย ปพฺพชิตา อสฺสถ, เอวํ โว
 มยา สทฺธิเยว คจฺจนฺตานญจ
 อาคจฺจนฺตานญจ ตํ น ภเวยฺยติ
 อิมมตฺถํ ทีเปนฺโต เอวมาห. ตตฺถ
 สกิญจนสฺปฺลิโพธญฺเณ สมุพาธตา
 เวทิตพฺพา. มหาฆเร วสนฺตสฺสาปิ หิ
 สกิญจนสฺปฺลิโพธญฺเณ ฆราวาส
 สมุพาโธว. **รโชปโถติ**^๑ ราคาทิวชานํ
 อาคมนปโถ,^๒ อาคมนญฺจานนฺติ อตฺโถ.

คำว่า ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละ ฆราวาสคับแคบ ความว่า ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย แม้เพราะเมื่อเราอยู่ไกล พวกท่านก็มีความเสียใจมิใช่น้อย, เมื่อเราอยู่ใกล้ พวกท่านก็พากันดีใจมากมาย, ฉะนั้น ฟังทราบดังนี้ว่า “ฆราวาสคับแคบ”. ก็เพราะโทษของฆราวาส พวกท่านจึงคิดอย่างนี้. แต่ถ้าวางเธอจักละฆราวาสแล้วหันมาบวชไซ้, เมื่อทำได้อย่างนี้ ข้อที่ว่าฆราวาสคับแคบนี้ก็จะไม่พึงมีแก่พวกเธอ ผู้ไปมาหาสู่กับเรานั้นเทียว เพราะฉะนั้น พระเถระเมื่อจะแสดงความข้อนี้อาจได้กล่าวอย่างนั้น. ในคำว่า ฆราวาสคับแคบนั้น ฟังทราบความที่ฆราวาสคับแคบเพราะอรรถว่า ยังมีเครื่องกังวลและเครื่อง

^๑ เนตติปกรณ์. ภูมิพโลภิกขุ ๑๕๔ ราชปโถติ.

^๒ โป. อาปโถ.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อพุโภกาโส ปพพชชาติ ปพพชชา
 ปน อภิณจนอปสิโพธฎเจน อพุโภกาโส.
 จตุรตนิเกปิ หิ คพุเก ทูวินันน์ ภิกขุณฺ
 ปลลนฺเกน ปลลนฺกั ฆฎฏเฐตฺวา
 นิสินฺนนานมฺปิ อภิณจนอปสิโพธฎเจน
 ปพพชชา อพุโภกาโส นาม โหติ.
 อลนฺจ ปน โว ถปตโย อปฺปมาทายติ
 เอวํ สมุพาทฆราวาเส วสนฺตानัน
 ตุมหากั อปฺปมาทเมว กาทุํ ยุตฺตนฺติ
 อตฺถเ.

พัพันอยู่. เพราะบุคคลถึงจะอยู่ในบ้าน
 หลังใหญ่ ฆราวาสก็ชื่อว่า มีความ
 คับแคบอยู่นั่นเอง เพราะอรรถว่า ยังมี
 เครื่องกังวลและเครื่องพัพัน. คำว่า
เป็นทางมาแห่งธุลี ความว่า เป็นทางมา,
 คือ เป็นที่ ๆ มาแห่งธุลีคือรากะเป็นต้น.
 คำว่า **บรรพชาปลดปล่อย** ความว่า
 ก็บรรพชาชื่อว่า ปลดปล่อย เพราะ
 อรรถว่าไม่มีเครื่องกังวล และเครื่อง
 พัพัน. จริงอยู่ บรรพชาของภิกษุสองรูป
 ถึงจะนั่งขัดสมาธิเบียดเสียดกันอยู่ในห้อง
 แม้สี่ศอกก็ชื่อว่าปลดปล่อย เพราะ
 อรรถว่า ไม่มีเครื่องกังวลและเครื่อง
 พัพัน. คำว่า **ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย ก็แล**
ท่านทั้งหลายควรไม่ประมาท ความว่า
 ท่านทั้งหลายผู้อยู่ครองเรือนซึ่งมีความ
 คับแคบอย่างนี้ ควรทำความไม่ประมาท
 อย่างเดียว.

นาคาติ หตฺถิโน. โอปวยฺหาติ^๑
 รณฺเวย อาโรหนโยคฺคา. เอกํ ปุโรโต
 เอกํ ปจฺจโต นิสีทาเปมาติ เต กิร
 เทวปิ ชนา. สพฺพาลงฺการปฏิมณฺชิตา

คำว่า นาคา แปลว่า ช้างทรง.
 บทว่า โอปวยฺหา แปลว่า ควรแก่
 การขึ้นประทับของพระราชา. คำว่า
ข้าพระองค์ทั้งหลายจะให้พระชายาซึ่งเป็น

^๑ ม. โอปคุยฺหาติ, โป. อุปวยฺหาติ.

ทวิสุ นาคเสสุ ตา อิตฺถิโย เอว
 นิสิตทาเปตฺวา รณฺโณ นาคํ มชฺฌ
 กตฺวา อุภอสฺส ปสฺสเสสฺส คจฺจนฺติ, ตสฺมา
 เอวมาหฺสฺ.

นาโคปี รกฺขิตพฺโพติ ยถา กิณฺจ
 วิเสสิตํ น กโรติ, เอวํ รกฺขิตพฺโพ
 โหติ. ตาปี ภคินิโยติ ยถา ปมาทํ
 นาปชฺชนฺติ, เอวํ รกฺขิตพฺพา โหนฺติ.
 อตฺตปิตี สิตกถิตวิกฺเขปิตาทินิ
 อกโรนฺเตหิ อตฺตปิ รกฺขิตพฺโพ โหติ.
 เอวํ กโรนฺโต หิ “สามิทฺตพฺภโก
 เอโส”ติ นิคฺคเหตุพฺโพ โหติ.

ที่โปรดปรานเป็นที่พอพระราชหฤทัยของ
 พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับข้างหน้า
 พระองค์หนึ่ง ข้างหลังพระองค์หนึ่ง
 ความว่า ได้ยินว่า คนทั้งสองนั้นตกแต่ง
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ให้หญิง (ซึ่ง
 เป็นพระชายา) เหล่านั้นประทับบนพระ-
 คชาธารทั้งสองเชือก กันพระคชาธาร
 ของพระราชชาไว้ตรงกลาง แล้วเดินไป
 ในข้างทั้งสอง, เพราะฉะนั้น พวก
 ช่างไม้จึงได้กล่าวอย่างนั้น.

คำว่า แม้ช่าง ข้าพระองค์ทั้งหลาย
 ก็ต้องระวัง ความว่า จะต้องระวังไม่ให้
 ทำอะไรให้แปลกออกไป. คำว่า แม้
 พระชายาเหล่านั้น ข้าพระองค์ทั้งหลาย
 ก็ต้องระวัง ความว่า จะต้องระวังพระ-
 ชายาทั้งหลายไม่ให้ปลั่งผลาด. คำว่า
 แม้ตนเอง ความว่า แม้พวกข้าพระองค์
 เมื่อไม่ทำกิริยาอาการมีการยึดการพุดและ
 ความฟุ้งซ่านเป็นต้น จึงจัดว่าเป็นผู้
 รักษาตนไว้. เพราะพวกข้าพระองค์
 จะต้องข่มตนเองผู้ทำอยู่อย่างนี้ว่า “เจ้านี่
 ประทุษร้ายเจ้านาย”.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสุมาทิห ฤปตโยติ ยสุมมา ตุมะห
 ราชา นิจจํ ราชภณฺทํ ปฏิจฺฉาเปติ,
 ตสุมปิ สมฺพาโร ฆราวาสโร ราชปโถ.
 ยสุมมา ปน ปิสฺสุกฺกํ ภิกฺขุ เอว^๑
 ปฏิจฺฉาเปนฺโต นตฺถิ, ตสุมมา
 อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, เอว
 สพฺพตฺถาปิ. อลฺลยจ โข ฤปตโย
 อปฺปมาทาย, อปฺปมาทเมว กโรถาติ
 ทสฺเสติ.

มุตฺตจาโคติ วิสฺสฏฺฐจาโค.
 ปยตปาณฺธิติ อากตาคตานิ ทานตฺถาย
 (๒) ฐตฺตฺถโถ. โวสฺสคฺครโตติ โวสฺสคฺค-
 สงฺขาเต จาเค รโต. ยาจโยโคติ
 ยาจิตฺตพฺพยฺตุโต. “ยาจโยโค”ติปิ ปาโร,
 ทานยฺตุโตติ อตฺถโถ. ทานสํวิภาครโตติ
 เอเตน อปฺปมตฺตกมฺปิ กิณฺณจิ สภิตฺวา

คำว่า ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย เพราะ
 เหตุฉะนั้นแหละ ความว่า แม้เพราะเหตุ
 ที่พระราชาย่อมจะให้พวกเธอยอมรับสนอง
 นางสนมของพระราชายู่ว่าไป, ฉะนั้น
 ฆราวาส จึงชื่อว่า คับแคบ เป็นทาง
 แห่งธูลี. ส่วนภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็น
 วัตรไม่มีที่พระราชาย่อมให้รับสนองเช่นนั้น,
 เพราะฉะนั้น บรรพชา จึงปลอดโปร่ง,
 แม้ในบททั้งปวงก็อย่างนี้. ด้วยพระดำรัส
 ว่า ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย พวกเธอไม่ควร
 จะประมาทเลย, พระเถระย่อมแสดงว่า
 ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายควร
 ไม่ประมาท คือจงกระทำความไม่ประมาท
 นั้นเอง.

คำว่า มุตฺตจาโค แปลว่า มีจาเค
 อันปล่อยแล้ว. คำว่า ปยตปาณฺธิ
 เป็นผู้มีมืออันล้างแล้ว เพื่อใช้ในการให้
 ทานแก่ผู้คนที่พากันมาแล้ว ๆ. บทว่า
 โวสฺสคฺครโต แปลว่า ยินดีแล้วในจาเค
 กล่าวคือ การเสียสละ. คำว่า ยาจโยโค
 แปลว่า เป็นผู้ควรที่คนอื่นจะขอ. ปาโร

^๑ ไป. เอคํ.

^๒ ไป. () เอกุณฺนตฺเร นิจฺจนฺติ ปาโร ทิสฺสติ.

ตโตปิ สัมวิภาเค รโต. **อปฺปฏิวิภตฺตนฺติ**^๑
 “อิทํ อมฺหากํ ภวิสฺสติ, อิทํ
 อยฺยานนฺ”ติ เอวํ อกตฺวิภาคํ, สพฺพํ
 ทาทพฺพเมว หุตฺวา จิตฺนฺติ อตฺถโก.
 อิเมหิ โข ฅปตโย จตุหิ ฅมฺเมหิ
 สมฺนฺนาคโต อริยสวโก โสตาปนฺโน
 โหตีติ โสตาปนฺโน อิเมหิ ฅมฺเมหิ
 สมฺนฺนาคโต โหตีติ อตฺถโก. เอเตน
 โสตาปนฺเนน อิเมสํ จตฺนฺนํ ฅมฺมานํ
 เอกนตฺโต ลพฺภมานตํ ทสฺเสตี.

เอวํ เตสํ ฅปตีนํ อิเมหิ จตุหิ
 ฅมฺเมหิ สมฺนฺนาคตํ ปรียาเยน
 ทสฺเสตฺวา อิทานิ นิปฺปรียาเยน ตํ
 ทสฺเสตฺตุ “ตฺมุห โข ฅปตโย”ติอาทิ
 วุตฺตํ.

ว่า “ยาชโยโค” ดังนี้ก็มี, แปลว่า ควร
 ในการให้. ด้วยคำว่า **ทานสัมวิภาครโต**
 นี้มีอรรถาธิบายว่า พระอริยสาวกใน
 พระศาสนานี้ ครั้นได้วัตถุแม้มีประมาณ
 น้อยก็ยังยินดีในการแบ่งแม้จากวัตถุซึ่งมี
 ประมาณน้อยนั้น. คำว่า **อปฺปฏิวิภตฺตํ**
 คือ ไม่ทำการจำแนกอย่างนี้ว่า “สิ่งนี้
 ของพวกเรา, สิ่งนี้ของท่าน”, หมายความว่า
 ไทยธรรมที่ตั้งไว้ทั้งหมดเป็นสิ่งที่ควร
 ให้ทั้งนั้น. คำว่า **ตฺมุห** **ไม้มทั้งหลาย**
พระอริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔
ประการเหล่านี้แล เป็นพระโสดาบัน
 ความว่า พระโสดาบันเป็นผู้ประกอบด้วย
 ด้วยธรรมเหล่านี้. ด้วยอรรถาธิบายนี้
 พระเถระย่อมแสดงถึงความที่ธรรม ๔
 ประการเหล่านี้ พระโสดาบันจะต้อง
 ได้โดยส่วนเดียว.

พระเถระ ครั้นแสดงพระอริยบุคคล
 ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้
 แก่ช่างไม้เหล่านั้น โดยปริยายอย่างนี้แล้ว
 บัดนี้ เพื่อจะแสดงพระอริยบุคคลนั้น
 โดยนิปปริยาย (โดยตรง) จึงกล่าวคำว่า

^๑ โป. อปฺปฏิวิภากนฺติ.

“ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายแล”
เป็นต้น.

๕๕. สหสฺสํ กปฺปโกฏฺเฑติ สหสฺสํ
อตฺตภาวา อหฺเสนฺติ อตฺโถ. “อสีติ
กปฺปโกฏฺเฑ”ติปิ ปาโจ, อสีติอายุ-
กปฺปโกฏฺเฑ อหฺเสนฺติ อตฺโถ. กตฺถ
ปน เต อหฺเสนฺติ ? อาห “เทเว
เจว มนุสฺเส จา”ติ, เทเวสุ เจว
มนุสฺเสสุ จาติ อตฺโถ.

๕๕. คำว่า สหสฺสํ กปฺปโกฏฺเฑ
แปลว่า ได้มีอัตรภาพหนึ่ง. ปาฐะว่า
“อสีติ กปฺปโกฏฺเฑ” ดังนี้ก็มี, แปลว่า
ได้มีอายุ ๘๐ โกฏฺเฑกป. เพื่อเฉลยคำถาม
ว่า ก็ท่านเหล่านั้น ได้มีอัตรภาพหนึ่ง
ในที่ไหนบ้าง ? ท่านจึงกล่าวว่า “ใน
เทวดาและมนุษย์”, หมายความว่า ทั้งใน
เทวดาทั้งในมนุษย์.

สํวิรูปฺพหฺมฺหิตี สมฺนตโต ปลลวคฺคหฺเนน
วิรูปฺเพห. อลภีหฺนฺติ อลภี อหํ. อชฺช
ตีสํ ตโต กปฺปํติ ตโต กปฺปโต
อชฺช สมฺปติ อยํ กปฺโป ตีสติโม.
ตสฺสา สญฺญา ยวสนาติ ตสฺสา
พุทฺธคฺตาย สญฺญา ยวสนโต.

คำว่า สํวิรูปฺพหฺมฺหิ แปลว่า งอแง
ด้วยการผลิตใบอ่อนโดยรอบ. คำว่า
อลภีหํ ตัดบทเป็น อลภี อหํ (ซึ่ง
แปลว่าเราได้แล้ว). บาทคาถาว่า อชฺช
ตีสํ ตโต กปฺปํ ความว่า กปฺปีที่ ๓๐ นี้
จากกปฺปนั้น ในวันนี้คือ ในบัดเดี๋ยวนี
(เราไม่รู้จักทุกคติ). บาทคาถาว่า ตสฺสา
สญฺญา ยวสนา แปลว่า เพราะอบรม
สัญญาอันไปในพระพุทฺธเจ้านั้น.

ตณฺหานิฆาตโกติ ตณฺหา
สมฺจุเจทโก. วญฺเฐโกติ ปุพฺพมยกณฺเณโก.
สพฺพปุพฺเพหิ ลงฺกโตติ นานาปุพฺเพหิ

คำว่า ทรงฆ่าตัณหาได้แล้ว คือ
ทรงตัดตัณหาได้เด็ดขาด. คำว่า มี
พวงมาลัย คือมีพวงมาลัยที่ทำจาก

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทฺธบูชา

อลงกโต. ลปนนุตราติ อุตฺตราชโรฏฺฐจัน
 อนุตราโต. โอกกาติ ปภา. มุทุช-
 นนุตรายถาติ มุทุชนิ อนุตรายิ.^๑
 กงฺขํ วิตราติ วิมตี วิโนเทหิ. ยสฺส
 ตํ สพฺพชฺมเมสุ สทา ญาณํ ปวตฺตตีติ
 ตนฺติ นิปาตมตฺตํ. ยสฺส สพฺพชฺมเมสุ
 อากงฺขปฺปฏิพทฺชตฺตา สทา ญาณํ
 ปวตฺตตี. โส สพฺพญฺญู ภควา เถรํ
 อานนฺทํ เอตทพฺุรวิตี สมฺพนฺโธ. ราชา
 รญฺเจ ภวิสฺสตีติ สพฺพสฺมี รญฺเจ
 ราชา ภวิสฺสตี. จริมนฺติ จริมภาวํ.
 สจฺฉิกตฺวาติ ปจฺจกฺขํ กตฺวา.
 ชมฺมตฺนฺติ จตฺสจฺจชฺมมํ, ปจฺจเจกโพธิ วา.

ดอกไม้. คำว่า **ประดับด้วยดอกไม้**
ทุกชนิด คือประดับด้วยดอกไม้ นานาชนิด.
 คำว่า **จากระหว่างพระโอรุฑ์** คือจาก
 ระหว่างพระโอรุฑ์ทั้งข้างบนและข้างล่าง.
 คำว่า **โอกกา** แปลว่า พระรัศมี. บาท
 คาถาว่า **มุทุชนนุตรายถ** แปลว่า
 (พระรัศมี) จึงหายไปทางพระเศียร.
 สองบทว่า **กงฺขํ วิตร** แปลว่า จง
 บรรเทาความสงสัย. ศัพท์ว่า **ตํ** ใน
 คำว่า **ยสฺส ตํ สพฺพชฺมเมสุ สทา**
ญาณํ ปวตฺตตี (พระผู้มีพระญาณเป็นไป
 ในธรรมทั้งปวงทุกเมื่อ) เป็นเพียงนิบาต.
 เชื่อมความว่า พระญาณของพระผู้มี
 พระภาคพระองค์ใด ย่อมเป็นไปใน
 สรรพธรรมทุกเมื่อ เพราะเนื่องด้วย
 ความหวัง. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 เป็นพระสัพพัญญูได้ตรัสคำนี้กับท่าน-
 อานนทเถระ. บาทคาถาว่า **ราชา รญฺเจ**
ภวิสฺสตี แปลว่า จักเป็นพระราชาใน
 ทุก ๆ แคว้น. คำว่า **จริมํ** แปลว่า
 ภพสุดท้าย. คำว่า **กระทำให้แจ้ง** คือ
 กระทำให้ประจักษ์. คำว่า **ชมฺมตํ** ได้แก่

^๑ ฉ. อนุตราชถ.

ผู้ทรงพละ ๑๐ ในบรรดาสถูปดินร่วนที่
บุคคลกระทำอุทิศแล้ว)”.
๔๗. บาทคาถาว่า เทวปุตตสรีรวณณา

๔๗. เทวปุตตสรีรวณณาติ เทว-
ปุตตสรีรสทิสวณณา. สุกกสณฺจิติติ
โสภคคฺคยุตฺตสณฺจานา.

๔๗. บาทคาถาว่า เทวปุตตสรี-
วณณา แปลว่า มีผิวพรรณคล้ายสรีระ
แห่งเทพบุตร. บทว่า สุกกสณฺจิติ
แปลว่า มีทรวดทรงประกอบแล้วด้วย
ส่วนแห่งความงาม.

อุฬารํ วัต ตํ อาสีติ ตํ มยา กตํ
ปุณฺณํ อุฬารํ วัต อโหสิ. ยาหนฺติ
ยา อหํ.

บาทคาถาว่า อุฬารํ วัต ตํ อาสิ
ความว่า บุญที่เรากระทำแล้วนั้น ได้มี
ผลอันยิ่งใหญ่หนอ. บทว่า ยาหํ ตตฺตบ
เป็น ยา อหํ (แปลว่า เราใด).

สทสทสฺสํ กปฺเป มุทิตฺโต ฐปํ
อปุเชสีติ ฐปํ ปุเชตฺวา สทสทสฺสํ
อายุกปฺเป อหํ มุทิตฺโตติ อตฺถโก.
อนาคนฺตุน วินิปาทนฺติ อปายุปฺปตฺตี
อนุปกนฺตฺวา. ยํ จกฺขุหนฺติ ยํ ปณฺญา-
จกฺขุ. ปณฺหิตนฺติ จปิตํ. วิมุตฺตจิตฺตมฺหิ
วิมุตฺตจิตฺโต อมฺหิ. วิชฺชวลฺโลติ
วิชฺชุตตณฺหาโลติ, สมฺมุจฺฉินฺนตฺถนฺโหติ
อตฺถโก.

หลายบทว่า สทสทสฺสํ กปฺเป มุทิตฺโต
ฐปํ อปุเชสีติ ความว่า เราบูชาพระ-
สถูปแล้วเป็นผู้บังเหิง ในบังเหิง
แสนอายุกับ. สองบทว่า อนาคนฺตุน
วินิปาทํ ความว่า ไม่เข้าถึงการเกิดใน
อบาย. คำว่า ยํ จกฺขุ ได้แก่ ปัญญา-
จักขุใด. บทว่า ปณฺหิตํ แปลว่า ตั้งมั่น
แล้ว. บทว่า วิมุตฺตจิตฺตมฺหิ ความว่า
เราเป็นผู้มีจิตพ้นแล้ว. บทว่า วิชฺชวลฺโล
คือ เป็นผู้ขจัดกิเลสเพียงดังเถาววัลย์
คือต้นหาเสียได้, หมายความว่า ถอน
ต้นหาได้เด็ดขาดแล้ว.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ติทโสปปชชถาติ ตาวตีโส หุตวา
 อุปปชชี, ติทเส วา ตาวตีสภวเน
 อุปปชชี. วิสิฏฺฐกายูปคโตติ วิสิฏฺฐ-
 กายเยสุ นานาวณฺณกาเยสุ อุปคโต.
 ยสฺส
 กุสลากุสเส วิตีวตฺตีหิ.^๑ **ปัจจกฺข**
ขุวิมนฺติ ปัจจกฺข โข อิมํ วณฺณนฺติ
 อธิปฺปาโย.

หมุ่สัตว์. บทว่า **อหีนคามิสฺสุ** ความว่า
 มีสภาพไม่เสื่อมไปจากสมบัติที่ตนได้แล้ว
 ตราบเท่าอายุ. คำว่า **ติทโสปปชชถ**
 ความว่า เราได้เกิดเป็นเทพบุตรชั้น
 ดาวดึงส์, อีกอย่างหนึ่ง ความว่า เรา
 ได้เกิดขึ้นในไตรทศ คือในภพดาวดึงส์.
 คำว่า **วิสสิฏฺฐกายูปคโต** ความว่า
 เข้าถึงกายที่ประเสริฐคือกายที่มีวัณณะ
 ต่าง ๆ. คำว่า **ยสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส** ความว่า
 มีบริวาร. บทว่า **หิตาหิตาสีหิ** แปลว่า
 ก้าวล่วงกุศลและอกุศล. คำว่า **ปัจจกฺข**
ขุวิม มีอธิบายว่า (พระตถาคตตรัส)
 คำนี้ทำให้ประจักษ์.

สกาตีติ โส อกาสิ. พลิมมา-
 ภิหารีติ ปุชาพลี อภิหริ. **ปติตฺตสฺส**
 เอกนฺติ ตสฺส หตฺถโต เอกปฺปฬํ ปติตฺ.

คำว่า **สกาสิ** ตัดบทเป็น โส
 อกาสิ แปลว่า พระองค์ได้กระทำ
 (พระสถูป). คำว่า **พลิมมาภิหารี** แปลว่า
 นำเครื่องบวงสรวงไปบูชา. คำว่า
ปติตฺตสฺส เอก ความว่า ดอกไม้ดอกหนึ่ง
 ตกจากมือของเขา.

อุปฺริฏฺฐนฺติ อุปฺริ เวหาเส จิตฺ.
 อธิฏฺฐนฺติ อธิฏฺฐํ นาม ปจฺเจก-

คำว่า **อุปฺริฏฺฐ** แปลว่า ลอยอยู่
 เบื้องบนคือในอากาศ. คำว่า **อธิฏฺฐ**

^๑ โป. วิตีวตฺตเกหิ.

สมพุทฺธ. อชฺฌตฺตลฺยจ พหิทฺฐา จาติ
 อชฺฌตฺตวิสยา จ พหิทฺฐวิสยา จ. เย
 เม วิชฺชิสฺสูติ เย เม ปุพฺเพ วิชฺชมาณา
 อหฺลฺสฺ. ชาติมรณสํสારो นตฺถิ ทานิ
 ปุณฺพภโวติ ปุณฺปุณฺนํ ชายนมียนภฺวโต
 สํสારो ปุณฺพภโวติ จ วุจฺจติ, โส
 จ ทานิ นตฺถิตฺติ อตฺถโ.

ได้แก่ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า นามว่า
 อริฏฺฐะ. คำว่า อชฺฌตฺตลฺยจ พหิทฺฐา
 จ ได้แก่ อาสวะทั้งหลาย ทั้งที่มีอารมณ์
 ภายใน ทั้งที่มีอารมณ์ภายนอก. คำว่า
 เย เม วิชฺชิสฺสู แปลว่า อาสวะเหล่านี้ได้
 ได้มีอยู่ในกาลก่อนแก่เรา. คำว่า ชาติ-
 มรณสํสારो นตฺถิ ทานิ ปุณฺพภโว
 ความว่า ก็สังสารซึ่งมีการเกิดและ
 การตายแล้ว ๆ เล่า ๆ พระผู้มีพระภาค
 ตรัสเรียกว่า ภพใหม่, และบัดนี้ ภพใหม่
 นั้นไม่มี (แก่เรา).

อิทํ वासनाभक्तिं सुतनुति
 อิทํ वासनाभक्तियुคฺตวิภาวนานํ
 นานาสฺตฺตปทานํ อุทฺทาหรณวเสน
 ทสฺสํสํตํ वासनाभक्तिं सुतनुति
 เวทิตพฺพํ.

หลายบทว่า อิทํ वासनाभक्ति
 สฺตฺตํ ความว่า พระสูตรที่ทรงแสดงด้วย
 อํานาจอุทฺทาหรณ์ บทพระสูตรต่าง ๆ ซึ่ง
 เป็นเครื่องประกาศบุญอันเป็นส่วนแห่ง
 वासनाนี้ ฟังทราบว่าเป็นชื่อว่า वासना-
 ภาคิยสูตร.

๙๙. “อุทฺธํ อโร ๔เป๓
 อปุณฺพภวายา”ติ อิทํ นิพฺเพชภาคิย
 สฺตฺตनुติ วุตฺตํ โอมตฺรณสฺส อริย-
 มคฺคกิจฺจตฺตา. น เจตนา กรณียาติ
 น จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ. ฌมฺมตาติ
 ฌมฺมสภาวโ.

๙๙. พระเถระกล่าวว่า พระสูตรนี้
 ว่า “บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวง
 ทั้งในเบื้องบน ในเบื้องต่ำ ไม่ตามเห็นว่
 นี้เป็นเรา บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้ว อย่างนี้
 ข้ามได้แล้วซึ่งโอมะที่ตนยังไม่เคยข้าม
 เพื่อความไม่เกิดอีก” ดังนี้ เป็นสูตรที่

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เป็นไปในส่วนแห่งการทำลายกิเลสดังนี้ เพราะการข้ามโอฆะเป็นกิจของอริยมรรค. คำว่า **น เจตนา กรณียา** แปลว่า ไม่พึงให้ความคิดเกิดขึ้น. บทว่า **ธมฺมา** ได้แก่ สภาวธรรม.

๑๐๐. **ยทา** **หเวติ** **ยสมิ** **หเว** **กาเล.** **ปาตุภวณฺตีติ** **อุปฺปชฺชนฺตี.** **ธมฺมา**ติ **อนฺุโลมปจฺจยาการปฏิเวธสาธกา** **โพธิ**ปฏฺชียธมฺมา. **ปาตุภวณฺตีติ** **วา** **ปกาเสนฺตี,** **อภิสมยวเสน** **ปากฎา** **โหนฺตี.** **ธมฺมา**ติ **จตุอริยสจฺจธมฺมา.** **อาตาโป** **วฺจฺจติ** **กิเลสสนฺตาปนฺนุเจน** **วีริยํ.** **อาตาปีโนติ** **สมฺมปฺปชานวีริยาโต.** **ณายโตติ** **อารมฺมณฺูปนิชฺฌานลกฺขณฺเณ** **ลกฺขณฺูปนิชฺฌานลกฺขณฺเณ** **จ** **ณานเณ** **ณายนฺตสฺส.** **พฺราหฺมณฺสฺสาติ** **พาหิตปาปสฺส** **ชินฺนาสวสฺส.**

๑๐๐. คำว่า **ยทา** **หเว** แปลว่า ในกาลใดแล. คำว่า **ปาตุภวณฺตี** แปลว่า ย่อมเกิดขึ้น. คำว่า **ธมฺมา** ได้แก่ โพธิ- บัณฑิตธรรมอันยังการแทงตลอดปัจจัยการ โดยอนุโลมให้สำเร็จ. อีกนัยหนึ่ง คำว่า **ปาตุภวณฺตี** แปลว่า ย่อมแจ่มแจ้ง, คือ ย่อมปรากฏด้วยอำนาจการตรัสรู้ธรรม. คำว่า **ธมฺมา** ได้แก่ จตุราริยสัจธรรม. ความเพียร ท่านเรียกว่า **อาตาปะ** เพราะอรรถว่า **ยัง**กิเลสให้เร่าร้อน. คำว่า **อาตาปีโน** ได้แก่ ผู้มีความเพียร คือสัมมปฺปชาน (ความเพียรชอบ). คำว่า **ณายโต** ได้แก่ ผู้เพ่งอยู่ด้วยการเพ่งมีเพ่ง อารมณฺ์เป็นลักษณะ **และ**มีการเพ่ง ลักษณะเป็นลักษณะ. คำว่า **พฺราหฺมณฺสฺส** ได้แก่ พระชินาสพผู้ลอยบาปได้แล้ว.

อถสฺส **กฺงฺขา** **วปฺยณฺตี** **สพฺพาติ** **อถสฺส** **เอวํ** **ปาตุภฺตธมฺมสฺส** **ยา** **ตา** “**โก**

คำว่า **อถสฺส** **กฺงฺขา** **วปฺยณฺตี** **สพฺพา** **มือธิบายดังนี้** ในกาลนั้นเมื่อพราหมณฺ์

คุณกิตติ **ดำเนินชาตฺยวณิช**
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นุ โข ฆนเต ผุสตีติ ? โน กลุโล
 ปโยหติ ภควา อโวจา^๑”ติอาทินา^๑
 นเยน “กตมံ นุ โข ฆนเต
 ชรามรณं, กสฺส ปนิตุ ชรามรณนฺติ,
 โน กลุโล ปโยหติ ภควา อโวจา”ติ-
 อาทินา^๒ จ นเยน ปจฺจยาการกฺขชา
 วุตฺตา. ยา จ ปจฺจยาการสฺเสว
 อปปฏิวิทฺตตฺตา “อโหสิ นุ โข
 อหฺมตีตมทฺธานน”ติอาทิกา^๓ โสฬสกฺขชา
 “พุทฺเธ กฺขชติ ธมฺเม กฺขชติ”ติ
 อาทิกา^๔ อฏฺฐ จ กฺขชา อาคตา,
 ตา สพุพา วปยนฺติ อปกจฺจนฺติ
 นิรุชฺฌนฺติ, กสฺมา ? **ยโต ปชานาติ**
สเหตุธมฺม, ยสฺมา อวิชฺชาทิเกน
 เหตุนา สเหตุกั อิมํ สงฺขาราทิ เกวลं
 ทุกฺขกฺขนธมฺมํ ปชานาติ อณฺเณสิ^๕
 ปฏิวิทฺตติ.

(คือพระชินาสพ) ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว
 อย่างนั้น ความสงสัยในปัจจัยการที่ท่าน
 กล่าวไว้โดยนัยเป็นต้นว่า “พระโมลีย-
 ผักคฺณะทูลถามว่า ‘พระพุทธเจ้าข้า
 ใครหนอย่อมถูกต้อง ? พระผู้มีพระภาค
 ตรัสตอบว่า ปัญหายังไม่ควรแก้’ และ
 โดยนัยเป็นต้นว่า “พระพุทธเจ้าข้า
 ชราและมรณะเป็นไฉนหนอ, ก็ชราและ
 มรณะนี้ย่อมมีแก่ใคร, พระผู้มีพระภาค
 ตรัสตอบว่า ปัญหายังไม่ควรแก้”. และ
 ความสงสัย ๑๖ ที่มาแล้วมีอาทิว่า “ใน
 อดีตกาลเราได้มีแล้วหรือหนอ ?” เพราะ
 ยังไม่แทงตลอดปัจจัยการนั่นเอง และ
 ความสงสัย ๘ ที่มาแล้วมีอาทิว่า “ย่อม
 สงสัยในพระพุทธ ย่อมสงสัยในพระ-
 ธรรม” ดังนี้, ทั้งหมดย่อมสิ้นไปหายไป
 คือดับไป, เพราะเหตุไร ? **เพราะรู้ธรรม**
พร้อมทั้งเหตุ, อธิบายว่า เพราะ
 ทราบชัด รู้ทั่ว แแทงตลอดธรรม คือ

^๑ ส. นี. ๑๖/๑๖.

^๒ ส. นี. ๑๖/๑๒.

^๓ ม. ม. ๑๒/๑๔, ส. นี. ๑๖/๓๑.

^๔ อภิ. ส. ๓๔/๒๖๔.

^๕ ไป. ส. อณฺเณสิ.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กองทุกข์ทั้งมวลมีสังขารเป็นต้นนี้ ชื่อว่า
พร้อมทั้งเหตุด้วยเหตุมีอวิชชาเป็นต้น.

ยโต ขยํ ปจฺจยानํ อเวทิตี
ยสฺมา ปจฺจยानํ ขยสงฺขาตํ นิพฺพานํ
อเวทิตี อญฺเณสฺส ปฏิวิชฺฌิตี, ตสฺมา
ยทาสฺส อาตปิโน ฉายโต
พฺรหฺมณฺสฺส วุตฺตปฺปการา ธมฺมา
ปาตฺกวนฺตึ. อถสฺส ยา นิพฺพานสฺส
อวิทิตตฺตา กงฺขา อฺปฺปชฺเชยฺยํ,
สพฺพปาปี ตา กงฺขา วปฺยนฺตึตึ.

คำว่า ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิตี
มีอธิบายดังนี้ เพราะรู้ ทราบ คือแทง-
ตลอดพระนิพพาน กล่าวคือธรรมเป็นที่
สิ้นไปแห่งปัจจัย, ฉะนั้น ในกาลใด
ธรรมทั้งหลายซึ่งมีประการดังกล่าวแล้ว
ย่อมปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียร
เพ่งอยู่นั้น. ในกาลนั้น พราหมณ์นั้น
จะพึงเกิดความสงสัย อันใด เพราะยัง
ไม่รู้แจ้งพระนิพพาน, ความสงสัยนั้น
แม้ทั้งหมดย่อมสิ้นไป.

อารญฺณนฺตึ อารญฺณกํ.
อญฺเณตฺตญฺเณน ยาเปนฺตฺตญฺเณน กุเลสุ
อญฺเณโต นิจฺจนโวยเว หุตฺวา
อญฺเณน ปิณฺฑจฺริยา ยยาเปนฺตํ.
อถวา อภิลกฺขิตฺเตสุ อิศฺสรชนเคเหสุ
กฏฺกภณฺทสมฺภารํ สุกนฺธโกชนํ
ปริเยสนฺตสฺส อญฺเณน ฉาตฺตญฺเณน
นาม, อมฺรปฏฺิปาฏฺิยา ปน ทฺวาเร
จิตฺเตน ลทฺฐมิสฺสกกโกชนํ อญฺเณตฺตญฺเณน
นาม. อิทํ อิท อธิปฺเปตํ. เตน
ยยาเปนฺตํ. กามฺเส อนเปกฺขินนฺตึ

คำว่า อารญฺณํ แปลว่า ถืออยู่
ป่าเป็นวัตร. คำว่า อญฺเณตฺตญฺเณน
ยยาเปนฺตํ ความว่า เป็นผู้ที่อันใคร ๆ
ไม่รู้จัก เป็นคนใหม่เสมอในตระกูล
ทั้งหลาย ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยการ
แสวงหาอาหาร คือด้วยเที่ยวบิณฑบาต.
อีกอย่างหนึ่ง การแสวงหาอาหารของ
ภิกษุผู้แสวงหาโภชนะที่มีกลิ่นหอม มี
เครื่องเผ็ดร้อนเป็นเครื่องปรุงในเรือนของ
อิสฺรชนที่กำหนดไว้ ชื่อว่า ฉาตฺตญฺเณน
แปลว่า โภชนะที่รู้ได้, ส่วนโภชนะที่

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วตฤทกามกิเลสกาเมสุ นรเปกขั.

เจือกัณฑ์ภิกษุผู้ยืนอยู่ที่ประตูตามลำดับ เรือนได้มา ชื่อว่า อัญญาตัญจนะ (แปลว่า โภชนะที่เจือปนกัน). โภชนะที่เจือปนกันนี้ประสงค์เอาในที่นี่. ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยโภชนะที่เจือปนกันนั้น. คำว่า กามเมสุ นรเปกขินั ความว่า ผู้ไม่อาลัยในวตฤทกามและกิเลสกามทั้งหลาย.

เจตฺวาติ วริตฺวา. สุขํ เสตีติ
 โภชปริพาเหณ อปริทฺยหฺมานตฺตา สุขํ
 สยติ. น โสจตีติ โภชวินาเสน
 วินฺนฺจโทมนสฺสตฺตา น โสจติ.
 วิสมฺมฺลสฺสชาติ ทุกฺขวิปากสฺส. มจฺจฺรค-
 คสฺสชาติ ยํ อกฺกฺกฺจฺจสฺส ปจฺจก-
 โกลิตฺวา ปหฺนฺสฺส ปฏฺิปปฺพริตฺวา สุขํ
 อฺปปฺชฺชติ, ตํ สนฺธาย โส
 “มจฺจฺรคฺโค”ติ วุตฺโต. อิมสฺมึ หิ
 จานเ ปรีโยสานํ “อคฺคนุ”ติ วุตฺตํ.
 อริยาติ พุทฺธาทโย.

คำว่า ตัด คือ ฆ่า. คำว่า ย่อม
 นอนเป็นสุข คือ ย่อมนอนเป็นสุข เพราะ
 ไม่ถูกความเร่าร้อนคือความโกรธแผดเผา
 อยู่. คำว่า ย่อมไม่เศร้าโศก คือ ย่อม
 ไม่เศร้าโศก เพราะหมดความเสียใจ
 โดยการกำจัดความโกรธเสียได้. คำว่า
 ความโกรธซึ่งมีรากเป็นพิษ คือ มีวิบาก
 เป็นทุกข์. คำว่า มียอดอันหวาน
 ความว่า พระผู้มีพระภาคตรัสความโกรธ
 นั้นว่า “มียอดหวาน” ทรงหมายเอา
 ความสุขซึ่งเกิดขึ้น เพราะได้ด่าตอบ
 ต่อคนที่ด่าได้ตีตอบโต้คนที่ตีแล้ว. ก็ใน
 ฐานะนี้ตรัสเรียกที่สุดว่า “ยอด”. คำว่า
 พระอริยะทั้งหลาย ได้แก่ พระอริยะ
 ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น.

เนตตอรรณภา. ป-ท.๒-๒๐

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หนกติ หนเญย. **อุปฺปตฺตินฺตฺติ**
 อสมฺมุคฺคาภูตฺติ อวิกฺขมฺภิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สมฺมุทาจารุปฺปนฺนวเสน สมฺมุทาจรณฺตฺ.
 วิโนทเยติ อตฺตโน สนนฺตฺนโต
 นีหเรญฺย.

คำว่า **หน** แปลว่า ฟุ้งฆ่าเสีย.
 คำว่า **อุปฺปตฺตฺ** ได้แก่ ความโกรธที่ยัง
 ถอนไม่ได้ เกิดขึ้นอยู่ด้วยอำนาจความ
 โกรธที่เกิดขึ้นแล้วยังข่มไม่ได้ ด้วย
 อำนาจความโกรธที่เกิดขึ้นปรากฏอยู่.
 คำว่า **ฟุ้งบรรเทา** คือ ฟุ้งนำออกจาก
 ชั้นธสันดานของตน.

๑๐๑. **สทฺตฺติยาติ** เทสนาสีสเมตฺ,
 เอกโตธาราทีนฺนา สทฺตฺเถนาติ อตฺตโถ.
 โอมฺภูโจติ ปหฺโฏ. จตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปหารา โอมฺภูโจ อุมฺมฺภูโจ มฺภูโจ
 วิมฺภูโจติ. ตตฺต อฺปริ จตฺตฺวา อโธมฺขํ
 ทินฺนปฺปหาโร **โอมฺภูโจ** นาม, อโธ
 จตฺตฺวา อฺทฺธมฺขํ ทินฺนปฺปหาโร
 อุมฺมฺภูโจ นาม, อคฺคพฺสฺสุจฺจิ วิย
 วินิวิชฺฌิตฺตฺวา กโต **มฺภูโจ** นาม,
 เสโส สพฺโพปิ **วิมฺภูโจ** นาม. อิมฺสฺมี
 ปน จาเน โอมฺภูโจ คหิโต. โส
 หิ สพฺพทฺทฺธาโร ทฺตฺตฺตฺตฺต
 ทฺตฺตฺตฺกฺจฺโณ อนฺโตโทโส อนฺโตปฺพพ-
 โลหิโต จ โหติ. ปฺพพฺโลหิตํ
 อนิกฺขิมิตฺตฺวา วณฺมฺขํ ปรีโยนฺทฺตฺตฺตฺต
 ตฺตฺตฺตฺติ. ปฺพพฺโลหิตํ นีหริตฺตฺกฺกฺกฺก

๑๐๑. คำว่า **สทฺตฺติยา** นี้ เป็นหัวข้อ
 เทสนา, แปลว่า ด้วยศัสตราที่มีคม
 ข้างเดียวเป็นต้น. คำว่า **โอมฺภูโจ**
 แปลว่า ถูกแทงแล้ว. จริงอยู่ การแทง
 มี ๔ อย่างคือ แทะลง ๑ แทะขึ้น ๑
 แทะคว้าน ๑ แทะธรรมดา ๑. ใน ๔
 อย่างนั้น ยืนอยู่ในที่สูงแล้วก้มหน้าแทง
 ชื่อว่า **แทะลง**, ยืนอยู่ในที่ต่ำแล้วแหงน
 หน้าแทงชื่อว่า **แทะขึ้น**, แทะปิดไป
 เหมือนหมุนลูกดาน ชื่อว่า **แทะคว้าน**,
 แทะที่เหลือแม่ทั้งหมดชื่อว่า **แทะธรรมดา**.
 แต่ในที่นี้ท่านถือเอาการแทะลง. เพราะ
 การแทะลงนั้น เป็นการทารุณกว่าการ
 แทะทุกชนิด เป็นการเสียบแทงที่ถอน
 ศัสตราออกได้ยาก รักษาลำบาก ทำให้
 เสียข้างใน และทำให้เลือดและหนอง

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มณฺเฑน สทฺธิ พนฺธิตฺวา อโรสโร
 กาทพฺโพ โหติ, มรณํ วา มรณมตฺตํ
 วา ทุกฺขํ ปาปฺณาติ. **ปริพฺพเชติ**
 วิหเรยฺย.

อิมาย คาทาย ก็ กถิตํ ?
 ยถา สตฺติยา โอมฏฺฐปุริโส
 สลฺลพฺพาหนวณฺติกิจฺจนานํ อตฺถาย
 วิริยํ อารมฺหิติ ปโยคํ กโรติ ปรกฺกมฺติ.
 ยถา จ ทฺยหฺมาเน มตฺถเก
 อาทิตฺตสิโร ตสฺส นิพฺพปาปนตฺถาย
 วิริยํ อารมฺหิติ ปโยคํ กโรติ
 ปรกฺกมฺติ, เอวเมวํ ภิกฺขุ กามราคปฺ-
 ปหานาย สโต อปฺปมตฺโต หุตฺวา
 วิหเรยฺย ภควาติ กเถสิ.

เอวํ เทวตฺาย กถิตฺเต อถ ภควา
 จินฺเตสิ “อิมาย เทวตฺาย อฺปมา ทพฺหํ
 กตฺวา อานีตา, อตฺถํ ปน ปริตฺตกํ
 คเหตุวา จิตฺตา. ปฺนปฺปฺนํ กเถนฺตีปิ
 หิ เอสา กามราคสฺส วิกฺขมฺภนปฺ-
 ปหานเมว กเถยฺย, ยาว จ กามราโค

ตกใน. เลือดและหนองไหลออกไม่ได้รัด
 ปากแผลอยู่. พวกที่ประสงค์จะเอาเลือด
 และหนองออก ต้องจับตัวเขา ห้อยหัวลง
 ผูกติดกับเตียง, เขาย่อมได้รับทุกข์ถึงตาย
 หรือทุกข์ปางตาย. บทว่า **ปริพฺพเช**
 แปลว่า ฟังอยู่.

ในคาถานี้ เทวดาได้กล่าวคำอุปมา
 ไว้อย่างไร ? เทวดาได้กล่าวไว้ว่า คนที่
 ถูกแทงแล้ว ด้วยหอก ย่อมเริ่มพยายาม
 คือทำความบากบั่นเพื่อต้องการจะดึงหอก
 ออกและเยียวยาบาดแผล ฉนฺใด. อนึ่ง
 คนที่มีศีรชะรอน ในเมื่อกระหม่อมถูก
 ไฟไหม้อยู่ ย่อมเริ่มความเพียร คือทำ
 ความพยายามเพื่อจะดับไฟนั้น ฉนฺใด,
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ภิกษุก็ฉนฺนั้น
 เหมือนกัน ฟังเป็นผู้มีสติไม่ประมาทอยู่
 เพื่อละกามราคะ.

เมื่อเทวดากราบทูลคำอุปมาอย่างนี้
 ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงพระดำริ
 ว่า “เทวดาตนนี้ได้้นำเอาข้อเปรียบเทียบ
 มาอ้างอย่างหนักแน่น, แต่ถือเอาความ
 ได้ชนิดเดียว. ก็เทวดาตนนี้ แม้กล่าวอยู่
 บ่อย ๆ ก็จะมีกล่าว เฉพาะการละด้วย

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มคเคน น สมุคฺฆาฏียยติ, ดาว
 อนุพนฺโธว โหติ”ติ ตเมว อุปมํ
 คเหตฺวา ปจฺมมคฺควเสน เทวตฺยา
 วินิฏฺเฐตฺวา ทสฺเสนโต “สตฺติยา
 วีย โอมฺภูโง”ติ ทุตฺติยคฺคาถมาห.
 ตสฺสสตฺโต ปุริมนฺยานุสฺสारेณ เวทิตฺพุโ.

การข่มไว้ซึ่งกามราคะเท่านั้น, และจะ
 ยังมีกามราคะติดตามอยู่ตลอดเวลาที่ยัง
 ถอนกามราคะ ด้วยมรรคไม่ได้” เพราะ
 ฉะนั้น พระองค์จึงถือเอาข้ออุปมานั้น
 นั้นแล แสดงกลับความ ด้วยอำนาจ
 โสดาปัตติมรรคแก่เทวดา ตรัสพระคาถา
 ที่ ๒ ว่า “สตฺติยา วีย โอมฺภูโง”.
 ความแห่งพระคาถานั้น ฟังทราบตามแนว
 แห่งนัยก่อน.

โลกามิสฺนฺติ กามคฺุณ.
 สฺนฺติเปกฺโขติ สพฺพสงฺขารูปสมํ นิพฺพานํ
 อเปกฺขมาโน. ปญฺญวาทิ ปญฺญวณฺโต.
 ปหิตฺตฺโตติ นิพฺพานํ ปติเปสฺสิตจิตฺโต.
 วิรโต กามสฺสญฺญาตฺติ ยาย กายจิ
 สพฺพโต กามสฺสญฺญาตฺติ จตฺตฺตมคฺค-
 สมฺปยุตฺตตฺยา สมฺมุจฺเจทวิรติยา วิรโต.
 “วิรตฺโต”ติปิ ปาโจ. กามสฺสญฺญาตฺติ
 ปน ภูมฺมวจฺนํ โหติ. สกฺาถวคฺเค^๑
 “กามสฺสญฺญาตฺติ”ติ ปาโจ. จตฺตฺติ มคฺเคหิ
 ทสฺนฺนฺมปิ สโยชนานํ อตฺติตฺตฺตา
 สพฺพสโยชนาตีโต. จตฺตฺตมคฺเคเนว

กามคุณ ชื่อว่า อามิสในโลก.
 คำว่า มุ่งหวังความสงบ ความว่า
 หวังพระนิพพานซึ่งเป็นที่เข้าไปสงบ
 สังขารทั้งปวง. คำว่า ปญฺญวาทิ แปลว่า
 ผู้มีปัญญา. คำว่า มีตนส่งไปแล้ว คือ
 มีจิตส่งไปเฉพาะพระนิพพาน. คำว่า
 วิรโต กามสฺสญฺญาตฺติ (งดเว้นแล้วจาก
 กามสัณฺญา) คือ เว้นขาดจากกามสัณฺญา
 ใดๆอย่างหนึ่งโดยสิ้นเชิง ด้วยสมฺมุจ-
 เจทวิรติที่สัมปยุตด้วยมรรคที่ ๔ (อรัหัต-
 มรรค). บาลีว่า “วิรตฺโต” ดังนี้ก็มี.
 ก็คำว่า กามสฺสญฺญาตฺติ เป็นสัตตมมีวิภักติ.

^๑ ส. ส. ๑๕/๗๕, น. สกฺาถวคฺเค.

วา อุทฺธมฺภากิยสโยชนาตีโต ตตร
 ตตรารภินนฺทนต์ นนฺทิสงฺขาทาย
 ตณฺหาย ตินฺณณฺจ ภวานํ ปริกฺขิณฺตดา
นนฺทิกวปริกฺขิณฺ. โส ตาทิสฺ ชีณาสโว
 ภิกฺขุ **คฺมภีเร** สํสารณฺณเว น
สํทติ.

บาลีในสคาถวรรคว่า “กามสณฺญาสุ”.
 ชื่อว่า **ก้าวล่วงสังโยชน์ทั้งปวงได้** เพราะ
 ล่วงสังโยชน์แม่ทั้ง ๑๐ ได้ด้วยมรรค ๔.
 อีกอย่างหนึ่ง ล่วงสังโยชน์อันเป็นส่วน
 เบื้องสูง (อุทฺธมฺภากิยะ) ได้แล้ว ด้วย
 มรรคที่ ๔ นั้นเอง ชื่อว่า **มีตัณหาและ
 ภพสิ้นรอบแล้ว** เพราะตัณหากล่าวคือ
 นันทิ เพราะเป็นเหตุยินดีในภพนั้น ๆ
 และภพทั้ง ๓ สิ้นแล้ว. บุคคลนั้นคือผู้
 เป็นพระชีณาสพเห็นปานนั้น **ย่อมไม่จม
 ลงในห้วงน้ำ** คือห้วงแห่งสงสารอันลึก.

สทฺทหาโนติ เยน ปุพฺพภาเค
 กายสุจฺริตาภิเกเทน, อปรภาเค จ
 สตฺตตฺตีสโพิธิปกฺขิยเกเทน ฌมฺเมน
 อรหนฺโต พุทฺธปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกา
 นิพฺพานํ ปตฺตา. ตํ สทฺทหาโน
 อรหฺตํ ฌมฺมํ นิพฺพานปตฺติยา
 โลกิยโลกุตฺตรปญฺจํ ลภติ, ตณฺจ โข
 น สทฺธามตฺตเกเนว. ยสฺมา ปน
 สทฺธราชาโต อุปสงฺกมติ, อุปสงฺกมฺนโต
 ปยิริปาสติ, ปยิริปาสนฺโต โสตํ
 โอทหติ, โอพหิตโสโต ฌมฺมํ สุณาติ,
 ตสฺมา อุปสงฺกมฺนโต ปฏฺจาย ยาว

คำว่า **เชื่อ** ความว่า เชื่อธรรมอัน
 ต่างด้วยธรรมมีกายสุจริตเป็นต้น ในส่วน
 เบื้องต้น, และอันต่างด้วยโพธิปักขิยธรรม
 ๓๗ ประการในส่วนเบื้องปลาย ซึ่งเป็น
 เหตุให้พระอรหันต์ทั้งหลาย คือพระพุทฺธ-
 เจ้า พระปัจเจกพุทฺธเจ้า และพระพุทฺธ-
 สาวก บรรลุพระนิพพาน ซึ่งชื่อว่าเป็น
 ธรรมของพระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมได้
 ปัญญาอันเป็นโลกิยะและโลกุตระ อัน
 เป็นธรรมของพระอรหันต์ เพื่อบรรลุ
 พระนิพพาน, การที่ได้ปัญญานั้นแล มิใช่
 ได้ด้วยเหตุเพียงศรัทธาอย่างเดียวเท่านั้น.

เนตตอรรณภา. ป-ท.๒-๒๐

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธมฺมสุสวเนน **สุตฺตํ ลภเต ปญฺญํ.**

แต่เพราะเกิดศรัทธาแล้ว ย่อมเข้าไปหา, เมื่อเข้าไปหาย่อมเข้าไปนั่งใกล้, เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ย่อมเงี่ยโสตฟัง, เงี่ยโสตฟังแล้ว ย่อมฟังธรรม, ฉะนั้นจำเดิมแต่เข้าไปหา จนถึงด้วยการฟังธรรม **ย่อมชื่อว่า ฟังด้วยดีได้ปัญญา.**

ก็ วุตฺตํ โหติ ? ตํ ธมฺมํ สทฺทหิตฺวาปี อัจฉริยฺชฺฌมาเย กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวาปี วุตฺตกรณฺเณน ปิรฺรฺปาสิตฺวา ยทา ปิรฺรฺปาสนาย อาราธิตจิตฺตา กิณฺจิจิ วุตฺตฺกามา โหนฺติ อถ อธิคตาย โสตฺกามตาย โสตํ โอทหิตฺวา สุณฺนฺโต ลภตฺติ เหวํ สุตฺตํ อปฺปมตฺโต จ สติวิปฺปวาเสน อปฺปมตฺโต สุภาสิตทฺพฺภาสิตญฺญตาย วิจกฺขณฺเณ เหว ลภติ, น อิตโร. เตนาห **“อปฺปมตฺโต วิจกฺขณฺ”**ติ.

ข้อนี้อธิบายอย่างไร ? อธิบายว่า แม้เชื่อธรรมนั้นแล้ว แม้เข้าไปหาอาจารย์ และอุปัชฌาย์ในบางครั้งบางคราวแล้ว เข้าไปนั่งใกล้ด้วยการกระทำวัตร เมื่ออาจารย์และอุปัชฌาย์มีจิตยินดีแล้วด้วยการเข้าไปนั่งใกล้ประสงค์จะบอกเรื่องบางอย่าง จึงเงี่ยโสตฟังอยู่ เพราะความเป็นผู้ประสงค์จะฟังได้บรรลุแล้วย่อมชื่อว่าเงี่ยโสตสดับได้ปัญญา รวมความว่า ก็แม้ฟังด้วยดีดังประการที่กล่าวมานี้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประมาท เพราะไม่อยู่ปราศจากสติ ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาใคร่ครวญได้ปัญญา เพราะรู้ค่าที่เป็นสุภาสิตและทฺพฺภาสิตนั่นเอง, คนนอกนี้ไม่ได้. เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า **“ผู้มีปัญญาใคร่ครวญไม่ประมาท”** ดังนี้.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏิรูปการิตี เทศกาลาที่นิ
 อหาเปตวา โลกียสฺส โลกุตฺตรสฺส จ
 วมมสฺส ปฏิรูปํ อธิคมุพายํ กโรตฺติ
 ปฏิรูปการี. **ธรวาติ** เจตสิกวีริยวเสน
 อนิกฺขิตตฺธโร. **อฏฺฐาตาติ** กายิกวีริย-
 วเสน อฏฺฐานสมฺปนฺโน อสฺถิลปรกฺกโม.
วินฺทเต **ธนนฺติ** โลกียโลกุตฺตรธฺนํ
 อธิคจฺจติ. **สจฺเจนาติ** วจฺสิจฺเจน
 ปรมตฺถสจฺเจน จ. พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-
 อริยสาวกา นิพฺพุตี ปาปฺพนฺดา
 กิตฺติมฺปิ ปาปฺพนฺติเยว. **ททฺนฺติ** ปเรสฺ
 ยงฺกิญฺจิ อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ เทนฺโต
มิตฺตานิ **คณฺถติ** สมฺปาเทติ กโรตฺติ
 อตฺโถ. ทฺททฺทํ วา ททฺนฺโต คณฺถติ,
 ทานมฺเชน จตฺตาริปี สงฺคหฺวตฺถุนิ
 คหิตานีติ เวทิตพฺพานิ. เตหิ **มิตฺตานิ**
 กโรนฺติ. **อสุมา** **โลกา** **ปรี** **โลกํ**
ส **เว** **เปจฺจ** **น** **โสจตีติ** ยสฺส
 ปุคฺคสฺส อิเม สทฺธาทโย วมฺมา
 วิชฺชนฺติ,^๑ **โส** **อิมสุมา** **โลกา** **ปรี**
โลกํ **คณฺตฺวา** **น** **โสจติ,** **โสจการณํ**
ตสฺส **นตฺถีติ** **อตฺโถ.**

คำว่า **ทำถูกทาง** ความว่า ชื่อว่า
 ทำถูกทาง เพราะอรรถว่า ไม่ทำกาล-
 เทศะเป็นต้นให้บกพร่อง กระทำถูกทาง
 คืออุบายเครื่องบรรลุนิพพานที่เป็นโลกียะและ
 โลกุตระ. คำว่า **ผู้มีธฺระ** คือ ผู้ไม่ทอดทิ้ง
 ธฺระ ด้วยอำนาจความเพียรทางใจ.
 คำว่า **มีความหมั่น** คือ ถึงพร้อมด้วย
 ความเพียรเป็นเหตุให้ลุกขึ้น คือมีความ
 บากบั่นไม่ย่อหย่อนด้วยอำนาจความเพียร
 ทางกาย. คำว่า **ยอมหาทรัพย์ได้** คือ
 ย่อมได้ทรัพย์ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ.
 คำว่า **เพราะสัจจะ** ได้แก่ เพราะ
 วจิสัจจะ และเพราะปรมัตถสัจจะ. พระ-
 พุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและเหล่า
 พระอริยสาวก เมื่อบรรลุนิพพานดับกิเลส
 ก็ยอมได้ชื่อเสียงด้วยที่เดียว. คำว่า **ผู้ให้**
 คือ ผู้ให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คนเหล่าอื่นพากัน
 ปรารถนาอยากได้ **ยอมผูกไมตรี** คือทำ
 ไมตรีให้ถึงพร้อม หมายความว่า ทำ
 คนอื่นให้เป็นมิตร. อีกอย่างหนึ่ง เมื่อให้
 สิ่งที่ได้ยาก ก็ชื่อย่อมผูกมิตร, แม้
 สังคหวัตถุ ๔ พึงทราบว่าเป็นผู้มี

^๑ ไป. สํวิชนฺติ.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตติอรรณภก. ป-ท.๒-๒๑

พระภาคทรงถือเอาแล้วด้วยมุ่งการให้เป็นสำคัญ. ย่อมกระทำให้เป็นมิตรด้วยสังคหวัตถุ ๔ เหล่านั้น. คำว่า **ผู้นั้นแล ละโลกนี้ไปสู่โลกอื่น** ย่อมไม่เศร้าโศก ความว่า บุคคลผู้มีธรรมมีศรัทธาเป็นต้น เหล่านี้ไปจากโลกนี้สู่โลกอื่นย่อมไม่เศร้าโศก, คือเหตุทำให้เศร้าโศกของเขาไม่มี. พระเถระอ้างเป็นอุทาหรณ์ กระทำคำที่เหลือเป็นพระคาถาแปลความว่า

“ยสฺเสเต จตุโร ธมฺมา
 สทฺธสฺส มรเมสิโน
 สจฺจํ ธมฺโม ธิติ จาโค
 ส เว เปจฺจ น โสจตี”^๑

“บุคคลใด ผู้มีศรัทธาอยู่ครอง-
 เรือน มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ
 สัจจะ ธรรมะ ธิติ จาคะ บุคคล
 นั้นแล ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่
 เศร้าโศก” ดังนี้.

กาถิ อวเสสํ กตฺวา อุทาหฺมฺ.
 อาฟวกฺสุตฺเต หิ อิมํ คาถา
 อาพวเกน “กถิ สฺ ลภเต ปญฺเณ”^๒ติ-
 อาทินา^๒ ปุญฺเณน ภควตา ภาสิตาติ.

ก็พระผู้มีพระภาคอุกอาพวักยักษ์ทูลถาม
 แล้ว โดยนัยเป็นต้นว่า “ย่อมได้
 ปัญญาอย่างไรเล่า” จึงตรัสพระคาถา
 เหล่านี้ไว้ในอาฟวกสุตร.

เยน เกนจิ วณฺเณนาติ เยน
 เกนจิ การเณน, ปกาเรน วา.

คำว่า เยน เกนจิ วณฺเณน
 ความว่า ด้วยเหตุหรือด้วยประการ

^๑ ส. ส. ๑๕/๓๑๖, พ. ส. ๒๕/๓๖๑.

^๒ ส. ส. ๑๕/๓๑๕.

สวาโสติ เอกสมัย จาเน สหวาโส
 สมากโม. **ตฺนุติ** ตถา สมากตํ
 อนุกมฺปิตพฺพํ ปุริสํ. **มนสา** เจ
ปสฺนุเนนาติ กรุณาสมุสฺสาหิตฺเตน
 ปสาเทน ปสฺนุเนน มนสา. **น**
เตน โหติ สํยฺตุโตติ เตน ยถา-
 วุตฺเตน อนุสาสนฺเนน กามจฺจนฺทาทีนํ
 สํโยชนวเสน สํยฺตุโต^๑ นาม **น**
โหติ. ยานุกมฺปา อนุทฺทยาติ ยา
 อริยมคฺคสมฺปาปนวเสน กรุณายนา,
 เมตฺตายนนา จาติ อตฺตโก.

อย่างใดอย่างหนึ่ง. คำว่า **สวาโส**
 แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ร่วมกัน
 คือการสมาคม. บทว่า **ตํ โยค** ตถา
 สมากตํ อนุกมฺปิตพฺพํ ปุริสํ แปลว่า
 คนที่สมาคมกันเช่นนั้นไม่ควรจะหวั่นไหว.
 คำว่า **มนสา เจ ปสฺนุเนน** ความว่า
 มีใจผ่องใสด้วยความเลื่อมใส อันความ
 กรุณาให้ชะมกเข้มนแล้ว. คำว่า **น เตน**
โหติ สํยฺตุโต ความว่า บุคคลนั้น
 ย่อมไม่ชื่อว่าพัวพัน ด้วยอำนาจความ
 พัวพันนิเวรณมีกามฉันทะเป็นต้น โดย
 การสอนตามที่กล่าวแล้วนั้น. คำว่า
ยานุกมฺปา อนุทฺทยา ความว่า นอกจาก
 ความกรุณาและความเมตตาด้วยอำนาจ
 การให้ถึงอริยมรรค.

๑๐๒. **ราโค จ โทโส จาติ**

รากโทสา เหฏฺฐา วุตฺตนยาว.
กุโตนิทานาติ กีนิทานา ก็เหตุกา.
 ปจฺจตฺตวจนฺสฺส หิ อัย โตะ-อาเทโส,
 สมาสเณ^๒ จสฺส โลปาภาโว เวทิตพฺโพ.

๑๐๒. คำว่า **ราโค จ โทโส จ**

คือ รากะและโทสะซึ่งมีนัยได้กล่าวไว้
 แล้วเที่ยวในหนหลัง. คำว่า **กุโตนิทานา**
 แปลว่า มีอะไรเป็นเหตุ คือมีเหตุอะไร.
 เพราะกุโตศัพท์นี้อาเทส สิ ปฐฺมาวิภคฺติ

^๑ โป. สมฺปยุคฺโต.

^๒ ฉ. สมาส.

เป็นโต, พึงทราบการไม่ลบโตนั้น
ในสมาส.

อรรถิ รติ โลมหังโส กุโตชาติ ยาย
ปนุเตสุ เสนาสเนสุ, อธิกุสเลสุ จ
ธมฺเมสุ อรรถิ อุกกณฺจิตา,^๑ ยา จ
ปนฺจสุ กามคฺเณสุ รติ อภีรติ อาสตุติ
กีพนาทิ, โย จ โลมหังสสมฺภูจฺานโต
โลมหังสสงฺขาโต จิตฺตฺตฺราโส, อิเม ตโย
ธมฺมา กุโต ชาตา กุโต นิพฺพตฺตาติ
ปุจฺฉา.

คำว่า อรรถิ รติ โลมหังโส กุโตชา
ความว่า ถาว่า ความไม่ยินดีคือความ
เบื่อในเสนาสนะอันสงัดและในอธิกุศล-
ธรรมนี้ใดก็ดี, ความยินดี ความยินดียิ่ง
ความตั้งใจ คือความเบิกบานใจ ใน
เบญจกามคุณอันใดก็ดี, ความตกใจ
กล่าวคือ ความสะดุ้งใจ เพราะเป็นเหตุ
ให้เกิดขนชูชันอันใดก็ดี, ธรรมทั้ง ๓
ประการนี้ เกิดมาจากอะไร คือบังเกิด
มาจากเหตุอะไร.

กุโต สมฺภูจฺายาติ กุโต อฺุปฺปชฺชิตฺวา.
มโนติ กุสลจิตฺตํ. วิตกฺกาติ กาม-
วิตกฺกาทโย. กุมารกา ธงฺกมิโวสขนฺตฺติ
ยถา กุมารกา กีพนฺตา กากํ สุตฺเตน
ปาเท พนฺธิตฺวา โอสขนฺตฺติ^๒ ขิปนฺติ,
เอวํ กุสลมนฺ อุกุสลวิตกฺกา กุโต
สมฺภูจฺาย โอสขนฺตฺติ^๒ ปุจฺฉา.

สองบทว่า กุโต สมฺภูจฺาย แปลว่า
เกิดขึ้นแล้วจากอะไร. คำว่า มโน
ได้แก่ กุสลจิต. คำว่า ความตรึก ได้แก่
กามวิตกเป็นต้น. คำว่า กุมารกา
ธงฺกมิโวสขนฺติ ความว่า ถาว่า
อกุศลวิตกเกิดขึ้นจากอะไรจึงผูกกุสลจิต
ไว้เหมือนพวกเด็กเมื่อจะเล่นกา ก็เอา
เชือกผูกเท้ากาแล้วจึงปล่อยโยนไป.

^๑ สี. อุกกณฺจิกา จ.

^๒ โป. อสขนฺตฺติ.

ราโค จาติ ทุติยคาถา ตสฺสา
 วิสฺสชฺชนํ. ตตฺถ **อิโตติ** อตฺตภาวํ
 สนุชฺชายาห. อตฺตภาวนิทานา หิ
 รากโทสา, อรติ รติ โลมหํสา จ
 อตฺตภาวโต ชาตา. กามวิตกฺกาทโย
 อตฺตภาวโต เอว สมฺมูจาย กุสลมนํ
 โอสชนฺติ. เตน ตทณฺณํ ปกฺติอาทิกการณํ
 ปฏิกุชิปนฺโต อาห **“อิโตนิทานา
 อิโต สมฺมูจายา”**ติ. ปุริมคาถาย
 วุตฺตนเยเนตฺถ สทฺทสิทฺธิ เวทิตพฺพา.

อิทานิ ยวายํ **“อิโตนิทานา”**ติ-
 อาทิสฺสุ อตฺตภาวนิทานา อตฺตภาวโต
 ชาตา อตฺตภาวโต สมฺมูจายาติ
 อตฺโต วุตฺโต, ตํ สาเชนฺโต อาห
“เสฺนหชา อตฺตสมฺมูตา”ติ.

พระคาถาที่ ๒ ว่า **ราโค จ**
 เป็นต้นเป็นคำเฉลยคำถามนั้น. ในคำ
 เหล่านั้น คำว่า **อิโต** พระผู้มีพระภาค
 ตรัสหมายเอาอรรถภาพ. เพราะรากะโทสะ
 มีอรรถภาพเป็นต้นเหตุ, ความไม่ยินดี
 ความยินดีและขนพองเกิดมาจากอรรถภาพ.
 กามวิตกเป็นต้นก็เกิดจากอรรถภาพเหมือน-
 กันแล้วก็ผูกกุศลจิตไว้. ด้วยเหตุนี้เมื่อ
 จะทรงปฏิเสธต้นเหตุปรกตอย่างอื่นนอก
 จากอรรถภาพนั้น จึงตรัสว่า **“รากะโทสะ
 มีอรรถภาพนี้เป็นเหตุ ความตริกแห่งใจ
 เกิดแต่อรรถภาพนี้”**. ในพระคาถาที่ ๒ นี้
 พึงทราบความสำเร็จศัพท์ โดยนัยที่กล่าว
 ไว้ในพระคาถาแรกเกิด.

บัดนี้ พระเถระเมื่อจะยกตัวอย่าง
 ข้อความที่ตรัสว่า รากะ โทสะมีอรรถภาพ
 เป็นเหตุความไม่ยินดี ความยินดี และ
 ความขนพองสยองเกล้า เกิดมาแต่อรรถภาพ
 ความตริกแห่งใจ เกิดจากอรรถภาพนี้
 ดังนี้ ในคำอันเป็นพระคาถาว่า **“อิโต-
 นิทานา”** เป็นต้น จึงกล่าวว่า **“เสฺนหชา
 อตฺตสมฺมูตา”** เป็นต้น.

คุณกิตติ ดำเนินชาตวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอเต หิ รากาทยโ วิตกุกปรีโยसानา
 ตณฺหาเสฺนเหฺน ชาตา. ตถา ชายนฺตา
 จ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธเมเท อตฺตภาว-
 สงฺขาเต อตฺตนิ สมฺภูตา. เตนาห
 “เสฺนหชา อตฺตสมฺภูตา”ติ. อิทานิ
 ตทตฺถโชติกั อุมํ ทสฺเสติ “นิโคฺรชฺสเสว
 ขนฺธชา”ติ.

ตตฺถ ขนฺธชาติ ขนฺธเสฺ ขาตา ปาโรหา.
 อิทํ วุตฺตํ โหติ : ยถา นิโคฺรชฺส
 ขนฺธชสงฺขาตา ปาโรหา อาโปรส-
 สงฺขาเต เสฺนเห สติ ชายนฺติ,
 ชายนฺตา จ ตสฺมีเยว นิโคฺรเช เตสฺ
 เตสฺ สาขปฺปเทเสสฺ สมฺภวานฺติ, เอวํ
 เอเต รากาทยโ อชฺฉตฺตํ ตณฺหา-
 เสฺนเห สติ ชายนฺติ, ชายนฺตา จ
 ตสฺมีเยว อตฺตภาเว เตสฺ เตสฺ
 จกฺขาทีปฺปเทเสสฺ อิกฺุจฺจารมฺมณฺเสสฺ
 สมฺภวานฺติ. เตน วุตฺตํ “เสฺนหชา
 อตฺตสมฺภูตา”ติ.

ก็กิเลสมีรากะเป็นต้น มีความตริกเป็น
 ที่สุดเหล่านี้เกิดด้วยความเยื่อใยคือตัณหา.
 อนึ่ง เมื่อจะเกิดก็เกิดในตน กล่าวคือ
 อตฺตภาพอันต่างด้วยอุปาทานขันธ์ ๕.
 เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
 “เสฺนหชา อตฺตสมฺภูตา” เป็นต้น. บัดนี้
 พระเถระแสดงอุปมา อันส่องเนื้อความ
 นั้นว่า “เกิดจากลำต้นไทรนั่นเอง”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า เกิดแต่ลำต้น
 ความว่า ย่านไทร ซึ่งแตกออกมาตาม
 ลำต้น. ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังนี้ว่า :
 ย่านไทร กล่าวคือรากที่งอกตามต้นไทร
 เมื่อมียางเหนียว คือน้ำหล่อเลี้ยงย่อม
 แตกออกมา, และเมื่อจะแตกออกย่อม
 แตกออกที่ต้นไทรนั้นนั่นเอง คือที่กิ่งก้าน
 สาขานั้น ๆ ฉะนั้น, กิเลสมีรากะเป็นต้น
 เหล่านี้ก็ฉนั้นนั่น เมื่อมีเยื่อใยคือตัณหา
 อยู่ในภายในก็ย่อมเกิด, และเมื่อจะเกิด
 ย่อมเกิดในอตฺตภาพนั้นนั่นเอง คือในส่วน
 แห่งจักขุเป็นต้นนั้น ๆ ได้แก่ในอารมณ์
 ที่น่าปรารถนาทั้งหลาย. ด้วยเหตุนี้
 พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “เสฺนหชา
 อตฺตสมฺภูตา”.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฤ วิสตุตา กามะสุติ ยสุมา ราโคปิ
 ปญจกามคุณีกาทิวเสน, โทโสปี
 อาฆาตวตฺตูกาทิวเสน, อรติอาทโยปี
 ตสฺส ตสฺส เกทสฺส วเสนาคี สพฺพธา
 สพฺเพปิเม กิเลสา ปฤ อเนกปฺปการา
 หุตฺวา วตฺตูกาวารามมณาทิวเสน เตสฺ
 เตสฺ กามะสุ ตธา ตธา วิสตุตา
 ลคฺคา สํสิพฺพิตฺวา จิตา.

คำว่า ปฤ วิสตุตา กามะสุ ความว่า
 เพราะแม้ระคะย้อมเกิดด้วยอำนาจเบญจ-
 กามคุณเป็นต้น, แม้โทสะย้อมเกิดด้วย
 อำนาจอาฆาตวตฺตูกเป็นต้น, อรติเป็นต้น
 ย้อมเกิดด้วยอำนาจประเภทแห่งกิเลสนั้น ๆ
 กิตี ฉะนั้นว่าโดยประการทั้งปวง กิเลส
 เหล่านี้แม้ทั้งหมด มีมากคือประการ
 หลายอย่าง แม้ชานไปในกามนั้น ๆ โดย
 ประการนั้น ๆ ด้วยอำนาจวตฺตูกวารและ
 อารมณเป็นต้น แล้วเกี่ยวคล้องรั้งรัดอยู่.

กิมิว? มาลฺลวาว วิตฺตา วเน ยธา
 วเน วิตฺตา มาลฺลวา เตสฺ เตสฺ
 รุกฺขสาขาปฺปสาขาทีเกเทสฺ วิสตุตา
 โหติ ลคฺคา สํสิพฺพิตฺวา จิตา, เอว
 เอเต กิเลสา ฐมา, ตสฺมา เอตฺถ
 ปฤปเกเทสฺ วตฺตูกาเมสฺ วิสตุตํ
 กิเลสคณ.^๑

เหมือนอะไร? เหมือนย่านไทรแผ่ขยาย
 ไปในป่า อธิบายว่า ย่านไทรที่แผ่ขยาย
 ไปในป่า ย้อมแผ่ขยายไป ส่วนต่าง ๆ
 ของต้นไม้มีกิ่งน้อยใหญ่เป็นต้นนั้น ๆ แล้ว
 เกี่ยวคล้องรั้งรัดอยู่ ฉนใด, ธรรมอันเป็น
 กิเลสเหล่านี้ ก็ฉนนั้น, เพราะฉนนั้น
 รกชฎ คือกิเลสย้อมแผ่ชานไปในวตฺตูกาม
 ทั้งหลาย อันมีประเภทมากมายใน
 อัตภาพนี้.

เย นํ ปชานนฺติ ยโตนิทานํ
 เต นํ วินิเทนฺติ สุโณหิ ยกฺข.

ฟังทราบอธิบายแห่งคำอันเป็น
 พระคาถานั้น ซึ่งแปลความว่า ชน-

^๑ ม. กิเลสคณ.

เนติติอรรณภา. ป-ท.๒-๒๑

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺสจฺโถ : สตุตฺตา นํ กิเลสคหฺนํ
 “อิโตนิทานํ เอส อูปฺปชฺชติ”ติ
 ชานนฺติ, เต นํ ตณฺหาสิเนหสิเนหิต
 อตฺตภาเว อูปฺปชฺชติติ ฆตฺวา ตํ
 ตณฺหาสิเนหํ อาทีนวานุปฺสฺสนาที-
 ภาวนาญาณคฺคินา วิโสเสนฺตฺวา
 วิโนทฺตฺวา ปชฺชนฺติ, เอวํ อมฺหากํ
 ภาสิตํ สุโณหิ ยกฺขชาติ. เต **ทุตฺตรํ**
โอมมิมํ ทรนฺติ อติณฺณปฺพุพฺพํ
อปฺนพฺภวายาติ เย หิ สงฺกิเลสคหฺนํ
 วิโนทฺตฺวา, เต เอกนฺเตน มคฺคํ
 ภาเวนฺติ. น หิ มคฺคภาวนํ วินา
 กิเลสวิโนทฺนํ อตฺถิ. เอวํ มคฺคํ
 ภาเวนฺตฺวา เต ปกฺติธฺมาเนน ทุตฺตรํ
 กาโมจฺจาที จตฺพุพฺพิธํ โอมํ อิมินา
 ทีฆเณ อทฺธฺนา สุปีนฺนเตนปี
 อติณฺณปฺพุพฺพํ อนตฺติกฺกนฺตปฺพุพฺพํ
 อปฺนพฺภวาย นิพฺพานาย ทรนฺติ.

เหล่าใด ย่อมรู้ชัด คือกิเลสนั้นว่าเกิดแต่
 สิ่งใด ชนเหล่านั้นย่อมบรรเทาเหตุนั้น
 เสียได้ ดูกรยักษ์ ท่านจงฟังภาษิตของ
 เรา ดังต่อไปนี้ : สัตว์ทั้งหลาย ย่อมทราบ
 รกชฎคือกิเลสนั้นว่า “กิเลสนี้มีอรรถภาพ
 เป็นเหตุจึงเกิดขึ้น”, สัตว์เหล่านั้น ครั้น
 ทราบรกชฎคือกิเลสนั้นว่า ย่อมเกิดขึ้น
 ในอรรถภาพที่ยังมีความเยื่อใยคือตัณหา
 ดังนี้แล้ว ย่อมบรรเทา คือละทำให้ความ
 เยื่อใยคือตัณหา นั้น เหือดแห้งไปด้วยไฟ
 คือภาวนาญาณมีอาทีนวานุปัสสนาญาณ
 เป็นต้น, ดูกรยักษ์ เธอจงฟังภาษิตของ
 เราอย่างนี้เถิด. ฟังทราบอธิบายคำเป็น
 พระคาถาว่า **ชนเหล่านั้น ย่อมข้ามห้วง**
กิเลสนี้ ซึ่งข้ามได้ยากและยังไม่เคยข้าม
เพื่อความไม่เกิดอีกต่อไป ดังต่อไปนี้
 ก็ชนเหล่าใดย่อมบรรเทาชฎ คือสังกิเลส,
 ชนเหล่านั้นย่อมเจริญมรรคโดยส่วนเดียว.
 ด้วยว่า การบรรเทากิเลสเว้นจากการ
 เจริญมรรคเสีย หามิได้. ชนเหล่านั้น
 เมื่อเจริญมรรคอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าย่อมข้าม
 โอมะ ๔ มีกาโมจฺจาเป็นต้น ซึ่งข้าม
 ได้ยากด้วยญาณธรรมดา อันตนไม่เคย
 ข้าม แม้ด้วยความฝืนอันเป็นเวลา

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทุกุกร์ ภควาติ เอโก กิร
 เทวปุตโต ปุพฺพโยคาวจโร พหล-
 กิเลสตาย สปปโยเคน กิเลส
 วิกฺขมฺเภนโต สมณธมฺมํ กตฺวา
 ปุพฺพเหตุมนฺทตาย อริยมูมึ อปฺปตฺวา
 กาลํ กตฺวา เทวโลก นิพฺพตฺโต,
 โส ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกุกรภาวํ
 อารโจะนฺโต เอวมาห. ตตฺถ **ทุกุกรนฺต**
 ทสปี วสุสฺวานิ ๕เปฯ สฏฺฐิปี วสุสฺวานิ
 เอกนฺตปริสฺสุทฺตสฺส สมณธมฺมสฺส กรณํ
 นามตํ ทุกุกรํ. **เสกฺขาติ** สตฺต
 เสกฺขา. **สีลสมาหิตาติ** สีเลน สมาหิตา
 สมุเปตา. **จิตฺตฺตาติ** ปติฏฺฐิตสภาวา.
 เอวํ ปุจฺฉิตปณฺหํ วิสฺสชฺชิตฺวา
 อฺุปริปณฺหํ สมุฏฺฐาปนตฺถํ
“อนคาริยุเปตสฺสา”ติอาทิมาน. ตตฺถ
อนคาริยุเปตสฺสาติ อนคาริยํ
 นิคฺเคหนภาวํ อฺุปคตสฺส, ปพฺพชิตสฺสาติ
 อตฺถโก. **ตฺตฺถจิติ** จตฺตฺถจยสนฺโตโส.

ยาวนานนี้ เพื่อความไม่เกิดอีกคือ เพื่อพระนิพพาน.

คำว่า **ข้าแต่พระผู้มีพระภาค**
สมณธรรมทำได้ยาก ความว่า ได้ยินว่า
 เทพบุตรคนหนึ่งเคยเป็นพระโยคาวจรมา
 ก่อน เมื่อข่มกิเลสพร้อมด้วยสัมปโยค-
 ธรรมทำสมณธรรม เพราะตนเป็นผู้มี
 กิเลสหนา ยังไม่ทันบรรลุอริยมุมิเพราะ
 ความที่ตนมีบุรพเหตุน้อย ก็กระทำกาละ
 แล้วบังเกิดในเทวโลก, เทพบุตรนั้น
 เข้าไปหาพระตถาคตแล้ว เมื่อจะ
 กราบทูลถึงความที่สมณธรรมทำได้ยาก
 จึงได้กราบทูลอย่างนี้. ในคำเหล่านั้น
 คำว่า **ทำได้ยาก** ความว่า ธรรมดว่า
 การบำเพ็ญสมณธรรมที่หมดจดโดยส่วน-
 เดียวตลอด ๑๐ ปีก็ดี ๕๗ ๖๐ ปีก็ดี
 นี้ทำได้ยาก. คำว่า **ผู้เป็นพระเสขะ**
 ได้แก่ ผู้เป็นพระเสขะ ๗ จำพวก. คำว่า
ตั้งมั่นแล้วด้วยศีล คือ ตั้งมั่นแล้ว ได้แก่
 เข้าถึงแล้วด้วยศีล. คำว่า **มีตนตั้งมั่นแล้ว**
 คือ มีสภาวะตั้งมั่นแล้ว. พระผู้มีพระภาค
 ครั้นทรงวิสันหาปัญหาที่เทพบุตรทูลถาม
 แล้วอย่างนี้ ตรัสว่า **“แก่บุคคลผู้เข้าถึง**

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตเตตเตวาแกแก. ป-VI.๒-๒๑

ความเป็นผู้ไม่มีเรื้อน” เป็นต้น เพื่อให้
เทพบุตรตั้งปัญหาต่อไป. ในคำเหล่านั้น
คำว่า **แก่บุคคลผู้เข้าถึงความเป็นผู้ไม่มี
เรื้อน** ได้แก่ ผู้เข้าถึงความไม่มีเรื้อน
คือภาวะที่หาเรื้อนมิได้, หมายความว่า
เป็นบรรพชิต. คำว่า **ความสันโดษยินดี**
ได้แก่ ความสันโดษด้วยปัจจัย ๔.

ภาวนายาติ จิตตวุปสมภวานาย.
เต เตทวา มจฺจุโน ชาลนฺติ เย
รตฺตินฺทิวํ อินฺทริยฺอุปสเม รตา, เต
ทุสฺสมาทหํ จิตฺตํ สมากทหนฺติ. เย
สมาหิตจิตฺตา, เต จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปุเรนฺตา น กิลมนฺติ. เย สนฺตฺตฺตฺตฺต
เต สีลํ ปุเรนฺตา น กิลมนฺติ.
เย สีเล ปตฺติฏฺฐิตา สตฺต เสกฺขา, เต
อริยา มจฺจุโน ชาลสงฺขาตํ กิลฺลชาลํ
ฉินฺทิตฺวา กจฺจหนฺติ.

คำว่า **ในความอบรมจิต** คือ ใน
ความอบรมความสงบจิต. คำว่า **พระ-
อริยะทั้งหลายเหล่านั้นตัดข่ายแห่งมัจจุราช**
ความว่า บุคคลเหล่าใด ยินดีในความ
เข้าไปสงบอินทรีย์ทั้งกลางวัน กลางคืน,
บุคคลเหล่านั้นย่อมตั้งจิตมั่นที่ตั้งได้โดย
ยาก. บุคคลเหล่าใดมีจิตตั้งมั่นแล้ว, บุคคล
เหล่านั้นย่อมจะบำเพ็ญความสันโดษด้วย
ปัจจัย ๔ ได้ไม่ลำบาก. บุคคลเหล่าใด
เป็นผู้มีความสันโดษ, บุคคลเหล่านั้น
ย่อมบำเพ็ญศีลไม่ลำบาก. บุคคลเหล่าใด
ตั้งอยู่ในศีลเป็นพระเสขบุคคล ๗ จำพวก,
บุคคลเหล่านั้นเป็นพระอริยะบุคคล ย่อมจะ
ตัดข่ายกิเลส กล่าวคือ ข่ายแห่งมัจจุราช
ไปได้.

คุณกิตติ ดำเนินชาณวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทุกฺกโมติ สจฺจเมตํ ภาเนเต เย
อินฺทริยฺอุปสเม รตา, เต ทุสฺสมาทหํ
จิตฺตํ สมารทหนฺติ. เย สมารहितจิตฺตา,
เต จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
กิลมนฺติ. เย สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปุเรนนตา น กิลมนฺติ.

เย สีเล ปรมคฺคาหิโน สดฺตฺตฺตฺต
เต อริยา มจฺจุโน ชาลสงฺฆาตํ^๑
กิลสชาลํ จินฺทิตฺวา กจฺจนฺติ. กิ น
คมิสฺสนฺติ, “อยํ ปน ทฺกฺกโม ภควา
วิสโม มคฺโค”ติ อาห. ตตฺถ กิณฺจาปี
อริยมคฺโค เหนว ทฺกฺกโม น วิสโม,
ปุพฺพภาคปฏิปทาย ปนสฺส พหุ
ปรีสฺสยา โหนฺติ, ตสฺมา เอวํ วุตฺโต.

กามทเทพบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ คำว่า **ทางที่ไปได้ยากนี้**
เป็นความจริง ที่ชนเหล่าใด ยินดีแล้ว
ในความสงบอินทรีย์, ชนเหล่านั้น ย่อม
ตั้งมั่นซึ่งจิตที่ตั้งมั่นได้ยาก. ชนเหล่าใด
มีจิตตั้งมั่นแล้ว, ชนเหล่านั้นย่อมจะบำเพ็ญ
ความสันโดษด้วยปัจจัย ๔ ได้ไม่ลำบาก.
ชนเหล่าใดเป็นผู้มีความสันโดษ, ชน
เหล่านั้นย่อมจะบำเพ็ญศีลได้ไม่ลำบาก.

ชนเหล่าใดยึดมั่นอยู่ในศีล เป็นพระเสข-
บุคคล ๗ จำพวก, ชนเหล่านั้นเป็นพระ
อริยบุคคลย่อมตัดข้าย คือกิเลสกล่าวคือ
ข้ายแห่งมัจจุราชไปได้. พระอริยบุคคล
เหล่านั้น จักไม่ไปอย่างไร, “ข้าแต่พระ
ผู้มีพระภาคก็พระอริยมรรคนั้น จัดว่าเป็น
ทางที่ไปได้โดยยาก คือทางที่ไม่เสมอ”.
ในคำนั้น อธิบายว่า พระอริยมรรค
ถึงจะไม่เป็นทางไปได้ยาก ทั้งไม่เป็นทาง
ไม่เรียบแม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น พระอริย-
มรรคนั้น จัดว่ามีอันตรายมากในการ
ปฏิบัติอันเป็นส่วนเบื้องต้น, เพราะเหตุนั้น
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสอย่างนั้น.

^๑ ม. กิลสสงฆาตํ.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อวัสิราติ ฌาณสิเรน อโธสิรา หุตฺวา
 ปปตฺตุนฺติ. อริยมคฺคํ อโรหิตุํ
 อสมตฺตตตาย เอว เต มคฺเค ปปตฺตุนฺตฺติ
 วุจฺจนฺติ. อริยานํ สโม มคฺโคติ
 เสว มคฺโค อริยานํ สโม โหติ.
 วิสเม สมาติ วิสเมปิ สตฺตกาเย^๑
 สมา เอว.

คำว่า บ่ายศีรษะลงเบื้องต่ำ ความว่า
 ย่อมเป็นผู้บ่ายศีรษะลงด้วย ศีรษะคือ
 ฌาณตกไป. ผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล
 เหล่านั้น ท่านเรียกว่า ย่อมตกไปในมรรค
 เพราะไม่สามารถจะขึ้นสู่อริยมรรคได้.
 คำว่า ทางนั้นสม่าเสมอสำหรับพระอริยะ
 ทั้งหลาย ความว่า ทางนั้นเทียมเป็น
 ทางเรียบ สำหรับพระอริยะทั้งหลาย.
 คำว่า พระอริยะทั้งหลาย เป็นผู้สม่าเสมอ
 ในทางอันไม่เสมอ ความว่า พระอริยะ
 ทั้งหลายเป็นผู้สม่าเสมอ แม้ในหมู่สัตว์
 ที่ไม่มีความสม่าเสมอ.

๑๐๓. อิทํ หิ ตํ เขตฺวณฺนฺติ
 อนาถปิณฺฑิกโก เทวปฺตฺโต เขตฺวณฺสฺส
 เจว พุทฺธาทีนญจ วณฺณภณฺนตฺถํ
 อากโต^๒ เอวมาห. อิติสํขนิเสวิตฺตุนฺติ
 ภิกฺขุสํขนิเวสิตํ. เอวํ ปจฺมกาถาย
 เขตฺวณฺสฺส วณฺณํ กเถตฺวา อิทานิ
 อริยมคฺคสฺส วณฺณํ กเถนฺโต “กมฺม
 วิชฺชา”ติอาทิมาน. ตตฺถ กมฺมุนฺติ
 มคฺคเจตนา. วิชฺชาติ มคฺคปญฺญา.

๑๐๓. คำว่า ก็พระเซตวันนี้นั้น
 ความว่า อนาถปิณฺฑิกเทพบุตรมาเพื่อ
 จะกล่าวสรรเสริญพระเซตวันและพระ-
 พุทธเจ้าเป็นต้น จึงได้กล่าวอย่างนั้น.
 คำว่า อันหมู่แห่งท่านผู้แสวงคุณพำนักอยู่
 คือ อันหมู่แห่งภิกษุพำนักอยู่. อนาถ-
 ปิณฺฑิกเทพบุตร ครั้นกล่าวสรรเสริญ
 พระเซตวัน ด้วยคาถาแรกอย่างนี้แล้ว
 บัดนี้ เมื่อจะกล่าวสรรเสริญพระอริยมรรค

^๑ ก. สตฺตนิกาย.

^๒ ฉ. อากนฺตฺวา.

คุณกิตติ ดำเนินชาตฺตวณิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธมฺโมติ สมาธิ, สมาธิปกฺขิกา วา
 ธมฺมา. **ศีลํ** **ชีวิตมุตฺตมฺนฺติ** สีเล
 ปติฏฺฐิตสฺส ชีวิตญจ อุตฺตมฺนฺติ ทสฺเสติ.
 อถวา **วิชา**ติ ทิฏฺฐิสงฺกปฺปา. **ธมฺโมติ**
 วายามสติสมาธโย. **ศีลนฺติ** วาจา-
 กมฺมฺนฺตาชีวา. **ชีวิตมุตฺตมฺนฺติ** เอตสฺมี
 สีเล ปติฏฺฐิตสฺส ชีวิตํ นาม
 อุตฺตมฺนฺติ. **เอเตน มจฺจา สุขุณฺนฺตฺติ**
 เอเตน อฏฺฐจฺกิเกน มคฺเคน สตุตา
 วิสุชฺฌนฺติ.

จึงกล่าวคำว่า “**กมฺมํ วิชา**” (กรรม
 วิชา) เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำว่า
กรรม ได้แก่ มรรคเจตนา. คำว่า **วิชา**
 ได้แก่ มรรคปัญญา. คำว่า **ธรรม** ได้แก่
 สมาธิ, หรือได้แก่ ธรรมที่มีอยู่ ในฝ่าย
 สมาธิ. คำว่า **และศีลเป็นชีวิตอันอุดม**
 พระเถระย่อมแสดงว่าสำหรับท่านผู้ตั้งอยู่
 ในศีลเป็นชีวิตอันอุดม. อีกนัยหนึ่ง คำว่า
วิชา ได้แก่ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ.
 คำว่า **ธรรม** ได้แก่ สัมมาวายามะ
 สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ. คำว่า **ศีล**
 ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ
 สัมมาอาชีวะ. คำว่า **เป็นชีวิตอันอุดม**
 ความว่า สำหรับผู้ตั้งอยู่ในศีลนี้ ชื่อว่า
 มีชีวิตอันอุดม. คำว่า **สัตว์ทั้งหลายย่อม**
บริสุทธิ์ด้วยธรรม ๘ นี้ ความว่า สัตว์
 ทั้งหลาย ย่อมบริสุทธิ์ด้วยมรรคอันมี
 องค์ ๘ นี้.

ตสฺมาติ ยสฺมา มคฺเคน
 สุขุณฺนฺติ, น โคตฺตชเนหิ, ตสฺมา.
โยนิโส วิจิเน **ธมฺมฺนฺติ** อูปาเยน
 โโพธิปกฺขิยธมฺมํ วิจิเนยฺย. **เอวํ ตตฺถ**
วิสุชฺฌนฺตฺติ .เอวํ ตสฺมี อริยมคฺเค

คำว่า **เพราะเหตุ นั้น** ความว่า
 เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์
 ด้วยมรรค, ไม่ใช่ด้วยโคตรหรือทรัพย์.
 คำว่า **พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย**
 ความว่า พึงเลือกเฟ้นโพธิปักขิยธรรม

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุขุณฺณติ. อถวา โยนิโส วิจิเน
 ฌมฺมนฺติ อฺปาเยน อริยสจฺจฌมฺมํ
 วิจิเนยฺย. เอวํ ตตฺถ วิสุขุณฺณตีติ เอวํ
 เตสฺส จตฺตฺส อริยสจฺจเจสฺส วิสุขุณฺณติ.
 อิทานิ สารีปฺตฺตตฺถเณรฺสฺส วณฺณํ
 กถเนโต “สารีปฺตฺโตวา”ติอาทิมาน.

ตตฺถ สารีปฺตฺโตวาติ อวชาเรนฺวณฺณํ,
 เอเตหิ ปณฺณาทิหิ สารีปฺตฺโตวา เสยฺโยติ
 วทติ. อฺปสฺเมนาติ กิเลสฺวฺปสฺเมเน.
 ปารํกฺโตติ นิพฺพานํ คโต, โย โกจิ
 นิพฺพานปฺปตฺโต วิกฺขุ, น ตาทิสฺส.
 เอตา วปรโม สฺยา, น เณรา
 อุตฺตริตโร นาม สวาโก อตฺถิติ วทติ.

โดยอุบาย. คำว่า เอวํ ตตฺถ วิสุขุณฺณติ
 (อย่างนี้ จึงจะบริสุทฺธิในธรรมนั้น)
 ความว่า ด้วยประการดังกล่าวมานี้ จึง
 จะบริสุทฺธิในอริยมรรคนั้น. อีกอย่างหนึ่ง
 คำว่า โยนิโส วิจิเน ฌมฺมํ (พึงเลือก-
 เพ็นธรรมโดยแยบคาย) ความว่า พึง
 เลือกเพ็นธรรมคืออริยสัจ โดยอุบาย.
 คำว่า เอวํ ตตฺถ วิสุขุณฺณติ (อย่างนี้
 จึงจะบริสุทฺธิในธรรมนั้น) ความว่า
 อย่างนี้ จึงจะบริสุทฺธิในอริยสัจ ๔ นั้น.
 บัดนี้ อนาถปิณฑิกเทพบุตร เมื่อจะ
 กล่าวสรรเสริญพระสารีบุตรเถระ จึง
 กล่าวคำว่า “สารีปฺตฺโตวา” เป็นต้น.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สารีปฺตฺโตวา
 เป็นคำอวชาธนะ, เทพบุตรกล่าวว่า
 พระสารีบุตรท่านนั้น เป็นพระสาวกผู้
 ประเสริฐด้วยคุณมีปัญญาเป็นต้นเหล่านี้.
 คำว่า ธรรมเครื่องสงบระงับ คือธรรม
 เครื่องสงบกิเลส. คำว่า ถึงซึ่งฝั่ง คือ
 ถึงซึ่งพระนิพพาน, วิกฺขุรูปใดรูปหนึ่ง
 ที่ได้บรรลุพระนิพพาน, วิกฺขุรูปนั้นหา
 เป็นเช่นพระสารีบุตรนั้นไม่. อนาถ-
 ปิณฑิกเทพบุตรกราบทูลว่า วิกฺขุ นั้น ก็มี

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อดีตนุติ อดีตเต ปณฺจกฺขนฺธ.
นानุวาคเมยฺยาคิ ตณฺหาทิกฺฎิจฺหิ
นानุคฺจฺเจยฺย. นปฺปฏิกฺงฺเขตติ ตณฺหา-
ทิกฺฎิจฺหิ น ปตฺถेยฺย. **ยทตฺตฺนุติ**
อิทเมตฺถ การณวจฺนํ. ยสฺมา ยํ
อดีตํ, ตํ ปทฺธินํ นิรุทฺธํ อตฺถงฺคตํ,
ตสฺมา ตํ นานุคฺจฺเจยฺย. ยสฺมา
จ ยํ ตตฺถ **อนาคตํ, ตํ อปฺปตฺตํ**
อชาตํ อนิพฺพตฺตํ, **ตสฺมา** ตมฺปิ น
ปตฺถेยฺย. ตตฺถ ตตฺถาติ ปจฺจุปฺปนฺนํ
มฺปิ ยตฺถ ยตฺถเว โส อฺปฺปนฺโน,
ตตฺถ ตตฺถเว นํ อนิจฺจานุปฺสฺสนาทฺทฺหิ
สจฺจทฺทฺหิ **อนุปฺสฺสนาทฺทฺหิ** **วิปฺสฺสติ,**
อรณฺเณทฺทฺสฺวา ตตฺถ ตตฺถ **วิปฺสฺสติ.**
อสฺหิรํ **อสงฺกฺุปฺปนฺติ** อิทํ **วิปฺสฺสนา-**
ปฺปฏิวิปฺสฺสนาทฺทฺสฺสนตฺถํ วุตฺตํ. **วิปฺสฺสนา**
ทฺทฺหิ รากาทฺทฺหิ น **สฺหิรติ** น **กฺุปฺปตีติ**
อสฺหิรา **อสงฺกฺุปฺปา,** **ตํ** **อนุพฺรุทฺทฺเย**
วทฺทฺเมยฺย **ปฺปฏิวิปฺสฺเสยฺยาคิ** วุตฺตํ **โหติ.**
อถวา **นิพฺพานํ** **รากาทฺทฺหิ** น **สฺหิรติ**

ท่านพระสารีบุตรนั้นเป็นอย่างยิ่ง, พระ
 สาวกที่ชื่อว่ามีความเป็นเยี่ยมนอกจาก
 พระเถระไม่มี.

คำว่า **สิ่งที่ล่วงแล้ว** ได้แก่
 เบญจขันธ์ที่ล่วงแล้ว. คำว่า **ไม่ควร**
คำนึงถึง คือไม่ควรคำนึงถึงด้วยตณฺหา
 และทิจฺฐิ. คำว่า **ไม่ควรมุ่งหวัง** คือ ไม่
 ควรปรารถนาด้วยตณฺหาและทิจฺฐิ. คำว่า
ยทตฺตํ นี้ เป็นคำกล่าวถึงเหตุในขันธ์ที่
 ล่วงแล้วนี้. อธิบายว่า เพราะเหตุที่
 ขันธ์ใดได้ล่วงไปแล้ว **ขันธ์นั้นละไปแล้ว**
 ดับไปแล้ว คือ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้
 ฉะนั้น บุคคลไม่ควรคำนึงถึงขันธ์ที่
 ล่วงไปแล้วนั้น. อนึ่ง เพราะเหตุที่ใน
 ขันธ์ที่ยังไม่มาถึงนั้น **ขันธ์ใดยังไม่ถึง,**
ขันธ์นั้นชื่อว่ายังไม่ถึง ยังไม่เกิด คือยัง
 ไม่บังเกิด, ฉะนั้น แม้ขันธ์ที่ยังมาไม่
 ถึงนั้น บุคคลก็ไม่ควรปรารถนา. คำว่า
ตตฺถ ตตฺถ ความว่า โยคาวจรย่อม
เห็นแจ้งธรรม แม้ที่เป็นปัจจุบันในธรรม
 เฉพาะธรรมที่เป็นปัจจุบันนั้น เกิดขึ้น
 นั้น ๆ เท่านั้น ด้วยอนุปฺสฺสนา ๗ อย่าง
 มือนิจจानุปฺสฺสนาเป็นต้น, หรือย่อม

เนตติอรรถกถา. ป-ท.๒-๒๑

คุณกิตติ **คำเนนชาณฺวนิช**
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ลทุณามัม วีริยัม อชฺเชว กาทพฺพ.

“อาตาปะ” เพราะยังกิเลสให้เราร้อน และให้เหือดแห้งไปเสียในวันนี้แหละ.

โก ชญฺญา มรณํ สุเวติ เสว ชีวิตํ
 วา มรณํ วา โโก ชานาติ, อชฺเชว
 ทานํ ทสฺสามิ, สิลฺลํ วา รกฺขิสฺสามิ,
 อญฺญตรํ วา ปน กุสฺลํ กริสฺสามิ,
 “อชฺช ตาว ปปญฺโจ อตฺถิ,
 เสว วา ปุณฺทิวเส วา ชานิสฺสามิ”ติ
 จิตฺตํ ออนุปฺปาเตตฺวา “อชฺเชว
 กริสฺสามิ”ติ เอวํ วีริยัม กาทพฺพนฺตึ
 ทสฺเสตฺติ.

คำว่า ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง
 พระผู้มีพระภาคย่อมทรงแสดงว่าใครเล่า
 จะรู้ว่าพรุ่งนี้จะมีชีวิตอยู่ หรือจะตาย
 วันนี้แหละเราจักให้ท่าน จักรักษาศีล
 ก็หรือจักกระทำกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง
 อย่างไม่ให้เกิดความคิดว่า “วันนี้ยังมี
 เวลานาน, พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้ค่อยรู้”
 ดังนี้แล้วพึงทำวิริยะอย่างนี้ว่า “จักทำ
 ในวันนี้แหละ”.

มหาเสเนนาติ อหิวิจฺฉิกวิสสตุฏฺฐาทินิ หิ
 อเนกานิ มรณการณานิ ตสฺส เสนาติ
 ตาย มหติยา เสนาย วเสน^๑
 มหาเสเนน เอวรูปน มจฺจุณา สทฺธิ
 กติปาหํ ตาว อากเมหิ, “ยาวาหํ
 พุทฺธบุชาที อตฺตโน อวสฺสยํ^๒ กมมํ
 กโรมี”ติ เอวํ มิตฺตสนฺถวากการสงฺขาโต
 วา “อิทํ สตํ วา สหสฺสํ วา
 คเหตุวา กติปาหํ อากเมหิ”ติ เอวํ

คำว่า ผู้มีเสนาใหญ่ ความว่า ผู้มี
 เสนาใหญ่ด้วยอำนาจแห่งกองทัพใหญ่นั้น
 คือ เหตุแห่งความตายหลายอย่างมีงู
 แมลงป่อง และศัสตราอาบยาพิษเป็นต้น
 ชื่อว่าเสนาแห่งมัจจุรนั้น มีอธิบายว่า
 ความผัดเพี้ยน กล่าวคืออาการที่คุ้นเคย
 ฉันทมิตร อย่างนี้ว่า “ท่านจงรอสัก
 ๒-๓ วัน พอให้ข้าพเจ้ากระทำการกรรม อัน
 เป็นที่พึงสำหรับตนมีการบูชาพระพุทธเจ้า

^๑ โป. วเสนว.
^๒ ม. อปสฺสย.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตติอรรณกถา. ป-ท.๒-๒๒

๔๔

ลณฺฆานุปฺปาทนสงฺขาโต วา “อิมิณา
พลราสิณา ปฏิพาหิสฺสามิ”ติ เอวํ
พลราสิสงฺขาโต วา **สงฺคโร** นตฺถิ.

สงฺคโรติ हि มิตฺตกรณลณฺฆทาน-
พลราสิสงฺกทฺตมนานํ นามํ, ตสฺมา
อยมตฺโต วุตฺโต. **อตฺตทิตฺตํ** อนลลํ
อุฏฺฐาหํ. เอวํ ปฏิปนฺนตฺตา ภาทฺโต
เอกรตฺโต อสฺสาติ **ภาทฺเทกรตฺโต**. **อิตฺติ**
เอวํ ปฏิปนฺนํ ปุคฺคํ “ภาทฺเทกรตฺโต
อยน”ติ ราคาทิสฺนตฺตาย **สนฺโต**
พุทฺธมฺนิ **อาจิกฺขติ**.

จกฺขุณา ปญฺญา ย จาติ จกฺขุณา
จ ปญฺญา จ. จกฺขุญฺจาย วา
ปญฺญา. **สตฺติยา** ปญฺญา ย จาติ สตฺติยา
จ ปญฺญา จ. สตฺติวิสิฐฺจาย วา
ปญฺญา. **กาเยนาติ** นามกาเยน.

เป็นต้น” ดังนี้ก็ดี ความผิดเพี้ยน กล่าวคือ
การติดสินบนอย่างนี้ว่า “ขอท่านรับ
ทรัพย์ร้อยหนึ่ง หรือพันหนึ่ง นี้แล้ว
จงคอยสัก ๒-๓ วันเถิด” ดังนี้ก็ดี ความ
ผิดเพี้ยน กล่าวคือการใช้กำลังพลอย่างนี้
ว่า “เราจักใช้กำลังพลนี้ป้องกัน” ดังนี้ก็ดี
กับมัจจุราชอันเห็นปานนี้ ย่อมไม่มี.

ก็คำว่า ความผิดเพี้ยน เป็นชื่อของการ
ผูกมิตรการให้สินบนและการใช้กำลังพล,
เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าว อธิบายไว้
อย่างนี้. บทว่า **อตฺตทิตฺตํ** แปลว่า
ไม่เกียจคร้าน คือผู้ขยันหมั่นเพียร. เพราะ
ปฏิบัติได้อย่างนี้ จึงชื่อว่า **ภทฺเทกรตฺต**
เพราะอรรถว่า เป็นผู้มึราตรีหนึ่งเจริญ.
บทว่า **อิตฺติ** ขยายความว่า พระพุทฺธมฺนิ
ชื่อว่า **เป็นผู้สงบ** เพราะสงบจากกิเลส
มีราคะเป็นต้น **ย่อมตรัสเรียก**บุคคลผู้ปฏิบัติ
อย่างนั้นว่า “ผู้นี้เป็นผู้มึราตรีหนึ่งเจริญ”.

คำว่า **ด้วยจักษุและปัญญา**
ความว่า ด้วยจักษุด้วย ด้วยปัญญาด้วย.
อีกอย่างหนึ่ง ความว่า ด้วยปัญญา
อันเป็นจักษุ. คำว่า **ด้วยสติและปัญญา**
ความว่า ด้วยสติด้วย ด้วยปัญญาด้วย,

คุณกิตติ ดำเนินชาตวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทิพพจกขุ สุวิสุทฺธนฺติ ทิพพํ
 จกขุ สุวิสุทฺธํ, ยํ สจฺจนิกโรตฺติติ^๑
 อธิปฺปาโย. ปุพฺพเพนิวาสาติ ปุริมาสุ
 ชาตีสฺสุ นินฺวตฺตกฺขนฺธา. อิทฺธิวิทฺธาติ
 อิทฺธิโกฏฺฐาสา. นิโรโรตฺติ นินฺพฺพานํ.
 เสสํ สุวิญญฺเอยฺยเมว.

๑๐๔. ยสฺส เสลฺลปมํ จิตฺตนฺติ
 เอกมฺนํ เสลฺลํ วิย ปกฺติวาเตหิ
 โลกธมฺมวาเตหิ อกมฺปนียโต ยสฺส
 จิตฺตํ เสลฺลปมํ. เตนาห “จิตฺตํ
 นานุปกมฺปติ”ติ.^๒ รชฺนียสฺสุติ ลากาทีสุ.
 โกปฺเนยฺยเยติ อลาภาทีเก. กุโต นํ
 ทุกฺขเมสฺสตีติ ตํ เอวํ ภาวิตจิตฺตํ
 วิตีกุณฺตโลกธมฺมํ อุตฺตมปุริสํ โลกธมฺม-
 เหตุกํ ทุกฺขํ นานุกมฺมิตฺติ.

อีกอย่างหนึ่ง ความว่า ด้วยปัญญา
 อันประเสริฐแล้วด้วยสติ. คำว่า ด้วยกาย
 ได้แก่ ด้วยนามกาย.

คำว่า ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์วิเศษดี
 มีอธิบายว่า ย่อมกระทำให้แจ้งทิพยจักขุ
 ที่หมดจดดีแล้ว. คำว่า ปุพฺพเพนิวาสา
 ได้แก่ ชั้นที่เคยอาศัยอยู่ในชาติก่อน ๆ.
 บทว่า อิทฺธิวิทฺธาติ แปลว่า ส่วนแห่งฤทธิ์.
 คำว่า นิโรโรตฺติ ได้แก่ พระนิพพาน.
 คำที่เหลือพึงเข้าใจได้ง่ายนั้นเทียว.

๑๐๔. คำว่า จิตของผู้นั้น ดุจภูเขา
 ศิลา ความว่า จิตของผู้นั้น ชื่อว่า
 ดุจภูเขาศิลา เพราะลม คือโลกธรรมให้
 หวั่นไหวไม่ได้ เหมือนภูเขาศิลาแห่งที่บ
 ลมธรรมดาให้หวั่นไหวไม่ได้ ฉะนั้น.
 ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
 “ตั้งอยู่ไม่หวั่นไหว”. คำว่า ในธรรม
 เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ได้แก่ ใน
 โลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณฺมีลาภเป็นต้น.
 คำว่า ในธรรมเป็นที่ยึดแห่งความกำเริบ

^๑ ไป. ทิพพจกขุ สุวิสุทฺธํ สจฺจนิกโรตฺติติ.

^๒ ไป. จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติติ.

ได้แก่ ในโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ มีความเสื่อมลามเป็นต้น. คำว่า ความทุกข์จักมาถึงผู้นั้นแต่ที่ไหน ความว่า ความทุกข์ซึ่งมีโลกธรรมเป็นเหตุจักไม่มาถึงผู้นั้น คือผู้อบรมจิตแล้วอย่างนั้น ผู้ก้าวล่วงโลกธรรมเสียได้ ผู้เป็นอุดมบุรุษ.

โย พุราหุมนโณติ พาหิตปาป-
ธมมตาย พุราหุมน, น ทิฏฐ-
มงฺคฺลิกตาย หุํหุงการกสวาทิปาป-
ธมมยฺตุโต หุตฺวา เกวลํ ชาติมตฺเตน
พุราหุมนโณติ ปฏิจานาติ. โส
พุราหุมน พาหิตปาปธมมตฺตา
หุํหุงการปฺปหาเนน นิหุํหุงโก.
ราคาทิกสวาภาเวเน นิกฺกสาโว.
สีลสํวเรน สยตจิตฺตตาย ยตฺตุโต.
จตุมคฺคณานสงฺขาเตหิ เวเทหิ อนตฺ
นิพฺพานํ, เวทานํ วา อนตฺ คตตฺตา
เวทนฺตฺตุ. มคฺคพุรหฺมจฺริยสฺส วุสิตฺตฺตา
วุสิตฺตพุรหฺมจฺริโย. ธมฺเมน โส
พุรหฺมวาทํ วเทยฺยาติ โส “พุราหุมน
อหน”ติ เอตํ วาทํ^๑ วเทยฺย. ยสฺส
สกลโลกสนฺนิวาเส กุหิณฺจิ เอกา-

คำว่า พุราหุมนโณติ ความว่า บุคคลชื่อว่า เป็นพราหมณ์ เพราะ ลอยบาปธรรมเสียได้ มิใช่เป็นผู้ประกอบ ด้วยบาปธรรม มักตวาดผู้อื่นว่า หีหี เพราะเป็นคนมีความเชื่อในเรื่องทิฏฐมงคล ปฏิญญาว่า เป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียง ชาติอย่างเดียว. พุราหุมนนั้นชื่อว่า เป็นผู้ไม่มักตวาดผู้อื่นว่า หีหี เพราะ ละการตวาดผู้อื่นว่า หีหี เสียได้เหตุ ลอยบาปธรรมได้แล้ว. ชื่อว่า ไม่มีกิเลส ดุจนํ้าฝาด เพราะไม่มีกิเลสดุจนํ้าฝาด มีรากะเป็นต้น. ชื่อว่า มีตนอันสำรวม แล้ว เพราะสำรวมจิตด้วยศีลสังวร. ชื่อว่า ถึงที่สุดแห่งเวท เพราะถึงที่สุดคือ พระนิพพานด้วยเวททั้งหลาย กล่าวคือ มรรคญาณ ๔ หรือเพราะถึงที่สุดแห่ง

^๑ ม. เอรุ วาท.

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สเกสุ ฌมเมสุติ สกอตตภาว-
 สงฺขาเตสุ อุปาทานกฺขนฺเชสุ. เขภฺยุเยน
 หิ อชฺฌตฺตํ วิปฺสฺสนาภินิเวโส โหตีติ.
 เอตํ ปิสฺสจฺจนฺติ อชฺกลาปก เอตํ
 ตยา วุตฺตํ ปิสฺสจํ กิเลสฺปิสฺสจฺจนฺจ.
 ปกฺกฺกฺลนฺติ ตยา กตํ อกฺกฺกฺลํ
 ปกฺกฺกฺลกรณฺณจ. อตีวตฺตตีติ อติกฺกฺกฺมตี.

นาภินนฺทตี อายนฺตินฺติ ปุราณ-
 ทฺตียิกํ อากจฺจนฺตี อญฺญํ วา น
 อภินนฺทตี จิตฺเตน น สมปฺปฏิจฺจนฺตี.
 ตเมว ปกฺกฺกฺมนฺตี น โสจตี. สงฺกา
 สงฺคามชฺชํ มุตฺตนฺติ ปณฺจวิธาปี สงฺคโต
 มุตฺตํ สงฺคามชฺชํ ภิกฺขุ.

เมื่อนั้นย่อมเป็นผู้พ้นจากธรรมคือรูป และ
 อรูป (รูปนาม) และจากสุขและทุกข์.

คำว่า ในธรรมทั้งหลายของตน
 คือ ในอุปาทานชั้นรากล่าวคืออรรถภาพ
 ของตน. เพราะว่าโดยมากความถือมั่น
 วิปัสสนา ย่อมมีภายในตน. คำว่า
 ฝืนนี้ ความว่า ดูกรยักข์ชื่อว่าอชกลापกะ
 ผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้งหลายของตน ย่อม
 ไม่กลัวผีที่ท่านกล่าวแล้วนี้ และผีคือกิเลส.
 คำว่า เสียงหลอก ได้แก่ เสียงหลอก
 ว่าอักษุละ และเสียงหลอกว่า ปักษุละที่
 ท่านทำแล้ว. คำว่า ย่อมไม่กลัว คือ
 ย่อมก้าวล่วง.

คำว่า ไม่ยินดีภรรยาแก่ผู้มาอยู่
 ความว่า ไม่ยินดี คือไม่มีจิตยอมรับ
 ภรรยาแก่ผู้กำลังมา (หา) อยู่ก็ดี หญิงอื่น
 ก็ดี. ภรรยาแก่นั้นหนีไปก็ไม่เศร้าโศก.
 คำว่า ผู้ชนะสงครามพ้นแล้วจากธรรม
 เป็นเครื่องข้อง ความว่า ภิกษุผู้ชนะ
 สงครามผู้พ้นแล้วจากธรรมเป็นเครื่องข้อง
 แม้ทั้ง ๕ อย่าง.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พหุเวตถาติ พหุ เอตถ นุหยาติ
ชโน, น เตน โส สุทุโร นาม
โหตีติ อธิปโปโย.

ชาติพลํ นิเสชนฺติ ชาติพลสฺส
นิเสชกํ. สหยา วตาทิ สมถวิปสฺสนา-
ภาวนาย สห อยนวเสน สหยา
วต. กาลเน กาลํ สปปายธมฺมสฺส
สวนวเสน จิรฺรตฺตํ สเมติ สมาคโม
เอเตสนฺติ จิรฺรตฺตสเมติกา. สติถิมา-
รพฺภาติ สติถิลํ วีริยํ กตฺวา.

๑๐๕. ตตฺร โข ภิกฺขเว โก
วิเสโสติ สตถุ สวากสฺส จ
ปญฺจเสว อูปาทานกฺขนฺเชสฺสุ
นิพฺพิทาทยติ ปุพฺพภาคปฏฺิบัติยํ
อนุปาทาวิมุตฺตियญฺจ เหฏฺฐา อฺปฺริ จ
วิเสสาภาวํ . ทสฺเสติ. วุตฺตญฺเหดํ

คำว่า พหุเวตถาติ จัดบทเป็น พหุ
เอตถ ความว่า ชนเป็นอันมากยังอาบ
อยู่ในน้ำนี้, อธิบายว่า ชนนั้นหาชื่อว่า
เป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยน้ำนั้นไม่.

คำว่า ชาติพลํ นิเสชํ แปลว่า
ผู้บั้งกำลังแห่งชาติ. คำว่า เป็น
สหายนํ ความว่า นี้เป็นสหายนํหนอ
โดยเป็นไปร่วมกันในการเจริญสมณะและ
วิปัสสนา. ชื่อว่า เป็นผู้มืปกติอยู่ร่วมกัน
มาตลอดกาลนาน เพราะอรรถว่า มี
การร่วมกันคือมีการสมาคมกันตลอดราตรี
ยาวนาน ด้วยอำนาจการฟังธรรมที่เป็น
สัปปายะ (ธรรมที่เหมาะสมกับรสนิยม)
ตามกาลอันควร. คำว่า ปรารภความ
เพียรอันย่อหย่อน ความว่า กระทำ
ความเพียรย่อหย่อน.

๑๐๕. ด้วยพระดำรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ในข้อนั้นจะมีอะไรเป็นข้อ
แปลกกัน พระผู้มีพระภาค ย่อมทรง
แสดงความไม่มีข้อแปลกกัน ในข้อปฏิบัติ
อันเป็นส่วนเบื้องต้น ชั้นต่ำ และในการ
หลุดพ้นเพราะไม่มีถือนั้นชั้นสูง ทั้งของ

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“นตฺถิ วิมุตฺติยา นานตฺตณฺ”ติ.^๑ ตตฺถ
 วิเสสาภาวํ ปจฺจามสฺติ “ตตฺร โโก
 วิเสโส”ติ. อธิปฺปยาโสติ อธิกปโยโค.
 นานากรรมนฺติ จ วิเสโสเยว วุตฺโต.

อัย โข ภิกฺขเว วิเสโสติ
 ภิกฺขเว ยทิปิ สวากฺขสฺส สตฺถุ จ
 วิมุตฺติยํ วิเสโส นตฺถิ, สยมภฺยูวาณน
 ปน สวาสนนสพฺพกิเลสฺส เขเปตฺวา
 สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา
 อนุปฺปนฺนสฺส อริยมคฺคสฺส ปฺรสนฺดาเน
 อุปฺปาตนาทิสกฺลสพฺพญฺญคฺคณสมายโยโค.
 อัย สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปญฺญาวิมุตฺติโต
 วิเสโสติ. ตตฺถ อนุปฺปนฺนสฺสชาติ
 อวตฺตมานสฺส. อริยมคฺคณฺหิ กสฺสป-
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุปฺปาเทสิ. อนตฺรา

พระศาสดาและพระสาวกว่าความหน่าย
 เป็นต้น ย่อมมีในอุปาทานชั้น ๕ นั้นเอง.
 สมดังพระดำรัสที่ พระผู้มีพระภาคตรัส
 ไว้ว่า “ภาวะต่างกันแห่งการหลุดพ้น
 ไม่มี”. พระผู้มีพระภาคทรงทบทวนถึงข้อ
 ที่ไม่มีความแปลกกันในการหลุดพ้นนั้นว่า
 “ในข้อนั้นจะมีอะไรเป็นข้อแปลกกัน”.
 คำว่า ข้อประสงค์ที่ยิ่ง ได้แก่ ข้อที่
 ประกอบยิ่ง. อนึ่ง ตรัสข้อที่แปลกกัน
 นั้นเองว่า เหตุทำให้ต่างกัน.

คำว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้แล
 เป็นข้อที่แปลกกัน ความว่า ดูกรภิกษุ
 ทั้งหมด ระหว่างพระสาวกกับพระ-
 ศาสดา แม้จะไม่มี ความแปลกกันในการ
 หลุดพ้นก็จริง ถึงอย่างนั้น การที่
 พระศาสดาทำสรรพกิเลสพร้อมทั้งवासนา
 ให้สิ้นไปได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ
 ด้วยพระสยัมภูญาณแล้ว ทรงเป็นผู้
 ประกอบพร้อมด้วยพระคุณของพระสัพ-
 พัญญูทั้งสิ้น มีการทำพระอริยมรรคที่ยัง
 ไม่เกิดให้เกิดขึ้นในชั้นธัมมทานของสัตว์

^๑ อจ. ปณจก. ๒๒/๓๕, อภ. ก. ๓๗/๒๕๔ อตฺถโค
 สมาน.

อณฺโณ สตุฏฺฐา อูปฺปาเตตา นาม
 นาโหสิ, ตสฺมา อัยํ ภควา
 อนฺุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อูปฺปาเตตา
 นาม. อสญฺชาตสฺสาติ ตสฺเสว
 เววจันฺ. อนกฺขาทสฺสาติ อกฺกิตฺตสฺส.
 มคฺคํ ชานาตีติ มคฺคญฺญ. มคฺคํ
 วิทิตํ ปากฺกํ อกาสิตีติ มคฺควิทฺ.
 มคฺเค จ อมคฺเค จ โกวีโหตี
 มคฺคโกวีโ.๑ มคฺคานุกาติ มคฺคํ
 อนฺุคจฺจนฺตา. ปจฺจนาสมนฺนาคตาติ อหํ
 ปจฺจมี สมนฺนาคโต, สาวกา ปจฺจนา
 สมนฺนาคตา.

เหล่านี้เป็นต้น. นี้จัดว่าเป็นข้อแปลกกัน
 โดยการหลุดพ้นด้วยพระปัญญาของพระ-
 สัมมาสัมพุทธเจ้า. ในคำเหล่านั้น คำว่า
ที่ยังไม่เกิดขึ้น ได้แก่ที่ยังไม่เป็นไป. แท้จริง
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า
 กัสสปะ ได้ทรงยังพระอริยมรรคให้
 เกิดขึ้น. ศาสตราองค์อื่น ๆ ในระหว่าง
 จะชื่อว่า ยังพระอริยมรรคให้เกิดขึ้นไม่มี
 เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้
 จึงชื่อว่า ทรงยังพระอริยมรรคที่ยังไม่เกิด
 ให้เกิดขึ้น. คำว่า **ที่ยังไม่เกิดพร้อม**
 เป็นไวพจน์ของคำว่า ยังไม่เกิดนั่นเอง.
 คำว่า **ที่ยังไม่มีใครบอก** คือใคร ๆ
 ไม่ได้บอกไว้. ชื่อว่า **มคฺคญฺญ** เพราะ
 ทรงรู้จักมรรค. ชื่อว่า **เป็นผู้รู้จักมรรค**
 เพราะอรรถว่า ได้กระทำมรรคให้เป็นที่
 รู้จักกันคือให้ปรากฏ. ชื่อว่า **เป็นผู้ฉลาด**
ในมรรค เพราะอรรถว่า ทรงเป็น
 ผู้ฉลาดในมรรคและในธรรมที่มีในมรรค.
 คำว่า **เป็นผู้ดำเนินไปตามมรรค** คือ
 ไปตามมรรค. คำว่า **เป็นผู้ติดตามมาใน**
 ภายหลัง ความว่า เรา (ตถาคต) เป็น

๑ อัง. จตุกก. ๒๑/๑๑๑, อภ. ธา. ๓๖/๒๐๑.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐๖. “นี่เจ กุเล ปจฺจชาธาโต”ติ-
อาทีนา^๑ ตเมน ยุตฺโตติ ตโม.
กายทฺวจริตาทีหิ ปุณฺ นิริยตมฺปกมฺนโต
ตมฺปรายโน. อิติ อุมเยนปี ขนฺธตโมว
กถิตฺโต โหติ. “อหฺเม กุเล
ปจฺจชาธาโต”ติอาทีนา^๒ โชตินา ยุตฺโตติ
โชติ, อาโลกภูโตติ วุตฺตํ โหติ.
กายสฺวจริตาทีหิ ปุณฺ สคฺคูปฺปตฺติ-
ภวฺปกมฺนโต โชติปรายโน. อิมินา
นเยน อิตเรปี เทว เวทิตพฺพา.

น ตํ ทพฺหํ พนฺธนมาหุ ธีราติ
เอตฺถ ธีราติ พุทฺธาทโย ปณฺฑิตปฺริสา.
ยํ สงฺขลิกสงฺฆาตํ อเยน นิพฺพตฺตํ

ผู้มาก่อน เหล่าพระสาวกเป็นผู้ติดตาม
มาในภายหลัง.

๑๐๖. บุคคลชื่อว่า **ผู้มีตมา** เพราะ
อรรถว่า เป็นผู้ประกอบกับความมืด
โดยนัยมีอาทิว่า “กลับมาเกิดในตระกูล
ต่ำ”. ชื่อว่า **มืดไป** เพราะกลับเข้าถึง
นรกอีก ด้วยทฺวจริตมีกายทฺวจริตเป็นต้น.
แม้ด้วยประการทั้งสองดังกล่าวมานี้ ตรัส
ความมืด คือชั้นนั้นเอง. ชื่อว่า **สว่างมา**
เพราะอรรถว่า เป็นผู้ประกอบด้วย
ความสว่างมา โดยนัยเป็นต้นว่า “กลับมา
เกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง”. อธิบายว่า เป็น
ผู้สว่างไสว. ชื่อว่า **เป็นผู้สว่างไป**
เพราะการเข้าถึงภพ คือบังเกิดใน
สวรรค์อีก ด้วยสฺวจริตมีกายสฺวจริตเป็นต้น.
พึงทราบบุคคล ๒ จำพวก แม้นอกนี้
โดยนัยนี้.

ในคำนี้ว่า **นักปราชญ์ทั้งหลาย**
หากกล่าวเรื่องผูกนั้นว่ามันคงไม่ นี้ มี
วินิจฉัยดังนี้ คำว่า **นักปราชญ์ทั้งหลาย**

^๑ ไป. สวรรตตา.

^๒ ส. ม. มคฺคามกฺกโกวิท.

อายสั อทุพพชฌนสงฆาตัม ทารุณญจ
 ปพพชติเนหิ รชชัม กตวา กตรชช-
 พนฺชนญจ, ตัม อสิอาทีหิ ฉินฺทิตุ
 สกุกฺเณยฺยตาย “ถิรณฺ”ติ น วทนฺตีติ
 อตฺโถ. สารตฺตรตฺตาติ รตฺตา^๑ หุตฺวา
 รตฺตา, พลวราครตฺตาติ อตฺโถ.
 มณิกฺกุณฺฑลฺลสุติ มณีสฺสุ จ กุณฺฑลฺลสุ
 จ, มณิจิตฺเตสฺสุ วา กุณฺฑลฺลสุ.
 เอตัม ทพฺพหนฺติ เย มณิกฺกุณฺฑลฺลสุ
 สารตฺตรตฺตา, เตสฺสุ โย ราโค, ยา
 จ ปุตฺตทาเรสฺสุ อเปกฺขา ตณฺหา,
 เอตัม กิเลสมยํ พนฺชนํ ปณฺชิตฺตปริสา
 “ทพฺพหนฺ”ติ วทนฺตี.

ได้แก่บุรุษผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลาย มีพระ-
 พุทธเจ้าเป็นต้น. อธิบายว่า นักปราชญ์
 ทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวเรื่องผูกที่เกิดขึ้นแต่
 เหล็ก **ที่ชื่อว่าทำจากเหล็ก** กล่าวคือ
 โชตรวน เครื่องผูกที่ทำจากไม้กล่าวคือ
 ชีอคา และเครื่องผูกคือเชือกที่ใช้หญ้า-
 ปล้องทำพันเป็นเชือก ทั้ง ๓ อย่างนั้น
 ว่า “เป็นเครื่องผูกมั่นคง” เพราะสามารถ
 จะใช้มัดเป็นต้นตัดได้. คำว่า **สัตว์ผู้**
กำหนดแล้ว กำหนดนักแล้ว ได้แก่ เป็นผู้
 กำหนดถูกราคะยอมแล้ว, หมายความว่า
 เป็นผู้ถูกราคะอันมีกำลังยอมแล้ว. คำว่า
ในแก้วมณี และแก้วกุณฑลทั้งหลาย
 แปลว่า ในแก้วมณี และต่างหู, อีก
 อย่างหนึ่ง แปลว่า ในต่างหูอันวิจิตร
 แล้ว ด้วยแก้วมณี. คำว่า **เครื่องผูกนั้น**
ว่ามั่นคง หมายความว่า บุรุษผู้เป็นบัณฑิต
 ทั้งหลาย ย่อมกล่าวเรื่องผูกที่สำเร็จ
 มาจากกิเลส คือความตั้งใจในต่างหู
 ที่วิจิตรด้วยแก้วมณี ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย
 พากันกำหนด และกำหนดนักแล้ว และ

^๑ อจ. จคฺกภ. ๒๑/๑๑๐, อภ. ธา. ๓๖/๒๐๐.

โอรินนุติ อากขุตติตวา จตุสุ
 อาปาเยสุ ปาตนโต อวหริติ เหฏฐา
 หริตติ โอรินนุ. **สิทธิลนุติ**
 พนฺธนญฺจาเน จวิอาทีนิ อโกเปตฺวา
 พนฺธนภาวมฺปิ อชานาเปตฺวา
 ชลปถถลปถาทิสฺส กมฺมํ กาทฺตุ เทตฺติ
 สิถิลํ.

ทุปฺปมฺมุจฺจนุติ โลกาวเสน หิ เอกวารมฺปิ
 อฺุปฺปนฺนํ กิเลสพนฺธนํ ทฏฺฐญฺจฺจานโต
 กจฺจโป วีย ทุมฺโมจยํ โหตฺติ
 ทุปฺปมฺมุจฺ. **เอตมฺปิ** เณตฺวานาติ เอตํ
 ทพฺพมฺมุจฺ กิเลสพนฺธนํ ฅาณชคฺเคน
 ฉินฺทิตฺวา **อนเปกฺขิโน** หุตฺวา กามสุขํ
 ปหาย **ปริพฺพชนุติ** ปกุกมฺนุติ ปพฺพชนุติ
 จาติ อตฺถโก.

ความห่วงใย คือความปรารถนาในบุตร
 และทาระว่า “เป็นเครื่องผูกที่มั่นคง”

คำว่า **อันหน่วงลง** ความว่า
 เครื่องผูกชื่อว่า หน่วงลง เพราะอรรถ
 ว่า คร่ำมาแล้วย่อมนำลงไปคือนำไป
 ในภายได้ โดยการให้ตกไปในอบาย
 ทั้ง ๔. คำว่า **อันหย่อน** ความว่า ชื่อว่า
 หย่อน เพราะอรรถว่า ในที่เป็นที่ผูก
 ไม่ทำให้ผิวเป็นต้นระคายไม่ให้รู้แม้กระทั่ง
 ว่าเป็นเครื่องผูกใช้ให้ทำงาน ในทางน้ำ
 และทางบกเป็นต้น.

คำว่า **เปลื้องไถ่ยาก** ความว่า อันที่จริง
 เครื่องผูกคือกิเลส ถึงจะเกิดขึ้นคราวเดียว
 ด้วยอำนาจโลภะ ก็จัดเป็นสิ่งที่เปลื้อง
 ไถ่ยากเหมือนเต่าเปลื้องไถ่ยาก จากที่ ๆ
 มันกัดแล้ว เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่าเปลื้อง
 ไถ่ยาก. คำว่า **ตัดเครื่องผูกเมื่อนั้นแล้ว**
 ความว่า นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องผูก
 คือกิเลสแม้ที่มั่นคงนี้ ด้วยมิดคือญาณแล้ว
เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย ละกามสุขได้
ย่อมเว้นรอบ คือว่า ย่อมหลีกเลี่ยง (จาก
 กามสุข) และย่อมบวช.

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐๗. เจเตตตีติ อกุศลเจตนาวเสน
 เจเตติ. ปกปเปตตีติ ตเมว อกุศลเจตน์
 กายวจิกมฺภาวํ ปาปนวเสน กปเปติ.
 อนุเสตตีติ ราคาทีอนุสโยว สนฺตाने
 อปฺปหีนภาเวเน อนุเสติ. อารมฺมเมตํ
 โหติ วิญฺญาณสฺส จิตฺยาติ ยเทตํ
 เจตน์ ปกปฺปนํ อนุสยนญจ, เอตํ
 อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส จิตฺยา
 ปวตฺตติยา ปจฺจโย โหตีติ อตฺโถ.
 อารมฺมเณ สติ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส
 โหตีติ ยถาวตฺตปจฺจเย สติ
 อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส กมฺมํ ชวาเปตฺวา
 ปฏฺฐิสฺสนฺธิอากขุตฺตสมตฺตตาสมฺปาทนโต
 ปติฏฺฐา โหติ. आयती पुनपुत्रा-
 ग्निपुत्रुत्ति โหतीति आयती पुनपुत्रा-
 संग्ฆाตา วิญฺญาณาทีนํ อภินิพฺพตฺติ
 โหติ.

๑๐๗. คำว่า **ย่อมนองใจ** คือย่อมนองใจด้วยอำนาจอกุศลเจตนา. คำว่า **ย่อมนำริ** คือ ย่อมนำริอกุศลเจตนา นั้นเอง ด้วยอำนาจจะให้ถึงความ เป็นกายกรรมและวจีกรรม. คำว่า **ย่อมนครุ่นคิด** คือ อนุสัยกิเลสมีรากะเป็นต้น นั้นเทียบ ย่อมนอนเนื่องในสันดานโดยที่ยังละไม่ได้. คำว่า **สิ่งนั้นย่อมนเป็นอารมณ์** เพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ ความว่า ความจงใจความดำริ และ ความครุ่นคิดนี้ ย่อมเป็นปัจจัยแห่งความตั้งอยู่ คือแห่งความเป็นไปของอภิสังขาร-วิญญาณ. คำว่า **เมื่อมีอารมณ์ ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงมี** ความว่า เมื่อมีปัจจัยตามที่กล่าวแล้ว ความตั้งมั่นแห่งอภิสังขารวิญญาณ โดยการให้กรรมแล่นไปให้ถึงความสามารถในอันที่จะชักปฏิสันธิมาก็ย่อมนมี. คำว่า **ความเกิดในภพใหม่จึงมี** ความว่า ความบังเกิดแห่งวิญญาณเป็นต้น กล่าวคือภพใหม่ต่อไปจึงมี.

“โน เจ ภิกฺขเว เจเตตี”ติอาทีนา
 อกุสลกมฺมเมว ปฏฺฐิกฺขิปติ. อยญฺเเหตุถ

พระผู้มีพระภาคย่อมนห้ามอกุศล-
 กรรมนั้นเทียบ ด้วยพระดำรัสว่า “ดูกร

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงฆ์-๒๕๖๒-๒๕๖๓-๒๕๖๔-๒๕๖๕-๒๕๖๖-๒๕๖๗-๒๕๖๘-๒๕๖๙-๒๕๗๐-๒๕๗๑-๒๕๗๒

สงฺเขปตฺถโถ, ยทึปี กทาจิ โยนิโส-
มนสิการา อกุสลเจตนา นปฺปวตฺตติ,
อนุสยา ปน อปฺปหีนาคิ,^๑ เต
กุสลสฺส อภิสงฺขารวิญญาณสฺส
ปติฏฺฐจา โหนฺติเยวาติ. สติ จ
อภิสงฺขารวิญญาเณ อายตี ปุณฺพภาวา-
ภินิพฺพตฺติ โหตีติ วตฺตุ วฏฺฏติเยว.
ตติยวาโร วุตฺตปฏฺิปกฺขนเยน เวทิตพฺโพ.

๑๐๘. “เนโส ภิกฺขเว อริยสฺส
วินเย สมฺมุตฺโต”ติอาทึ ยทึ
ทฺฐปฺปฺรณญฺเณ สํสึทฺนญฺเณ ทฺรุตฺติกฺกม-
นญฺเณ สาคโร “สมฺมุตฺโต”ติ วุจฺเจยฺย,
ตโต สตภาเคนปี สหสฺสภาเคนปี
จกฺขฺวาทีเสวว อัย นโย ลพฺภตีติ
ทสฺเสตฺถ วุตฺตํ. เตนาห “จกฺขุ”^๒
ภิกฺขเว ปุริสสฺส สมฺมุตฺโต, ตสฺส
รูปมโย เวโค”ติ, รูปेषุ สตฺตานํ

ภิกฺขุทั้งหลายหากภิกฺขุไม่จงใจ” ดังนี้
เป็นต้น. ก็ในพระดำรัสนี้มีความย่อตั้งต่อ
ไปนี้, ในกาลบางคราวอกุสลเจตนา ย่อม
ไม่เป็นไปเพราะโยนิโสมนสิการ แม้
โดยแท้, ถึงอย่างนั้น ก็ยังละอนุสัยไม่ได้
เพราะฉะนั้น อนุสัยเหล่านั้น ย่อมเป็น
ความตั้งมั่นแห่งอภิสงฺขารวิญญาณที่เป็น
กุศลอย่างเดียว เหตุนี้การจะพูดว่า
ก็เมื่อมีอภิสงฺขารวิญญาณ ความเกิดใน
ภพใหม่ต่อไป จึงมี ดังนี้จึงควรที่เดียว.
ตติยวารพึงทราบโดยนัยที่ตรงกันข้ามกับ
ที่กล่าวแล้ว.

๑๐๘. คำว่า “ดูกรภิกฺขุทั้งหลาย
สมฺมุตฺตฺนี้ไม่ชื่อว่าสมฺมุตฺตฺในวินัยของพระ-
อริยเจ้า” ดังนี้เป็นต้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสไว้เพื่อแสดงว่า ถ้าทะเลจะพึงเรียก
ว่า “สมฺมุตฺต” เพราะอรรถว่าทำให้เต็ม
ได้ยาก เพราะอรรถว่าให้สัตว์จมลง
เพราะอรรถว่าข้ามได้ยาก, นัยข้อนี้ก็
ย่อมได้เฉพาะในอายตนะทั้งหลายมีจักขุ
เป็นต้นเท่านั้นทั้งโดย ๑๐๐ ส่วน ทั้งโดย

^๑ ส. อปฺปหีนาคิ.

^๒ ม. จกฺขุ.

อาวิณฺชนโต รูปายตนเมว เวโค
จกฺขุสฺส เวโคติ อตฺถโก.

๑,๐๐๐ ส่วน จากทะเลที่เรียกสมุทรนั้น.
เพราะเหตุนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
“**ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นสมุทรของ
บุรุษ, กำลังของจักขุนั้นเกิดจากรูป**” ดังนี้,
หมายความว่า รูปายตนะนั่นเอง ชื่อว่า
กำลัง คือ กำลังของจักขุ เพราะตั้ง
สัตว์ทั้งหลายให้เข้าไปติดในรูป.

โย ตํ รูปมยํ เวคํ สหตีติ
โย ภิกฺขุ สห วิสเยน จกฺขุํ อนิจฺจโต
ทุกฺขโต อนตฺตโต สมฺมสนฺโต ตตฺถ จ
นิพฺพินฺทนฺโต วิรชฺชนฺโต ตปฺปปฏิพฺทฺธโต
กิเลสชาลโต วิมฺจุจฺจนฺโต อภิภาวติ. **อัย
วุจฺจติ ภิกฺขเว อตริ จกฺขุสมฺมุตฺตฺนฺติ**
อัย ภิกฺขุ จกฺขุสงฺขชาติ สมฺมทํ
ติณฺโณติ วุจฺจติ.

คำว่า บุคคลโดยย่อมอดกั้น กำลัง
อันเกิดจากรูปนั้นได้ หมายความว่า ภิกษุ
รูปใด เมื่อพิจารณาจักขุพร้อมด้วยธรรม
อันเป็นอารมณ์ โดยเป็นของไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และหน่ายคลาย
กำหนดอยู่ในจักขุนั้น ย่อมครอบงำจักขุ
นั้น หลุดพ้นจากข่ายคือกิเลส ซึ่งเนื่องกับ
จักขุนั้น. คำว่า **ดูกรภิกษุทั้งหลาย
บุคคลนี้เรียกว่าข้ามสมุทร คือจักขุได้แล้ว**
หมายความว่า ภิกษุนี้เราเรียกว่า ข้ามสมุทร
กล่าวคือจักขุได้แล้ว.

อปโร นโย : จกฺขุ ภิกฺขเว
อริยสฺส วินเย สมฺมทฺโตติ ยทึปิ
ทฺฐปฺปฺรณญฺเณน ยทึ วา สมฺมทฺนญฺเณน^๑

อีกนัยหนึ่ง คำว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย จักขุเป็นสมุทรในพระวินัยของ
พระอรียเจ้า หมายความว่า ถ้าทะเล ชื่อว่า

^๑ โป. สมฺมทฺนญฺเณน.

คุณกิตติ คำเนินชาณฺวณิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุทโท, จกขุเมว สมุทโท. ตสฺส
 หิ ปจฺวิโต ยาว อกนิฏฺฐพฺรหฺมโลกา
 นีลาทิจารมฺมณํ สโมสฺรณํ ตํ ปริปุณฺณ-
 ภาวํ กาคํ น สกฺโกติ. เอวํ
 ทุปฺปฺรณฺญเณปิ สมุทโท. จกขุ จ
 เตสฺส นีลาทิจารมฺมณฺสฺส สมุเทติ^๑ อสฺสํ
 หุตฺวา โอสฺรมาณํ กิเลสฺสุปฺตติยา
 การณภาเวน สโทสฺภาเวน กจฺจตฺติ
 สมุทฺทณฺญเณปิ สมุทโท. ตถา จกขุ
 ตณฺหาโสตาทินํ อุปฺปตฺติทฺวารตาย
 เตหิ สนฺตานุสฺส สมุทฺทณฺญเณ
 เตมณฺญเณ สมุทโท. ตสฺส รุปมโย
 เวโคติ สมุทฺทสฺส อปฺปมาเณ อุมิมโย
 เวโค วีย ตสฺสาปิ จกขุสมุทฺทสฺส
 สโมสฺรณตสฺส^๑ นีลาทิจาทสฺส
 อารมฺมณฺสฺส วเสน อปฺปเมยฺโย รุปมโย
 เวโค เวทิตพฺโพ. โย ตํ รุปมยํ
 เวกํ สหตีติ โย ตํ จกขุสมุทฺทเท
 สโมสฺรณํ รุปมยํ เวกํ มนาเป รุเป
 รากํ, อมนาเป โทสํ, อสมเปกฺขเน
 โมหนฺติ เอวํ ราคาทิกิเลสฺเส
 อนฺนุปฺปาเทนโต อุปฺเปกฺขกาเวน สหติ.

เป็นสมุท เพราะอรรถว่าให้เต็มได้ยาก
 หรือเพราะอรรถว่า ให้ความเต็มเกิดขึ้น
 สมุทก็คือจักขุ. เพราะอารมณ์มีสีเขียว
 เป็นต้นของจักขุนั้น เมื่อรวมกันเข้ามา
 ตั้งแต่พื้นดินจนถึงอกนิฏฐพหุโลกก็
 ไม่สามารถทำความเต็มเปี่ยมได้. ด้วยเหตุ
 ดังนี้ จักขุจึงชื่อว่าสมุท เพราะอรรถว่า
 ให้เต็มได้ยาก. และจักขุย่อมเกิดขึ้นใน
 อารมณ์นั้น ๆ มีสีเขียว เป็นต้น จักขุ
 ที่ไม่สำรวมแล้วเมื่อเป็นไปย่อมเป็นไปโดย
 เป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกิเลส คือโดย
 สภาวะที่มีโทษ เพราะเหตุนั้น จักขุจึง
 ชื่อว่าสมุท เพราะอรรถว่าให้กิเลส
 เกิดขึ้นก็ได้. อนึ่ง จักขุชื่อว่าสมุท
 เพราะเป็นประตูแห่งการเกิดขึ้นแห่ง
 กระแสตัณหาเป็นต้น เพราะอรรถว่าให้
 สันดานเกิดขึ้น เพราะอรรถว่าให้สันดาน
 เปียกชุ่มด้วยกระแสตัณหาเป็นต้นเหล่า
 นั้น. คำว่า กำลังของจักขุนั้นเกิดจากรูป
 ความว่า พึงทราบกำลังที่เกิดจากรูป
 อันใด ๆ ไม่พึงประมาณได้ด้วยอำนาจ
 สมุทคือจักขุแม้ นั้น คือด้วยอำนาจ

^๑ สมวสฺรณตสฺส (สพฺพตฺถ).

อารมณ์อันต่างด้วยสีเขียวเป็นต้น ซึ่ง
รวมกันเหมือนกำลังอันเกิดจากคลื่น ซึ่ง
หาประมาณมิได้ของสมุทรฉะนั้น. คำว่า
**บุคคลใดย่อมอดกลั้นกำลัง อันเกิดจาก
รูปนั้นได้** ความว่า บุคคลใดเมื่อไม่ให้
กิเลสมีรากะเป็นต้น เกิดขึ้นอย่างนี้คือ
ไม่ให้รากะเกิดขึ้นในรูปที่น่ารัก ไม่ให้
โทสะเกิดขึ้นในรูปที่ไม่น่าชอบใจ ไม่ให้
โมหะเกิดขึ้นในรูปที่ไม่ได้ใส่ใจ ชื่อว่า
ย่อมอดกลั้นกำลังที่เกิดจากรูปนั้น ซึ่ง
รวมอยู่ในสมุทรคือจักขุโดยความเป็นผู้
วางเฉย.

สตุมินฺตฺวาทิสฺส กิเลสฺมฺมฺหิ สตุมฺมฺ.
กิเลสฺวณฺเณหิ สตวณฺณํ. กิเลสคเหหิ
สคหํ. กิเลสฺรกฺขเสหิ สฺรกฺขสํ.
โกธฺปายาสสฺส วา วเสน สตุมฺมฺ.
กามคฺณวเสน สตวณฺณํ. มาตฺคฺคามวเสน
สคหํ สฺรกฺขสํ. วุตฺตณฺเณหตฺตํ “อุมิภยณฺตฺติ
โฆ ภิกฺขเว โทธฺปายาสสฺสเสตฺตํ
อธฺวจนฺ”^๑ ตถา อวณฺณณฺตฺติ^๒ โฆ

ในคำว่า **มีทั้งคลื่น** เป็นต้น
อธิบายว่า สมุทรชื่อว่า มีคลื่น เพราะ
คลื่นคือกิเลส. ชื่อว่า **มีน้ำวน** เพราะ
น้ำวนคือกิเลส. ชื่อว่า **มีสัตว์ร้าย** เพราะ
สัตว์ร้ายคือกิเลส. ชื่อว่า **มีผีเสื้อน้ำ**
เพราะผีเสื้อน้ำคือกิเลส. อีกนัยหนึ่ง
สมุทรชื่อว่า มีคลื่น ด้วยสามารถอุบาย
แห่งความโกรธ. ชื่อว่า **มีน้ำวน** ด้วย

^๑ ขุ. อิติ. ๒๕/๓๑๖, ม. ม. ๑๓/๑๕๕, อง. จตุกก. ๒๑/๑๖๕.

^๒ ส. อวณฺณกาโ, อวณฺณภยํ (ม. ม. ๑๓/๑๕๘, อง. จตุกก. ๒๑/๑๖๘.

ภิกขเว ปณฺจนเนตํ กามคุณานํ
 อธิวจนํ.^๑ สกโห สรภฺขโสติ^๒ โข
 ภิกขเว มาตฺตคามสฺเสตํ อธิวจนนฺ”ติ.^๓
 เสสทฺวาเรสุปี เอเสว นโย.

สามารถแห่งกามคุณ. ชื่อว่า มีสัตว์ร้าย
 มีผีเสื้อน้ำ ด้วยสามารถมาตฺตคาม. สมดัง
 พระพุทธวจนะที่ตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย คำว่า “ภัยคือคลื่น” นี้แล
 เป็นชื่อของอุบายแห่งความโกรธ. ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง คำว่า “น้ำวน”
 นี้แล เป็นชื่อของเบญจกามคุณ. คำว่า
 “มีสัตว์ร้าย คำว่า มีผีเสื้อน้ำ” นี้แล
 เป็นชื่อของมาตฺตคาม” ดังนี้. แม้ในทวาร
 ที่เหลือกันยนี้เหมือนกัน.

สตฺถุมิภยํ ทฺตฺตรํ อจฺจตริติ
 อนิจฺจตาทีอุมิภเยน สมฺภยํ ทฺรติกฺกมํ
 อติกฺกมิ. โลกนฺตคฺคฺติ สํสํวโรลกสฺส
 อนตฺ คโต. ปารคโตติ วุจฺจตีติ
 นิพฺพานํ คโตติ กถียติ.

คำว่า บุคคลใดข้ามสมุทรซึ่งมีทั้ง
 คลื่นน้ำแล้ว ข้ามได้แสนยากได้แล้ว
 ความว่า บุคคลใดข้ามสมุทรที่เต็มไปด้วย
 ด้วยภัย เพราะภัยจากคลื่นคือความไม่
 เทียงเป็นต้น ซึ่งข้ามได้แสนยากได้แล้ว.
 คำว่า ผู้ถึงที่สุดแห่งโลก คือ ผู้ถึงที่สุด
 แห่งโลก คือสงสาร. คำว่า บุคคลนั้น
 เราเรียกว่าผู้จบเวท ความว่า บุคคลนั้น
 เราเรียกว่าผู้ถึงพระนิพพาน.

^๑ ขุ. อิติ. ๒๕/๓๑๖.

^๒ ฉ. คหฺรภฺขโสติ.

^๓ ขุ. อิติ. ๒๕/๓๑๖.

พพิสาติ สดุดานัน อนตฤเหตุตาย
 พพิสา วิย พพิสา. **อนยายาติ**
 อนตฤตาย. **พญาพาทยาติ** ทุกุชาย.
อิฏฐาติ ปริยิฏฐา วา อปริยิฏฐา
 วา สุขารมมณตาย อิฏฐา.
 กามนียฎฐเจน **กนฺตา.** มนสฺส
 วทฺธมณฺญเจน **มณาปา.** ปิยสภาวตาย
ปิยรูปา. กิเลสกามสहितตฺตา
กามุปสฺหิตา. รากชนนญฺเจน จิตฺตสฺส
 รณฺชนโต **รชนียา.** **ตณฺเจติ** ตํ
 รูปารมฺมณํ, นีลาทิวเสน อนเนกเกท-
 ภินฺนํมปิ หิ รูปายตฺนํ รูปารมฺมณ-
 ภาเวน จกฺขุวิญญฺเอยฺยภาเวน จ
 เอกวิธตํ นาทิวตฺตตีติ ตํสภาวสามญฺณํ
 คเหตุวา “ตณฺเจ”ติ วุตฺตํ.

คำว่า **เบ็ด** ความว่า เหมือนเบ็ด
 จึงชื่อว่าเบ็ด เพราะเป็นเหตุแห่งความ
 วิบัติของสัตว์ทั้งหลาย. คำว่า **เพื่อความ**
พินาศ คือ เพื่อความฉิบหาย. คำว่า
เพื่อความลำบาก คือ เพื่อทุกข์. คำว่า
นำปรารถนา คือ นำปรารถนารอบด้าน
 หรือนำปรารถนาไม่รอบด้าน (นำ
 ปรารถนาบางส่วน) ชื่อว่า นำ
 ปรารถนา เพราะมีอารมณ์เป็นสุข.
 ชื่อว่า **นำใคร่** เพราะอรรถว่าเป็น
 ที่ตั้งแห่งความใคร่. ชื่อว่า **นำพอใจ**
 เพราะอรรถว่าทำให้เจริญใจ. ชื่อว่า
น่ารัก เพราะมีสภาพน่ารัก. ชื่อว่า
ชวนให้ใคร่ เพราะเกี่ยวเนื่องด้วย
 กิเลสกาม. ชื่อว่า **ชวนให้กำหนัด** เพราะ
 ทำจิตให้กำหนัด ด้วยอรรถว่า ให้เกิด
 รากะ. คำว่า **ตณฺเจ** มุ่งเอา ตํ
 รูปารมฺมณํ ซึ่งแปลว่า รูปารมฺมณฺนั้น,
 จริงอยู่ รูปายตนะแม้จะต่างกันโดย
 ประเภทมิใช่น้อย ด้วยอำนาจสีเขียว
 เป็นต้น ย่อมไม่ล่วงความเป็นอย่างเดียวกัน
 กัน โดยเป็นรูปารมฺมณฺ และโดยเป็น

อารมณ์ที่จะพึงรู้ด้วยจักขุ เพราะฉะนั้น
พระผู้มีพระภาคทรงถือเอารูปายตนะ
นั้นมีสภาวะเสมอกันจึงตรัสว่า “ตมฺเจ”
ดังนี้.

อภินนฺทตฺติ อภินนฺทนฺทตฺตยา สปฺปิตฺก-
ตณฺหยา อภิมุโข นนฺทติ. อภิวทตฺติ
“อโห สุขํ, อโห สุขนฺ”ติ
วทาเปนฺติยา ตณฺหยา วเสน^๑
อภิวทติ. อชฺโณสยา ติฏฺฐตฺติ คิลิตฺวา
ปรีณฺฏจเปตฺวา ติฏฺฐติ. อัย วุจฺจติ
ภิกฺขเว ภิกฺขุ คิลิตฺพพิโส มารสฺสาติ
อัย ภิกฺขุ กิเลสฺมารสฺส พพิสฺสภูตํ
รูปตณฺหํ คิลิตฺวา จิตฺติ วุจฺจติ.
เสสฺวาเรสุปี อิมินา นเยน อตุโถ
เวทิตฺพุโพ. อภทฺติ ภินฺทติ. ปรีภทฺติ
สพฺพภาเคน ภินฺทติ. เสสํ อุตฺตทานเมว.

คำว่า **เพลิตเพลิน** คือ เป็นผู้มีหน้า
ชันบานเพลิตเพลินด้วยตณฺหามีปิตี อัน
เป็นเหตุเพลิตเพลิน. คำว่า **กล่าวสรรเสริญ**
คือ กล่าวสรรเสริญ ด้วยอำนาจตณฺหา
ซึ่งเป็นเหตุให้กล่าวว่า “สุขจริงหนอ,
สุขจริงหนอ”. คำว่า **หมกมุ่น** ความว่า
กลืนกินให้สำเร็จอยู่. คำว่า **ดูกรภิกษุ**
ทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียกว่า กลืนกินเบ็ด
ของมาร ความว่า ภิกษุนี้เราเรียกว่า
เป็นผู้กลืนกินตณฺหา ในรูปซึ่งเป็นเบ็ด
ของมารอยู่. แม้ในวาระที่เหลือ พึงทราบ
เนื้อความโดยนัยนี้. บทว่า **อภทฺติ** แปลว่า
ได้ทำลาย. บทว่า **ปรีภทฺติ** แปลว่า
ได้ทำลายทุกส่วน. คำที่เหลือเข้าใจได้ง่าย.

๑๐๙. อัย โลโก สนฺตปาชาโตติ
อัย สตฺตโลโก ชาตสนฺตาโป
ฉาติพฺยสนาทิวเสน อูปฺปนฺนโสภ-

๑๐๙. คำว่า **โลกนี้เกิดความ**
เดือดร้อน ความว่า สัตว์โลกนี้เกิด
ความเดือดร้อนแล้ว คือเดือดร้อนเพราะ

^๑ ฉ. ตมฺหายนวเสน.

สนุดาโป จ ราคาทิวเสน อุปุปน-
ปริพาหสนุดาโป จาติ อตุโถ.

ความโศกซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจเหตุมี
เสื่อมญาติเป็นต้น ๑ เดือดร้อนเพราะ
ความร่ำร้อนซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจกิเลส
มีรากะเป็นต้น ๑.

ผลสุปเรโตติ อนเนเกหิ ทุกขสมฺผลฺเสหิ^๑
อภิกฺขโต. โรท^๒ วทติ อตุตโตติ
ตํ ตํ อตุตนา ผุฏฺจํ ทุกฺขํ
อภาวิตกายตาย อธิวาเสตุ อสกุโกนฺโต
“อโห ทุกฺขํ, อีทิสํ ทุกฺขํ มยฺหํ
สตุตฺตโนปิ^๓ มา โหตุ”ติอาทินา
วิลปนฺโต วทติ.

คำว่า ถูกผัสสะครอบงำ คือ ถูกทุกข์-
สัมผัสมากมายครอบงำ. คำว่า เมื่อ
ร้องไห้ยอมกล่าวถึงโดยความเป็นตัวตน
ความว่า เมื่อไม่อาจอดกลั้นทุกข์ที่ตน
ถูกต้องแล้วนั้น ๆ เพราะยังมีได้อบรมกาย
ยอมกล่าวบ่นเพื่อยู่ ด้วยคำเป็นต้นว่า
“โอยทุกข์จริง, ขอทุกข์เช่นนี้ จงอย่ามี
แม่แก่ศัตรูของเราเลย”.

กสฺมา ? เยน เยน หิ มณฺณนฺติ,
ตโต ตํ โหติ อณฺณตา, ยสฺมา
เอเต สตุตา เยน เยน ปกาเรน
อตุตโน ทุกฺขสฺส ปฏิการํ มณฺณนฺติ
อาสีสนฺติ,^๔ ตํ ทุกฺขํ ตโต อณฺเณน
ปกาเรน ติกิจฺฉิตพฺพํ โหติ.

เพราะเหตุไร ? ก็ชนทั้งหลายยอมสำคัญ
โลกโดยประการใด ๆ, ชนปัญจกอันเป็น
วัตถุแห่งความสำคัญนั้น ย่อมเป็นอย่างอื่น
จากประการที่ตนสำคัญนั้น, อธิบายว่า
เพราะสัตว์ทั้งหลายนี้ยอมสำคัญ คือ ย่อม
หวังการบำบัดทุกข์แก่ตน โดยประการ

^๑ ฉ. ทุกขผลฺเสหิ.

^๒ ม. โรค.

^๓ ม. สตุตฺตโนปิ.

^๔ ฉ. อาสีสนฺติ.

เยน วา ปกาเรน อตตโน วุฑฺฒิ^๑
มณฺณนฺติ, ตโต อณฺณตา อวุฑฺฒิ
เอว ปน โหติ. เอว อณฺณตาภาวิตํ
อิจฺฉาวิฆาตํ เอว ปาปฺพนาติ. อัย
ภวสฺสโต กามาภิภเวสุ สฺสโต สฺสโตโลโก,
ตถापि ภวเมวาทินนุทฺติ, น ตตฺถ
นิพฺพิณฺนุทฺติ. ยถาทินนุทฺติ ตํ ภยนฺติ
ยํ กามาภิภวํ อทินนุทฺติ, ตํ ชรา-
มรณาทิวเนกพฺยสนานุพฺพชฺชตฺตา อติวีย
ภยานกฺกฺกฺเจน ภยํ. ยสฺส ภายตีติ ยโต
ชรามรณาทิวโต ภายติ, ตํ กุขฺขสฺส
อริฏฺฐานภาวโต กุขฺขกุขฺขตาย จ
กุขฺขนฺติ.

ใด ๆ, ทุกข์นั้นจะต้องแก้ไขโดยประการ
อื่นจากประการนั้น ๆ.

อีกอย่างหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายย่อมสำคัญ
คือย่อมหวังความเจริญแก่ตน โดยประการ
ใด ๆ, แต่หาความไม่เจริญนั่นเอง ย่อมมี
โดยประการอื่นจากประการนั้น ๆ. ด้วย
เหตุดังกล่าวมาอย่างนี้ สัตว์ย่อมถึงความ
เป็นอย่างอื่น คือ ย่อมถึงวิบัติจากความ
ปรารถนานั้นเอง. โลก คือสัตว์ **ข้อง
แล้วในภพ** คือข้องแล้วในภพทั้งหลาย
มีกามภพเป็นต้น **ย่อมผลิตผลิตภพ
นั่นเอง** แม้โดยประการนั้น คือย่อมไม่
เบื่อหน่ายในภพเหล่านั้น. คำว่า **ย่อม
ผลิตผลิตสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นภัย** ความว่า
ย่อมยินดียิ่งซึ่งภพมีกามภพเป็นต้นใด,
ภพนั้นชื่อว่า **เป็นภัย** เพราะอรรถว่า
น่ากลัวอย่างยิ่ง เหตุถูกความเสื่อม
มากมาย มีความเสื่อมเพราะชราและ
มรณะเป็นต้น คอยติดตาม. คำว่า **กลัว
สิ่งใด** ความว่า ย่อมกลัวแต่ชราและมรณะ
เป็นต้นใด, ชราและมรณะเป็นต้นนั้น
ชื่อว่า **เป็นทุกข์** เพราะเป็นที่ตั้งแห่ง
ทุกข์ และเพราะเป็นทุกข์.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภวิปฺปหานายาติ ภาวสุส
 ปชหนตฺถาย. โขติ อวธารณตฺถ
 นิปาโต. อิทํ วุตฺตํ โหติ :
 เอกนฺเตเนว กามาภิภาวสุส สมุทฺยปฺ-
 ปหานเนน ปหานตฺถํ อิทํ มยา
 อธิคตํ มคฺคพฺรหฺมจฺริยํ วุสฺสตีติ.

คำว่า เพื่อจะละภพ ได้แก่ เพื่อ
 ต้องการจะละภพ. ศัพท์ว่า โข เป็น
 นิบาตใช้ในความหมายแห่งอวธารณะ.
 ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังนี้ว่า บุคคล
 ประพฤติมรรคพรหมจรรย์ที่เราบรรลุ
 แล้วนี้ ก็เพื่อจะละภพเป็นต้นด้วย
 การละสมุทัย โดยส่วนเดียวนั่นเอง.

เอวํ อริยสุส มคฺคสุส^๑
 เอกํเสเนว นิยฺยานิกภาวํ ทสฺเสตฺวา
 อิทานิ อญฺญมคฺคสุส นิยฺยานิกภาวํ
 ปฏิกฺขิปนฺโต “เย हि เกจิ”ติอาทิมาน.
 ตตฺถ ภเวนาติ รูปภเวเน วา อรูปภเวเน
 วา. ภวสุสชาติ สํสാരสุส. วิปฺปโมกฺขนฺติ
 ภวโต วิมุตฺตี, สํสારสฺสทฺธินฺติ อตฺถโก.
 กิณฺจาปี เต สมณพฺรหฺมณา ตตฺถ
 นิพฺพานสณฺณินโน, ภวคามิกมฺเมเน ปน
 รูปารูปชฺฌาเนน, ตํนิพฺพตฺเตเน จ
 อุปฺปตฺติภเวเน ภววิสุทฺธิ วทนฺตา ภเวเน
 ภววิปฺปโมกฺขํ วทนฺติ นาม. เตนาห
 “สพฺเพ เต อวิปฺปมฺคฺตา ภวสุมาติ
 วทามิ”ติ. อถวา ภเวนาติ ภวทิกฺกุจฺจยา,

พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงแสดง
 ความที่อริยมรรค เป็นธรรมเครื่อง
 นำออกโดยส่วนเดียวเท่านั้นอย่างนี้แล้ว
 บัดนี้ เมื่อจะทรงปฏิเสธความที่มรรค
 อย่างอื่นเป็นธรรมเครื่องนำออกจึงตรัส
 คำว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
 เหล่าหนึ่ง” ดังนี้เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น
 คำว่า ด้วยภพ คือ ด้วยรูปภพ หรือ
 อรูปภพ. คำว่า จากภพ ได้แก่
 จากสงสาร. คำว่า ความหลุดพ้น
 ได้แก่ ความพ้นจากภพ, หมายความว่า
 ความหมดจดจากสงสาร. สมณพราหมณ์
 เหล่านั้นเป็นผู้สำคัญในความหมดจดจาก
 สงสารนั้น ว่าเป็นพระนิพพานแม้ก็จริง,

^๑ ส. โป. อริยมคฺคสุส.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภวติ ติฏฐติ สสฺสตนฺติ หิ ปวตฺตนโต
 สสฺสตทิฏฐิ “ภวทิฏฐิ”ติ วุจฺจติ.
 ภวทิฏฐิ เอว อุตฺตรปทโลเปน “ภโว”ติ
 วุตฺตา ภวตณฺหาติ อาทิสฺสุ วย.
 ภวทิฏฐิวเสน หิ อิเชกฺจเจ ภววิเสสํเยว
 ภววิปฺปโมกฺขํ มณฺณนฺติ. ยถา ตํ
 พโก พุรฺหฺมา อาห “อิทํ นิจฺจํ
 อิทํ ชฺวํ อิทํ สสฺสตํ อิทํ
 อวิปริณามธมฺมณ”ติ.^๑ วิภเวนาติ
 อฺจฺเจททิฏฐิยา. วิภวติ วินสฺสติ
 อฺจฺจิชฺชตฺติติ หิ ปวตฺตนโต อฺจฺเจททิฏฐิ
 วุตฺตนเยน “วิภโว”ติ วุจฺจติ. ภวสฺส
 นิสฺสรณมาหํสฺสูติ สํสํวสฺสุทฺธิ วทิสฺสุ.
 อฺจฺเจททิฏฐิวเสน หิ อิเชกฺจเจ
 สํสํวสฺสุทฺธิ วทนฺติ. ตถา หิ วุตฺตํ :

ถึงอย่างนั้น เมื่อกล่าวถึงความหมดจด
 จากภพ ด้วยรูปฌานและอรุณฌานซึ่ง
 เป็นกรรมส่งไปสู่ภพและด้วยอุปบัติภพซึ่ง
 บังเกิดแต่รูปฌานเป็นต้นนั้น ชื่อว่า ย่อม
 กล่าวถึงความหลุดพ้นจากภพด้วยภพ.
 ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
**“เรากล่าวสมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด
 ว่าไม่หลุดพ้นไปจากภพ”**. อีกนัยหนึ่ง
 คำว่า **ด้วยภพ** ได้แก่ ด้วยภวทิฐิ, จริงอยู่
 สัสสตทิฐิ ท่านเรียกว่า **“ภวทิฐิ”**
 เพราะเป็นไปว่า (ในภพ) ย่อมมีความ
 ยั่งยืนมั่นคงอยู่. ท่านเรียกภวทิฐินั้นเอง
 ว่า **“ภพ”** เพราะลบบทหลังเหมือนใน
 คำว่า ภวตณฺหา เป็นต้น. ก็ด้วยอำนาจ
 ภวทิฐิ สมณพราหมณ์บางพวกในโลกนี้
 ย่อมสำคัญ ภพวิเศษ (อฺจฺเจททิฐิ) นั้นเอง
 ว่า เป็นการหลุดพ้นจากภพ. เหมือน-
 อย่างพกพรหม (ผู้มีทิฐิอันลามก) กราบทูล
 ข้อนั้น (กะพระศาสดา)ว่า **“พรม**
สภาพนี้เที่ยงยั่งยืนมั่นคง แข็งแรงมีความ
ไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา”. คำว่า **ด้วย**
ความไม่มีภพ คือ ด้วยอฺจฺเจททิฐิ. จริงอยู่

^๑ ม. ม. ๑๒/๕๕๐, ส. ส. ๑๕/๒๐๕.

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุจเจททีฐิทานเรียกว่า “วิภาทีฐิ” โดย
 หนี้ยี่กล่าวแล้ว เพราะเป็นไปว่า ความ
 ยั้งยืนไม่มี คือพินาศขาดสูญ. คำว่า
 กล่าวความสลัดออกจากภพ ความว่า
 สมณพราหมณ์เหล่านั้น ได้กล่าวถึง
 ความหมดจดจากสงสาร. จริงอยู่
 สมณพราหมณ์บางพวกในโลกนี้ ย่อม
 พากันกล่าวถึงความหมดจดจากสงสาร
 ด้วยอำนาจอุจเจททีฐิ. สมจริงดังพระ
 คำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“ยโต โข โภ อัย
 อดดา รุปี จาตุมหาภูติโก
 ๕เป๕ เนวสญญานาสญญายตนัน
 อุปสมุป๕ช วิหริติ. เอตตาวตา
 โข โภ อัย อดดา สมน
 สมุจฉินโน โหตี”ติ.^๑

(ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์
 บางพวกในโลกนี้มีวาตะอย่างนี้ มี
 ฐิธิอย่างนี้ว่า)

“ท่านผู้เจริญ เพราะอัตตานี้ มีรูป
 ประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ ๕ล๕ ย่อม
 เข้าถึงเนวสญญานาสญญายตนะ
 อยู่ ด้วยเหตุมีประมาณเพียงเท่านี้
 อัตตานี้จึงเป็นอันถูกตัดขาด โดย
 ชอบ”.

อนิสฺสฎฐาติ อนิกุขนฺดา. ตตฺถ
 การณมาห “อุปฐิ ฐิ ปฎิจจ

คำว่า ไม่สลัดออก คือ ไม่ออกไป.
 พระผู้มีพระภาคตรัสเหตุในอันที่ไม่ออกไป

^๑ ที. ส. ๕/๔๓.

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทุกขมัทธัม สมุโภติ”ติ. ตตถ อุปธินุติ
 ขนฺธาทิอุปธิ. ก็ วุตฺตํ โหติ ? ยตถ
 อิมเ ทิฏฺฐิจิตฺติกา นิพฺพานสณฺณินเ,
 ตตถ ขนฺธูปธิกิเลสูปธิอภิสงฺขารูปชโย
 อธิคตา ฌาตฺตา. กุโธ ตสฺส ทุกฺข-
 นิสฺสรณตฺตาติ. ยํ^๑ ปน ปรมตฺถโต
 ทุกฺขนิสฺสรณํ, ตํ ทสฺเสตฺถ
 “สพฺพปาทานกฺขยา นตฺถิ ทุกฺขสฺส
 สมฺภโว”ติ วุตฺตํ.

จากภพนั้นว่า “แท้จริงทุกข์นี้ ย่อมเกิด
 เพราะอาศัยอุปธิกิเลส”. ในคำเหล่านั้น
 คำว่า อุปธิ ได้แก่ กิเลสอันเป็นเหตุ
 เข้าไปทรงไว้มีขันธเป็นต้น. ท่านกล่าว
 อธิบายไว้อย่างไร ? ท่านกล่าวอธิบาย
 ไว้ว่า จะเข้าใจคือรู้อุปธิคือขันธ อุปธิ
 คือกิเลสและอุปธิคืออภิสงขารได้ ในภพ
 ซึ่งเป็นที่ ๆ พวกสมณพราหมณ์เหล่านี้
 ผู้มีความเห็นผิด สำคัญว่าเป็นพระ-
 นิพพาน. ถามว่า บุคคลนั้น จะสลัด
 ออกจากทุกข์ได้แต่ไหน ? ตอบว่า ก็
 พระผู้มีพระภาคเพื่อจะทรงแสดงธรรม
 เป็นเครื่องสลัดออกจากทุกข์โดยปรมัตถ์
 จึงตรัสว่า “ความเกิดแห่งทุกข์ย่อมไม่มี
 เพราะความสิ้นอุปาทานทั้งปวง”.

โลกมิมํ ปสฺสาติ ภควา อตฺตโน
 จิตฺตํ อาลปติ. ปุณฺณติ วิสุํ วิสุํ. อวิชฺชาเย
 ปเรตฺถนุติ โมเหเน อภิกฺขตํ. ภูตฺถนุติ
 ขนฺธปญฺจกํ. ภูตฺถนุติ อิตฺถิ ปุริเส,
 ปุริโส อิตฺถิยาติ เอวํ อณฺณมณฺณํ
 สตฺเตสฺสุ รตฺ, ตโต เอว ภวา
 อปริมฺตฺตา. เย हि เกจิ ภวาติ

พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกจิตของ
 ตนว่า ท่านจงดูโลกนี้. คำว่า สัตว์
 ทั้งหมดเป็นอันมาก คือสัตว์ทั้งหลาย
 แต่ละประเภท. คำว่า ภูทวิชชาครอบงำ
 คือ ภูทโมหะครอบงำ. คำว่า ภูทได้แก่
 ขันธปัจจก. บทว่า ภูตฺถนุติ ความว่า
 ในหมู่สัตว์ทั้งหลายต่างก็มีความยินดีกัน

^๑ ม. ยาย.

อิตตฺรขณา วา ทีฆายุกา วา
 สาตวนฺโต วา อสาตวนฺโต วา ภาว.
 สพุพฺพธิตฺติ อุกุฏฺ อโธ ติริยนฺตฺติ สพุพฺพตฺต.
 สพุพฺพตฺตตฺตยาตฺติ สพุพฺพภาเวน. สพุเพ
 เต ภาวตฺติอาทิสฺสุ “สพุเพปิ ภาว
 อนิจฺจา”ตฺติอาทินา วิปฺสฺสนาสาตฺติ
 มคฺคปณฺณาย อวิปริตฺตํ **ปฺสฺสโต**
 ภาวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 อุกุฏฺเจทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ตสฺส สพุพฺพตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 มคฺคเคน นิรุชฺชมนฺโต นิพฺพทานํ
 นิพฺพุตฺติ โหติ. ตสฺส เอวํ นิพฺพุตฺต
 สฺส ภิคฺคฺชุน
 อนุปาทา กิเลสสาภิสงฺขารานํ
 อนุปาทานโต อคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 ปุณฺนพฺภโว
 น โหติ. เอวํภูเตน จ อภิภูโต
 ปณฺจวิโรปี มาโร วิชิตฺโต อสฺส
 อนเนน
 มาเรน สงฺคาโม, สพุเพปิ ภาเว
 สมตฺติกฺกนฺโต อภิภูจฺจานฺนิภู
 จาทิสฺส
 ตาทิสฺส
 กุชฺชณฺนปฺปตฺตฺตฺตฺต.

และกันอย่างนี้ว่า สตรีมีความยินดีใน
 บุรุษ, บุรุษก็มีความยินดีในสตรี, เพราะ
 เหตุนั้นแลสัตว์เหล่านั้นจึงชื่อว่า **ไม่พ้น**
ไปจากภพ. คำว่า **ก็ภพเหล่าใด**
เหล่าหนึ่ง ได้แก่ ภพที่มีขณะสั้นบ้าง
 มีขณะยาวบ้าง มีความสำราญบ้าง
 หากความสำราญไม่ได้บ้าง. คำว่า **ใน**
ส่วนทั้งปวง ได้แก่ ในส่วนทั้งหมด คือ
 เบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง. คำว่า
สพุพฺพตฺตตฺต ความว่า โดยความเป็น
 ส่วนทั้งปวง. ในคำว่า **ภพเหล่านั้น**
 ทั้งหมดเป็นต้น ความว่า เมื่อบุคคลเห็น
 ไม่วิปริตอยู่ด้วยมรรคปัญญาซึ่งประกอบ
 ด้วยวิปัสสนาโดยนัยเป็นต้นว่า “ภพแม่
 ทั้งหมดไม่เที่ยง” แม้ภพตฺตฺตฺต **ชื่อว่า**
ย่อมละได้ คือย่อมดับไป, **ย่อมไม่**
ผลิตผลิต คือไม่ปรารถนาแม่วิภพ คือ
 อุกุฏฺเจทฺตฺตฺต, เพราะตฺตฺตฺตทั้งปวงของ
 ภิกษุนั้นดับไปโดยไม่มีส่วนเหลือ ด้วย
 อริยมรรค **พระนิพพาน** คือความดับสนิท
 จึงมี. เพราะ**ไม่ถือ** คือไม่ถือมั่น **ไม่**
ยึดถืออภิสังขารคือกิเลส ภพใหม่จึงไม่มี
แก่ภิกษุผู้ดับแล้วอย่างนี้. ก็ภิกษุผู้ดับ
 กิเลสได้แล้วอย่างนี้ **ชื่อว่า เป็นผู้ครอบงำ**

มารแม้ทั้งห้าเสียได้ การสู้รบกับมารนี้ก็
เป็นอันเชอชนะแล้ว, ล้วงภาพได้ทั้งหมด
เป็นผู้ถึงลักษณะแห่งตาทีบุคคล (ผู้คงที่)
ในอิฏฐารมณและอนิฏฐารมณเป็นต้นแล.

อนุโสตคามิ อนุชปุณฺณชโน.
ปฎิโสตคามิ กัลยาณปุณฺณชโน. **จิตตโต**
เสกฺโข. อิตรโ อเสกฺโข.

บุคคลผู้ไปตามกระแส ได้แก่ อันธ-
ปุณฺณ. บุคคลผู้ไปทวนกระแส ได้แก่
กัลยาณปุณฺณ. **บุคคลผู้มีตนตั้งอยู่แล้ว**
ได้แก่ พระเสขบุคคล. นอกจากที่กล่าว
มานี้ ได้แก่พระอเสขะ.

๑๑๐. **อภิชาติโกติ** ชาติโย.
กณฺหาภิชาติโกติ กณฺเห นีเจ กุเล
ชาโต. **กณฺห์ ฌมฺมํ อภิชายตีติ** กาฬกั
ทสวิธํ ทุสฺสีลธมฺมํ ปสวติ กโรติ, โส
ตํ อภิชายิตฺวา นिरเย นิพฺพตฺติ.
สฺกุกํ ฌมฺมนฺติ “อหํ ปุพฺเพปิ ปุณฺณานํ
อกตตฺตา นีเจ กุเล นิพฺพตฺโต, อิทานิ
ปุณฺณํ กริสฺสามิ”ติ ปุณฺณสงฺฆาตํ สฺกุกํ
ปณฺฑรํ ฌมฺมํ อภิชายติ, โส เตน
สคฺเค นิพฺพตฺตติ. **อกณฺห์ อสฺกุกํ**
นิพฺพานนฺติ นิพฺพานญฺหิ สเจ กณฺห์
ภเวยฺย, กณฺฺหวิปากํ ทเทยฺย. **สฺกุกํ,**
สฺกุกวิปากํ ทเทยฺย. **ทฺวินฺนมนฺปิ**
อปฺปทานโต ปน “**อกณฺห์ อสฺกุกนฺ**”ติ

๑๑๐. **คำว่า อภิชาติโก** ได้แก่
บุคคลผู้มีชาติ. **คำว่า มีชาติดำ** ได้แก่
ผู้เกิดในตระกูลดำ คือในตระกูลต่ำ. **คำว่า**
ประพฤติธรรมดำ ได้แก่ ประสบ คือ
กระทำกรรมดำ คือกุศลธรรม ๑๐ อย่าง,
เขาประพฤติธรรมดำนั้นแล้ว บังเกิดใน
นรก. **คำว่า ประพฤติธรรมขาว** ความว่า
บุคคลคิดอยู่ว่า “เพราะไม่ได้ทำบุญไว้ใน
ปางก่อน, เราถึงได้มาเกิดในตระกูลต่ำ
เราจักทำบุญในบัดนี้” ดังนี้ ย่อมประพฤติ
ธรรมขาว คือธรรมอันผุดผ่อง กล่าวคือ
บุญ, เพราะประพฤติธรรมขาว คือบุญ
นั้น เขาจึงบังเกิดในสวรรค์. **คำว่า**
พระนิพพานอันไม่ดำไม่ขาว ความว่า

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดตํ. นิพพานนุติ เจตถ อรหตตํ
 อธิปเปตํ. ตณฺหิ กิเลสนิพพานนุเต
 ชาตตตฺตา นิพพานํ นาม. ตํ เอส
 อภิชายติ ปสวติ กโรติ. สุกฺกามิชาติโกติ
 สุกฺเก อจฺเจ กุเล ชาโต. เสสํ
 วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ. “กณฺหํ
 กณฺหวิปากนุ”ติอาทิกสฺส กมฺมจตุกกสฺส
 อตฺถโก เหมจฺจา หารสมฺปาตวาเร
 วิภตฺโต เอว.

ก็ถ้าพระนิพพานจะจัดเป็นธรรมดำไชรั,
 พระนิพพานจะต้องให้ผลดำ. ถ้าจะจัดเป็น
 ธรรมขาว, ก็จะต้องให้ผลขาว. แต่เพราะ
 ไม่ให้ผลแม้ทั้งสองอย่าง พระนิพพาน
 พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ไม่ใช่ธรรมดำ
 ไม่ใช่ธรรมขาว”. ก็ในคำว่า พระนิพพาน
 นี้ ท่านประสงค์เอาพระอรหัต. จริงอยู่
 พระอรหัตนั้น ชื่อว่าพระนิพพาน เพราะ
 เกิดในที่สุดแห่งกิเลสนิพพาน. บุคคล
 ประเภทนี้ย่อมประพฤติ ย่อมประสพ คือ
 ย่อมกระทำพระนิพพานนั้น. คำว่า มี
 ชาติขาว ได้แก่ ผู้เกิดในตระกูลขาว
 คือเกิดในตระกูลสูง. ฟังทราบคำที่เหลือ
 โดยนัยที่กล่าวมาแล้วนั้นเทียว. เนื้อความ
 แห่งกรรม ๔ หมวด มีคำว่า “กรรมดำ
 ให้ผลดำ” เป็นต้น ข้าพเจ้าก็ได้จำแนก
 ไว้แล้วในहारสมฺปาตววารข้างต้นนั้นแหละ.

๑๑๑. มานุสฺสวุตฺตนุติ มนุสฺสภาวํ,
 มนุสฺสโยนิญฺติ อตฺถโก. เทวติ กิจจํ
 อภิจฺจเมว จาติ เทว. กิจฺจานิ เตว
 กตฺตพฺพานิ, น จากิจจํ กิณฺจ
 กตฺตพฺพนุติ . ทสฺเสติ. สุกฺกัจจนุติอาท
 “กิจฺจนุ”ติ วุตฺตानํ เตสํ สรูปทสฺสนํ.

๑๑๑. คำว่า ความเป็นมนุษย์
 ได้แก่ ภาวะแห่งมนุษย์, หมายความว่า
 กำเนิดมนุษย์. คำว่า ๒ ได้แก่ กรรม
 สองอย่าง คือกิจที่ควรทำ และกิจที่ไม่
 ควรทำ. ท่านแสดงว่า บุคคลควรทำ
 เฉพาะกิจที่ควรทำเท่านั้น ส่วนกิจที่

คุณกิตติ. ดำเนินชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ไม่ควรทำ ก็ไม่ควรทำอะไรเลย. คำว่า เป็นกิจดี เป็นต้น เป็นคำแสดงสรุบบุญ เหล่านั้น ซึ่งท่านกล่าวว่า “เป็นกิจที่ควรทำ”.

ประธานาธิบดี อุตตมานิ วิสิฏฺฐาณิ.
 ปุริมสุมิ ปพฺพชิตฺเตสุติ วิสเย ภุมมํ.
 ทฺตฺติเย อธิกรณฺเ. ตตฺถ นิพฺพานนฺติ
 อรหตฺตํ อธิปฺเปตํ. กสฺมา ปเนตฺถ
 อามิสปริจฺจาโค อรหตฺเตน สมชฺโร
 นิตฺทิกฺกโรจติ ? ทกฺขินฺเดยฺเยสุ ทกฺขินฺดา
 มหฺปฺผลภาวทสฺสนตฺถํ. เยน เยน วา
 ปน วตฺถุนาติ อุจฺเจทาทิวตฺถุนา.
 อชฺโณสิตาติ ภวตฺถุนหาทิวเสน
 อชฺโณสิตา. ทฺตฺติเย เยน เยน วา
 ปน วตฺถุนาติ อมราวิกฺเขปวตฺถุอาทินา.

คำว่า ความเพียร ได้แก่ ความเพียรอันสูงสุด คือประเสริฐสุด. คำว่า ปพฺพชิตฺเตสุ ในบทแรก เป็นสัตตมมีวิภัตติใช้ในวิสยาธาระ. ในบทที่ ๒ ใช้ในอธิกรณะ. ในคำเหล่านั้น คำว่า นิพพาน ท่านประสงค์เอาพระอรหัต. ถามว่า ก็เพราะเหตุไรท่านจึงแสดงการสละอามิสว่าเป็นธรรมมีหน้าที่เท่าเทียมกับพระอรหัตไว้ในอธิการนี้. ตอบว่า เพื่อจะแสดงว่าทักษิณาทานในพระทักษิโณยบุคคลทั้งหลายมีผลมาก. คำว่า ก็หรือว่าด้วยวัตถุใด ๆ คือ ด้วยวัตถุมีอุจฺเจท เป็นต้น. คำว่า ท่วมทับ คือเป็นผู้จมลงแล้วด้วยอำนาจภวตฺถุนหา เป็นต้น. คำว่า ก็หรือว่าด้วยวัตถุใด ๆ ในบทที่ ๒ ความว่า ด้วยวัตถุที่คืนได้ไม่ตายตัว เป็นต้น.

อิมินา อสุภณ กมฺมวิปาเกนาติ
 อสุภสฺส กายทฺจฺจริตาทิกมฺมสฺส
 วิปากตฺตา อสุภณ อสิเวน กมฺม-

คำว่า ด้วยผลแห่งกรรมอันไม่งามนี้ ความว่า ด้วยผลแห่งกรรมที่ไม่ดีไม่งาม เพราะเป็นผลแห่งกรรมมีกายทฺจฺจริต เป็นต้น

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิปาเคน. **อิทํ พาลลักษณํ นิพพุตตติ**
ปุริมสมิ ภาเว ทุจจริตสมงคิตาย พาโล
อยํ ภาวตติ อุลกขณํ ชายติ. **อิทํ**
สงกิเลสภาคิยํ สุตตุนติ อิทํ เอว
ปวตตํ **สงกิเลสภาคิยํ** นาม สุตตํ.

ที่ไม่งาม. คำว่า พาลลักษณะนี้ย่อมเกิด
ความว่า เหตุเป็นเครื่องเข้าไปกำหนดว่า
ผู้นี้เป็นคนพาล ดังนี้ ย่อมเกิดเพราะ
ความเป็นผู้มีความพร้อมเพรียงด้วยทุจริต
ในภพก่อน. คำว่า **นี้จัดเป็นพระสูตรที่**
เป็นไปในส่วนแห่งสังกิเลส ความว่า
พระสูตรที่เป็นแล้วอย่างนี้ **นี้ชื่อว่า**
สังกิเลสภาคิยสูตร.

อิมินา สุภนาติ เอตถ
วุตตนาสาเรน อตฺถโก เวทิตพฺโพ.
ตตถ **มหาปฺริสลกขณนฺติ** ปณฺทิต-
ลกขณํ. **กิเลสภูมิติ** กิเลสภูจาเนหิ
กิเลสาวตฺถาหิ วา. **สถานุสยสฺส**
ปฺริยฺภูจฺจํ ชายตติ อปฺปหีนานุสยสฺส
ปจฺจยสมาโยเค รากาทยโย ปฺริยฺภูจฺจ-
วเสน ปวตฺตุนติ. **ปฺริยฺภูจฺจิตโต** สยฺชชตติ
โย รากาทิหิ **ปฺริยฺภูจฺจิตฺตโต,** โส
กามรากาทิหิ **สยฺชชติ** นาม.
สยฺชชนฺโต อูปาทิตติ โย กาม-
รากสยฺชชนาทิหิ **สยฺชฺตโต,** โส
กามูปาทานาทินิ **อกุสลกมฺมานิ** จ
อูปาทิตติ. **เสสํ** สพุพตถ อุตฺตทานเมว.

ในคำว่า **ด้วยผลแห่งกรรมอันงาม**
นี้ นี้พึงทราบเนื้อความตามแนวแห่งนัย
ที่ได้กล่าวไว้แล้ว. ในคำเหล่านั้น คำว่า
มหาปฺริสลกขณํ ได้แก่ ลักษณะแห่ง
บัณฑิต. คำว่า **ด้วยภูมิแห่งกิเลส**
ได้แก่ ด้วยที่ตั้งแห่งกิเลส หรือด้วยกิริยา
เป็นเครื่องตั้งลงแห่งกิเลส. คำว่า
ปฺริยฺภูจฺจํ **ย่อมเกิดแก่ผู้มีอนุสัย**
ความว่า กิเลสทั้งหลาย มีรากะเป็นต้น
ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจปฺริยฺภูจฺจํ
(กิเลสเครื่องกลุ่มรวม) ในเมื่อมาประกอบ
ด้วยปัจจัยของบุคคลผู้ยังละอนุสัยไม่ได้.
คำว่า **บุคคลผู้อันกิเลสกลุ่มรวมแล้ว**
ย่อมเกาะเกี่ยว ความว่า ผู้ใดมีจิตถูก
กิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นต้นกลุ่มรวมแล้ว,

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมเกาะเกี่ยวด้วยกิเลส
ทั้งหลาย มีกามราคะเป็นต้น. คำว่า
เมื่อเกาะเกี่ยวย่อมยึดมั่น ความว่า ผู้ใด
เกาะเกี่ยวแล้ว ด้วยกิเลสเป็นเครื่อง
ประกอบพร้อม คือกามราคะเป็นต้น,
ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมถือน้ำมันอุปาทาน ๔ มี
กามุปาทานเป็นต้น และอกุศลกรรมบถ
๑๐. คำที่เหลือในบททั้งปวง ง่ายทีเดียว.

๑๑๒. เอว โสฬสวิเชน สาสน-
ปฏิจานัน นานาสุตเตหิ อุททาหรณวเสน
วิภชิตฺวา อิทานิ อฏฺฐวิสฺตฺวิเชน
สาสนปฏิจานัน ทสฺเสนฺเตน ยสฺมา
อยมปิ ปฏิจานวิภาโค มุลปเทหิ
สงฺคหิตฺ, น อิมสฺสาปิ เตหิ อสงฺคหิตฺ
ปเทโส อตฺถิ, ตสฺมา มุลปทํ
วิภชิตพฺพตญฺจ ทสฺเสตฺถุ “ตตฺถ กตเม
อฏฺฐารส มุลปทา”ติ ปุจฺฉาย วเสน
มุลปทานิ อุทฺฐริตฺวา “โลกิยํ
โลกุตฺตรนุ”ติอาทินา นว ติกกา, ถโว
จาติ อฏฺฐวิสฺตฺวิธํ สาสนปฏิจานัน
อุทฺทิกฺกํ.

๑๑๒. พระเถระครั้งจำแนกสาสน-
ปฏิจานออกเป็น ๑๖ อย่าง เกี่ยวกับ
อุททาหรณด้วยพระสูตรต่าง ๆ อย่างนี้แล้ว
บัดนี้ เมื่อจะแสดงสาสนปฏิจาน โดย
แบ่งออกเป็น ๒๘ อย่าง ยกเอามูลบท
ทั้งหลายมาแสดง ด้วยอำนาจแห่งคำถาม
ว่า “บรรดาบทเหล่านั้นมูลบท ๑๘
เป็นไฉน” ดังนี้ เพื่อแสดงมูลบทและ
ความเป็นมูลบทที่จะพึงจำแนก เพราะ
การจำแนกปฏิจาน แม้นี้ท่านรวมเข้ากับ
มูลบททั้งหลาย ส่วนแม้ของการจำแนก
ปฏิจานนี้ที่ไม่ได้ รวมเข้ากับมูลบท
เหล่านั้นย่อมไม่มี จึงได้แสดงสาสน-
ปฏิจานไว้ ๒๘ อย่าง คือธรรมที่เป็น
หมวดสาม ๙ หมวด (รวมเป็น ๒๗)

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ โลกียนฺติ โลกเก นียุตฺโต, โลกเก
 วา วิทิตฺโต โลกิโย. อธิ ปน โลกิโย
 อตฺถโก ยสฺมี สุตฺเต วุตฺโต, ตํ สุตฺตํ
 โลกิยํ. ตถา **โลกุตฺตรํ**. ยสฺมี ปน
 สุตฺเต ปเทเสน โลกิโย, ปเทเสน
 โลกุตฺตรโร วุตฺโต, ตํ **โลกิยญจ**
โลกุตฺตรญจ. ยญจ สุตฺเต อธิญฺจาย
 สุตฺตปณฺณตฺติมฺเขน เทสิตํ, ตํ
สत्ตาทิฏฺฐานํ. ฐมฺวเสเนว เทสิตํ
ฐมฺมาทิฏฺฐานํ. อุกฺยวเสน เทสิตํ
สत्ตาทิฏฺฐานญจ ฐมฺมาทิฏฺฐานญจ.
 อิมินา นเยน สพฺพปเทสุ อตฺถโก
 เวทิตพฺโพ. พุทฺธาทีนํ ปน
 คุณาภิตฺถวเนวเสน ปวตฺตํ สุตฺตํ **ธโว**
 นาม.

และถวสุตร คือความสดุดีอีก ๑ (รวมเป็น ๒๘) ด้วยคำว่า “**โลกียสุตร โลกุตฺตรสุตร**” ดังนี้เป็นต้น.

ในคำเหล่านั้น คำว่า **โลกิยะ** ได้แก่ ธรรมเนียมที่ประกอบในโลก, อีกอย่างหนึ่ง ธรรมเนียมที่ปรากฏอยู่ในโลก ชื่อว่า **โลกิยะ** ธรรมเนียม. แต่ในที่นี้ ท่านกล่าวความที่เป็น **โลกิยะ** ไว้ในพระสูตรใด พระสูตรนั้นชื่อว่า **โลกียสุตร**. **โลกุตฺตรสุตร** ก็เช่นเดียวกัน. อนึ่ง ในพระสูตรใด ท่านกล่าวโลกิยะธรรมเนียมไว้ บางส่วนกล่าวโลกุตฺตรธรรมเนียมไว้บางส่วน, พระสูตรนั้น ชื่อว่า **โลกิยะและโลกุตฺตรสุตร**. อนึ่ง พระสูตรใดท่านตั้ง สัตว์ทั้งหลายแสดง แล้วด้วยสัตตบัญญัติ เป็นประธาน พระสูตรนั้น ชื่อว่า **สत्ตาทิฏฺฐานสุตร** (พระสูตรที่แสดงมีสัตว์เป็นที่ตั้ง). ที่แสดงด้วยสามารถแห่งธรรมเนียม อย่างเดียว ชื่อว่า **ฐมฺมาทิฏฺฐานสุตร** (พระสูตรที่แสดงมีธรรมเนียมเป็นที่ตั้ง). ที่แสดง ด้วยสามารถแห่งสัตตบัญญัติ และธรรมเนียม ทั้งสองอย่าง ชื่อว่า **สत्ตาทิฏฺฐาน ฐมฺมาทิฏฺฐานสุตร**. พึงทราบความในบททั้งปวง โดยนัยนี้. ส่วนพระสูตรที่เป็นไปด้วย

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สามารถการสดุดีคุณของพระพุทธเจ้า
เป็นต้น ชื่อว่า **ถวสูตร** การสดุดี.

ตตถ **สขุขุจิรนุติ** ตงฺขณฺเวยว
เชนุยา ถเนหิ นิกุขนฺตํ อพฺภุณฺหฺขีรํ.
มฺจุจฺจตีติ ปรีณมตี. อิทํ วุตฺตํ โหติ :
ยถา เชนุยา ถนโต นิกุขนฺตํ ขีรํ
ตงฺขณฺเวยว **น มฺจุจฺจตี** น ปรีณมตี น
ทธีภาวํ คจฺจตี, ตกฺกาทิมุพิล-
สมาโยคโต ปน ปรีโต กาลนฺตเรน
ปกตี ขหตี ทธีภาวํ ปาปฺภนาตี,
เอวเมว ปาปกมฺมุปี กิริยฺกฺขณเวยว
น วิปจฺจตี. ยถิ วิปจฺเจยฺย, นานาคตีนิ
สหาฏฺฐาณํ สียา, น โกจิ ปาปกมฺมุ
กาตุํ วิสเหยฺย. ยาว ปน กุสลา-
ภินิพฺพตฺตกฺขนฺธา ธรนฺตี, ตาว ตํ
เต รกฺขนฺตี, เตสํ เมทา อปาเยสุ
นิพฺพตฺตาปนวเสน วิปจฺจตี. วิปจฺจ-
มานญจ **ทหนฺตํ พาลมฺเหวตี,** กิ
วีย ? **ภสฺมจฺจนฺโนว** ปาวโก. ยถา
หิ จาริกาย ปฏิจฺจนฺโน วิตจฺจิตงฺคาโร
อกฺกนฺโตปี จาริกาย ปฏิจฺจนฺนตฺตา
น ตาว ทหตี, จาริกํ ปน ตาเปตฺวา
จมาทีนิ ทหนวเสน ยาว มตฺถลฺลฺลฺคา

ในคำเหล่านั้น คำว่า **สขุขุจิร**
ได้แก่ น้านมที่ยังอุ่น ๆ ที่กำลังไหลออก
จากเต้านมของแม่โคในขณะนั้นนั่นเอง.
คำว่า **แปรไป** ได้แก่ เปลี่ยนไป.
ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังนี้ว่า น้านมที่ไหล
ออกจากเต้านมของแม่โค **ยังไม่แปรไป**
คือยังไม่เปลี่ยนไป ยังไม่ถึงความเป็น
นมสั้มในตอนนั้นทีเดียว แต่เพราะเจอกับ
ของเปรี้ยวมีเปรียงเป็นต้น โดยกาลล่วงไป
ย่อมละปกติ (นมสด) คือย่อมถึงความ
เป็นนมสั้ม ฉันใจ ถึงกรรมอันลามกก็
ฉันนั้นเหมือนกัน จะยังไม่ให้ผลในขณะ
กระทำทีเดียว. หากจะพึงให้ผลคดีต่าง ๆ
ก็จะต้องตั้งอยู่ด้วยกัน ใคร ๆ ก็จะไม่อาจ
เพื่อกระทำกรรมอันลามกได้. แต่ว่าขันธ์
ซึ่งบังเกิดมาจากกุศลกรรมยังทรงอยู่
ตราบใจขันธ์เหล่านั้นก็จะรักษาคนพาล
นั้นไว้ตราบนั้น, เพราะขันธ์เหล่านั้น
แตกทำลาย กรรมชั่วนั้น ก็จะให้ผลด้วย
สามารถในอันที่จะให้บังเกิดในอบาย
ทั้งหลาย. และกรรมชั่วนั้นเมื่อให้ผลอยู่

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทนต์ โศก จุติ, เอวเมว ปาปกมมมุปี
เยน กตํ, ตํ พาลํ ทุติเย วา ตติเย
วา อตตภาเว นิรยาทีสุ นิพุตตํ
ทนต์ อนุคจจติติ.

ชื่อว่า ย่อมตามเผาคนพาล, เหมือน
อะไร? เหมือนไฟอันถูกเถ้าปกปิดแล้ว
ฉะนั้น. อธิบายว่า เหมือนอย่างถ่านไฟ
ที่ปราศจากเปลว ถูกเถ้าปิดไว้ แม้เมื่อ
คนเหยียบลงไปก็จะไม่ร้อนทันที เพราะ
เถ้าปกปิดไว้ แต่ครั้งให้เถ้าร้อนระอุแล้ว
ก็จะเผาไหม้ด้วยอำนาจการเผาไหม้หนึ่ง
เป็นต้น จนถึงมันสมอง จันใด ถึง
กรรมชั่วที่คนพาลทำไว้ ก็จันนั้นเหมือน
กัน ย่อมตามเผาไหม้เขาผู้บังเกิดในนรก
เป็นต้น ในอัตภาพที่ ๒ บ้าง ที่ ๓ บ้าง.

ยสฺสินุทฺริยานีติ ตตฺถายํ
สงฺเขปตฺโต : ยสฺส ภิกฺขุโน เจเกน
สารถินา สฺทนต์ตา อสฺสา วีย ฉ
อินุทฺริยานิ สมถํ ทนต์ภาวํ
นิพฺพิเสวนภาวํ คตานิ, ตสฺส นววิธํ
มานํ ปหาย จิตตฺตา **ปหีนมานสฺส**
จตุณฺ्हํ อาสวานํ อภาเวน **อนาสวสฺส**
ตาทิภาเว จิตสฺส ตถารูปสฺส **เทวาปี**
ปีหยนุติ, มนุสฺสาปี ทสฺสนนฺจ
อากมนนฺจ ปตฺถนฺติเยวาติ.

ในคำว่า อินทรีย์ของภิกษุใด นั้น
มีเนื้อความย่อดังต่อไปนี้ : ภิกษุใดมี
อินทรีย์ ๖ ถึงความสงบแล้ว ถึงความ
เป็นอินทรีย์ที่ฝึกแล้ว คือถึงความเป็น
ธรรมชาติที่หมดพยศ เหมือนม้าถูก
นายสารถิผู้ฉลาดฝึกดีแล้ว ฉะนั้น, แม้
เหล่าทวยเทพก็จะพากันรักใคร่ต่อภิกษุ
นั้น ผู้ชื่อว่า **ผู้มีมานะอันละได้แล้ว**
เพราะละมานะ ๕ อย่างได้แล้ว ชื่อว่า
หาอาสวะมิได้ เพราะไม่มีอาสวะ ๔
ผู้ดำรงอยู่ในภาวะของผู้คงที่ผู้เห็นปานนั้น,
ถึงมนุษย์ทั้งหลายต่างก็ปรารถนาจะพบ-
เห็นและมาหาเหมือนกัน.

คุณกิตติ คำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๕๖๗๘๙๑๐๑๑๑๒๑๓๑๔๑๕๑๖๑๗๑๘๑๙๒๐

อาหารเร สตีติ อาหารปฏิพทุเช
 ฉนฺทราเค อปฺปหิเน สติ.

คำว่า เมื่อยังมีอาหาร ความว่า เมื่อ
 ฉนฺทราคะที่เนื่องกับอาหารที่ยังละไม่ได้
 ยังมีอยู่.

๑๑๓. สพุพา ทิสสา อนุปริคมุม
 เจตสาติ ปริโต ทสปี ทิสสา จิตฺเตน
 อนุคนฺตวา. เนวชฺฌกาคิ เนว
 อธิคจฺเจยฺย. ปิยตรนฺตติ อติสเยน ปิยํ.
 อตฺตนาติ อตฺตโต. เอวํ ปิโย
 ปุณฺณํ อตฺตา ปเรสนฺตติ เอวํ กสฺสจิปิ
 อตฺตนา ปิยตรสฺส อนุปลพฺภานวเสน
 วิสุํ วิสุํ ปเรสํ สตฺตนาํ อตฺตา
 ปิโย. ยสฺมา จ เอตเทว, ตสฺมา น
 หีเส ปริ อตฺตกาโม อตฺตโน
 สุขกาโมติ.

๑๑๓. คำว่า ตรวจตราด้วยจิต
 ทุกทิศแล้ว คือ ค้นหาทั้ง ๑๐ ทิศ โดย
 รอบด้วยจิตแล้ว. คำว่า ไม่ได้พบ คือ
 ไม่ได้ประสบ. คำว่า ผู้เป็นที่รักยิ่ง คือ
 ผู้เป็นที่รักโดยยิ่ง. คำว่า อตฺตนา เท่ากับ
 อตฺตโต แปลว่า กว่าตน. คำว่า สัตว์
 เหล่าอื่นก็รักตนมากเหมือนกัน ความว่า
 สัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่น ต่างก็พากันรักตน
 อย่างนี้ เพราะจะหาแม่ใคร ๆ ที่จะเป็น
 ผู้น่ารักไปกว่าตนไม่ได้ ก็เพราะเหตุที่ตน
 เป็นที่รักนั้นนั่นเอง, ฉะนั้น ผู้รักตน คือ
 ผู้หวังความสุขแก่ตน จึงไม่ควรเบียดเบียน
 ผู้อื่น.

ภูตาคิ ชาตา นิพฺพตฺตา.
 ภวิสุสนฺตติ นิพฺพตฺติสฺสนฺตติ. ภูตาคิ วา
 ชีณาสวา. เต หิ ปหฺนภวตฺตา ภูตา
 เอว. คมิสุสนฺตติ ปฺรโลกํ คมิสุสนฺตติ.
 ชีณาสวา ปน อนุปาทิสฺสํ นิพฺพานํ.

คำว่า ภูตา แปลว่า สัตว์ผู้เกิด
 แล้ว คือบังเกิดแล้ว. คำว่า ภวิสุสนฺตติ
 แปลว่า จักบังเกิด. อีกอย่างหนึ่ง
 คำว่า ภูตา ได้แก่ พระชีณาสพ. จริงอยู่
 พระชีณาสพเหล่านั้น ชื่อว่า ภูตนั้นเที่ยว
 เพราะละภพได้แล้ว. คำว่า จักไป คือ
 จักไปสู่ปรโลก. แต่พระชีณาสพทั้งหลาย

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จักไปสู่พระนิพพานอันหาอุปาทิที่ยังเหลือ
อยู่มิได้.

ปิโย จ โหตีติ สุปริสุทฺธาย
ศีลสมฺปตฺติยา, สุปริสุทฺธาย จ
ทิวฺจิสมฺปตฺติยา สมฺนฺนาคโต ปิโย
ปิยายิตพฺโพ โหติ. วุตฺตญฺเหดฺ :

คำว่า **เป็นที่รักใคร่** ความว่า
ผู้ประกอบด้วยศีลสมบัติ และทิวฺจิสสมบัติ
อันหมดจดดีแล้ว ย่อมเป็นที่รัก คือย่อม
ควรเป็นที่รัก. สมดังพระดำรัสที่พระผู้มี
พระภาคตรัสไว้ว่า

“ศีลทสฺสนสมฺปนฺนํ
ธมฺมฏฺจํ สจฺจวาทีนํ
อตุตฺตโน กมฺมกุกฺกุพฺพานํ
ตณฺชโน กุรุเต ปิยนํ”ติ.^๑

“ชนย่อมกระทำบุคคล ผู้สมบูรณ์
ด้วยศีลและทิวฺจิส ผู้ตั้งอยู่ในธรรม
มีปกติกล่าวคำสัจ ผู้ทำงาน
ของตนให้เป็นที่รัก” ดังนี้.

ปาสาณจฺจตฺตํ วิย คุรุภาตพฺพตฺตาย
คุรุ. อุตฺตริมฺนุสฺสธมฺมวเสณ สมฺภาเว-
ตพฺพตฺตาย ภาวนีโย. สิลฺลคฺเณน วา
ปิยคุรุอาทีภาวา เวทิตพฺพา. ตถา หิ
วุตฺตํ “อากฺขฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
'สพฺรหฺมจารีนํ ปิโย จ อสฺสํ
มฺนาโป จ คุรุ จ ภาวนีโย จา'ติ,
สึเลเสววสฺส ปรีปฺรการี”ติ.^๒

ชื่อว่า **เป็นที่เคารพ** เพราะจะต้อง
ทำให้หนักแน่น เหมือนแผ่นหิน. ชื่อว่า
เป็นผู้ควรสรรเสริญ เพราะเป็นความ
ที่ควรยกย่องด้วยสามารถอุตริมฺนุสธรรม.
อีกอย่างหนึ่ง ภาวะของบุคคลผู้น่ารัก
น่าเคารพเป็นต้น ฟังทราบด้วยคุณ
แห่งศีล. เหมือนอย่างพระผู้มีพระภาค
ตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะ
พึงหวังว่า ‘เราพึงเป็นผู้ที่น่ารักน่าชอบใจ

^๑ ขุ. ธ. ๒๕/๔๔.
^๒ ม. ม. ๑๒/๕๘.

คุณกิตติ ดำเนินชาญวนิช
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตตอรรณกถา. ป-ท.๒-๒๔

วตฺตาคติ “กาเลน วกฺขามิ”ติ-
อาทิปญฺจธมฺเม อตฺตนิ อูปฏฺฐจาเปตฺวา
สพฺรหมจารีนิ อุลฺลุมฺปนภาเว จตฺวา
วตฺตาคา.

วจนกฺขโมติ สพฺรหมจารีหิ เยน เกนจิ
วฺจฺจมาโน สุพฺพโจ หุตฺวา ปทกฺขิณคฺคา-
หิตาย เตสํ วจนํ ขมตีติ วจนกฺขโม.

วตฺตาคติ วา ธมฺมกถาวเสน วจนสีโล.
วจนกฺขโมติ ธมฺมํ สํวณฺณเณโต ปเรหิ
อสฺหิโร หุตฺวา เตสํ ปุจฺฉาวจนกฺขมตฺตาย
วจนกฺขโม. **คฺมภีรณฺจ** กถํ กตฺตาคติ
สจฺจปฏฺิจฺจสมฺบุปาทาหิ, อณฺณํ วา
คฺมภีรกถํ กตฺวา. **น** จญฺจนา
นินฺโยชโกติ ธมฺมวินยาหิ อธฺมา-
วินยาหิวเสน อวตฺวา ธมฺมวินยาหิวเสนเว

นำเคารพและน่ายกย่องของเพื่อนพรหม-
จารีได้ เราจะต้องบำเพ็ญในศีลให้
บริบูรณ์” ดังนี้.

คำว่า **เป็นผู้ฉลาดพูด** คือเป็น
ผู้ให้ธรรม ๕ มีคำว่า “จักว่ากล่าว
โดยกาล” เป็นต้น เข้าไปตั้งมั่นในตน
แล้ว ดำรงอยู่ในความเป็นผู้ช่วยอุ้มชู
เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่.

คำว่า **เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ** ความว่า
ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ถูกเพื่อนพรหมจารี
ว่ากล่าวด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อม
อดทนคำที่กล่าวของท่านเหล่านั้น เพราะ
เป็นผู้รับโดยเคารพ เพราะฉะนั้น จึง
ชื่อว่าเป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ.

อีกนัยหนึ่ง คำว่า **เป็นผู้ฉลาดพูด** ได้แก่
เป็นผู้มีปกติว่ากล่าวโดยเกี่ยวกับการกล่าว
ธรรม. คำว่า **เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ**
ความว่า ภิกษุผู้เป็นกัลยาณมิตร เมื่อ
จะกล่าวอธิบายธรรมเป็นผู้ไม่หวั่นไหว
เพราะคนเหล่านั้น ชื่อว่า เป็นผู้อดทน
ต่อคำที่กล่าวเพราะเป็นผู้อดทนต่อคำถาม
ของท่านเหล่านั้น. คำว่า **พูดถ้อยคำ**

คุณกิตติ คำเนนชาญวนิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทีปนโต น จ อฏจาเน นิโยชโก.

ลิกซึ่ง คือ พุตส์จจะ และปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น หรือถ้อยคำลิกซึ่งอย่างอื่น. คำว่า **ไม่ชักชวนในทางที่ไม่ควร** คือ ผู้ไม่ชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ฐานะ เพราะไม่กล่าวธรรม และวินัยเป็นต้นว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัยเป็นต้น แสดงเป็นธรรมและวินัยเป็นต้น เท่านั้น.

มาตร ปิตร หนตุวาติ เอตถ
 “ตณฺหา ชเนติ ปุริสนฺ”ติ^๑ วจนโต
 ติสฺ ภาเวสุ สุตตานํ ชนฺนโต ตณฺหา
 มาตา นาม. “อหํ อสุกฺกสฺส นาม
 รณฺเอย, ราชมหามตฺตสฺส วา ปุตุโต”ติ
 ปิตรํ นิสฺสาย อสฺมิมานสฺส
 อปุปฺชชฺนโต อสฺมิมาโน ปิตา นาม.
 โลโก วีย ราชานํ ยสฺมา สพฺพ-
 ทิฏฺฐิจฺจทานิ เทว สสฺสตุจฺเจททิฏฺฐิโย
 ภาชนฺติ, ตสฺมา สสฺสตุจฺเจททิฏฺฐิโย
 เทว ขตุติยา **ราชาโน** นาม.
 ทฺวาทสายตนาณิ วิตุตตภูเจน
 รฏฺฐสทิสฺตดา รฏฺฐํ นาม. आयसाธโก
 आयुตุตทกปุริโส วีย ตํนิสฺสิโต
 นนฺทิวราโค **อนุจโร** นาม.

ในคำว่า **ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา** นี้ มีวินิจฉัยดังนี้ ตัณหาชื่อว่า **มารดา** เพราะให้สัตว์ทั้งหลายเกิดในภพ ๓ โดยพระบาลีว่า “ตัณหาย่อมให้สัตว์เกิด”. อัสมิมานะ (ความถือตัวว่าเป็นเรา) ชื่อว่า **บิดา** เพราะอาศัยบิดา อัสมิมานะ จึงเกิดขึ้นว่า “ข้าพเจ้าเป็นพระราชโอรสของพระราชอาพระองค์โน้น หรือเป็นบุตรของราชมหาอำมาตย์คนโน้น”. เพราะเหตุที่มีจนาทิจิทุกจำพวกย่อมคบ (ย่อมเข้ากัน) กับสัสสตทิจิและอุจเจททิจิทั้งสอง เหมือนสัตว์โลกคบหาพระราชอา, ฉะนั้น สัสสตทิจิและอุจเจททิจิ จึงชื่อว่า **พระราชอา** เป็นกษัตริย์ทั้งสองพระองค์. आयตนะ ๑๒ ชื่อว่า **แวนแคว้น** เพราะ

^๑ ส. ส. ๑๕/๕๑-๒.

เป็นเช่นกับแวนแคว้น ด้วยอรรถว่า
ขยายออกไปกว้างขวาง. นันทिरาคะที่
อาศัยแวนแคว้นนั้น เหมือนคนเก็บส่วย
ซึ่งเป็นผู้นำส่วยมาให้ ชื่อว่า **บริวาร**.

อนิโมติ นิทุทุกุโข. **พฺราหฺมโณติ**
ชีณาสโว. เอเตน หิ ตณฺหาทโย
อรหตฺตมคฺคณฺนาสนา หตา พาหิตา.
ยาตีติ โส พฺราหฺมโณ นิทุทุกุโข
ยาตีติ.

คำว่า **อนิโม** แปลว่า เป็นผู้ไม่มี
ทุกข์. คำว่า **พฺราหฺมณ** ได้แก่
พระชีณาสพ. เพราะว่า พระชีณาสพนี้
ได้ฟาดฟันทำลายตัณหาเป็นต้น ด้วยดาบ
คือพระอรหัตมคฺคณฺ. คำว่า **ไป** ได้แก่
พฺราหฺมณนั้นไม่มีทุกข์ไป.

กาเยติ กรชกาเย. **จิตฺตุนฺติ**
ปาทกชฺฌมานจิตฺตํ. **สโมทหตีติ** ปกฺขิปติ.
ยทา ทิสฺสมานเนน กาเยน คนฺตูกาโม
โหติ, ตทา กายคตฺกํ ปาทกชฺฌมานจิตฺตํ
อริฏฺฐหตีติ อตฺโถ. **จิตฺเตปิ** กายํ
สโมทหตีติ ยทา สีนํ คนฺตูกาโม
โหติ, ตทา ปาทกชฺฌมานจิตฺเต กายํ
ปกฺขิปติ, จิตฺตคตฺกํ กายํ อริฏฺฐหตีติ
อตฺโถ. **กาเย สุขสณฺณณฺจ ลหุสณฺณณฺจ**
โอกฺกมิตฺวาติ “เสยฺยถาปิ นาม พลฺวา
ปุริโส สมินฺนชิตฺ^๑ วา พาหํ ปสาเรยฺย,

คำว่า **ในกาย** ได้แก่ ในรัชกาย.
คำว่า **จิต** ได้แก่ จิตที่ประกอบด้วย
ฌานอันเป็นบาท. คำว่า **ยอมตั้ง** คือ
ยอมใส่เข้าไป. อธิบายว่า ในเวลาที่ผู้มี
ฤทธิ์ประสงคฺจะไปด้วยกายที่ปรากฏ ย่อม
อธิษฐานจิตที่ประกอบด้วยฌานอันเป็น
บาทซึ่งมีคติเป็นกาย. คำว่า **ยอมตั้งกาย**
ไว้แม้ในจิต ความว่า ในเวลาที่ผู้มีฤทธิ์
ประสงคฺจะไปเร็วยอมใส่กายลงไป
ในจิตที่ประกอบด้วยฌานอันเป็นบาท ย่อม
อธิษฐานกายให้มีคติเป็นจิต. คำว่า

^๑ ส. สมมณฺชิตฺ.

ปสาร์ติ วา พาร์หิ สมินฺชเยยา”ติ
 วุตฺตนเยน^๑ อิทฺธิมา กาเย สุข-
 สณฺณนฺจ ลหุสณฺณนฺจ โอกุทฺตวา
 ปเรสํ ทิสฺสมาเนน กาเยน
 อารามณฺเวยกาทีนึ เปกฺขมาโน
 จิตฺตกุขณฺเณเนว อิจฺฉิตฺตภูจฺจันํ คจฺฉนฺติ.

หยั่งลงสู่สุขสัญญา และลหุสัญญาในกาย
 ความว่า ท่านผู้มีฤทธิ์โดยนัยที่กล่าว
 แล้วว่า “บุรุษผู้มีกำลัง ฟังเหยียดแขน
 ที่คู้เข้าแล้วก็ดี ฟังกู้แขนที่เหยียดออก
 แล้วก็ดี จันใด” ดังนี้ ก้าวลงสู่ความ
 สำคัญในกายว่าสบาย และความสำคัญ
 ในกายว่าเบา มีกายปรากฏแก่คน
 เหล่าอื่น แล้วมุ่งหวังสถานที่นารีรัมย์
 เป็นต้น ไปสู่สถานที่ ๆ ตนปรารถนาจะ
 ไปในขณะที่คิดนั้นเอง.

๑๑๔. ยํ ตํ โลกุตฺตรํ ฅาณนฺติ
 สพฺพํ โลกํ อุตฺตริตฺวา อภิกฺวิตฺวา
 จิตฺตฺตา วุตฺตํ, น ปน โลกุตฺตร-
 ภูมิกตฺตา. สพฺพกาเล^๒ ปวตฺตตีติ
 อาวชฺชนปฏฺิพฺพทฺฐวุตฺติตฺตา วุตฺตํ, น
 สตตํ สมิตํ ปวตฺตตีติ. น หิ
 สพฺพญฺญตฺตฺตฺตฺตํ ภควโต สพฺพสฺมีเยว
 กाले อปฺปชฺชตีติ สกฺกา วตฺตฺนฺติ.

๑๑๔. คำว่า โลกุตฺรฅาณ ได้แก่
 ฅาณที่ท่านกล่าวไว้ เพราะเป็นฅาณ
 ข้ามพ้น คือครอบงำโลกทั้งปวงได้แล้ว
 ดำรงอยู่, แต่มิใช่เพราะเป็นฅาณที่อยู่
 ในโลกุตฺรภูมิ. คำว่า ย่อมเป็นไปในกาล
 ทุกเมื่อ ท่านกล่าวไว้ เพราะเป็นฅาณ
 เป็นไปเนื่องด้วยอวัชชนะ (การน้อมนีก),
 มิใช่เป็นไปติดต่อสม่าเสมอ. เพราะใคร ๆ
 ไม่อาจจะพูดได้ว่า พระสัพพัญญุตฅาณ

^๑ วิ. มหา. ๔/๕, ๒๐๘, ที. มหา. ๑๐/๔๒,
 ม. ม. ๑๒/๓๒๕, ม. ม. ๑๓/๔๖๒,
 ส. ส. ๑๕/๒๐๑.

^๒ ไป. สพฺพกาลํ.

ของพระผู้มีพระภาคย่อมเกิดขึ้นในกาล
ทุกเมื่อที่เดียว.

กิตติยิสฺสามิ เต สนฺตินฺติ
สพฺพกิเลสวูปสมเหตุตํ สนฺตี นิพฺพานํ
ทสฺเสสฺสามิ. ทิฏฺฐเจ ฐมฺเมติ ทิฏฺฐเจ
ทุกฺขชาติฐมฺเม, อิมสฺมี เอว วา
อตุตฺตภาเว.

คำว่า เราจักแสดงธรรมเครื่อง
ระงับกิเลสแก่ท่าน ความว่า เราจัก
แสดงพระนิพพานซึ่งเป็นคุณชาติสงบ
ระงับกิเลส เพราะเป็นเหตุให้กิเลส
ทั้งปวงสงบระงับไป. คำว่า ทิฏฺฐเจ
ฐมฺเม ได้แก่ ในธรรมมีทุกข์เป็นต้น
ที่เราได้เห็นแล้ว, อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่
ในอรรถภาพนั้นนั่นเอง.

อนิฺตฺตํ อิติหาสาติ เอวํ น อิติ
กิริยา ปวตฺตํ, อตุตฺตปจฺจกฺขณฺติ อตุตฺโต.
ยํ วิทิตฺวา สโต จรณฺติ “สพฺเพ
สงฺขารานํ อนิจฺจา”ติอาทินา^๑ นเยน
สโต หุตฺวา จรณฺโต อริยมคฺเคน ยํ
สนฺตี วิทิตฺวา. ตเร โลเก วิสตุตฺติกนฺติ
สงฺขารโลเก วิสฺปฺปนโต^๒ วิสตุตฺติก-
สงฺขาทํ ตณฺหํ ตเร ตเรยฺย
สมตฺติกุกเมยฺยาติ อตุตฺโต.

คำว่า อนิฺตฺตํ มิได้เป็นไปเพื่อข้อความ
ที่เล่ากันมาอย่างนี้ว่า ได้มีแล้วอย่างนี้,
หมายความว่า เป็นธรรมประจักษ์แก่
ตน. บาทพระคาถาว่า ยํ วิทิตฺวา
สโต จรํ ความว่า พระโยคาวจร
เป็นผู้มีสติโดยนัยเป็นต้นว่า “สังขาร
ทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง” เทียวไปอยู่
ได้รู้แจ้งธรรมเครื่องสงบกิเลสอันใดด้วย
อริยมรรค. บาทพระคาถาว่า ตเร โลเก

^๑ ขุ. ธ. ๒๕/๕๑, ขุ. เถร. ๒๖/๓๖๖,
เนตติปกรณ์. ภูมิพโลภิกขุ. ๑๔.

^๒ ม. สํสารโลก วิสัพพนโต.

ตลฺยจําหํ อภินนุทามิตี ตํ
 วุตฺตปฺปการํ สนฺติชิตกํ ตุมฺหากํ
 วจนํ อหํ ปตฺถยามิ, ตํ เอว วา
สนฺติ อุตฺตมํ อภินนุทามิตี โธตโก
 วทติ. **อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปี มชฺเฌติ**
 เอตฺถ **อุทฺธนฺติ** อนาคตํ อุปริ จ.
อโธติ อตีตํ เหฏฺฐา จ. **ติริยญฺจาปี**
มชฺเฌติ ปจฺจุปฺปนํ ปรีโต จ. **เอตํ**
วิทฺตฺวา สงฺโคตฺติ เอตํ อนาคตาที
 สงฺกชนนญฺจานนฺติ ญตฺวา. **ภวาภวายติ**
 ขุทฺทกานญฺเจว มหนฺตानญฺจ ภวานํ
 อตฺถาย, สสฺสตุจฺเจทาย วา.

วิสตฺติกํ ความว่า ฟิงข้าม ฟิงข้ามไป
 คือฟิงก้าวล่วงต้นหากกล่าวคือกิเลสเครื่อง
 ชานไปเพราะชานไปในสังขารโลก.

บาทคาถาว่า **ตลฺยจําหํ อภินนุทามิ**
 ความว่า โธตกมาณพกราบทูลว่า ข้า
 พระองค์ปรารถนา พระดำรัสของ
 พระองค์ซึ่งส่งถึงธรรมเครื่องสงบกิเลส
 มีประการดังกล่าวแล้วนั้น, อีกนัยหนึ่ง
 ข้าพระองค์ยินดียิ่งซึ่งธรรมเครื่องสงบ
 กิเลสอันสูงสุดนั้นนั้นเทียว. ในคำว่า
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปี มชฺเฌ นี้
 ฟิงทราบอธิบายต่อไป คำว่า **อุทฺธํ**
 แปลว่า ในส่วนเบื้องบนคืออนาคต. คำว่า
อโธ แปลว่า ในส่วนเบื้องต่ำคืออดีต.
 คำว่า **ติริยญฺจาปี มชฺเฌ** แปลว่า
 โดยรอบคือปัจจุบัน. คำว่า **เอตํ**
วิทฺตฺวา สงฺโคตฺติ ความว่า รู้ส่วนที่เป็น
 อนาคตเป็นต้นนี้ว่า เป็นที่ให้เกิดกิเลส
 เครื่องข้องอยู่. บทว่า **ภวาภวาย** แปล
 ว่า เพื่อต้องการภพน้อย และภพใหญ่,
 อีกอย่างหนึ่ง แปลว่า เพื่อสัสสตทิจฺฐิและ
 อจฺเจททิจฺฐิ.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อริยสัจจานนฺติ อริยภาวกรานํ
 สจฺจจานํ. อนนฺุโพธาติ อพฺุชฺฌเนน
 อชานเนน. อปฺุปฏิเวธาติ อปฺุปฏิ-
 วิชฺฌเนน. สนฺุชาวิตนฺุติ ภาโต ภาสฺุส
 คมเนน สนฺุชาวิตํ. สํสริตนฺุติ ปฺุณฺุปฺุณฺุ
 คมนวเสน สํสริตํ. มมณฺุเจว
 ตุมฺุหากณฺุจาติ มยา เจว ตุมฺุเหหิ จ.
 อถวา สนฺุชาวิตํ สํสริตนฺุติ สนฺุชานํ
 สํสรณํ มมณฺุเจว ตุมฺุหากณฺุจ
 อโหสีติ อตฺุถ. ภาวเนตฺุตีติ ภาวภา
 นยนสมตฺุถา ตณฺุหารชฺุ. สํสิตนฺุติ
 สํสริตํ. สมฺุหตาติ สฺุฏฺุ หตา ฉินฺุนา
 อปฺุปวตฺุติกตา.

สพฺุเพ สงฺุขารา อนิจฺุจาติ
 ปจฺุจเยหิ สงฺุขรียนฺุตีติ “สงฺุขารา”ติ
 ลทฺุชฺุณามา ปณฺุจกฺุขนฺุชา. อาทิกอนฺุต-
 วนฺุโต อนิจฺุจนฺุติกโต ตาวกาลิกโต

คำว่า อริยสัจ ได้แก่ สัจจะที่
 กระทำความเป็นอริยะ. คำว่า เพราะไม่
 รู้แจ้ง คือ เพราะไม่ได้ตรัสรู้ ได้แก่
 เพราะไม่รู้. คำว่า เพราะไม่แทงตลอด
 คือ เพราะการไม่ได้แทงตลอด. คำว่า
 เร่ร้อน คือ เล่นไปแล้วด้วยการไป
 จากภพสู่ภพ. คำว่า ท่องเที่ยว คือ
 ท่องเที่ยวไปแล้ว ด้วยอำนาจการไปซ้ำ ๆ
 ซาก ๆ. คำว่า เราและพวกเธอ คือ
 ทั้งเราทั้งพวกเธอ. อีกอย่างหนึ่ง คำว่า
 สนฺุชาวิตํ สํสริตํ แปลว่า การวิ่ง
 พล่านไป การท่องเที่ยวไป ได้มีแล้วทั้ง
 แก่เราทั้งแก่พวกเธอ. คำว่า ตัณฺุหา
 เครื่องนำไปสู่ภพ ได้แก่ เชือกคือตัณฺุหา
 ที่สามารถจะชักนำไปสู่ภพน้อยและ
 ภพใหญ่. บทว่า สํสิตํ แปลว่า ได้
 ท่องเที่ยวไปแล้ว. บทว่า สมฺุหตา
 แปลว่า ถูกขจัดแล้วด้วยดี คือ ตัดขาด
 แล้ว ได้แก่กระทำให้เป็นไปไม่ได้.

คำว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง
 ไม่เที่ยง ความว่า เบญจขันธ์ได้ชื่อว่า
 “สังขาร” เพราะอรรถว่า ถูกปัจจัย
 ทั้งหลายปรุงแต่ง. มีเบื้องต้นและที่สุด

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ขณปริตตโต จ น นิจุจาทิ อนิจจา.
 ยทา ปญญา ยทา ปสฺสตีติ ยทา
 วิปสฺสนาปญญา ปสฺสตี. อถ อิมสฺมี
 วฏฺฏทุกฺเข นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทนฺโต
 ทุกฺข์ปริชานนาทิวเสน สจฺจานิ
 ปฏิวิชฺฌตี. เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ
 ยวายํ วุตฺตนเยน สจฺจปฺปฏิเวธ, เอส
 วิสุทฺตตถาย มคฺโค. สพฺเพ สงฺขารา
 ทุกฺขาติ สพฺเพ สงฺขารา อภินฺห-
 สมฺปฏิบัติพนฺณเจเน ขยฺญเจเน จ ทุกฺขาติ.
 เสสํ วุตฺตนยเมว. สพฺเพ ธมฺมา
 อนตฺตาติ สพฺเพปิ เตภูมิกธมฺมา
 ปฺรโต ตุจฺจโต สญฺญโต อสารถิ
 อวสวตฺตนโต จ อนตฺตาติ. เสสํ
 ปุริมสทิสเมว.

จึงชื่อว่าไม่เที่ยง เพราะมีความไม่เที่ยง
 เป็นที่สุด เพราะเป็นของชั่วคราวและ
 เพราะมีขณะนิดหน่อย ฉะนั้น จึงไม่
 เที่ยง. คำว่า เมื่อโดยย่อเห็นด้วยปัญญา
 คือ เมื่อโดยย่อเห็นด้วยวิปัสสนาปัญญา.
 เมื่อนั้นย่อหน่ายในวัฏทุกฺข์นี้. เมื่อหน่าย
 ย่อมแทงตลอดสัจจะทั้งหลาย ด้วยอำนาจ
 การกำหนดรู้ทุกฺข์เป็นต้น. คำว่า นี้เป็น
 ทางแห่งวิสุทฺธิ ความว่า การแทงตลอด
 สัจจะโดยนัยที่กล่าวแล้วนี้ เป็นทางเพื่อ
 ประโยชน์แห่งความหมดจด. คำว่า
 สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกฺข์ ความว่า
 สังขารทั้งหลายทั้งปวง ชื่อว่า เป็นทุกฺข์
 เพราะอรรถว่าบีบคั้นอยู่เนื่อง ๆ และ
 เพราะอรรถว่าสิ้นไป. คำที่เหลื่อมินัยได้
 กล่าวไว้แล้วทีเดียว. คำว่า ธรรมทั้งหลาย
 ทั้งปวงเป็นอนัตตา ความว่า ธรรมอัน
 เป็นไปในภุมิ ๓ แม้ทั้งหมดชื่อว่า เป็น
 อนัตตา เพราะเป็นอย่างอื่น เพราะ
 ว่างเปล่า เพราะเป็นของสูญ เพราะ
 ไม่มีแก่นสาร และเพราะไม่เป็นไปใน
 อำนาจ. คำที่เหลื่อมินัยเช่นเดียวกับคำ
 ก่อนนั้นเทียว.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เสยโยติ วิสิฏฺโง อุตฺตโม. สทิสฺสตี
 สมานิ. หีนฺตี ลามโก. โอมานปิ
 หิ อุตฺตโน อวฺกฺรณมุขนปิ
 สมฺปกฺคณฺหนวเสนเนว ปวตฺตติ. เตน
 วุตฺตํ “หีนฺทมสมิ”ติ. กิมนฺยตฺร
 ยถาภูตสฺส อทฺสสนาติ สรสปภงฺกตฺยา
 เอกนฺเตเนว อนวภูจิตฺสภาเวหิ รูปชฺมเมหิ
 เสยฺยาทิวเสน อุตฺตโน อุกฺขิปนสฺส
 (๑) เตสํ ยถาภูตํ อทฺสสนํ อญฺญาณํ
 วินา ก็ อญฺญํ การณํ สียา, อญฺญํ
 กิณฺจิจิ การณํ ตสฺส นตฺถิติ อตฺถโถ.
 เวทนาทีสุปี เอสฺว นโย. วุตฺต-
 วิปริยาเยน สุกฺกปกฺโข เวทิตฺพุโ.

คำว่า เป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา
 ความว่า ประเสริฐสุด คือสูงสุด. คำว่า
 เป็นผู้เสมอเขา ความว่า เท่าเทียม
 กับเขา. คำว่า เป็นผู้เลวกว่าเขา
 ความว่า ต่ำด้อยกว่าเขา. จริงอยู่ แม้
 การดูหมิ่นตัว ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจ
 การยกย่องเหมือนกัน แม้ด้วยการกดตัว
 ให้ต่ำลงเป็นหลัก. เพราะฉะนั้น เขาจึง
 กล่าวว่า “เราเป็นผู้เลวกว่าเขา”. คำว่า
 ที่เป็นดังนี้มิใช่อื่นไกลนอกจากการไม่เห็น
 ธรรม ตามความเป็นจริง ความว่า
 เว้นการไม่เห็น คือการไม่รู้รูปธรรม
 เหล่านั้น ตามความเป็นจริง เหตุแห่ง
 การยกตนด้วยสามารถเป็นผู้ประเสริฐ
 กว่าเขาเป็นต้น โดยรูปธรรมซึ่งมีสภาวะ
 ไม่ตั้งลง โดยส่วนเดียวนั้นเทียว เพราะ
 มีความแตกสลายไปตามสภาพอย่างอื่น
 จะพึงมีได้อย่างไร, หมายความว่า เหตุ
 อะไรอื่น แห่งการยกตนนั้นย่อมไม่มี.
 แม้ในเวทนาเป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน.
 พึงทราบธรรมฝ่ายกุศล โดยปริยาย
 ต่างจากที่กล่าวแล้ว.

๑ ม. (อวฺกฺรณ).

๑๑๕. **เย อริยสัจจานิ วิภวายนุตติ**
 ทุกฺขาทีนิ อริยสัจจานิ ปญฺญา-
 โธภาเสน สจฺจปฺปฏิจฺฉาทกฺกิลเสนุชการํ
 วิธเมตฺวา อตฺตโน ปกาसानิ
 ปากฺขานิ กโรนฺติ. **คฺมภีรปฺญเณนาติ**
 อปฺปเมยฺยปญฺจตาย สเทวกสฺสปี
 โลกสฺส ฅาเนน อลพฺภเนยฺยปติฏฺฐ-
 ปญฺเณน สพฺพปญฺจนาติ วุตฺตํ โหติ.
สุเทสิตานีติ สงฺเขปวิตุถาราทิหิ เตหิ
 เตหิ นเยหิ สฺฐจฺจฺ เทสิตานิ. **กิลฺยาปิ**
เต โหนติ ภูสฺปฺมตฺตาติ เต
 วิภาวิทอริยสจฺจา ปุคฺคลา กามํ
 เทวราชจกฺกวตฺติราชชาติปมาทญฺจานํ
 อากมฺม ภูสํ ปมตฺตา โหนติ, ตถापि
 โสตาปตฺติมคฺคฅาเนน อภิสงฺขาร-
 วิญฺญาณสฺส นิโรเธน จเปตฺวา สตฺต
 ภเว อนมตคฺเค สํสาเร เย
 อฺปฺปชฺเชยฺยํ นามญฺจ รูปญฺจ, เตสํ
 นิรฺุทฺตฺตา น เต ภวํ
อญฺจมาทียนฺติ, สตฺตมภเวเยว ปน
 วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา อรหตฺตํ
 ปาปฺพนฺตฺติติ อตฺโต.

๑๑๕. คำว่า **พระอริยบุคคล**
เหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งพระอริยสัจทั้งหลาย
 ความว่า พระอริยบุคคลเหล่าใด กำจัด
 ความมืด คือกิเลสซึ่งปกปิดสัจจะด้วย
 แสงสว่าง คือปัญญาได้แล้ว กระทำ
 อริยสัจทั้งหลาย มีทุกขอริยสัจเป็นต้น
 ให้แจ่มแจ้ง คือให้ปรากฏแก่ตน. คำว่า
ผู้มีปัญญาอันลึกซึ้ง อธิบายว่า พระ-
 สัพพัญญูผู้มีพระปัญญาอันมั่นคงที่ใคร ๆ
 ไม่พึงได้ด้วยความรู้ของชาวโลก แม้
 พร้อมด้วยเทวโลก เพราะเป็นพระปัญญา
 ที่ใคร ๆ จะประมาณมิได้. คำว่า **ทรง**
แสดงดีแล้ว คือ ทรงแสดงแล้วด้วยดีโดย
 หนักแน่น ๆ มีนัยย่อและพิสดารเป็นต้น.
 คำว่า **พระอริยบุคคลเหล่านั้น** ยังเป็นผู้
ประมาณอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง คือ พระ-
 อริยบุคคลผู้มีพระอริยสัจแจ่มแจ้งแล้ว
 เหล่านั้น อาศัยที่ตั้งแห่งความประมาณ
 มีความเป็นเทวราชและความเป็นพระเจ้า
 จักรพรรดิเป็นต้น แล้วยังเป็นผู้ประมาณ
 อย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง ถึงกระนั้นท่าน
เหล่านั้น เว้นภพทั้ง ๗ **ย่อมไม่ถือเอาภพ**
ที่ ๘ เพราะธรรมทั้งสอง คือนามและ
 รูปที่จะพึงเกิดขึ้นในสังสารอันหาเบื้องต้น

เนตติอรรคกถา. ป-ท.๒-๒๕

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

และที่สุคมีได้ ดับไปแล้ว โดยการดับไป
แห่งอภิสังขารวิญญาน ด้วยโสดาปัตติ-
มรรคญาณ หมายความว่า เริ่มวิปัสสนา
แล้วก็จะบรรลुพระอรหัต ในภาพที่ ๗
นั่นเอง.

ยถินทจีโลติ เอตถ ยถาติ
อุปมาวจนฺ. อินทจีโลติ นครทวาร-
ถิรกรณตถํ อุมมารพุภนฺตเร อฏฺฐ วา
ทส วา หตฺถเอ ปจฺวี ขณิตฺวา
อาโกฏิตสฺส สารทารุมยสฺส ฅมฺภสฺสเสตํ
อิทวจนฺ. ปจฺวี สิต๑ สียาติ
คมภีรเนมิตาย อนฺโต ปวิสิตฺวา
ภุมินิสฺสสิต๑ สียา ภาเวยฺย. จตฺตฺพภี
วาเตภีติ จตฺตฺหิ ทิสาหิ อากตฺวาเตหิ.
อสมฺปกมฺปิโยติ กมฺเปตฺตํ วา จาเลตฺตํ
วา อสกฺกฺกณฺเอยโย. ตถฺตฺปมฺ ๗เป๗
ปสฺสตีติ โย จตฺตฺตาริ อริยสจฺจจานิ
ปณฺณาย อชฺโฆคาเหตุวา ปสฺสตี, ตํ
สปฺปฺริสํ อุตฺตมปฺริสํ ตถา ทสฺสนโต
สพฺพตติตฺถิยวาทวาเตหิ อสมฺปกมฺปิยตาย
ตถฺตฺปมฺ ตถาวีธํ ยถาวุตฺตอินฺทจีลูปมฺ
วทามิติ อตฺถเอ.

พึงทราบอธิบายในคำว่า เสา-
เขื่อนฉันได ต่อไป คำว่า ฉันได
เป็นคำอุปมา. คำว่า เสาเขื่อน นี้ เป็น
ชื่อของเสาไม้แก่นซึ่งเขาขุดดินลึกลงไป
๘ ศอก หรือ ๑๐ ศอก แล้วตอกลงไป
ในระหว่างธรณี เพื่อทำประตูพระนคร
ให้มั่นคง. คำว่า ที่ฝังดิน คือ ที่ฝังเข้าไป
ข้างในติดพื้นดินโดยเป็นแกนลึก. คำว่า
ลมทั้ง ๔ ทิศ หมายความว่า ลมที่พัดมาจาก
๔ ทิศ. คำว่า ไม่หวั่นไหว คือ อัน
ใคร ๆ ไม่สามารถจะให้หวั่นไหว หรือ
คลอนแคลนได้. คำว่า ตถฺตฺปมฺ ๗เป๗
ปสฺสตี หมายความว่า ผู้ใดหยั่งลงด้วยปัญญา
เห็นอริยสัจ ๔ เพราะการเห็นอย่างนั้น
เราเรียกบุคคลผู้เปรียบอย่างนั้น ผู้มี
อย่างนั้น คือผู้เปรียบด้วยเสาเขื่อนตาม
ที่กล่าวแล้วนั้นว่า เป็นสัตบุรุษ คือเป็น

๑ ฉ. ปถวิสสิต๑.

บุรุษสูงสุด เพราะอันลมคือลัทธิเดียรถีย์
ทั้งหมด ให้หวั่นไหวไม่ได้.

โสดาปัตติยงฺคะหิตี อริยโสดา-
ปชฺชนสฺส อังคภูเตหิ. **อริยสาวโกติ**
อริยสฺส พุทฺธสฺส ภควโต
สทฺธมฺมสฺสวณฺเฑ ชาตตฺตา อริย-
สาวโก. **ชีณนิรโยมฺหิตี** ชีณนิรโย
อมฺหิ. **ชีณปาเยทฺถกฺคตฺติวินิปาโตติ** อิทํ
นิรยาทีนํเยว เววจนฺวเสน วุตฺตํ.
นิรยาทโย หิ วุทฺถมฺมิสงฺขาตโต
อยโต อเปตตฺตา อปายา. ทฺถกฺขสฺส
คตฺติ ปฏฺฐิสรณฺนตฺติ **ทฺถกฺคตฺติโย.**
ทฺถกฺกฏฺฏการิโน วิวสา เอตฺถ นิปตฺนตฺติ
วินิปาตา. โสโต อริยมคฺคํ อาทิตโต
ปตฺโต อธิคโตติ **โสดาปนฺโน.**
อกุปฺปชฺมมตฺตาย มคฺคผลานํ ปุทฺธชฺชน-
ภาวสงฺขาเต วิรูปे น นิปตฺนสฺภาโวติ
อวินิปาตธฺมโม. ตโต เอว ธฺมฺมนิยาเมน
นียตฺตาย นียโต. อูปริมคฺคตฺตยสงฺขาตา
สมฺโพธิ อวสฺสํ ปตฺตพฺพตฺตาย อสฺส
ปรํ อยนํ คตฺติ ปฏฺฐิสรณฺนตฺติ
สมฺโพธิปรายโน.

คำว่า **ด้วยองค์แห่งพระโสดาบัน**
ได้แก่ ด้วยเป็นองค์แห่งการถึงกระแส
พระอริยะ. คำว่า **พระอริยสาวก** ความว่า
ชื่อว่า พระอริยสาวก เพราะเกิดในที่สูงสุด
แห่งการฟัง พระสัทธรรมของพระอริยะ
คือพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า. คำว่า
ชีณนิรโยมฺหิ ตัดบทเป็น ชีณนิรโย
อมฺหิ แปลว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว.
คำว่า **มือบายทุกคติวินิปาตสิ้นแล้ว** นี้
ตรัสด้วยอำนาจคำเป็นไวพจน์ของนรก
เป็นต้น. นรกเป็นต้นชื่อว่า อบาย
เพราะปราศจากอยะ กล่าวคือความ
เจริญ. ชื่อว่า **ทุกคติ** เพราะอรรถว่า
เป็นทางเครื่องดำเนินไป คือเป็นที่อาศัย
แห่งทุกข์. ชื่อว่า **วินิปาต** เพราะอรรถว่า
เป็นที่ ๆ สัตว์ผู้มีปกติทำชั่วตกไปอย่าง
ไร้อำนาจ. พระอริยะบุคคล ชื่อว่า
โสดาบัน เพราะอรรถว่า ได้ถึงคือบรรลु
ครั้งแรก ซึ่งโสดะคืออริยมรรค. ชื่อว่า
มีอันไม่ตกไปเป็นธรรมดา เพราะอรรถว่า
มีอันไม่ตกไปในฐานะที่ผิดกล่าวคือ ความ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๒๕-๒๒-๒๕๖๕

เป็นปุถุชนเป็นสภาพ เพราะมรรคและ
 ผล เป็นอกุปปธรรม. เพราะมีอันไม่
 ตกไปเป็นธรรมดานั่นเอง จึงชื่อว่า เป็น
ผู้เที่ยง โดยความแน่นอนแห่งธรรมดา.
 ชื่อว่า **ที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า** เพราะ
 อรรถว่า มีสัมโพธิ กล่าวคือ มรรค ๓
 เบื้องบน (สกทาคามีมรรค ๑ อนาคา-
 มิมรรค ๑ อรหัตมรรค ๑) เป็นเครื่อง
 ดำเนินไป คือเป็นทางไป ได้แก่ เป็น
 ที่อาศัยข้างหน้า เพราะจะต้องได้บรรลุ
 แน่นนอน.

นิวิฏฐาติอาทีนิ ปทานิ
 อณฺณมณฺณเวจฺจนาเนว. **สทฺธมฺมียาติ**
 สพฺรหฺมจาริโน. **อริยกนฺตเทหิติ** อริยานํ
 กนฺตเทหิ ปิเยหิ มนาเปหิ. ปญฺจ
 สีลานิ หิ อริยสาวกานํ กนฺตานิ
 โหนฺติ, ภาวนฺตเรปิ อวิชฺชนโต. ตานิ
 สนฺธาเยตํ วุตฺตํ. สพุโปปิ ปเนตฺถ
 สํวโร ลพฺภติเยว. **โสตาปนฺโนหฺมสมฺมิติ**
 อิทํ เทสนาสีสมเว. สกทาคามี-
 อาทโยปิ “สกทาคามีหฺมสมฺมิติ”อาทีนินา
 นเยน พฺยากโรนฺติเยว. ยโต
 สพุเพสมฺปิ **สิกฺขาปทาวิโรเชน**

บททั้งหลายมีบทว่า **นิวิฏฐา**
 เป็นต้น เป็นคำไวพจน์ของกันและกัน
 นั่นเอง. คำว่า **สทฺธมฺมียา** แปลว่า
 ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน. บทว่า
อริยกนฺตเทหิ ความว่า ด้วยศีลทั้งหลาย
 อันเป็นที่ปรารถนาที่รักที่ชบใจของพระ-
 อริยเจ้าทั้งหลาย. จริงอยู่ ศีล ๕
 ย่อมเป็นที่ปรารถนาของพระอริยสาวก
 ทั้งหลาย เพราะแม้ในภพอื่นก็ไม่ละทิ้ง.
 คำว่า “อริยกันตศีล” นี้ พระผู้มีพระภาค
 ตรัสหมายถึงศีล ๕ นั้น. แม้สังวร
 ทุกอย่างก็ได้ในคำว่า ศีล ๕ นั้น

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยุตตฎฐาเน พยากรณ์ อนุญาตเมวาติ.

เหมือนกัน. คำว่า **เราเป็นพระโสดาบัน** นี้ เป็นหัวข้อแห่งเทศนานั้นเทียว. ถึง พระอริยบุคคลชั้นสูงขึ้นไปมีพระสกทาคามีเป็นต้น ก็ย่อมพยากรณ์โดยนัย เป็นต้นว่า “เราเป็นพระสกทาคามี” ดังนี้ เหมือนกัน. เพราะแม้การที่พระอริยสาวก ทั้งปวงพยากรณ์ในฐานที่ควร พระผู้มี พระภาคทรงอนุญาตแล้วนั้นเทียว เพราะ ไม่ผิดสักขาบท.

ยสฺส อริย-
บุคคลสฺส สทุธาทีนิ อินฺทฺริยานิ.
สุภาวิตานีติ อริยมคฺคภาวนาวเสน
สุญฺญํ ภาวิตานิ. **อชฺมตฺตํ พหิทฺธา**
จาติ โอรมภาคิยานํ อุตฺตมภาคิยานนฺจ
สํโยชนานํ ปชฺชนวเสน. เตนาห
“**สพฺพโลเก**”ติ. **นิพฺพิชฺฌมาติ** นิพฺพิชฺฌิตฺวา
ปฏฺวิวิชฺฌิตฺวา.

คำว่า **อินทรีย์ทั้งหลายของผู้ใด** คือ อินทรีย์ทั้งหลายมีสังขารอินทรีย์เป็นต้น ของพระอริยบุคคลใด. คำว่า **อบรมดีแล้ว** คือ อบรมแล้วด้วยดี ด้วยอำนาจการทำ อริยมรรคให้เกิด. คำว่า **ที่เป็นภายใน และภายนอก** ความว่า ด้วยอำนาจการ ละสังโยชน์ที่มีอยู่ในส่วนเบื้องต่ำ และที่มี อยู่ในส่วนเบื้องสูง. เพราะฉะนั้น พระผู้มี พระภาคจึงตรัสว่า **“ในโลภทั้งปวง”**. คำว่า **นิพพิชฌมา** (รู้แล้ว) แปลว่า ชำแรกแล้ว คือแทงตลอดแล้ว.

ธมฺมปทานีติ ธมฺมโกฏฺฐาसानิ.
อนภิชฺฌมา ธมฺมปทํ นาม, อโลโก
วา อโลภสึเสน อธิคตฉานวิปสฺสนา-

คำว่า **ธรรมบท** คือ ส่วนแห่ง ธรรม. ที่ชื่อว่า **อนภิชฌมา** เป็นส่วนแห่ง ธรรม ได้แก่ อโลภะกัฏฐิ ฉานวิปัสสนา

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๕-๒๕-๒๕

มคฺคผลนินฺพพานานิ วา ทสอสุภวเสน
 วา อธิคตฉานาทีนินิ **อนภิขณา**
ธมฺมปทํ. จตุพฺรหฺมวิหารวเสน อธิคตานิ
อพฺยาปาโท ธมฺมปทํ. ทสานุสฺสติ-
 อหฺหารเ ปฏิกฺกุลสญฺญาวเสน อธิคตานิ
สम्मาสติ ธมฺมปทํ. ทสกสิณอานา-
 ปานสตีวเสน^๑ อธิคตานิ **สम्मาสมาธิ**
ธมฺมปทํ.

มรรคผลและนิพพาน ที่บรรลุด้วยธรรม
 มือโลกะเป็นประธานก็ดี ฌานเป็นต้นที่
 บรรลุด้วยอำนาจอสุภะ ๑๐ กิติ ชื่อว่า
อนภิขณา เป็นส่วนแห่งธรรม. ฌาน
 เป็นต้นที่บรรลุด้วยอำนาจพรหมวิหาร ๔
 ชื่อว่า **อพฺยาบาท** เป็นส่วนแห่งธรรม.
 ฌานเป็นต้นที่บรรลุ ด้วยอำนาจอนุสติ
 ๑๐ และอหฺหารเปฏิกฺกุลสญฺญา ๑ ชื่อว่า
สम्मาสติ เป็นส่วนแห่งธรรม. ฌาน
 เป็นต้นที่บรรลุด้วยอำนาจกสิณ ๑๐ และ
 อานาปานสติ ๑ ชื่อว่า **สम्मาสมาธิ**
 เป็นส่วนแห่งธรรม.

ปญฺจ ฉินฺหฺเตติ เหฏฺฐจา อปายุป-
 ปตฺติสํวตฺตนิกาณิ ปญฺจ โอรฺมภาคิย-
 สํโยชนานิ ปาเท พทฺธรชฺชํ วย
 ปุริโส สตุเถน เหฏฺฐจา มคฺคตฺตเยน
 ฉินฺหฺเตยฺย. **ปญฺจ** ชฺหฺเตติ อฺปริเทวโลก-
 สมฺปาปกานิ ปญฺจ อฺทฺธมฺภาคิย-
 สํโยชนานิ ปุริโส คีวาย พทฺธรชฺชํ
 วย อรหฺตฺตมคฺเคน ชฺหฺเยย
 ฉินฺหฺเตยฺยเววาทิ อตฺโถ. **ปญฺจ** จุตฺตริ
 ภาวเยติ อฺทฺธมฺภาคิยสํโยชนานํ

คำว่า **ตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕**
 ความว่า ภิกษุพึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์
 ๕ ซึ่งเป็นไปพร้อมเพื่อความเกิดขึ้นแห่ง
 อบายเบื้องต่ำด้วยมรรค ๓ เบื้องต่ำ
 เหมือนบุรุษใช้มีดตัดเชือกผูกเท้า ฉะนั้น.
 คำว่า **ละสังโยชน์เบื้องบน ๕** ความว่า
 พึงละคือพึงตัดนั้นเทียว ซึ่งอุทรมภาคิย-
 สังโยชน์ ๕ ซึ่งเป็นเหตุให้ถึงเทวโลก
 ชั้นสูง ด้วยพระอรหัตมรรค เหมือน
 บุรุษใช้มีดตัดเชือกผูกคอฉะนั้น. คำว่า

^๑ ฉ. ...ปานวเสน.

ปหานตถาย สทฐาทินิ ปณฺจินทฺริยานิ
 อุตฺตริ ภาเวยฺย. **ปณฺจสงฺคาติโคติ** เอวํ
 สนฺเต ปณฺจนฺนํ รากโทสโมหมานทิกฺกุจ-
 สงฺกานํ อติกฺกมเนน ปณฺจสงฺคาติโค
 หุตฺวา **ภิกฺขุ “โอมติณฺโณ”ติ วุจฺจติ,**
 นิตฺติณฺณจตุโรไมติ วุจฺจตีติ อตฺถ.

อนนฺดาตํ อปฺปฏิวิทฺธํ จตฺสจ-
 ฐมฺมํ อมตปทํเยว วา ฅสฺสามิ
 ชานิสฺสามีติ ปฏิปนฺนสฺส ปจฺมมคฺคภูจฺสส
 อินฺทฺริยนฺติ **อนนฺดาตณฺณสฺสามิตินฺทฺริยํ.**
 ปจฺมมคฺคณฺณณฺหิ ตํปฺพุพภาควเสน
 เอวํ วุจฺจตี. อาชานาติ ปจฺมมคฺเคน
 ฅาตมรียาทํ อนตฺติกฺกมิตฺวา ชานาตีติ
 อณฺโณ, ตสฺส อินฺทฺริยนฺติ
อณฺณินฺทฺริยํ, เหฏฺฐา ติสฺสุ ฅเลสุ,
 อฺปริ ติสฺสุ มคฺเคสุ จ ฅณฺณสฺเสตํ
 อธิวจฺนํ. อณฺณตาวิโน จตฺสฺส สจฺเจสุ
 นิฏฺฐิตกฺิจจฺสฺส อรหโต อินฺทฺริยนฺติ

เจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่งขึ้นไป ความว่า
 พึงเจริญให้ยิ่งขึ้นไปซึ่งอินทรีย์ ๕ มี
 สัทธินทรีย์เป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่
 การละอุทรมภาคิยสังโยชน์. คำว่า
ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ ความว่า เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น **ภิกษุ**เป็นผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง
 เพราะล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ อย่างคือ
 รากะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฐิเสียได้
 เรียกว่า **“ผู้ข้ามพ้นโอฆะ”** (กิเลส
 เพียงดังห้วงน้ำ)ได้ คือเรียกว่า **“ผู้ข้าม
 โอฆะ ๔ ได้”**.

อินทรีย์ของท่านผู้ตั้งอยู่ในปฐมมรรค
 ผู้ปฏิบัติด้วยอัธยาศัยว่า **“เราจักรู้ คือ
 จักรู้ธรรม คือสัจจะ ๔ หรืออมตบท
 นั้นเทียว ที่ยังไม่รู้ คือยังไม่แทงตลอด”**
 ดังนี้ เหตุนี้จึงชื่อว่า **อัญญาตัญญูส-**
สามิตินทรีย์. จริงอยู่ ท่านกล่าวญาณ
 ในปฐมมรรคไว้อย่างนั้น ก็ด้วยอำนาจ
 เป็นส่วนเบื้องต้นของท่านผู้ตั้งอยู่ในปฐม-
 มรรคนั้น. พระอรียบุคคลผู้เป็นพระ-
 โสดาบัน ชื่อว่า อัญญู (แปลว่า
 ผู้รู้ทั่วถึง) เพราะอรรถว่า ย่อมรู้ทั่วถึง
 คือรู้ไม่เลยเขตแดนที่ปฐมมรรครู้ อินทรีย์

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตติอรรณภา. ป-ท.๒-๒๕

อัญญาตาวิสุทธิ, อकुศลฉานสเสต
อริวงน. อนภิสเมตสุสาติ อปปฏิวิทุสสุ.
อภิสมยยาติ ปฏิวะธาย.

ของอัญญา คือ ท่านผู้รู้ทั่วถึงนั้น เหตุนั้น
จึงชื่อว่า **อัญญาวิสุทธิ**, คำนี้เป็นชื่อของ
ฉานในผล ๓ เบื้องต่ำและในมรรค ๓
เบื้องสูง. อิทธิของพระอรหันต์ผู้รู้ทั่วถึง
คือ ผู้เสร็จกิจในสัจจะ ๔ เหตุนั้น
จึงชื่อว่า **อัญญาตาวิสุทธิ**, คำนี้ เป็น
ชื่อของฉานในอรหัตผล. คำว่า **ที่ตนยัง
ไม่ตรัสรู้แล้ว** คือ ที่ตนยังมีได้แทงตลอด
แล้ว. คำว่า **เพื่อตรัสรู้** คือ เพื่อแทงตลอด.

๑๑๖. พาลลกษณานีติ พาลสุส
อุปลกษณการณานิ. พาลนิमितตานีติ
“ฟาโล อยนุ”ติ คเหตุ นิमितตานี
การณานิ. พาลापทานานีติ พาลสุส
ไปราณานิ วิรุพุหานิ กมฺมานิ.
“ทฺวจินฺติตฺตจินฺต”ติอาทิสฺ ทฺวจินฺติตฺ
อภิขุณฺณํ พยาปาทํ มิจฺฉาทสฺสนนฺจ
จินฺตเตตฺติ **ทฺวจินฺติตฺตจินฺต**. ทฺพุภาสิตฺ
มุสฺสาวาทาทิ ภาสตีติ **ทฺพุภาสิตฺภาส**.
ทฺกุกฺกํ ปาณาติปาตาทิกมฺมํ กโรตีติ
ทฺกุกฺกกมฺมการิ. วุตฺตวิปริยาเยน
สุกฺกปกฺโข เวทิตฺพุโพ.

๑๑๖. คำว่า **ลักษณะของคนพาล**
ได้แก่ เหตุเป็นเครื่องเข้าไปกำหนด
ของคนพาล. คำว่า **นิमितของคนพาล**
ได้แก่ เครื่องหมายคือเหตุ เพื่อจะถือเอา
ว่า “ผู้นี้เป็นคนพาล”. คำว่า **ความ
ประพฤติกของคนพาล** ได้แก่ กรรมเก่า
คือที่เพิ่มพูนมาของคนพาล. พึงทราบ
วิเคราะห์ในคำว่า “**คนพาลคิดเรื่องชั่ว**”
เป็นต้นต่อไป คนพาลชื่อว่า **คิดเรื่องชั่ว**
เพราะอรรถว่า ย่อมคิดแต่เรื่องชั่ว คือ
ความอยากได้ ความพยาบาทและ
ความเห็นผิด. ชื่อว่า **พูดแต่เรื่องชั่ว**
เพราะอรรถว่า ย่อมกล่าวแต่เรื่องชั่ว คือ
วจีทุจริตมีมุสาวาทเป็นต้น. ชื่อว่า **ทำแต่**

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กรรมชั่ว เพราะอรรถว่า ย่อมกระทำ
กรรมชั่ว คือ กรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น.
พึงทราบธรรมฝ่ายดีโดยบรรยายที่ตรง
กันข้ามจากคำที่กล่าวแล้ว.

ภิกฺขุโณติ อปรุปริ. ปกฺขุณฺณยุณฺติ
วิรุชฺฌยุณฺติ. “ปกฺขุเปยฺยุณฺ”ติปิ ปาโร.
ภุเสนาติ ทเพฺหฺน. ทณฺฑนาติ
ทณฺฑทาเนน.^๑ ธีโรติ ปณฺฑิโต
สปรปณฺณชาติโก.^๒ นิเสธเยติ ปฏฺิพาเหยฺย,
ปนฺ กิณฺจิ กาคฺตุํ วตฺตุํ วา อสมตฺถํ
กเรยฺยาติ อตฺถโก.

คำว่า ยิ่ง ได้แก่ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.
คำว่า ปกฺขุณฺณยุณฺติ คือ กำเริบ คือพิโรธ.
ปาฐะว่า “ปกฺขุเปยฺยุณฺ” ซึ่งแปลว่า
พึงโกรธ” ดังนี้ก็มี. คำว่า ที่รุนแรง
คือ อย่างหนัก. คำว่า ด้วยอาชญา คือ
ด้วยการลงอาญา. คำว่า นักปราชญ์
ได้แก่ บัณฑิต คือผู้ที่มีปัญญาเป็นธรรม-
ชาติ. คำว่า ควรกำราบ คือ ควรปราบ
หมายความว่า ควรกระทำให้เป็นผู้ไม่
สามารถจะกระทำ หรือพูดอะไร ๆ
ต่อไปได้.

ปรนฺติ ปจฺจตฺติกํ. โย สโต
อุปสมฺมตฺติติ โย สติมา หุตฺวา
อุปสมฺมตฺติ, ตสฺส อุปสมฺเวยวาหํ
พาลสฺส ปฏฺิเสธนํ มณฺณามิติ อตฺถโก.

คำว่า คนอื่น หมายถึง คนที่เป็น
ศัตรู. คำว่า ผู้ใดมีสติสงบใจได้ ความว่า
ผู้ใด (รู้คนอื่นโกรธแล้ว) เป็นผู้มีสติ
สงบอารมณ์ไว้ได้ เราเห็นว่าการสงบ
อารมณ์ไว้ได้ของผู้นั้น เป็นคุณเครื่อง
ยับยั้งคนพาล.

^๑ ส. ทณฺฑนาเนน.

^๒ ม. สมปรปณฺณชาติโก.

วชฺชนฺติ โทสฺ. ยทา นํ
 มณฺณตฺติติ ยสฺมา นํ มณฺณตฺติ.
 อชฺฌารุหฺตฺติติ อชฺฌโณตฺถรตฺติ. โคว
 ภฺยโย ปลายินนฺติ ยถา โคญฺญเถ
 ตาวทเว ทเว ทเว โคว โยชฺฌนฺนฺเต
 โคโคณ โอลเณนฺโต ติฏฺฐตฺติ ยาว น
 เอโก ปลายติ, ยทา ปน ปลายติ,
 อถ ตํ ปลายินํ สพฺโพ โคโคณ
 ภฺยโย อชฺฌโณตฺถรตฺติ, เอวํ ทุมฺเมโร
 ชมนฺตํ ภฺยโย อชฺฌโณตฺถรตฺติติ อตฺถโถ.

สทตฺตปรมาติ^๑ สกตฺตปรมา.^๑
 ขนฺตุยา ภฺยโย น วิชฺชตฺติติ เตสุ
 สกตฺตปรเมสุ อตฺถเกสุ ขนฺติโต
 อุตฺตริตโร อณฺโณ อตฺถโถ น วิชฺชตฺติ.
 ตมาหุ ปรมํ ขนฺตินฺติ โย พลวา
 ติตฺติกฺขติ, ตสฺส ตํ ขนฺตี ปรมํ อาหุ.
 พาลพลํ นาม อญฺญาณพลํ. ตํ ยสฺส
 พลํ, อพลเมว ตํ, น ตํ พลนฺติ
 อาหุ กถนฺติ ทิเปนฺติ. ฌมฺมกฺขตฺตสฺสาติ
 ฌมฺเมน รกฺขิตสฺส, ฌมฺมํ วา
 รกฺขนฺตสฺส. ปฏฺิวตฺตาทิ ปฏฺิวปฺพริตฺตวา

คำว่า โทษ คือ ข้อเสีย. บทว่า
 ยทา นํ มณฺณตฺติ แปลว่า เพราะ
 คนพาลสำคัญเห็นผู้อดกลั้นไว้ได้นั้น.
 คำว่า ข่มขี้ คือ ย่อมท้บถม. คำว่า
 เหมือนโคตัวที่หนียิ่งถูกโคไล่ ความว่า
 อุปมาเหมือนว่า ในฝูงโค ขณะที่โค
 สองตัวกำลังต่อสู้กัน ฝูงโคย่อมยืนมองดู
 ตลอดเวลาที่ยังไม่หนีไปตัวหนึ่ง ต่อเมื่อ
 หนีไปฝูงโคทั้งหมดก็ยิ่งรุมตัวที่หนี ข้อนี้
 ฉนฺได คนโง่ก็ยิ่งข่มคนที่อดทนนั้น
 เหมือนฉนฺไดนั้น.

บทว่า สทตฺตปรมา แปลว่า
 มีประโยชน์ตนเป็นอย่างยิ่ง. คำว่า
 ประโยชน์อื่นยิ่งกว่าขันติไม่มี ความว่า
 ในบรรดาประโยชน์ทั้งหลายมีประโยชน์
 ตนเป็นอย่างยิ่งเหล่านั้น ประโยชน์
 อื่นที่ยิ่งกว่าขันติไม่มี. คำว่า ความ
 อดกลั้นของผู้ นั้น บัณฑิตทั้งหลาย
 กล่าวว่าเป็นขันติอย่างยิ่ง ความว่า ผู้ใด
 เป็นคนแข็งแรง แต่อดกลั้น (ต่อผู้มี
 กำลังด้อยกว่า) ได้ บัณฑิตทั้งหลาย
 กล่าวความอดกลั้นนั้นของผู้ นั้นว่าเป็น

^{๑-๑} ไป ...ปรโมติ ...ปรโม.

วตฺตา, ปฏิปฺพริตฺวา วา ยํ วา ตํ
 วา วทฺยยาสิ. ฌมฺมฏฺจํ ปน จาเลตฺตุ
 สมตฺโต นาม นตฺถิ. **ตสฺเสว เตน**
ปาปิโยติ เตน โโกเชน ตสฺเสว
 ปุคฺคสฺส ปาปํ โหติ. กตรสฺสาติ ?
 โย กุทฺธํ **ปฏิกุชฺฌติ**, ตสฺส. ตตฺถ
 กุทฺธนฺติ สมปทาเน อูปโยควจันฺ,
 กุทฺธสฺสาติ อตฺโต.

ขันติอย่างเยี่ยม. กำลังใจ ชื่อว่า กำลัง
 ของคนพาล. **ผู้ใดมีกำลังเช่นนั้น** กำลัง
 เช่นนั้นของคนนั้นไม่จัดเป็นกำลังเลย คือ
 สัตบุรุษทั้งหลายไม่กล่าวไม่เรียก คือ
 ไม่แสดงกำลังนั้นว่า "เป็นกำลัง".
 คำว่า **ของผู้มีธรรมคุ้มครองแล้ว**
 ความว่า ของผู้อันตรายรักษา อีก-
 อย่างหนึ่ง ความว่า ของผู้รักษาธรรม.
 คำว่า **ปฏิวตฺตา** แปลว่า ผู้กล่าวโต้ตอบ,
 อีกอย่างหนึ่ง แปลว่า ฟังกล่าวโต้ตอบ
 อย่างใดอย่างหนึ่ง. อนึ่ง ขึ้นชื่อว่า
 ผู้สามารถจะให้ผู้ตั้งอยู่ในธรรมวันไหน
 ได้ ย่อมไม่มี. คำว่า **ตสฺเสว เตน**
ปาปิโย ความว่า บุคคลนั้นแหละ มี
 ความเลว เพราะความโกรธนั้น. ถามว่า
 กว่าบุคคลไหน ? **กว่าบุคคลผู้โกรธ**
ตอบเขา. ในคำเหล่านั้นคำว่า **กุทฺธํ**
 เป็นเหตุยิวาวิภัตติ ใช้ในสัมปทานะ
 (แปลว่า ต่อบุคคลผู้โกรธแล้ว).

ติกิจฺจนฺตานนฺติ เอกวจเน พหฺวจันฺ,
 ติกิจฺจนฺตนฺติ อตฺโต. **ชนา มณฺเฑนฺตฺติ**
 เอวรूपํ **อตุตฺโท** จ **ปรสฺส จาติ**
 อุกฺกิณฺนํ อตฺถํ ติกิจฺจนฺตํ นิปฺพาเทนฺตํ

บทว่า **ติกิจฺจนฺตานํ** เป็นพหฺวจนะใช้ใน
 เอกวจนะ ความว่า ติกิจฺจนฺตํ แปลว่า
 ซึ่งบุคคลผู้รักษาอยู่. คำว่า **ย่อมอุกฺขน**
ทั้งหลายสำคัญ ความว่า เหล่าอันตรายพาล

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

บุคคล "พาโล ยอน"ติ อนุธพาล
บุถุชชนา เอว มณฺณนฺติ. **เย ธมฺมสฺส**
อโกวิทฺติ **เย จตฺตจฺจธฺมเม** **อโกวิทฺ**
อจฺเจกา, **เต** **เอว มณฺณนฺตีติ** **อตฺโต.**

บุถุชช ย่อมสำคัญบุคคลผู้รักษาประโยชน์
คือผู้ให้ประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย คือทั้ง
ฝ่ายตนและฝ่ายคนอื่นสำเร็จอย่างนี้ว่า
"ผู้นี้เป็นคนพาล". คำว่า **ผู้ไม่ฉลาดใน**
ธรรม ความว่า บุคคลเหล่าใดเป็นผู้ไม่
ฉลาด คือไม่เชี่ยวชาญในธรรม คือ
สัจจะ ๔, บุคคลเหล่านั้นย่อมสำคัญ
อย่างนั้น.

๑๑๗. **ปตฺตนฺติ** **อธิคตํ** **เอตฺรหิ**
อนุกฺขยฺมานํ **กามฺภูปฺกรณํ** **ปตฺตพฺพนฺติ**
ตทฺเว **อนาคเต** **อธิคนฺตพฺพํ**
อนุกฺวิทฺพํ. **อฺภยเมตํ** **รชานุกิณฺณนฺติ**
ตทฺภยมฺปิ **ราครชาทิหิ** **อวกิณฺณํ.**
อาตุรฺสฺสชาติ **ราคาทิกิเลสฺตฺรฺสฺส.**
อนฺสิกฺขโตติ **กิเลสพฺหุลบุคคลฺเล**
อนฺสิกฺขโต. **เย จ** **สิกฺขาสาราติ** **เย**
ยถาสมาทินฺนํ **สีลวตาทิสงฺขชาติ** **สิกฺขํ**
สสารโต **คเหตุวา** **จิตฺตา.** **เตนาห** **"สีล**
วตํ **ชีวิทํ** **พฺรหฺมจฺริยนฺ"**ติ. **ตตฺถ** **ยํ**
"น กโรมี"ติ **โอรฺมติ,** **ตํ** **สีลํ.** **ยํ**
เวสโกชนกิจฺจจฺรณาทิ, **ตํ** **วตํ.**
ชีวิตนฺติ **อาชีโว.** **พฺรหฺมจฺริยนฺติ**
เมถุนวิริติ. **อฺปฺภฺจฺจานสาราติ** **เอเตสํ**

๑๑๗. คำว่า **ที่ถึงแล้ว** ความว่า
เครื่องอุปกรณ์กามที่ได้รับแล้ว คือที่กำลัง
เสวยอยู่ในปัจจุบัน. คำว่า **ที่พึงถึง**
ความว่า เครื่องอุปกรณ์กามนั้นแหละ
ที่จะพึงได้รับ คือที่จะพึงเสวยในอนาคต.
คำว่า **ทั้งสองสิ่งนี้เกลือกกลัวด้วยราคะ**
ความว่า เครื่องอุปกรณ์กามแม้ทั้งสอง
นั้นเปราะเปื้อนด้วยมลทิน มีฐลคือราคะ
เป็นต้น. คำว่า **คนกระสับกระส่าย**
ความว่า ผู้กระสับกระส่ายเพราะกิเลสมี
ราคะเป็นต้น. คำว่า **ตามสำเนียง**
ได้แก่ ตามสำเนียงบุคคลผู้มากไปด้วย
กิเลส. คำว่า **ก็ชนเหล่าใดมีความ**
สำเนียงเป็นสาระ ความว่า ชนเหล่าใด
ถือเอาความสำเนียง กล่าวคือความ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สีลาทีนํ อนุชานสารา. เอเตหิ เอว
 สํสารสฺสทุตฺติ ตานิ สารโต คเหตุวา
 จิตาติ อตฺถ.

เป็นผู้มีศีลเป็นต้นตามที่ตนสมาทานแล้ว
 โดยเป็นสาระดำรงอยู่. ด้วยเหตุนี้ ท่าน
 จึงกล่าวว่า “ศีล พรต อาชีพ
 พรหมจรรย์”. ในศีลเป็นต้นนั้น การ
 งดเว้นว่า “เราจะไม่ทำ” ชื่อว่าศีล.
 การทำกิจเกี่ยวกับเครื่องแต่งตัวและการ
 บริโภคเป็นต้นชื่อว่า พรต. การเลี้ยงชีพ
 ชื่อว่า อาชีพ. การงดเว้นจากเมถุน ชื่อว่า
 พรหมจรรย์. คำว่า มีความยึดมั่นเป็น
 สาระ ได้แก่ ผู้ให้ศีลเป็นต้นเหล่านั้น
 ตั้งขึ้นเนื่อง ๆ เป็นสาระ. หมายความว่า
 ผู้ถือเอาศีลเป็นต้นเหล่านั้น โดยเป็นสาระ
 ว่า “ความบริสุทธิ์แห่งสงสารย่อมมีได้
 ด้วยศีลเป็นต้นเหล่านี้เท่านั้น” ดังนี้แล้ว
 ดำรงอยู่.

อิชฺเจเต อุกฺโก อนฺตาติ อิติ
 สีลพฺพตปฺรามาสฺมุเขน อตฺตกิลมถานุ-
 โยโค, กามสฺส อนวชฺชสณฺณิตามฺมุเขน
 กามสฺสขัลลิกานฺุโยโค จาติ เอเต อุกฺโก
 อนฺตา. เต จ โข ยถากุณฺมํ आयติ
 ปตฺตพฺเพ, เอตฺรหิ ปตฺเต จ
 ราครธาทีโหกิลฺมถเน กามคฺุณเ อลฺลิสเนหิ
 กิลฺลสาตุรานํ. อนฺุสิกฺุขนฺุเตหิ, สยณฺุจ

คำว่า ที่สุดโต่งสองข้อนี้ หมายความว่า
 ที่สุดโต่งสองข้อนี้ คืออตฺตกิลมถานุโยค
 โดยมุ่งสีลพฺพตปฺรามาสเป็นประธาน ๑
 กามสฺสขัลลิกานฺุโยค โดยมุ่งความสำคัญ
 ในกามทั้งหลายว่าไม่มีโทษเป็นประธาน
 ๑. ก็แลพวกคนพาลผู้ยังติดอยู่ในกามคุณ
 ที่ระคนด้วยธุลี มีธุลีคือราคะเป็นต้น
 ทั้งที่จะพึงถึงในอนาคต ทั้งที่มาถึงแล้ว

กิเลสาดุเรเหว ปฏิปชชิตพฺพา, ตโต
 เอว จ เต **กฏสิวาทมฺนา** อปราปรํ
 ชรามรณฺเหสิ สิวทิกาย วทฺตฺมนสิลา
 เอกนฺเตเนว กฏสิ วทฺตฺเมนฺติ, สยํ
 วทฺตฺมนฺตา ปเร จ อนฺตทฺวเย
 สมากฺทเปนฺตา วทฺตฺมาเปนฺติ จาติ อตฺตโก.

อุโป อนฺเต อนภินฺนยาติ
 ยถาวุตฺเต อุโป อนฺเต อชานิตฺวา.
โอสฺยนฺติ เอเกติ “สสฺสโต อตฺตา จ
 โลโก จา”ติ โอสฺยนตฺตฺนฺหาภินิเวสฺวเสน
 อวสิยนฺติ เอกจฺเจ. **อติธาวนฺติ** เอเกติ
 เอกจฺเจ “อุจฺฉิขฺชติ วินสฺสติ อตฺตา จ
 โลโก จา”ติ อติธาวนาภินิเวสฺวเสน
 อติกฺกมฺนฺติ.

ในปัจจุบันตามลำดับ ผู้สำเนียงก็ตาม
 พวกคนที่เดือดร้อนเพราะกิเลส กับทั้ง
 ตัวเองก็เดือดร้อน เพราะกิเลสด้วย
 เหมือนกัน ฟังปฏิบัติสุดโต่งทั้งสองข้อนั้น,
 ก็เพราะการปฏิบัติที่ สุดโต่งสองข้อนั้นแล
 ที่สุดโต่งสองข้อนั้นจึงชื่อว่า **เป็นเหตุทำ
 ปาช้าให้เจริญ** คือทำปาช้าให้เจริญด้วย
 ความแก่ และความตาย ช้า ๆ ชาก ๆ
 ย่อมทำให้เจริญโดยส่วนเดียวนั้นเทียว และ
 ตนเองเมื่อเจริญ ย่อมชักชวนคนอื่นให้
 ทำสุดโต่งทั้งสองให้เจริญด้วย.

คำว่า **เพราะไม่รู้ซึ่งที่สุดโต่งทั้ง
 สองนี้** ความว่า เพราะไม่รู้ที่สุดโต่ง
 ทั้งสองตามที่กล่าวแล้ว. คำว่า **คนพวก
 หนึ่งจึงเกาะติด** ความว่า สัตว์บางพวก
 ย่อมติดอยู่ด้วยอำนาจความยึดมั่นเพราะ
 ตัณหา ซึ่งเป็นเหตุให้ติดอยู่ว่า “อัตตา
 และโลกเที่ยง”. คำว่า **คนพวกหนึ่งจึง
 แล่นเลยไป** ความว่า สัตว์บางพวก
 ย่อมล่องเลยไป ด้วยอำนาจความยึดมั่น
 เพราะการแล่นเกินไประว่า “อัตตา และ
 โลก ขาดสูญ คือพินาศ”.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

น อมฤตีสู เตสญจ ตณฺหาทิม
มณฺณนํ ปหฺนตฺตา. ตโต เอว
อนุปาทาปรินิพฺพานโต ติวรฺมปิ วญฺญํ
เตสํ ปญฺญาปนาย นตฺถิติ.

ชญฺญาติ ชาเนยฺย. ตํยฺเชติ
สํโยเชยฺย.

มานุสฺสนฺติ มนุสฺसानํ อิทนฺติ มานุสํ,
มนุสฺสภวาปริยาปนฺนํ. ก็ ทิ ตสฺส สกํ
โหติติ ตสฺส มจฺจุมุขํ ปวิสฺนตฺสฺส
สฺตตฺสฺส ก็ อญฺญํ สกํ นาม อญฺญตฺร
กฺลฺยาณกมฺมโต. กมฺมสฺสกา हि สฺตตฺตา.
เตนาห “ตสฺมา กเรยฺย กฺลฺยาณนุ”ติ-
อาทิ. ตตฺถ สมฺปฺรายิกนฺติ สมฺปฺรายผล-
นิพฺพตฺตกํ.

๑๑๘. อิเม ฐมฺมาติ อิเม กุสลา
วา อกุสลา วา ฐมฺมา. เอวํคหิตาติ

บุคคลทั้งหลาย ผู้เป็นสัมมาทิฐิ
ชื่อว่า **ไม่รับรู้** (สุดโต่งสองอย่าง) เพราะ
ละความรับรู้ คือค้นหาเป็นต้นเหล่านั้น
เสียได้. เพราะละความรับรู้คือค้นหา
เป็นต้นเสียได้นั้นนั่นเอง คือเพราะ
อนุปาทาปรินิพพาน **บุคคลเหล่านั้น**
ย่อมไม่มีวิภูษะทั้ง ๓ เพื่อการรับรู้(ต่อไป).

คำว่า **ชญฺญา** แปลว่า ฟังรู้.
บทว่า **ตํยฺเช** แปลว่า ฟังประกอบพร้อม.

บทว่า **มานุสํ** ความว่า ภพชื่อว่ามานุส
เพราะอรรถว่า นี้เป็นของมนุษย์ คือ
นับเนื่องอยู่ในภพมนุษย์. คำว่า **ก็อะไร**
เป็นสมบัติของเขา ความว่า สำหรับ
สัตว์ผู้เข้าไปสู่ปากแห่งพญามัจจุราช
นอกจากกัลยาณกรรมนั้น จะมีอะไรอื่น
ที่จะชื่อว่า เป็นสมบัติของตน. เพราะว่า
สัตว์ทั้งหลายต่างมีกรรมเป็นของ ๆ ตน.
เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
“เพราะฉะนั้น สัตว์ฟังกระทำความดี”
เป็นต้น. ในคำเหล่านั้นคำว่า **สมฺปฺรายิก**
ได้แก่ กรรมที่จะบังเกิดผลในสัมปรายภพ.

๑๑๘. คำว่า **ธรรมเหล่านี้** คือ
กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมเหล่านี้. คำว่า

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตติอรรถกถา. ป-ท.๒-๒๕

เอวํ สมาทินฺนา อูปาติกา. อิํ
 ผลนฺติ อิํ อิกฺขวิปากํ อนิกฺขวิปากณฺจ
 ผลํ. อยมตฺโตติ อยํ วุฑฺฒิ, อยํ
 หานีติ^๑ อตฺโถ. อณฺณมฺปิ เอวํ
 ชาตियนฺติ เอกํสพฺยากรณียํ วทติ.

อากฺขโต น ชาเนยฺยุนฺติ^๒
 ตตฺถ เยน เหตุนา ภควโต ยา
 อากฺขา सा อณฺเณสํ อวิสโยติ
 อาห “กิณฺตํ ภควา อากฺขตีติ. อิํ
 อวิสชฺชนียนฺ”ติ.

เอตฺตโกติ เอตปริมาโน.
 สีลกฺขนฺเชติ สีลกฺขนฺชเหตุ.
 “สีลกฺขนฺเชนา”ติปิ ปาโจ. เสสฺปเทสฺปิ
 เอเสว นโย. อิริยายนฺติ กายวจี-

อันบุคคลถือเอาแล้วอย่างนี้ ได้แก่ อัน
 บุคคลสมาทานแล้ว คือ ให้เกิดขึ้นแล้ว
 อย่างนี้. คำว่า **ยังผลนี้** ได้แก่ ยังผล
 คือวิบากนี้ คือทั้งที่นําปรารภนา และ
 ไม่นําปรารภนา. คำว่า **นี้เป็นประโยชน์**
 หมายความว่า **นี้เป็นความเจริญ** **นี้เป็น**
ความเสื่อม. ด้วยคำว่า **ธรรมแม้เป็นอย่างอื่น**
ก็มีชาติอย่างนี้ ท่านกล่าวถึงความมีมา
 แลผลเป็นต้น ควรพยากรณ์โดยส่วนเดียว.

พึงทราบความในคำว่า **อากฺขโต**
น ชาเนยฺยุนฺติ นั้น ต่อไป พระผู้มีพระภาค
 มีพระประสงค์ใด ด้วยเหตุอันใด ด้วย
 เหตุนั้น พระประสงค์อันนั้นไม่เป็นวิสัย
 ของสัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่น เพราะฉะนั้น
 ท่านจึงกล่าวว่า **“เรื่องที่พระผู้มีพระภาค**
ทรงหวังนั้นเป็นอย่างไร **ดังนี้จัดเป็น**
อวิสชฺชนียสูตร”.

คำว่า **เอตฺตโก** แปลว่า **มี**
พระคุณประมาณเท่านี้. คำว่า **สีลก-**
ขนฺเช คือ เพราะเหตุแห่งสีลขันธ์.
 บาลีว่า **“สีลกฺขนฺเชน”** **ดังนี้ก็มี.** **แม้**

^๑ ไป. โย จินฺตยฺย.

^๒ อจ. จตุกก. ๒๑/๑๐๔.

สมาจาเร. ปภาเวติ อานุกาเว.
 หิตะสิตายนุติ เมตตตาย. อิทฺธิยนุติ
 อิทฺธิวิธาย. เอตตกา พุทฺธคฺคณา. เต
 จ ปจฺเจกํ เอวํปภาวา. ตถา
 มคฺคผลนินฺพพานานิ เอวมานุกาวานิ.
 อริยสํโฆ เอวํวิธคฺคณฺเหหิ ยุตฺโตตฺติ.

ในบทที่เหลือก็นัยนี้เหมือนกัน. คำว่า
ในพระอิริยาบถ ความว่า คือในพระ-
 กายสมาจารและพระวจีสมาจาร. คำว่า
ปภาเว แปลว่า ในพระอานุกาพ.
 คำว่า **ในการทรงแสวงหาความเกื้อกูลแก่**
สัตว์ ได้แก่ ในพระเมตตา. คำว่า **ใน**
พระอิทธิฤทธิ์ ได้แก่ ในพระอิทธิวิธี.
 พระพุทฺธคฺคณฺทังหลาย มีประมาณเท่านี้.
 และพระพุทฺธคฺคณฺเหล่านั้น แต่ละอย่างมี
 อานุกาพอย่างนี้. มรรคผลและพระ-
 นินฺพพานก็มีอานุกาพอย่างนี้เหมือนกัน.
 พระอริยสงฆ์ประกอบด้วยคุณอย่างนี้.

ติณฺณํ รตนานํ มหานุกาเวตา
 น สพฺพธา อญฺเณสํ วิสโย, ภควโต
 เอว วิสโยติ อาท **“พุทฺธวิสโย**
อวิสขฺขณินฺโย”ติ. เตน โย อญฺโณปิ
 อตฺถโก พุทฺธวิสโย, โส อวิสขฺขณินฺโยติ
 ทสฺเสตฺติ. วุตฺตญฺเฆหตํ ภควตา **“พุทฺธวิสโย**
อจินฺเตยฺโย น จินฺเตตฺตพฺโพ, ยํ
 จินฺเตนฺโต^๑ อุมฺมาทสฺส วิมาตสฺส
 ภาตึ อสฺสา”ติ.^๒ **กตมา ปุพฺพา**

ความที่พระรัตนตรัยมีอานุกาพมาก
 ไม่ใช่วิสัยของสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ โดย
 ประการทั้งปวงเป็นวิสัยเฉพาะของพระผู้มี
 พระภาคเท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึง
 กล่าวว่า **“พุทฺธวิสัย อํนฺบุคคลไม่พึง**
วิสัยนา”. ด้วยคำว่า พุทฺธวิสัย อํนฺบุคคล
 ไม่พึงวิสัยนานั้นแหละ พระเถระย่อม
 แสดงว่า อรรถแม้อย่างอื่นที่เป็นพุทฺธวิสัย
 อํนฺบุคคลไม่พึงวิสัยนา. สมดังพระดำรัส

^๑ อจ. ทสก. ๒๔/๑๒๐.
^๒ โป. ส. อปฺปชานนา.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หน้าปกปกขาวแดง. P-VI.๒-๒๕

โกฏิติ อวิสชชณีนุตติ “กตมา ปุพฺพวา
 โกฏิ”ติ เกนจิ กตํ ปุจฺจนํ อวิสชชณีนํ.
 กสฺมา ? สํสารสฺส ปุริมาย โกฏิยา
 อภาวโต. เตเนวาท “ปุริมา ภิกฺขเว
 โกฏิ น ปญฺญาตติ”ติ.^๑ ตตฺถ น
 ปญฺญาตติ น ทิสฺสติ, น อุปฺลพฺภตติ
 อตฺถโต. น ปญฺญาตติ อญฺญสฺส
 ญาณวิสโย น โหตติ ปน อตฺถํ
 สนฺธาย “น ปญฺญาตติ สวากานํ
 ญาณเวกฺขเลน”ติอาทิจฺจ วุตฺตํ. ตตฺถ
 อตฺตูปนายิกาติ อตฺตา อุปเนตฺตพฺโพ
 เอติสฺสาติ อตฺตูปนายิกา. นตฺถิ
 พุทฺธานํ ภควนฺตานํ อวิชานนาติ^๒
 เอเตน ปุริมาย โกฏิยา อภาวโต เอว
 น ปญฺญาตติ, น ตตฺถ ญาณสฺส
 ปฏิมมาโตติ ทสฺเสติ.

ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “พุทธวิสัย
 เป็นอจินไตย ใคร ๆ ไม่ควรคิด ซึ่งผู้
 คิดถึง จะพึงมีส่วนเป็นคนบ้าเสียจริต”.
 คำว่า **เงื่อนต้นเป็นไฉน** ? คำดังกล่าว
 นี้ก็เป็นคำไม่พึงวิสัย ความว่า คำถาม
 ที่มีใคร ๆ ถามว่า “เงื่อนต้น(ของ
 สงสาร)เป็นไฉน” ดังนี้ เป็นคำถามที่ไม่
 พึงวิสัย เพราะเหตุไร ? เพราะสงสาร
 ไม่มีเงื่อนต้น. ด้วยเหตุนั้นแล พระผู้มี
 พระภาคจึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 เงื่อนต้น (ของสงสาร) ไม่ปรากฏ”.
 ในคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ปรากฏ** คือ
 ใคร ๆ เห็นไม่ได้ หมายความว่า
 หาไม่ได้. แต่ท่านหมายเอาความว่า คำว่า
 ไม่ปรากฏ คือไม่เป็นวิสัยแห่งญาณของ
 คนอื่น ดังนี้ จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า คำว่า
**“ไม่ปรากฏเพราะพระสาวกทั้งหลาย มี
 ญาณไม่บริบูรณ์”**. ในคำเหล่านั้น คำว่า
 อตฺตูปนายิกา ความว่า เทศนา ที่ชื่อว่า
 อตฺตูปนายิกา เพราะอรรถว่า มีตน
 พึ่งน้อมเข้ามา. ด้วยคำว่า **“ข้อที่พระผู้มี**

^๑ โป. อานิสฺโส.

^๒ ม. ชลฺยาติ.

วสฺสสทฺสหานี”ติ วา “เอตฺตกานิ
 วสฺสสทฺสหานี”ติ วาติ. สกฺกา ปน
 ฆนฺเต อุมมา กาทฺนฺติ. “สกฺกา
 ภิกฺขุ”ติ ภควา อโวจ. เสยฺยถาปิ
 ภิกฺขุ วิสฺติขาริโก โกสลโก ติลวาโห.
 ตโต ปุริโส วสฺสสทฺส วสฺสสทฺส
 อจฺจเยน เอกเมกํ ติลํ อุตฺทเรยฺย.
 ขิปฺปตรํ โข โส ภิกฺขุ วิสฺติขาริโก
 โกสลโก ติลวาโห อิมินา อุกฺกเมน
 ปริกฺขยฺมํ ปริยาทานํ คจฺเจยฺย, น
 เตวว เอโก อพฺพุโท นโร.
 เสยฺยถาปิ ภิกฺขุ วิสฺติ อพฺพุทา
 นโร เอวเมโก นโรพฺพุโท นโรยฺติ-
 อาที.^๑

ตตฺถ วิสฺติขาริโกติ มาคฺชเกน
 ปตฺถเนน จตฺตารอ ปตฺถา โกสลรฏฺเฐ
 เอโก ปตฺถโถ โหติ. เตน ปตฺถเนน
 จตฺตารอ ปตฺถา อาพฺุหํ, จตฺตาริ
 อาพฺุหกานิ โทณํ, จตฺุโทณา มานิกา,
 จตฺุมานิกา ขาริ. ตาย ขาริยา

หรือว่า “มีประมาณร้อยปี” “พันปี”
 “แสนปี”. ภิกษุทูลถามว่า ก็พระองค์
 สามารถจะยกอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า.
 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ได้ ภิกษุ”.
 ตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุเปรียบเหมือน
 เกวียนบรรทุกงาแห่งชาวโกศลซึ่งบรรทุก
 งาได้ ๒๐ ขาริ.^๑ ทุก ๆ ๑๐๐ ปี บุรุษพึง
 เก็บงาขึ้นจากเกวียนนั้น ปีละ ๑ เมล็ด.
 ดูกรภิกษุ เกวียนบรรทุกงาแห่งชาวโกศล
 ซึ่งบรรทุกงาประมาณได้ ๒๐ ขารินั้น
 พึ่งถึงความสิ้นหมดไป เพราะความเพียรนี้
 เร็วกว่า ส่วนอัมพุทธรกหนึ่ง ยังไม่ถึง
 ความสิ้นคือหมดไปเลย. ดูกรภิกษุ ๒๐
 อัมพุทธรก เป็นหนึ่งนโรพพุทธรก.

จะอธิบายในพระบาลีนั้นต่อไป คำว่า
 ๒๐ ขาริ คือ ๔ แล่ง โดยแล่งที่เป็น
 ของชาวมคธเป็น ๑ แล่ง ในแคว้นโกศล.
 ๔ แล่ง โดยแล่งนั้นเป็น ๑ อาพหกะ ๔
 อาพหกะ เป็น ๑ โทณะ, ๔ โทณะ
 เป็น ๑ มานิกา ๔ มานิกา เป็น ๑ ขาริ.

^๑ ส. ส. ๑๕/๒๒๒, อจ. ทสก. ๒๔/๑๘๕, ข. ส.
 ๒๕/๔๖๑.

^๑ ๒๐ ขาริ เท่ากับหนึ่งเล่มเกวียน.

วีสติขารโก ดิลวาโห. ดิลวาโหติ
 ดิลสกฏฺ. อพฺพุโท นิริโยติ อพฺพุโท
 นาม เอโก ปจฺเจกนิริโย นตฺถิ,
 อวีจิมฺหิ เอว ปน อพฺพุทคณนาย
 ปจฺจโนกาโส “อพฺพุโท นิริโย”ติ
 วุตฺโต. เอส นโย นิริพฺพุทาทิสฺสปี.

๒๐ ขารี โดยขารีนั้นเป็น ๑ เล่มเกวียน
 บรรทุกงา. คำว่า ดิลวาโห แปลว่า
 เล่มเกวียน บรรทุกงา. คำว่า อพฺพุท-
 นรค ความว่า นรคที่มีเฉพาะขุมหนึ่ง
 ชื่อว่า อพฺพุทนรค ไม่มีแต่โอกาส (เวลา)
 แห่งการเผาไหม้ ด้วยการคำนวณอพฺพุทะ
 ในอเวจिनรคนั่นเอง ท่านกล่าวว่า “เป็น
 อพฺพุทนรค”. ถึงในนิริพฺพุทนรคเป็นต้น
 ก็นัยนี้.

ตตฺถ วสฺสคณนาศปี เอว
 เวทิตพฺพา : ยถา หิ สตฺสตสฺสสฺสทานิ
 โภจฺจ โหติ. เอว สตฺสตสฺสสฺสโกฏฺเฑ
 ปโกฏฺเฑ นาม. สตฺสตสฺสสฺสปโกฏฺเฑ
 โภจฺจปโกฏฺเฑ นาม. สตฺสตสฺสสฺสโกฏฺเฑ-
 ปโกฏฺเฑ นหฺตฺ. สตฺสตสฺสสฺสนหฺตฺานิ
 นินฺนหฺตฺ. สตฺสตสฺสสฺสทานิ นินฺนหฺตฺานิ
 เอโก อพฺพุโท. ตโต วีสฺติคฺุณ
 นิริพฺพุโท. เอส นโย สพฺพตฺถ. อยญฺจ
 คณนา อปริจฺจิตานํ. ทฺกฺกราคิ วุตฺตํ
 “ตํ น สฺกฺรํ สงฺฆาตฺน”ติ. เกจि ปน
 “ตตฺถ ตตฺถ ปรีเทวนานตฺเตน
 กมฺมการณนานตฺเตนปิ อิมานิ นามานิ
 ลทฺธานิ”ติ วทฺนฺติ. อปเร “สีตฺนรกา

แม้ในการนับปีในนิริพฺพุทนรคนั้น
 ก็พึงทราบอย่างนี้ : เหมือนอย่างว่า ๑๐๐
 แสนปี เป็น ๑ โภจฺจ ฉนฺใจ. ๑๐๐ แสนโกฏฺเฑ
 ก็ชื่อว่า เป็น ๑ ปโกฏฺเฑ ฉนฺนั้น.
 ๑๐๐ แสนปโกฏฺเฑ ชื่อว่า เป็น ๑ โภจฺจ-
 ปโกฏฺเฑ. ๑๐๐ แสนโกฏฺเฑปโกฏฺเฑ ชื่อว่าเป็น
 ๑ นหฺตฺะ. ๑๐๐ แสนนหฺตฺะ ชื่อว่าเป็น
 ๑ นินฺนหฺตฺะ. ๑๐๐ แสนนินฺนหฺตฺะ ชื่อว่า
 เป็น ๑ อพฺพุทะ. เอว ๒๐ คฺุณ จาก
 ๑ อพฺพุทะนั้น ชื่อว่า เป็น ๑ นิริพฺพุทะ.
 ในนรคทั้งปวง (มีอพฺพุทนรคเป็นต้น)
 ก็นัยนี้. แต่การนับนี้ คนที่ไม่ชำนาญ
 มาทำได้ยาก เพราะฉะนั้น พระผู้มี
 พระภาคจึงตรัสว่า “ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๕๖๓

เอเต”ติ. **จิตฺตํ อามาเตตฺวาติ** จิตฺตํ
ปทุเสตฺวา.^๑

ที่จะนับประมาณอายุในปทุมนรกนั้น”. ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า “จะได้ชื่อเหล่านี้ในนรกนั้น ๆ ก็ด้วยความต่างแห่งการร้องไห้คร่ำครวญบ้าง ด้วยความต่างแห่งการลงโทษบ้าง”. อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า “นรกเหล่านี้เป็นนรกเย็น”. คำว่า **เพราะจิตอามาต** คือ เพราะจิตประทุษร้าย.

๑๑๙. **กถํ ชินฺทิตฺติ** ปการปฺจฺจนา.
เกน ชินฺทิตฺติ การณปฺจฺจนา. เกน
การณน เกน เหตุนา กาย
ปฏิปตฺติยา ชินฺทิตฺติ ปฺจฺจนฺติ. **กถนฺติ** ปน
เกน ปกาเรน ก็ อตีตํ อุกาหุ
อนาคตํ ปจฺจบุปฺนฺนํ กิเลสํ
ปหานน ชินฺทิตฺติ ปฺจฺจนฺติ. ตสฺมา ตํ
“**วิสขฺขณียนุ**”ติ วุตฺตํ. **กตโม ชินฺทิตฺติ**
ก็ รูปํ ชินฺ, อุกาหุ เวทนา สมฺญา
สงฺขารา วิญฺญาณํ ชินฺ. รูปาทิ-
วินิมุตฺโต วา อญฺเวย ชินฺ, โย
“**อตฺตา**”ติ วุจฺจตีติ อิมมตฺถํ สนฺธายาห
“**อวิสขฺขณียนุ**”ติ. **กิตฺตโกติ** ปมาณโต
ก็ ปริมาณ.

๑๑๙. คำว่า **บุคคลชื่อว่าพระชินะ**
ได้อย่างไร เป็นคำถามถึงประการ.
คำว่า **บุคคลชื่อว่าพระชินะด้วยเหตุอะไร**
เป็นคำถามถึงเหตุ. อุปกาศิวกทูลถามว่า
พระองค์ปฏิญาณว่าเป็นพระชินะ (ผู้ชนะ)
ด้วยการณะอะไร ด้วยเหตุอะไร ด้วยข้อ
ปฏิบัติอะไร. ส่วนคำว่า **ได้อย่างไร**
อุปกาศิวกทูลถามว่า พระองค์ปฏิญาณ
ว่าเป็นพระชินะด้วยประการไร คือด้วย
การละกิเลสที่เป็นอดีตหรือ หรือว่าเป็น
เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน, เพราะฉะนั้น
คำถามนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “**เป็นคำ
ที่ฟังวิสัยนา**”. คำว่า **บุคคลชื่อว่าชินะ
เป็นไฉน** ? ท่านหมายถึงความข้อนี้นว่า

^๑ โป. ม. ปโทเสตฺวา.

รูปเป็นชินะหรือ หรือว่าเวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ เป็นชินะ. หรือว่า
สภาวะอื่น ที่พ้นแล้วจากรูปเป็นต้น
ซึ่งเรียกว่าอัตตา เป็นชินะดังนี้ จึงกล่าว
ว่า “เป็นคำที่ไม่พึงวิสัยนา”. คำว่า มี
ประมาณเท่าไร ความว่า โดยประมาณ
มีปริมาณเท่าไร.

อตฺถิ ตถาคโตติ อตฺถิ สจฺจโต.
ยวายมายสฺมา “เอวํนาโม เอวํโคตฺโต”ติ
ปญฺจกฺขนฺธ อูปาทาย ปญฺณปิยติ,^๑
ตสฺส ปุคฺคสฺส อธิปฺเปตตฺตา วุตฺตํ
“วิสขุชนียนฺ”ติ. รูปํ ตถาคโตติ รูปํ
อตฺตาทิ สกฺกายทิกฺขุจิวเสน ปุจฺจตฺติ
กตฺวา วุตฺตํ “อวิสขุชนียนฺ”ติ. อิมินา
นเยน สพฺพปเทสฺ อตฺถิ เวทิตพฺโพ.

คำว่า อตฺถิ ตถาคโต เท่ากับ
อตฺถิ สจฺจโต (แปลว่า สัตว์มีอยู่หรือ).
เพราะท่านประสงค์เอาบุคคลผู้ที่ถูก
บัญญัติ ด้วยการเข้าไปถือเอาเบญจขันธ์
ว่า “ท่านผู้นี้ มีชื่ออย่างนี้ มีโคตร
อย่างนี้” จึงกล่าวว่า “เป็นคำที่พึง
วิสัยนา”. คำว่า รูปหรือชื่อว่าสัตว์
ท่านกล่าวว่า “เป็นคำที่ไม่พึงวิสัยนา”
เพราะอธิบายว่า อุปกาศีวกทูลถามด้วย
อำนาจสักกายทิกฺขุจิวว่า รูปหรือชื่อว่า
เป็นอัตตา. ในบททุก ๆ บท พึงทราบ
ความโดยนัยนี้.

๑๒๐. พาลํ ปิจฺจมารุพฺหฺนุติอาทินิ
สามิอตฺถเ อูปโยควจนานิ. กายน

๑๒๐. คำทั้งหลายมีคำว่า พาลํ
ปิจฺจมารุพฺหฺ เป็นต้น เป็นทุตติยาวิภักติ

^๑ โป. ปญฺณปิยติ.

ทุจฺจริตานีติ กาเยน ทุจฺจ กตานิ.
 โอลมฺพนฺตีติ อวลมฺพนฺติ อวตฺถริยนฺติ.
 เสสฺสปททวํยํ ตสฺเสว เววจนฺ.
 โอลมฺพนาทิกากาเรน หิ ตานิ
 อุกฺกุจฺจนฺติ, ตสฺมา เอวํ วุตฺตํ.
 มหตฺตฺตํ มหตฺตํ. **ปจฺจวิยํ**
 โอลมฺพนฺตีติ ปจฺจวิตฺเต ปตฺถนฺติ.
 เสสฺสปททวํยํ ตสฺเสว เววจนฺ.
 ปตฺถนฺนากาโรเยว เสส. **ตตฺตร ภิกฺขเว**
พาลสฺสชาติ ตสฺมี อุกฺกุจฺจนฺนากาเร
 พาลสฺส เอวํ โหติ.

ใช้ในอรรถแห่งจฎฐีวิภคตี. คำว่า กาย-
 ทุจฺจริต ได้แก่ กรรมที่ทำชั่วทางกาย.
 คำว่า โอลมฺพนฺติ (ย่อมปกคลุม) คือ
 ครอบงำ ได้แก่ ปกคลุม. บททั้งสอง
 ที่เหลือคือ อชฺโฌลมฺพนฺติ และ อภิ-
 ปลมฺพนฺติ เป็นไวพจน์ของคำว่า
 โอลมฺพนฺติ นั้นเอง. จริงอยู่ กายทุจฺจริต
 เป็นต้นเหล่านั้น ย่อมปรากฏโดยอาการ
 มีการครอบงำเป็นต้น, เพราะฉะนั้น
 พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น. คำว่า
 มหตฺตํ เท่ากับ มหตฺตํ (แปลว่า ใหญ่).
 คำว่า ปจฺจวิยํ โอลมฺพนฺติ แปลว่า
 ปกคลุมแผ่นดิน. บททั้งสองที่เหลือคือ
 อชฺโฌลมฺพนฺติ และ อภิปลมฺพนฺติ
 เป็นไวพจน์ของคำว่า โอลมฺพนฺติ นั้นเอง.
 ก็ความเดือดร้อนนี้มีอาการคืออันแผ่ไป
 นั้นเทียว. คำว่า ตตฺตร ภิกฺขเว พาลสฺส
 ความว่า ในอาการคือความปรากฏนั้น
 คนพาล จะมีความรู้สึกอย่างนี้.

ลาภา โว ภิกฺขเวติ ภิกฺขเว
 เย อิเม ตุมฺเหหิ ปฏิลทฺธา
 มนุสฺสตตฺสทฺธาปฏิลลาภาทโย, ลาภา
 โว ตุมฺหากํ ลาภา เอว. **สุตฺตฺตฺตฺตฺ**

คำว่า **คฺคฺกรภิกฺขุ**ทั้งหลาย เป็นลาภ
 ของเธอทั้งหลายแล้ว ความว่า คฺคฺกร
 ภิกฺขุทั้งหลาย การได้เฉพาะซึ่งความเป็น
 มนุสฺสและศรัทฺธาเป็นต้น เหล่านี้ใจ

ยมปีทํ ปพฺพชิตฺวา จตฺตปาริสฺสุทฺธิสึลาทิสฺมฺปาทณํ ลทฺธํ, ตมฺปิ สฺลทฺธํ. **ขโณ** **โว ปฏิลทฺโธติ** อฏฺจอกฺขณวชฺชิตฺตฺนวโมยํ **ขโณ** ปฏิลทฺโธ **มคฺคพฺรหฺมจริยวาทาย. “ทิจฺฐา มยา”**ติอาทินา เอกเทสนิทสฺสเนน อฏฺจ อกฺขณฺเวิภาเวติ.

เธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้วการได้เหล่านั้นของพวกเธอ จักเป็นลามกของพวกเธอนั้นเทียว. คำว่า **เธอทั้งหลายได้ดีแล้ว** ความว่า เธอทั้งหลายบวชแล้ว ได้การยังจตุปาริสุทธิศีลเป็นต้น แม่นี้ได้ให้ถึงพร้อม การได้เหล่านั้น ย่อมเป็นการได้ที่เธอทั้งหลายได้ดีแล้ว. คำว่า **ขณะเธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้ว** ความว่า ขณะที่กำลังก้าว เว้นกาลที่ไม่ใช่ขณะแปดนี้ เธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้ว เพื่อการอยู่ประพฤติมรรคพรหมจรรย์. พระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงกาลที่ไม่ใช่ขณะแปดด้วยการทรงแสดงไขไว้ในส่วนหนึ่งด้วย คำว่า **“อันเราเห็นแล้ว”**.

๑๒๑. ยหิ ยหินฺนุติ ยํ ยํ ทฺคคฺคิตฺติโย คจฺจนฺติ. โส นํ อธฺมโมติ โย อธฺมโม เตน จริโต, โส นํ อธฺมมจาริ ปุคฺคํ. **หนาทิตฺติ พาทติ.**

๑๒๑. คำว่า **ณ ที่ใด ๆ** ความว่า **นระใด** ย่อมไปสู่ทุกคติใด ๆ. คำว่า **โส นํ อธฺมโม** ความว่า อธรรมอันบุคคลนั้นประพฤติแล้ว ย่อมกำจัดบุคคลผู้ประพฤติธรรมนั้น. คำว่า **ย่อมขจัด** คือ ย่อมเบียดเบียน.

อปฺเปสฺสกุขตาติ อปฺปานุภาวตา. **ทฺพฺพณฺณตาติ** วิรูปตา **พิจฺจจฺจตา.**^๑

คำว่า **ความเป็นผู้มีศักดิ์น้อย** ความว่า **ความเป็นผู้มีอำนาจน้อย.**

^๑ ไป. วิภจฺจตา, ม. วิภจฺจตา.

๒๕๖๕

ทูปฺปญฺจตาติ นิปฺปญฺจตา อเหตุก-
ปฏิสนฺธิวเสน เอพฺมุคตา.

คำว่า **ความเป็นผู้มีวรรณะชั่ว** คือ ความ
เป็นคนผิดรูป ความเป็นคนหน้ากลัว. คำว่า
ความมีปัญญาทราม คือ ความเป็นคน
ไม่มีปัญญา คือความเป็นคนหนวกใบ้
โดยเนื่องมาจากอเหตุกปฏิสนธิ.

๑๒๒. วาจาณฺรูกฺขิตฺติ จตฺตุนฺนํ
วจิตฺตจฺจริตานิ ปรีวชฺชเนน วาจาณฺรูกฺขี.
อภิขณฺณาทินฺนํ อนฺนุปฺปาทเนน มนสา
สฺส
สฺส
ปชฺชนฺโต กายเณ จ อกฺกุสลํ น
กยิรา, เอเต ตโย กมฺมปฺเถ
วิโสธเย. เอวํ วิโสธเนฺโต หิ
สีลกฺขณฺธาทินฺนํ เอสเกหิ พุทฺธาทีหิ
อิสฺสีหิ ปเวทิตํ อริยํ อฏฺฐจฺงฺกิกํ มคฺคํ
อาราเชยฺยาติ.

๑๒๒. คำว่า **ฟังตามรักษาวาจา**
คือ ฟังตามรักษาวาจาด้วยการเว้น
วจีหุจจริต ๔. ชื่อว่า **สำรวมดีแล้วด้วยใจ**
เพราะไม่ให้อภิขณาเป็นต้นเกิดขึ้น. และ
เมื่อละปาณาติบาตเป็นต้นได้ ชื่อว่า**ไม่ฟัง**
กระทำอกุศลด้วยกาย, ฟังชำระกรรมบถ
๓ นี้ให้หมดจด. เพราะเมื่อชำระให้
หมดจดอย่างนี้ ชื่อว่า ฟังยินดีอริยมรรค
มืองค์ ๘ ที่พระฤาษีทั้งหลายมีพระ-
พุทธเจ้าเป็นต้นผู้แสวงหาศีลขันธ์เป็นต้น
ทรงประกาศแล้วแล.

ทุกฺกณฺนุติ กายเณ วาจา ย มนสา
จ ทุกฺกณฺนํ สาวชฺชํ ทุกฺขทุรยํ
ทฺคฺคติวตฺตนิยํ กมฺมํ ยสฺส นตฺถิ.
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
การณฺเห กายทฺจฺจริตานิ ปเวส-
นิวารณฺโต ปิहितํ ตํ อหํ “พฺรหฺมณฺนุ”ติ

คำว่า **กรรมที่ทำแล้วไม่ดี** ความว่า
กรรมที่ทำแล้วไม่ดีด้วยกาย วาจา ใจ
คือ กรรมที่มีโทษมีทุกข์เป็นกำไรเป็นไป
เพื่อทุกคติของบุคคลใดไม่มี. คำว่า
ผู้สำรวมแล้วด้วยฐานะ ๓ ความว่า
ผู้ปิดแล้วด้วยเหตุ ๓ เหล่านั้น เพราะ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อนตฺถกาโม ทิโส อิจฺฉติ, ตถา
อตฺตานิ กโรติ นามาติ อตฺถโก.

นั้น หักทำลายให้ตกไปในอบายทั้งหลาย
จุดตั้งต้นไม่ถูกเผาฆ่าอันตราย ทำให้ห้กล้ม
ลงบนภาคพื้น ฉะนั้น ชื่อว่า **ย่อมกระทำ**
ตนเหมือนโจรหัวหน้า ผู้ประสงค์อนัตถะ
(ความฉิบหาย) **ย่อมปรารถนาอนัตถะนั้น**
(แก่คนอื่น) ฉะนั้น.

“อตฺตนา หิ กตฺนุ”ติคาถาย
อโย สงฺเขปตฺถโก : ยถา ปาสาณมโย
ปาสาณสมฺภโว วชิโร ตเมว อมฺหมโย^๑
มณฺเฑ อตฺตโน อฏฺฐจฺานฏฺฐจฺานสงฺขาตํ
ปาสาณมณฺเฑ ขายิตฺวา จิตฺุทาจิตฺุทํ
ขณฺุทาขณฺุทํ^๒ กตฺวา อปริโกคํ
กโรติ, เอวเมว อตฺตนา กตํ อตฺตนิ
ชาตํ อตฺตสมฺภโว ปาปี ทุมฺเมธํ
นิปฺปญฺญํ ปุคฺคํ จตุสฺสุ อปาเยสฺสุ
อภิมตฺถติ กนฺุตฺติ วิทฺุธฺเสตฺติติ.

พระคาถาคความว่า “**ความชั่วที่ตน
ทำไว้เอง**” เป็นต้น มีความย่อดังนี้
เหมือนอย่าง**เพชร**ซึ่งเกิดมาแต่หิน คือ
มีหินเป็นแดนเกิด ย่อมกัด**แก้วมณี**ซึ่งเกิด
แต่หินนั้นเหมือนกัน คือ**แก้วมณี**
หินแก้ว กล่าวคือที่ ๑ตนเกิดมา กระทำ
ให้เป็นขึ้นน้อยขึ้นใหญ่ คือกระทำให้
เป็นเม็ดเล็กเม็ดน้อยใช้สอยไม่ได้ ฉะนั้น
ความชั่วที่ตน**กระทำแล้ว** ที่เกิดแล้วในตน
คือ**มีตนเป็นแดนเกิด** ก็ฉนั้นเหมือนกัน
ย่อมย้าย **ย่อมบาด** คือย่อมกำจัดบุคคล
ผู้ทรามปัญญา คือผู้ไม่มีปัญญาในอบาย
ทั้ง ๔.

นิเสวียติ กตฺวา. ครหาติ
การยฺหา. พาถมตฺติ มนฺุทพฺุทฺุธิโน. ขยา

คำว่า **นิเสวีย** แปลว่า **กระทำ**
แล้ว. คำว่า **ครหา** แปลว่า **ถูกติเตียน**.

^๑ ฉ. อสมมโย.
^๒ ม. จิตฺุทํ จิตฺุทํ ขณฺุทํ ขณฺุทํ.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รสํ จเปตฺวา อนุปฺพุเพน มธฺรรสํ
 มธฺ กโรติ, น ตสฺส ปุปฺพาราม
 จริตฺตจฺจยา ปุปฺพํ วา ตสฺส วณฺโณ
 วา คนฺโธ วา วินสฺสติ, อถ โข
 ปุปฺพํ ปากติกเมว โหติ. เอวํ คาม
 มฺนิ จเรติ เอวํ เสกฺโข อเสกฺโข
 วา อนาคาริยมฺนิ กุลปฏิปาฏิยา
 คามे ภิกฺขุ คณฺหนฺโต จเรยฺยติ
 อตฺถโก. น หิ ตสฺส คามे จรณฺตจฺจยา
 สทฺธาหานิ วา โภคหานิ วา โหติ,
 สทฺธาปิ โภคาปิ ปากติกา ว โหนติ.
 เอวํ จริตฺวา จ ปน คามโต
 นิภฺขมิตฺวา พหิคามे อุกกผาสุกฺกฺจฺจเน
 สงฺฆาฏี ปณฺณเปตฺวา นิสินฺโน
 อุกฺขภณฺชนฺวณฺเลปนฺตฺตมํสุปฺมวเสน^๒
 ปจฺจเวกฺขนฺโต ปิณฺฑปาทํ ปริภุญฺชิตฺวา
 ตถารูปี วณฺสณฺฑํ อนุปฺวิสิตฺวา
 อชฺฉตฺตติกกมฺมฏฺจํ สมนฺสนฺโต
 มคฺคผลานิ หตฺถคตาเนว กโรติ.
 อเสกฺขมฺนิ ปน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาร-
 มนุญฺญชฺติ. อยมสฺส ฆมเรน มธฺกเรน

ส่วนหนึ่ง เพื่อประโยชน์ในการกระทำ
 น้ำหวานแล้ว จึงบินหนีไป. ฆมนั้น
 บินเข้าไปสู่ชฎปาแห่งหนึ่ง เก็บรสที่
 เจือด้วยธูลินั้นไว้ที่โพรงไม้เป็นต้น แล้ว
 กระทำรสน้ำหวานให้เป็นน้ำผึ้ง โดย
 ลำดับ, ดอกไม้ก็ดี กลิ่นและสีของ
 ดอกไม้นั้นก็ดี ย่อมไม่เสียหาย เพราะ
 ฆมนั้นเที่ยวไปในสวนดอกไม้เป็นปัจจัย,
 โดยที่แท้แล ดอกไม้ย่อมคงรูปอยู่เหมือน-
 เดิมนั้นเที่ยว. คำว่า มฺนิ พึงเที่ยวไป
 ในบ้านฉนั้น ความว่า มฺนิผู้เป็น
 บรรพชิตจะเป็นพระเสขะก็ตาม อเสขะ
 ก็ตาม พึงถือเอาภิกษา เที่ยวไปในบ้าน
 ตามลำดับตระกูล. เพราะว่า ความ
 เสื่อมไปแห่งศรัทธาก็ดี ความเสื่อมไป
 แห่งโมหะก็ดี ย่อมไม่มีเพราะการเที่ยวไป
 ในบ้านของมฺนินั้นเป็นปัจจัย, ศรัทธาก็ดี
 โมหะก็ดี ย่อมเป็นไปตามปกติเที่ยว. ก็แล
 ครั้นเที่ยวไปอย่างนั้นแล้ว ออกจากบ้าน
 ปล่อยผ้าสังฆาฏี นั่งในที่ ๆ มีความสะดวก
 สบายด้วยน้ำภายนอกบ้าน พิจารณา

^๑ มิตินทปญฺหา. ๔๗๓.

^๒ ส. นี. ๑๖/๑๑๕. มิตินทปญฺหา. ๔๗๓.

สริกขตา.
อธิปุเปโตติ.

ชีณาสโว

ปเนตถ

ฉันบิณฑบาต ด้วยอำนาจการเปรียบกับ
น้ำมันหยอดเพลลา ยาทาแผล และ
เนื่อบุตร เข้าไปยังชฎุป่าเห็นปานนั้นแล้ว
พิจารณาซึ่งพระกรรมฐานภายในอยู่
ชื่อว่า ย่อมกระทำมรรคและผลให้อยู่ใน
เงื่อมมือนั้นเทียว. ส่วนมุณีผู้เป็นอเสขะ
ย่อมตามประกอบธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข
ในทิจฐธรรม. นี้เป็นความเปรียบเทียบ
มุณีผู้เป็นเสขะและอเสขะนั้นกับภมร คือ
แมลงผึ้ง. ก็ในคำว่า อเสขมุณี นี้ ท่าน
ประสงค์เอาพระชีณาสพแล.

ปาติโมกขสังวรสังฺโต วิหริตติ โย
นํ ปาติ รกฺขติ, ตํ โมกฺกเขตติ โมเจติ
อาปายิกาทิหิ ทุกฺกเขหิตติ ปาติโมกฺกโข.
โส เอว กายิกวาจสิกฺกสฺส วิติกฺกมสฺส
สังวรณโต ปิทหนโต สังฺโร. เตน
ปาติโมกฺกขสังฺวเรน สังฺโต สมนฺนาคโต
หุตฺวา สพฺพิริยาปถสฺส จรติ. **อาจารย์-**
โคจรสมฺปนฺโนติ อจฺจาเรน จ
โคจฺเรน จ สมฺปนฺโน. **อณฺมตฺเตตฺสูติ**
อปฺปมตฺตเกสฺส. **วชฺเชตฺสูติ** อกฺกุสลธมฺเมสฺส.
ภยทสฺสาวิตติ ภยํ ทสฺสี. **สมาทาย**
สิกฺขติ **สิกฺขาปเทตฺสูติ** **สิกฺขาปเทสฺ**

คำว่า ย่อมเป็นผู้สำรวมด้วยพระ-
ปาติโมกขสังวรอยู่ มีอธิบายว่า ผู้ใดรักษา
คือคุ้มครองศีลนั้น, ศีลนั้นย่อมทำผู้นั้นให้
พ้น คือให้หลุดจากทุกข์ทั้งหลาย มี
ทุกข์ในอบายเป็นต้น เพราะเหตุนั้น
ศีลนั้นจึงชื่อว่า ปาติโมกข์. ปาติโมกข์
นั้นแล ชื่อว่า สังวร เพราะปิดคือ
เพราะกันความละเมิดทางกายและวาจา.
ภิกษุเป็นผู้สำรวม คือประกอบพร้อม
ด้วยปาติโมกขสังวรนั้น ย่อมประพฤติ
ในอิริยาบถทั้งปวง. คำว่า **เป็นผู้ถึงพร้อม**
ด้วยอาจารย์และโคจร คือ เป็นผู้ถึงพร้อม

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตตอรรคกถา. ป-ท.๒-๒๖

ยงฺกิญฺจิ ลิกฺขิตพฺพํ, ตํ สพฺพํ สมมา
อาทียิตฺวา ลิกฺขติ.

ด้วยอาจารย์ด้วย ด้วยโคจรด้วย. คำว่า
มีประมาณน้อย คือ มีประมาณเล็กน้อย.
คำว่า **ในโทษทั้งหลาย** ได้แก่ ใน
อกุศลธรรมทั้งหลาย. คำว่า **มีปกติ**
เห็นภัย ได้แก่ มีปกติเห็นเป็นสิ่งที่น่ากลัว.
คำว่า **ย่อมสมათานศึกษาในสิกขาบท**
ทั้งหลาย ความว่า ในบรรดาสิกขา
บททั้งหลาย สิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่ง
ที่ภิกษุจะต้องศึกษา ก็ศึกษาถือเอา
สิกขาบทนั้นทั้งหมดโดยชอบ.

กายกมฺมวจิกมฺเมน สมณฺนาคโต
กุสเลน ปริสุทฺธาชีโวติ เอตถ
อาจารย์โคจรคฺคหณฺเนนฺว กุสเลน กาย-
กมฺเม วจิกมฺเม จ คหิตฺปิ ยสฺมา
อิทํ อาชีวปาริสฺสุทฺธิสึลํ น อากาสาทิสฺสุ
อุปฺปชฺชติ, กายวจิทฺวาเรสุ เอว ปน
อุปฺปชฺชติ, ตสฺมา ตสฺส อุปฺปตฺติตฺวาร-
ทสฺสนตฺถํ “กายวจิกมฺเมน สมณฺนาคโต
กุสเลนา”ติ วุตฺตํ. ยสฺมา ปน เตน
สมณฺนาคโต, ตสฺมา ปริสุทฺธาชีโว
อาชีวปาริสฺสุทฺธิปิ ลีลเมวาทิ ทสฺสนตฺถํ
เอตํ วุตฺตํ. วุตฺตญฺเฆหตํ “กตเม จ
ถปฺติ กุสลา ลีลา ? กุสลํ กายกมฺมํ

จะอธิบายในคำนี้ว่า **เป็นผู้**
ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมที่เป็น
กุศลมีอาชีพบริสุทธิ ต่อไป เพราะ
อาชีวปาริสฺสุทฺธิสึลนึยฺมมํไม่เกิดขึ้นในที่
ทั้งหลายมีอากาศเป็นต้น แต่เกิดขึ้นที่
กายทวารและวจีทวารเท่านั้น ในเมื่อทรง
ถือเอากายกรรมและวจีกรรม ด้วยการ
ถือเอาอาจารย์และโคจรนั่นเอง ฉะนั้น
เพื่อทรงแสดงทวารแห่งการเกิดขึ้น แห่ง
อาชีวปาริสฺสุทฺธิสึลนึยฺมมํ นั้น จึงตรัสว่า “เป็น
ผู้ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมที่
เป็นกุศล” ดังนี้ อนึ่ง เพราะผู้ประกอบด้วย
ด้วยกายกรรมและวจีกรรมที่เป็นกุศลนั้น

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กุศล วิจิคมมัม ปริสุทฺธํ อาชีวมปิ โข
 อหํ ฌปติ สีสฺสมี วทามิ”ติ.^๑

เป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ พระผู้มีพระภาค
 จึงตรัสพระสูตรนี้ เพื่อทรงแสดงว่า แม่
 อาชีวาปบริสุทธิ์ก็ได้แก่ศีลนั่นเอง. ข้อนี้
 สมด้วยพระบาลีที่ตรัสไว้ว่า “ดูกรช่างไม้
 ก็ศีลที่เป็นกุศลเป็นไฉน ? ดูกรช่างไม้
 เราย่อมกล่าวกายกรรม วิจิตรกรรม
 ที่เป็นกุศलय่อมกล่าวแม่อาชีวะที่บริสุทธิ์แล
 ลงในศีล”.

อาร์ทุวิริโยติ ยสฺส กายิกํ เจตสิกญจ
 วิริยํ อาร์ทุํ โหติ, โส “อาร์ทุ-
 วิริโย”ติ วุจฺจติ. ตตฺถ โย คณฺสงฺคณิกํ
 วิโนทตฺวา จตุสฺส อิริยาปถสฺส อฏฺฐ-
 อารมฺภวตฺถวเสน เอกโก โหติ, ตสฺส
 กายิกํ วิริยํ อาร์ทุํ นาม โหติ.
 โย จิตฺตสงฺคณิกํ วิโนทตฺวา อฏฺฐ-
 สมาปตฺติวเสน เอกโก โหติ, คมฺนาทิสฺสุ
 อุกฺกมฺนิกิเลสํ อุกฺกมฺนญฺจาเนยว
 นิคฺคณฺหิตฺวา ฌานํ นิพฺพตฺเตติ,
 ตสฺส เจตสิกํ วิริยํ อาร์ทุํ นาม
 โหติ. เอวํ อาร์ทุวิริโย. ฌามวาทิ
 จิตฺติมา. ทพฺหปรกฺกโมติ ฌิรปรกฺกโม.

คำว่า ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว
 ความว่า ผู้ใดปรารภความเพียรทั้ง
 ทางกายและทางจิต, ผู้นั้นท่านเรียกว่า
 “ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว”. ในความ-
 เพียรทั้งทางกายและทางจิตทั้งสองอย่าง
 นั้น ผู้ใดบรรเทาความคลุกคลีด้วยหมู่
 เสียได้ เป็นผู้ ๆ เดี่ยวในอิริยาบถ ๔ ด้วย
 อำนาจเหตุปรารภความเพียร ๘ ประการ,
 ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้ปรารภความเพียรทาง
 กาย. ผู้ใดบรรเทาความคลุกคลีทางจิต
 เสียได้ เป็นผู้ ๆ เดี่ยว ด้วยอำนาจ
 สมาบัติ ๘, ข่มกิเลสที่เกิดขึ้นในอิริยาบถ
 ๔ มีการเดินเป็นต้น ในที่ ๆ เกิดขึ้น

^๑ ม. ม. ๑๓/๓๔๘.

อนิกุชิตตฐโร ๗เป๗ สจฺฉนิกิริยาชาติ
 สงฺกิลเสธมฺมานํ ปหานตถํ, โวทาน-
 ธมฺมานํ สมฺปาทนตถํ, ปจฺจกฺข-
 กรณตถณฺจ ฐุํ อนิกฺขิปิตฺวา วีริยํ
 อุตฺตสุกฺกาเปนโต วิหฺรติ. **ปญฺญาติ**
 ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุกฺกยพฺพ-
 ปริคฺคาหิกาย ปญฺญาถ สมฺนฺนาคโต.
 เตนานห “**อุกฺกยตถคามินิยา**”ติ.

นั่นเองได้แล้ว ยังฉานให้บังเกิด, ผู้นั้น
 ชื่อว่า เป็นผู้ปรารภความเพียรทางจิต.
 ด้วยอาการดังกล่าวมานี้ จึงชื่อว่า เป็น
 ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว. คำว่า **ผู้มี**
กำลัง ได้แก่ ผู้มีความตั้งมั่น. คำว่า
มีความพยายามบากบั่นมั่นคง คือ ผู้มี
 ความบากบั่นอย่างเหนียวแน่น. คำว่า
เป็นผู้ไม่ทอดธุระ ๗๓๗ เพื่อกระทำ
 ให้แจ้ง ความว่า ผู้มีปัญญาย่อมไม่ทอด
 ธุระขวบขวายความเพียรอยู่ เพื่อละ
 สังกิลเสธธรรม เพื่อยังโวทานธรรมให้ถึง
 พร้อมและเพื่อกระทำกุศลธรรมให้ประจักษ์.
 คำว่า **ผู้มีปัญญา** ได้แก่ ผู้ประกอบ
 พร้อมแล้ว ด้วยปัญญาอันเป็นเครื่อง
 กำหนดความเกิดขึ้น และความเสื่อมไป
 แห่งเบญจขันธ์. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มี
 พระภาคจึงตรัสว่า “**ด้วยปัญญาอันให้ถึง**
ความเจริญขึ้น”

นตฺถิ ปุคฺคตสมํ เปมฺนติ
 มาตาปิตโร วิรุเปปิ อตฺตโน ปุคฺคตเก
 สุวณฺณพิมฺพํ วย มณฺณนฺติ มาลาคุเพ
 วย สีสาทิสฺส กตฺวา ปรีหฺรมานา
 เตหิ อุทิตาปิ โอมุตฺติตาปิ คนฺธวิเลปนํ

เทวดาย่อมกล่าวว่า ข้าแต่พระผู้มี
 พระภาค คำว่า **ความรักเสมอด้วยบุตร**
ไม่มี ความว่า มารดาและบิดาทั้งหลาย
 ย่อมสำคัญลูกน้อยของตน แม้จะพิการ
 น่าเกลียดว่างามเหมือนกับรูปทอง ทะนุ-

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นาม นตฺถิ. ตถารูปเป หิ กाले
 หिरณฺยสฺวณฺณาทีนึปิ โคมหิสาทินึปิ
 ธณฺยคฺคหณฺตถํ ธณฺยสามิกานเมว
 สนฺตึกํ คเหตุวา คจฺจนฺตึ. ปญฺญา
 จ **สมา** อภา นาม นตฺถิ.
 สूरียาทโย หิ เอกเทสฺเยว โสภาเสนฺตึ,
 ปจฺจุปฺปนฺนเมว จ ตมํ วิโนเทนฺตึ,
 ปญฺญา ปน ทสสฺสสมฺปิ
 โลกธาตุํ เอกปชฺโชตํ กาคุํ สกฺโกตึ,
 อตฺตึสาทิปฺปฏิจฺจาทกญฺจ ตมํ วิธมฺตึ.
 เมฆวฺภูจฺยิยา จ สโม สโร นาม
 นตฺถิ. นที วา หิ โหตุ ตพากาทินิ
 วา, วฺภูจฺยิสโม สโร นาม นตฺถิ.
 เมฆวฺภูจฺยิยา หิ ปจฺฉินฺนําย มหาสมฺมุทเท
 องฺคฺลึปพฺพเตมฺนตฺตมฺปิ อุกกํ น
 โหติ, วฺภูจฺยิยา ปน ปวตฺตมานาย
 ยาว อามสฺสรภาวนापि เอโกทกํ โหติ.
 ตสฺมา ภควา เทวตาวจฺนํ ปฏิกฺขิปน-
 วเสน ปฏิกาคํ วทนฺโต **“นตฺถิ
 อตฺตสมํ เปมฺนุ”**ติอาทิมาน.

เสมอกับข้าวเปลือกไม่มี. เพราะว่า ใน
 คราว (ข้าวยากมากแพง) เห็นปานนั้น
 พวกมนุษย์พากันถือเอาเงิน และทอง
 เป็นต้นบ้าง จูงโคกระบือเป็นต้นบ้างไป
 หาเจ้าของข้าวเปลือกนั้นเที่ยว เพื่อจะ
 ซื้อข้าวเปลือก. อนึ่ง ธรรมดาว่า
แสงสว่างที่เสมอด้วยปัญญาไม่มี. เพราะว่า
 พระอาทิตย์เป็นต้น ย่อมส่องไปถึงเฉพาะ
 บางส่วนเท่านั้น และย่อมกำจัดความมืด
 ที่เป็นปัจจุบันเท่านั้น, แต่ปัญญาสามารถ
 จะทำแม่มืดโลกธาตุให้สว่างพร้อมกันได้
 ทั้งยังกำจัดความมืดที่ปกปิดส่วนอดีต
 เป็นต้นอีกด้วย. อนึ่ง ธรรมดาว่าสระที่
 เสมอด้วยฝนคือเมฆไม่มี. เพราะว่า
 แม่น้ำก็ดี สระน้ำเป็นต้นก็ดี จงยกไว้,
 ธรรมดาว่าสระที่เสมอด้วยฝนไม่มี. เพราะ
 เมื่อฝนคือเมฆขาดแล้ว ในมหาสมุทรจะ
 ไม่มีน้ำเหลืออยู่แม้เพียงจะให้เปียกข้อของคฺลึ,
 แต่เมื่อฝนเป็นไปอยู่ น้ำก็จะมีทั่วไปหมด
 จนตราบถึงแม้ภพของอามัศจรรย์พรหม.
 เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเมื่อจะตรัส
 คาถาตอบด้วยอำนาจการค้านำของ
 เทวดา จึงตรัสคำเป็นต้นว่า **“ความรัก
 ที่เสมอด้วยตนไม่มี”** ดังนี้.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๒๔. กิสุธ ภูตาดิ กิ นุ ภูตาดิ.
มคโค จเนกายนโน **ปวตุโตติ**^๑
 อฏฐติสารมมณวเสน อนเนเกหิ การเนหิ
 มคโค กติโต, เอว สนเต กิสสุ
 ภูตาดิ หุตวา อัย ชนตา ทวาสมุจิ
 ทิฏฐิโย อคคหเสตี วทติ. **ภูริปญญาติ**
 พหุปญญ อสุสนนปญญ. **ปรโลก** น
 ภาเยติ อิมสมา โลกา ปรโลก
 คจจนโต น ภาเยย.

ปณิชายาติ จเปตวา. **ชมรา-**
วสนโตติ อนาถปิณฑิกาทโย วย
 พหวนนปานะ ชมเร วสนโต. **สวัภาคีติ**
 อจจราย คหิตมปิ นเชน ผาเลตวา
 ปรสสุ ทตวาว ภูณชนสีโล.^๒
วทญญติ ยาจกานัน ยาจนวเสน
 วุตตวจนญญ, วจนีโย วา. เอตถ
 จ **วาทนติ** จตตาริ **วสิสุจรัตนิ**
 คหิตานิ. **มนนุติ** ตินิ มโนสุจรัตนิ.
กาเยนาติ ตินิ กายสุจรัตนิ. อิม ทส

๑๒๔. คำว่า **กิสุธ ภูตาดิ** แปลว่า
 ก้าวอะไรกันหนอ. ด้วยบทว่า **มคโค**
จเนกายนโน ปวตุโต เทวดากราบทูลว่า
 พระผู้มีพระภาคตรัสบอกมรรคา โดย
 เหตุเป็นอันมาก ด้วยอำนาจอารมณ์ ๓๘
 ประการ, เมื่อเป็นเช่นนี้ ประชุมชนนี้
 เป็นผู้กล่าวต่ออะไรจึงได้ยึดถือทิฐิ ๖๒.
 คำว่า **ผู้มีปัญญาดุจแผ่นดิน** คือ ผู้มี
 ปัญญามาก ได้แก่ ผู้มีปัญญาหนาแน่น.
 คำว่า **ไม่ฟังกล่าวปรโลก** คือ เมื่อไป
 จากโลกนี้สู่ปรโลกไม่ฟังกล่าว.

คำว่า **ปณิชา** แปลว่า ตั้งไว้.
 คำว่า **อยู่ครอบครองเรือน** คือ อยู่ใน
 เรือนที่มีข้าวและน้ำมาก เหมือนท่าน
 อนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นต้น. คำว่า **มี**
ปรกติเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ความว่า เป็นผู้มี
 ปกติใช้เล็บกรีด แม้สิ่งที่ใช้นิ้วหยิบมาปั้น
 ให้ผู้อื่นนั้นเทียวแล้วจึงบริโภค. คำว่า
ทราบถ้อยคำ คือ รู้คำที่พวกเขาจาก (ผู้ขอ)
 กล่าวแล้วด้วยอำนาจการขอ, อีกอย่าง-
 หนึ่ง แปลว่า ผู้ควรว่ากล่าว. กิโน

^๑ ส. ส. ๑๕/๕๘ จเนกายนนปวตุโต.

^๒ โป. อทตวา น ภูณชนสีโล.

เนตติอรรณกา. ป-ท.๒-๒๗

กุสลกมฺมปฏา ปุพฺพสุทฺธิองฺคํ นาม.^๑
 “พหฺวนุปนํ ฆรมาวสนฺโต”ติ อิมินา
 ยถฺยอุปกฺขโร คหิตฺโต. สทฺโธติ เอกํ
 องฺคํ, มุทฺติ เอกํ, สํวิภาคิตฺติ เอกํ,
 วทณฺญติ เอกนฺติ อิมานิ จตฺตาริ
 องฺคานิ สนฺธาย “เอเตสุ ฆมฺเมสุ
 จิตฺ จตฺตฺ”ติ อาห.

บรรดาคำเหล่านี้ คำว่า วาจา ท่าน
 ถือเอาวจิสฺสุจฺริต ๔. คำว่า ใจ ท่าน
 ถือเอามโนสุจฺริต ๓. คำว่า ด้วยกาย
 ท่านถือเอากายสุจฺริต ๓. กุศลกรรมบถ
 ๑๐ นี้ ชื่อว่าเป็นองค์แห่งความบริสุทธิ์
 ในเบื้องต้น. ท่านถือเอาเครื่องใช้สำหรับ
 ยัญญด้วยคำนี้ว่า “อยู่ครอบครองเรือนที่มี
 ข้าวและน้ำมาก”. คำว่า เป็นผู้มึศรัทธา
 เป็นองค์อันหนึ่ง, คำว่า เป็นผู้อ่อนโยน
 เป็นองค์อันหนึ่ง, คำว่า เป็นผู้มึปกติ
 เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เป็นองค์อันหนึ่ง, คำว่า
 ทราบถ้อยคำ เป็นองค์อันหนึ่ง พระผู้มี
 พระภาคทรงหมายเอาองค์ ๔ ดังกล่าว
 มา นี้ จึงตรัสว่า “ตั้งอยู่ในธรรม ๔
 เหล่านี้”.

อปโร นโย : “วาจนฺ”ติอาทีนึ
 ตีณึ องฺคานิ, “พหฺวนุปนํ”ติ
 อิมินา ยถฺยอุปกฺขโรว คหิตฺโต, “สทฺโธ
 มุทฺ สํวิภาคิตฺ วทณฺญ”ติ เอกํ องฺคํ.

อีกนัยหนึ่ง คำทั้ง ๓ มีคำว่า
 “วาจา” เป็นต้น จัดเป็นองค์ ๓, ท่าน
 ถือเอาเครื่องใช้สำหรับยัญญนั้นเที่ยวด้วย
 คำนี้ว่า “เรือนมีข้าวน้ำมาก”, คำว่า
 “เป็นผู้มึศรัทธา เป็นผู้อ่อนโยน มีปกติ
 เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ทราบถ้อยคำ” เป็นองค์
 อันหนึ่ง.

^๑ ส. ปุพฺพภาคสุทฺธิองฺคํ นาม.

อปโร ทุกนโย นาม โหติ :
 “วาจं มนญา”ติ เอกं องค์,
 “กาเยน ปาปานิ อกุพพมานो
 พหวนุหนปานं สมราวสนโต”ติ เอกं,
 “สทฺโร มุทุ”ติ เอกं, “สฺวิภาคิ
 วทญฺญ”ติ เอกนฺติ เอเตสุ จตุสุ
 ธมฺเมสุ จิตฺโต ธมฺเม จิตฺโต นาม
 โหติ. โส อิตฺโต **ปรโลก** คจฺฉนฺโต
 น ภายติ.

ยังมีอีกนัยหนึ่ง ชื่อว่าทุกนัย คือ
 คำว่า “วาจาและใจ” เป็นองค์อันหนึ่ง,
 คำว่า “มิได้ทำบาปด้วยกาย, อยู่
 ครอบครองเรือนที่มีข้าวและน้ำมาก”
 เป็นองค์อันหนึ่ง, คำว่า “เป็นผู้มีศรัทธา
 เป็นผู้อ่อนโยน” เป็นองค์อันหนึ่ง, คำว่า
 “มีปกติเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทราบถ้อยคำ”
 เป็นองค์อันหนึ่ง ด้วยประการดังกล่าวมานี้
 ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ๔ อย่างเหล่านี้ ชื่อว่า
 เป็นผู้ดำรงอยู่ในธรรม. บุคคลผู้ตั้งอยู่ใน
 ธรรมนั้นเมื่อจากโลกนี้ไปสู่**ปรโลก** ย่อม
 ไม่กลัว.

กายสมาจารมฺปีติอาทิ ปาติโมกฺข-
 สํวรทสฺสนํ. ตตฺถ ทฺวิเชนาติ ทฺวิวิเชน,
 ทฺวิหิ โภฏจาเสหิติ อตฺโถ. **ชฌญาติ**
 ชาเนยฺย. สีลกถา จ นามเสสา
 กมฺมปถวเสน วา ปณฺณตฺติวเสน วา
 กถตพฺพา. ตตฺถ กมฺมปถวเสน ตาว
 กถนฺเตน อเสวิตพฺพกายสมาจาโร
 ปาณาติปาตาทินฺนาทานมิจฺฉาจาเรหิ
 กถตพฺโพ. ปณฺณตฺติวเสน กายทฺวาเร
 ปณฺณตฺตสิทฺธาปทฺวิติกฺกมวเสน. เสวิตพฺพ-
 กายสมาจาโร ปาณาติปาตาทิวเรมณฺีหิ

คำว่า **แม้กายสมาจาร** เป็นต้น
 เป็นคำแสดงปาติโมกขสังวร. ในคำ
 เหล่านั้น คำว่า **โดย ๒ ประการ** คือ
 โดยสองอย่าง, หมายความว่า โดย
 ส่วนสอง. คำว่า **ชฌญา** แปลว่า ฟังรู้.
 อันชื่อว่าสีลกถานี้ฟังกล่าวเกี่ยวกับ
 กรรมบถ หรือเกี่ยวกับบัญญัติ. ใน
 สองอย่างนั้น เบื้องต้นเมื่อกกล่าวเกี่ยวกับ
 กรรมบถ ฟังกล่าวกายสมาจารที่ไม่
 ควรเสพ โดยปาณาติบาตอทินนาทาน
 และกาเมสุมิฉาจาร. เมื่อกกล่าวเกี่ยวกับ

เนตตอวารภกถา. ป-พ.๒-๒๗

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เจว กายทวารเอ ปณฺณตฺตสิกฺขาปท-
อวิตฺกุกฺเมน จ กเถตฺพุโพ.

บัญญัติ ฟังกล่าวกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ
เกี่ยวกับการละเมียดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ
ไว้ในกายทวาร. ฟังกล่าวกายสมาจารที่
ควรเสพด้วยเจตนาเป็นเครื่องเว้นจาก
กายทุจริตมีปาณาติบาตเป็นต้น และ
ด้วยความไม่ละเมียดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ
ไว้ในกายทวาร.

อเสวิตฺพุพฺพจีสมาจาโร มุสา-
วาทาทิวจิทฺตุจฺริเตน เจว วจิตฺทวารเอ
ปณฺณตฺตสิกฺขาปทวิตฺกุกฺเมน จ
กเถตฺพุโพ. เสวิตฺพุพฺพจีสมาจาโร
มุสวาทาทิวเวรมณฺีหิ เจว วจิตฺทวารเอ
ปณฺณตฺตสิกฺขาปทอวิตฺกุกฺเมน จ
กเถตฺพุโพ.

ฟังกล่าววจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ
ด้วยวจีทุจริตมีมุสวาทเป็นต้น และด้วย
ความละเมียดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ใน
วจีทวาร. ฟังกล่าววจีสมาจารที่ควรเสพ
ด้วยเจตนาเป็นเครื่องเว้นจากวจีทุจริต
มีมุสวาทเป็นต้น และด้วยความไม่ละเมียด
สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในวจีทวาร.

ปริเยสนา ปน กายวาจาหิ
ปริเยสนา เอว, สว กายวจีสมาจารคฺ-
คฺคเณน คฺคิตาปิ ยสฺมา
อาชีวญฺจุมกฺสีลํ นาม เอตฺสฺมีเยว
ทวารทฺวเย อุปฺปชฺชติ, น อากาเส,
ตฺสฺมา อาชีวญฺจุมกฺสีลทฺสฺสนตฺถํ วิสฺสุ
วฺตุตา. ตตฺถ นเสวิตฺพุพฺพปริเยสนา
อนริยปริเยสนาย กเถตฺพุพา,
เสวิตฺพุพฺพปริเยสนา อริยปริเยสนาย.

ส่วนการแสวงหา ได้แก่ การ
แสวงหาด้วยกายและวาจาอันตนเอง, การ
แสวงหาอันนั้น แม้จะถือเอาด้วยศัพท์ว่า
กายสมาจารและวจีสมาจาร ท่านก็กล่าว
ไว้แยกกัน เพื่อการแสดงอาชีวะญฺจุมกฺสีล
เพราะธรรมดาว่าอาชีวะญฺจุมกฺสีลย่อมเกิด
ในทวาร ๒ (กายทวารและวจีทวาร) นี้
เท่านั้น หากเกิดในอากาศไม่. ในการ
แสวงหาสองอย่างนั้น การแสวงหาที่

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดตญะหัต “กตมา จ ภิกขเว
อนริยปริเยสนา ? อธิ ภิกขเว
เอกจโจ อตตนา ชาติธมโม สมาน
ชาติธมมเยว ปริเยสตี”ติอาทิ.^๑ ตถา
“กตมา จ ภิกขเว อริยปริเยสนา,
อธิ ภิกขเว เอกจโจ อตตนา
ชาติธมโม สมาน ชาติธมเม อาทีนวั
วาทิตวา อชาตัง อนุตตรัง โยคกขเม
นิพพานัง ปริเยสตี”ติอาทิ.^๒

ไม่ควรเสพ ฟังกล่าวด้วยการแสวงหา
อย่างไม่ประเสริฐ, การแสวงหาที่
ควรเสพ ฟังกล่าวด้วยการแสวงหาอย่าง
ประเสริฐ. ข้อนี้สมด้วยพระดำรัสที่
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ก็การแสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ
เป็นไฉน ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย คน
บางคนในโลกนี้ โดยตนเองเป็นผู้มี
ความเกิดเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่ง
ที่มีความเกิดเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ”.
อนึ่ง ยังตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
การแสวงหาอย่างประเสริฐเป็นไฉน ?,
ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้
โดยตนเองเป็นผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา
ทราบโทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา
แล้ว ย่อมแสวงหาพระนิพพานที่ไม่เกิด
เป็นธรรมยอดเยี่ยม มีความเกษมจาก
โยคะ” ดังนี้ เป็นต้น.

๑๗๐. มกุฏานัญจุงกิโกติ ชงฆ-
มกุคคาทโย วา โหนตุ ทวาสมุจ-
ทิฏฐิจิตมกุคคา วา, สพฺเพสมปี มกุคานัง

๑๗๐. คำว่า ทางมีองค์ ๘
ประเสริฐกว่าทางทั้งหลาย ความว่า
ทางทั้งหลายมีทางเดินเท้าเป็นต้นก็ตาม

^๑ ม. ม. ๑๒/๓๑๔.

^๒ ม. ม. ๑๒/๓๑๖.

สมมาทิฏฐิอาทีหิ อฏฺฐหิ องฺเคหิ
 มิจฺฉาทิฏฐิอาทีนํ อฏฺฐนฺนํ ปาปธมฺมานํ
 หานกโร นิโรธํ อารมฺมณํ กตฺวา
 จตุสฺสปี สจฺเจสฺสุ ทุกฺขปริชานนาทิกิจฺจํ
 สาธยมาโน อฏฺฐจฺจกโก มคฺโค
 เสฏฺโฐ อุตฺตโม.

ทางคือทิวติ ๖๒ ก็ตาม, จงยกไว้ ทาง
 มืองค์ ๘ อันกระทำการละบาปกรรม ๘
 มิมีจฉาทิวติเป็นต้น ด้วยองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ
 เป็นต้น ซึ่งกระทำนิโรธให้เป็นอารมณ์
 แล้วให้สำเร็จกิจมีการกำหนดรู้ทุกข์
 เป็นต้นในสังขะทั้ง ๔ ชื่อว่า เป็นทาง
ประเสริฐ คือสูงส่งกว่าทางทั้งหลายแม้
 ทั้งหมด.

สจฺจานํ จตุโร ปทาติ “สจฺจํ ภณฺ
 น กุชฺฌเมยฺยา”ติ^๑ อาคตํ วจีสจฺจํ วา
 โหตุ, “สจฺจโ จ พุราหฺมณฺ, สจฺจโ
 ขตฺติโยติ”อาทิกเกทํ สมฺมุติสจฺจํ วา,
 “อิทเมว สจฺจํ โมฆมณฺณน”ติ^๒
 ทิฏฺฐิสจฺจํ วา, “เอกํ หิ สจฺจํ น
 ทฺตุติยมตฺถิ”ติ^๓ วุตฺตํ ปรมตฺถสจฺจํ วา
 โหตุ. สพฺเพสฺสปี อิมสํ สจฺจานํ
 ปริชานิตพฺพญฺเจน ปหาตพฺพญฺเจน
 สจฺจิกาทพฺพญฺเจน ภาเวตพฺพญฺเจน
 เอกปฏฺวิเวทญฺเจน ตถปฏฺวิเวทญฺเจน จ

คำว่า **บท ๔ ประเสริฐกว่าสังขะทั้งหลาย**
 ความว่า วจีสังขะที่มาแล้วว่า “บุคคล
 ฟังพูดคำจริงไม่ฟังโกธ” ดังนี้ก็ดี, สมมุติ
 สังขะอันต่างด้วยนัย มีอาทิว่า “เป็น
 พราหมณ์จริง, เป็นกษัตริย์จริง” ดังนี้
 ก็ดี, ทิวติสังขะว่า “สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่น
 เหลวไหล” ดังนี้ก็ดี, ปรมัตถสังขะที่ตรัส
 ไว้ว่า “จริงอยู่ สังขะมีอย่างเดียว ไม่มี
 สังขะที่สอง” ดังนี้ ก็ดี จงยกไว้. บท
 ๔ มีบทว่า “ทุกขอริยสังข” เป็นต้น ชื่อว่า
 ประเสริฐกว่าสังขะเหล่านี้แม้ทั้งหมด ด้วย

^๑ พ. ธ. ๒๕/๔๕.
^๒ ม. อ. ๑๔/๔๓๐, พ. อ. ๒๕/๑๘๐,
 พ. มหา. ๒๕/๘๘.
^๓ พ. ส. ๒๕/๕๐๖, พ. มหา. ๒๕/๓๕๒.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“ทุกขํ อริยสัจจนฺ”ติอาทโย^๑ จตุโร
ปทา เสฏฺฐา นาม.

อรรถว่า ทุกขสัจพึงกำหนดรู้ สมุทัยสัจ
พึงละ มรรคสัจพึงทำให้แจ้ง นิโรธสัจ
พึงเจริญ ด้วยอรรถว่า แทางตลอดคราว
เดียวกันและด้วยอรรถว่า แทางตลอดสภาวะ
อันแท้จริง.

วิราโค เสฏฺโฐ ฌมฺมานนฺติ “ยาวตา
ภิกฺขเว ฌมฺมา สงฺขตา วา อสงฺขตา
วา, วิราโค เตสํ ฌมฺมานํ
อคฺคณฺกฺขายตี”ติ^๒ วจนฺโต นิพฺพาน-
สงฺขาโต วิราโค สพฺพฌมฺมานํ เสฏฺโฐ.
ทฺวิปทานญจ จกฺขุมฺมาตี สพฺพเพสฺมปิ
เทวมนุสฺสชาติเกทานํ ทฺวิปทานํ ปณฺจหิ
จกฺขุหิ จกฺขุมา ภควาว เสฏฺโฐติ.

คำว่า **วิราคธรรมประเสริฐกว่าธรรม
ทั้งหลาย** ความว่า วิราคธรรม กล่าวคือ
นิพพาน ชื่อว่าประเสริฐกว่าธรรมทั้งปวง
เพราะพระบาลีว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ธรรมทั้งหลายจะเป็นสังฆตธรรมก็ตาม
อสังฆตธรรมก็ตาม มียู่เพียงใด, เรา
ย่อมกล่าววิราคธรรมว่าเป็นเลิศกว่าธรรม
ทั้งหลายเหล่านั้นเพียงนั้น”. คำว่า **พระ
ตถาคตผู้มีจักษุประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้า
ทั้งหลาย** ความว่า พระผู้มีพระภาค
เท่านั้น ผู้มีพระจักษุด้วยจักษุ ๕ เป็น
ผู้ประเสริฐกว่าพวกสัตว์สองเท้า อันต่าง
ด้วยเทวดาและมนุษย์เป็นต้นทั้งหมด.

อคฺคณานีติ อุตฺตมานิ. ยาวตาคติ
ยตฺตกา. อปฺปทาคติ นิปฺปทาคติ
อหิมจฺจนฺทโย. ทฺวิปฺปทาคติ มนุสฺส-
ปฏฺชิชาตาทโย. จตฺตูปฺปทาคติ หตฺถิ-
อสุสสาทโย. พหุอุปฺปทาคติ สตปฺทิตอาทโย.

คำว่า **อันเลิศ** คือ สูงสุด. คำว่า
มีประมาณเท่าใด คือ มีประมาณเพียงใด.
คำว่า **ที่ไม่มีมีเท้า** ได้แก่ พวกสัตว์ที่ไม่มี
เท้าเช่นงูและปลาเป็นต้น. สัตว์มีมนุษย์
และนกเป็นต้น ชื่อว่า **สัตว์สองเท้า**.

เนตตอรรณกถา. ป-ท.๒-๒๗

รูปโนติ กามาวจรรูปาวจรสตุตา.
 อสณฺณโนติ อสณฺณิกเว นิพุตต-
 สตุตา. เวนสณฺณินาสณฺณโนติ ภาวคฺเค
 นิพุตตสตุตา. อคฺคฆกฺขายตีติ คฺคฺเคหิ
 อคฺโค อุตฺตโม เสฏฺโฐ อกฺขายติ.

อสงฺขตานนฺติ นิพฺพานเมว วุตฺตํ.
 วิราโคติอาทีนิจ นิพฺพานสฺเสว
 นามานิ. ตณฺหิ อากมฺม สพฺเพ กิเลสา
 วิรชฺชนฺติ, สพฺเพ รากมทาทยโย มทา
 นิมฺมทา โหนฺติ อภาวํ คจฺจนฺติ,
 สพฺพา ปิปาสา วินยํ อฺุเปนฺติ, สพฺเพ
 อาลยา สมฺกฺขมาตํ คจฺจนฺติ,
 วฏฺฏานิ อฺุปจฺฉิชนฺติ, ตณฺหา ชียติ,
 สพฺพปริพาหา รูปสมฺมณฺติ, วฏฺฏทฺทุกฺขํ
 นิรชฺฌติ นิพฺพายติ. ตสฺมา ตํ เอตานิ
 นามานิ ลภตฺตีติ.

สัตว์มีช้างและม้าเป็นต้น ชื่อว่า สัตว์
 สี่เท้า. สัตว์มีตะขาบเป็นต้น ชื่อว่า
 สัตว์มีเท้ามาก. สัตว์ชั้นกามาวจร และ
 รูปาวจร ชื่อว่า สัตว์มีรูป. สัตว์ที่บังเกิด
 ในอสัญญิภพ ชื่อว่า สัตว์ไม่มีสัญญา.
 สัตว์ที่บังเกิดในชั้นภวักคพรหม ชื่อว่า
 สัตว์มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่.
 คำว่า บัณฑิตกล่าวว่าเป็นเลิศ ความว่า
 พระตถาคตบัณฑิตกล่าวว่าเป็นเลิศสูงสุด
 คือ ประเสริฐสุดด้วยพระคุณทั้งหลาย.

พระผู้มีพระภาคตรัสพระนิพพาน
 เท่านั้นว่า อสงฺขตธรรม. และคำทั้งหลาย
 มีคำว่า วิราคะ เป็นต้น ก็เป็นชื่อของ
 พระนิพพานนั่นเอง. เพราะมาถึงพระ
 นิพพานนั้นแล้วกิเลสทั้งหลายทั้งปวง ย่อม
 คลายไป, ความเมาทั้งหลายมีความเมา
 คือราคะเป็นต้นทั้งปวง ย่อมสร้างไป คือ
 ย่อมถึงความไม่มี, ความกระหายทั้งปวง
 ย่อมเข้าถึงความหายไป, ความอาลย
 ทั้งปวง ย่อมถึงความถอนขึ้นเสียได้,
 วัฏฏะทั้งหลาย ย่อมขาดไป, ตณฺหาย่อม
 สิ้นไป, ความเร่าร้อนทั้งปวง ย่อมสงบ
 ระงับไป, ทุกข์ในวัฏฏะย่อมดับไป คือ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ย่อมดับสนิท. เพราะฉะนั้น พระนิพพาน
นั้นจึงได้ชื่อทั้งหลายเหล่านี้แล.

ธมฺโม จ กุสลกุขโตติ ตสฺส
สตถุโน ธมฺโม จ กุสโล อนวชฺโช,
อนวชฺชตฺตา เอว ปฏิปกฺเขหิ
ราคาทีหิ กิเลสฺหิ สพฺพตฺติตฺถิยาเทหิ
จ อปริกฺขโต. ตานิ ตีณิ วิสิสฺสเรติ
เอตานิ ตีณิ รตนานิ โลก
สพฺพรตเนหิ วิสิสฺสนฺติ คุณวเสน
สพฺพโลกํ อติเสนฺตฺติ อตฺถโก.

คำว่า และพระธรรมเป็นกุศลธรรม
ที่หาโทษมิได้ ความว่า และพระธรรม
ของพระศาสดาพระองค์นั้น เป็นกุศล
ไม่มีโทษ เพราะไม่มีโทษนั่นเอง จึง
เป็นธรรมไม่ถูกแวดล้อมด้วยกิเลสทั้งหลาย
มีรากะเป็นต้น ที่เป็นปฏิบักษ์ และด้วย
วาทะของพวกเดียรถีย์ทั้งปวง. คำว่า
รัตนะทั้ง ๓ เหล่านั้น ย่อมประเสริฐ
ความว่า พระรัตนะทั้ง ๓ นี้ พิเศษกว่า
รัตนะทั้งปวงในโลก คือยิ่งกว่าโลก
ทั้งปวงด้วยอำนาจคุณ.

สมณปทุมสณฺจโย คโณติ
ปทุมสทิสานํ อริยสมณานํ สมุห-
สงฺขาโต คโณ. ปทุมฺนฺติ หิ
ปฺริปฺนฺณสตปตฺตสฺส สโรรฺหสฺส นามํ.
อริยปฺกฺคฺลา จ สพฺพถาปิ
ปฺริปฺนฺณคฺุณาติ ปทุมสทิสา วุตฺตา.
วิทฺุณฺํ สกฺกโตติ วิทฺุหิ ปณฺฺติเตหิ
สกฺกโต. นรฺวรทฺมโกติ นรฺวโร จ
ปฺริสานํ ทมโก^๑ นายโก^๒ จาติ อตฺถโก.

คำว่า พระสงฆ์คือหมู่แห่งสมณะ
ผู้จุดดอกปทุม ความว่า หมู่กล่าวคือ
ประชุมแห่งสมณะผู้เป็นอริยะทั้งหลาย
ผู้เช่นกับดอกปทุม. ก็คำว่า ดอกปทุม
เป็นชื่อของดอกบัวซึ่งใบมีครบร้อยใบ.
ก็พระอริยะบุคคลทั้งหลาย เป็นผู้มึคุณ
เพียบพร้อม แม้โดยประการทั้งปวง
เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เป็น
เช่นกับดอกปทุม. คำว่า อ้นนักปราชญ์

^๑ ส. ปุริสทมโก. ^๒ ส. วินายโก.

๒๕๒๒-๒๕๒๓-๒๕๒๔-๒๕๒๕-๒๕๒๖-๒๕๒๗

โลกสุส อุตฺตริตี โลกสุส อฺปฺริ จิตานิ
สพฺพโลเก อุตฺตมานีติ อตฺถโถ.

ทั้งหลายสักการะแล้ว ความว่า พระธรรม
อันประเสริฐ อันนักปราชญ์คือบัณฑิต
ทั้งหลายสักการะแล้ว. คำว่า **พระพุทธ**
ผู้ประเสริฐและเป็นผู้ฝึกบรูษ ความว่า
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ชนะ ผู้ประเสริฐแล
เป็นผู้ฝึกบรูษและเป็นผู้นำสัตว์. คำว่า
อุดมสุดในโลก ความว่า สถิตอยู่
เหนือโลก คือสูงสุดในโลกทั้งมวล.

นินฺรฺพทาโทติ รากปริพาหาทีหิ
อนฺรฺพทาโห. สจฺจนามฺติ อวิตถนาโม
ยถากุจฺจคฺคฺเณหิ อากตนาโม. **สพฺพภาณูติ**
สพฺพโลเก อตฺตโน คฺคฺเณหิ อภิกฺกิตฺวา
จิตฺโต. **สจฺจธมฺโมติ** วฏฺฏโต เอกนฺต-
นินฺสฺสรณภาเวเน อวิตถโถ สห ปฺริยตฺติยา
นววิโรปี โลกุตฺตรธมฺโม, ตโต เอว
นตฺถนฺนโย **ตสฺส อุตฺตริตี** ตสฺส
อุตฺตริ อธิกคฺคฺเณ อณฺนโย จ ธมฺโม
นตฺถิตฺติ อตฺถโถ. **อริยธฺมว นิจฺจํ**
สพฺพกาลํ วิทฺูหิ **สพฺพปณฺธิเตหิ**
ปฺุชฺชิตฺโต.

คำว่า **ปราศจากความเร่าร้อน**
ความว่า พระธรรมเป็นคุณไม่ถูกความ
เร่าร้อนคือราคะเข้าไปแผดเผา. คำว่า
เป็นพระนามอันดั่งแท้ ความว่า
พระชินเจ้าทรงมีพระนามอันจริงแท้ คือ
ทรงมีพระนามอันมาแล้วด้วยพระคุณตาม
ความเป็นจริง. คำว่า **ครอบงำโลก**
ทั้งปวง ความว่า ทรงดำรงอยู่ครอบงำ
โลกทั้งปวง ด้วยพระคุณทั้งหลายของ
พระองค์. คำว่า **เป็นธรรมอันแท้จริง**
ความว่า โลกุตตรธรรมแม้ทั้ง ๘ พร้อม
ด้วยพระปริยัติธรรม จัดเป็นธรรมจริงแท้
โดยความเป็นธรรมเครื่องสลัดออกจาก
วัฏฏะโดยส่วนเดียว, เพราะความเป็น
ธรรมเครื่องสลัดออกจากวัฏฏะโดยส่วน-

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เดียนั้นนั้นเทียว จึงไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
สัจธรรมนั้น อธิบายว่า ธรรมอย่างอื่น
อันยิ่งกว่า คือที่มีคุณยิ่งกว่าสัจธรรม
นั้นไม่มี. พระอริยสงฆ์ท่านนั้น เป็นผู้อัน
นักปราชญ์ คือบัณฑิตทั้งปวงทั้งหลาย
บูชาแล้วเป็นนิจ คือทุกเวลา.

“เอกายนนุ”ติ คาถาย เอกายนนุติ
เอกํ มคฺคํ. มคฺคสฺส หิ :

ฟังทราบวินิจฉัยในพระคาถาว่า
“เอกายนุ” เป็นต้นต่อไป คำว่า
เอกายนุ แปลว่า ทางเอก. แท้จริง
ทางมีชื่อมาก เช่น

“มคฺโค ปนฺโท ปโท ปชฺโช
อณฺชสํ วฏฺฆมายนํ
นาวา อุตฺตรเสตุ จ
กฺลฺโล จ ภิสฺส สงฺกโม”ติ^๑

“มคฺคะ ปันณะ ปณะ ปชฺชะ
อณฺชสเส วฏฺฆมะ อยนะ นาวา
อุตฺตรเสตุ กฺลฺลละ ภิสฺส และ
สังคมะ”

พหุณี นามานิ, สุวายํ อิศ
อยนนาเมน วุตฺโต. ตสฺมา เอกายนนุติ
เอกมคฺคํ, น เทวธาปถภูตฺตุนฺติ อตฺโต.
อถวา เอเกน อยิตพฺพนฺติ เอกายนุ.
คณสงฺกณิกํ ปหาย วิเวกฺกุเจน
ปวิวิตฺเตน ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ อตฺโต.
อยนฺติ วา เอเตนาติ อยโน, สํสารโต

ในที่นี้ท่านกล่าวทางนี้ไว้ โดยชื่อว่า
อยนะ. เพราะฉะนั้น คำว่า เอกายนะ
จึงแปลว่าทางเอก, อธิบายว่า ไม่เป็น
ทางสองแพร่ง. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า
เอกายนะ เพราะอรรถว่า อันบุคคล
ผู้เดียวพึงดำเนินไป. อธิบายว่า อัน
บุคคลผู้ละความคลุกคลีด้วยหมู่ แล้วตั้ง

^๑ ชุ. จุพ. ๓๐/๒๗๗.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตตอรรณกถา. ป-ท.๒-๒๗

นิพพานํ คจฺจนตฺติ อตฺถโก. เอกสฺส
 วา สพฺพสตุตเสฏฺฐสฺส ภควโต อโยนติ
 เอกายโน. กิณฺจาปิ หิ เตน อญฺเฌปิ
 อโยนติ, ตถापि ภควโตว โส อโยน,
 เตน อปุปาทิตตฺตา. ยถาห “โส หิ
 พฺราหฺมณ ภควา อญฺปนฺนสฺส
 มคฺคสฺส อปุปาทตา”ติอาทิ.^๑ อโยตฺติ
 วา อโยน,^๒ คจฺจติ ปวตฺตตฺติ
 อตฺถโก. เอกสฺมี อิมสฺมีเยว ธมฺมวินเย
 อโยน, น อญฺญตฺถาติ เอกายโน.
 ยถาห “อิมสฺมี โข สุกฺกทฺธ ธมฺมวินเย
 อริโย อฏฺฐจฺจกโก มคฺโค อุลลพฺภตฺติ”ติ.^๓
 อปิจ ปุพฺพภาเค นานามุขภาวนาย
 ปวตฺโตปิ อปรภาเค เอกํ นิพฺพานเมว
 อโยติ คจฺจตฺติ เอกายโน, ตํ เอกายนํ.

อยู่ในความสงบ คือเป็นผู้สงบแล้ว
 พึ่งดำเนินไป. อีกอย่างหนึ่ง มรรค
 ชื่อว่า อโยนะ เพราะอรรถว่า เป็น
 เครื่องดำเนินไปแห่งสัตว์ทั้งหลาย หมาย
 ความว่า สัตว์ทั้งหลายดำเนินไปจาก
 สงสารสู่พระนิพพาน. อีกอย่างหนึ่ง
 มรรคชื่อว่า เอกายนะ เพราะอรรถว่า
 เป็นเครื่องดำเนินไปแห่งพระผู้มีพระภาค
 ผู้เป็นเอก คือผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งปวง.
 จริงอยู่ ถึงแม้ว่าสัตว์เหล่าอื่น จะใช้
 ทางนั้นดำเนินไปก็จริง ถึงกระนั้น
 ทางนั้นก็ยังเป็นทางของพระผู้มีพระภาค
 เท่านั้น เพราะทางนั้นพระองค์ทรงให้
 เกิดขึ้น. เหมือนอย่างพระอานนทที่ได้
 กล่าวไว้ว่า “ดูกรพราหมณ์ เพราะว่า
 พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงยังมรรค
 ที่ยังไม่เคยเกิดให้เกิด” ดังนี้ เป็นต้น.
 อีกอย่างหนึ่ง มรรคชื่อว่า อโยนะ เพราะ
 อรรถว่า ย่อมดำเนินไป, อธิบายว่า
 ย่อมไป คือย่อมเป็นไป. ชื่อว่า เอกายนะ
 เพราะอรรถว่า เป็นทางเครื่องดำเนินไป

^๑ ม. อ. ๑๔/๕๑.

^๒ โป. อายตฺติ วา อโยคโน.

^๓ ที. มหา. ๑๐/๑๗๕.

ในพระธรรมวินัยนี้ได้อย่างเดียวเท่านั้น, หาใช่เป็นทางเครื่องดำเนินไปในฐานะอื่นไม่. เหมือนอย่างพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูกรสุภทัตะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมมีในพระธรรมวินัยนี้แล” ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า เอกายนะ เพราะอรรถว่า ในเบื้องต้น แม้เป็นไปแล้วโดยมุขภาวนาต่าง ๆ ในกาลต่อมา ย่อมดำเนินไป คือ ย่อมไปสู่พระนิพพานอย่างเดียวกัน, ซึ่งทางเครื่องดำเนินไปอันเอกนั้น.

ชาติขยนุตทสฺสีติ ชาติยา
 ขยสงฺขาโต อนุโต ชาติขยนฺโต.
 ชาติยา อจฺจนฺตขยนฺโต นิพฺพานํ, ตํ
 ปสฺสตีติ ชาติขยนุตทสฺสี. “มคฺคํ
 ปชานาติ °หิตานุกมฺปิ”ติปิ ปาโร.
 ตสฺสตุโถ : วุตฺตปฺปการ° เอกายน-
 สงฺขาทํ มคฺคํ สยมฺภุญาณน ภควา
 ปชานาติ, ชานนฺโต จ เตน เตน
 หิเตน สตุเต อนุกมฺปตีติ. อิทานิ
 ตสฺส มคฺคสฺส เอกายนภาวํ ตีสุปิ
 กาลेषु เอกนฺตนิยฺยานตณฺจ วิภาเวตุ

คำว่า ผู้ทรงเห็นความสิ้นชาติและ
ที่สุดชาติ ความว่า ที่สุดกล่าวคือ
 ความสิ้นไปแห่งชาติ ชื่อว่า ชาติขยันตะ.
 ที่สุด กล่าวคือความสิ้นไปแห่งชาติโดย
 ส่วนเดียว คือพระนิพพาน, พระผู้มี
 พระภาคทรงพระนามว่าชาติขยันตทสฺสี
 เพราะอรรถว่า ทรงเห็นที่สุดกล่าวคือ
 ความสิ้นไปแห่งชาติโดยส่วนเดียว คือ
 พระนิพพานนั้น. บาลีว่า “มคฺคํ
 ปชานาติ หิตานุกมฺปิ” (ทรงอนุเคราะห์
 ด้วยประโยชน์เกื้อกูล ทรงทราบทาง) ดังนี้

๑-๑ ส. หิตานุกมฺปิติ วุตฺตปฺปการ.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๒-๐๓-๒๕๓๑

“เอเตน มคฺเคน ตริสุ ปุพฺเพ
 ตริสุสนฺติ เย จ^๑ ตรนฺติ โอมฺนุ”ติ
 อาห. ตสฺสตุเถ : เย อติตมฺทฺธานํ
 กาโมฆาทิจตุพฺพิธํ โอมํ ตริสุ, เย
 จ ตํ อนาคตมฺทฺธานํ ตริสุสนฺติ,
 เอตฺรหิ จ ตรนฺติ, เต สพฺเพ
 เอเตเนว มคฺเคน, น อญฺเณนาติ.
 วิสุทฺธิเปกฺขาติ จตุโรฆนิตฺถรณฺน
 อจฺจนฺตวิสุทฺธิ นีพฺพานํ อเปกฺขนฺตา,
 ปรีนิพฺพายิตฺถกามาติ อตุเถ.

ก็มี. บาลีนั้นมีเนื้อความดังต่อไปนี้ :
 พระผู้มีพระภาคย่อมนทฺรทราบช้ดซึ่งทาง
 กล่าวคือเครื่องดำเนินไปอันเอก ซึ่งมี
 ประการดังกล่าวแล้ว ด้วยสยัมภูญาณ
 และเมื่อทฺรทราบย่อมนทฺรทราบอนุเคราะห์สัตว์
 ทั้งหลาย ด้วยประโยชน์เกื้อกูลนั้น ๆ.
 บัดนี้ เพื่อจะแสดงว่าทางนั้นเป็นทาง
 เครื่องดำเนินไปอันเอก และว่าเป็นทาง
 เครื่องนำออกโดยส่วนเดียว ในกาลทั้ง ๓
 พระเถระจึงกล่าวว่า “ชนทั้งหลายเหล่าใด
 ได้ใช้ทางนี้ข้ามแล้ว ในกาลก่อนจักข้าม
 ต่อไป และกำลังข้าม ในบัดนี้ซึ่งโอฆะ”.
 คำนั้นมีเนื้อความดังต่อไปนี้ : พระอริยเจ้า
 ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเหล่าใด
 ได้ข้ามโอฆะ ๔ มีกาโมฆะเป็นต้น ใน
 อดีตกาลก็ดี จักข้ามโอฆะนั้น ในอนาคต-
 กาลก็ดี, กำลังข้ามโอฆะนั้น ในบัดนี้ก็ดี,
 พระอริยเจ้าเหล่านั้นทั้งหมด ใช้ทางนี้
 เท่านั้นข้าม, หาใช้ทางอื่นข้ามไม่. คำว่า
ผู้หวังความบริสุทธิ์ ความว่า สัตว์ทั้ง-
 หลายผู้หวังอยู่ซึ่งพระนิพพาน ซึ่งมีความ

^๑ ไป. เย จาปี.

เอวํ ทูริชฺฌปิ สาสนบัญญัติ
 นานาสุตตปทานิ อุกาหรนฺเตน
 วิภิชิตฺวา อิทานิ สงฺกิลฺลภาคิยาทีหิ
 สํสนฺทิตฺวา ทสฺเสตฺถํ ปุณฺ **“โลกิย-**
สุตตนุ”ติอาทิ อารทฺธํ. ตตฺถ
 ทสฺสนภาคิเยน จ ภาวนาภาคิเยน
 จาติ นิพฺเพชภาคิเยน. นิพฺเพชภาคิเยเมว
 หิ ทสฺสนภาคิยํ ภาวนาภาคิยนฺติ
 ทูริชา ภินฺทิตฺวา ทสฺสิตํ. **โลกิยญจ**
โลกุตฺตรญจาติ **โลกิยํ** **โลกุตฺตรญจ**
 สุตตํ, สงฺกิลฺลภาคิยาทีหิ ทสฺสน-
 ภาคิยาทีหิ จาติ อุกาเยหิ นิทฺทิสิตพฺพนฺติ
 อธิปฺปาโย. **ยสฺมี** **สุตฺเต**ติอาทิ
 นิทฺทิสนาการทสฺสนํ. ตตฺถ **สงฺกิลฺล-**
ภาคิยนฺติ สงฺกิลฺลโกฏฺฐาสสหิตํ,
 สงฺกิลฺลสตุททีปนฺนฺติ อตฺถโถ. เอส นโย
 เสเสสฺสุปี.

บริสุทธิ์หมดจดอย่างแท้จริงคือผู้ปรารถนา
 จะดับ (กิเลส) ด้วยการข้ามโอชะ ๔.

พระเถระครั้งจำแนกสาสนบัญญัติ
 แม้ทั้งสองอย่าง ยกบทพระสูตรต่าง ๆ
 เป็นอุกาทรรณดังนี้แล้ว บัดนี้ เพื่อจะ
 แสดงเทียบกับพระสูตรทั้งหลายมีสังกิลล
 ภาคิยสูตรเป็นต้น จึงเริ่มคำว่า **“พระสูตร**
ที่เป็นโลกิยะ” เป็นต้น. คำว่า **ทสฺสน-**
ภาคิยสูตร ๑ **ภาวนาภาคิยสูตร ๑** ได้แก่
 นิพเพชภาคิยสูตร. แท้จริงนั้น นิพเพช-
 ภาคิยสูตรนั่นเอง ท่านแสดงจำแนกไว้
 เป็น ๒ คือ เป็นทสฺสนภาคิยสูตร ๑
 ภาวนาภาคิยสูตร ๑. คำว่า **พระสูตร**
ที่เป็นโลกิยะและที่เป็นโลกุตระ ได้แก่
 โลกิยสูตรและโลกุตฺตรสูตร, อธิบายว่า
 ฟังแสดงไว้ด้วยพระสูตรทั้งสอง คือ ด้วย
 สังกิลลภาคิยสูตรเป็นต้น ๑ ด้วยทสฺสน-
 ภาคิยสูตรเป็นต้น ๑. คำว่า **ในพระสูตรใด**
เป็นต้น เป็นคำแสดงอาการแห่งการ
 แสดงไข. ในคำเหล่านั้นคำว่า **เป็นไป**
ในส่วนแห่งสังกิลล ได้แก่ บทที่ประกอบ
 ด้วยส่วนแห่งสังกิลล, อธิบายว่า ที่เป็น
 เครื่องแสดงอรรถของสังกิลล. แม้ใน
 บทพระสูตรทั้งหลายที่เหลือก็เช่นนี้.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตติอรรถกถา. ป-ท.๒-๒๘

เอวํ โลกียตฺติกสฺส สงฺกิลฺลส-
 ภาคียาทีหิ จตุหิ ปเทหิ สํสนฺทนํ
 ทสฺเสตฺวา อิมินา นเยน เสสฺติกาณํ
 เสสฺปทานญจ สํสนฺทนํ สุวัญญฺเยยฺยนฺตํ
 ตํ อนฺุทฺทริตฺวา สงฺกิลฺลสภาคียาทีนํ
 สมตฺติกฺกมณํ ทสฺเสตฺตุ “วาสนาภาคียํ
 สุตฺตํ” ติอาที วุตฺตํ. ตตฺถ ยทีปิ
 สงฺกิลฺลสภาคียํ สุตฺตํ, วาสนาภาคียญจ
 สุตฺตํ โลกียเมว. ตถापि โลกุตฺตรสุตฺตานิ
 วีย โลกียสุตฺตานิ วาสนาภาคียํ สุตฺตํ
 สงฺกิลฺลสภาคียสฺส สมตฺติกฺกมาย โหตีติ
 อิมมตฺถํ ทสฺเสตฺตุ “วาสนาภาคียํ
 สุตฺตํ สงฺกิลฺลสภาคียสฺส สุตฺตสฺส
 นิกฺขมาตายา”ติ วุตฺตํ.

การแสดงการเทียบพระสูตรทั้ง ๓
 ที่เป็นโลกียะกับบท ๔ มีสังกิลลสภาคียะ
 เป็นต้นอย่างนี้แล้ว เทียบหมวด ๓ ที่เหลือ
 กับบทที่เหลือโดยนัยนี้ เป็นสิ่งที่พึง
 เข้าใจได้ง่าย เพราะฉะนั้น เพื่อจะไม่
 ยกการเทียบนั้นขึ้นมาแล้ว แสดงความ
 ก้าวล่วงบท ๔ มีสังกิลลสภาคียะเป็นต้น
 พระเถระจึงกล่าวคำว่า “วาสนาภาคีย-
 สุตฺต” เป็นต้น. ในบรรดาพระสูตร
 เหล่านั้น แม้ว่าสังกิลลสภาคียสูตร และ
 วาสนาภาคียสูตรจะเป็นโลกียะอย่างเดี่ยว
 ไชรั. ถึงกระนั้น วาสนาภาคียสูตร
 ย่อมมีเพื่อความก้าวล่วงสังกิลลสภาคียสูตร
 เหมือนโลกุตฺตรสูตร ย่อมมีเพื่อความ
 ก้าวล่วงโลกียสูตร เพราะฉะนั้น เพื่อจะ
 แสดงความข้อนี้ พระเถระจึงกล่าวว่า
 “พระสูตรที่เป็นไปในส่วนแห่งวาสนา พึง
 แสดงไข เพื่อละพระสูตรที่เป็นไปใน
 ส่วนแห่งสังกิลล”.

ตตฺถ นิกฺขมาตายาติ ปหานาย.
 สุตฺตสึเสน เจตฺถ สุตฺตตฺถเถ คหิโตติ
 ทฏฺฐพฺพํ. ยสฺมา จ โวทานธมฺมา
 วีย สงฺกิลฺลธมฺมานํ ทสฺสนญฺมิสมตฺติก-

ในคำเหล่านั้น คำว่า เพื่อละ คือ เพื่อ
 ปหาน. พึงเห็นว่า ก็ในที่นี้ท่านถือเอา
 ความแห่งพระสูตร โดยเอาพระสูตรเป็น
 ประธาน. ก็เพราะภาวนาญมิ (ญมฺมอริย-

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กมเนเนว ภาวนาภุมิ อธิคนุตพพา,
 ตสฺมา “ภาวนาภากิยํ สุตตํ ทสฺสน-
 ภากิยสฺส สุตตสฺส ปฏินิสฺสคฺคาเย”ติ
 วุตตํ. ยสฺมา ปน อเสกฺขชฺมเมสฺสุ
 อูปฺปนฺเนสฺสุ มคฺคภาวนาภิกิจฺจํ นาม
 นตฺถิ. ฉานภาวนาปิ ทิฏฺฐชฺมมฺสฺส-
 วิหารตฺถา เอว โหติ, ตสฺมา
 “อเสกฺขภากิยํ สุตตํ ภาวนาภากิยสฺส
 สุตตสฺส ปฏินิสฺสคฺคาเย, อเสกฺขภากิยํ
 สุตตํ ทิฏฺฐชฺมมฺสฺสวิหารตฺถนุ”ติ จ
 วุตตํ.

มรรคเบื้องบนสาม) อันบุคคลจะพึงบรรลุ
 ได้ด้วยความก้าวล่วงทัสสนภูมิ (ภูมิแห่ง
 โสดาปัตติมรรค) นั้นเทียบ เหมือน
 โวทานธรรม (ธรรมเครื่องฟ่องแผ้ว)
 จะพึงบรรลุได้ด้วยความก้าวล่วงสังกิเลส-
 ธรรม (ธรรมเครื่องเคঁร่าหมอง), ฉะนั้น
 ท่านจึงกล่าวว่่า “พระสูตรที่เป็นไป
 ส่วนแห่งภาวนา พึงแสดงไขเพื่อสละคืน
 พระสูตรที่เป็นไปในส่วนแห่งทัสสนะ”.
 อนึ่ง เพราะเมื่ออเสขธรรมเกิดขึ้นแล้ว
 ชื่อว่่า กิจในการเจริญมรรค ก็ไม่มี.
 แม้การเจริญฉาน ก็มุ่งประโยชน์เพื่อ
 ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันเท่านั้น,
 ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่่า “พระสูตรที่
 เป็นไปในส่วนแห่งอเสขะ พึงแสดงไข
 เพื่อสละคืนพระสูตรที่เป็นไปในส่วนแห่ง
 ภาวนา”, และว่่า “พระสูตรที่เป็นไป
 ในส่วนแห่งอเสขะ พึงแสดงไขเพื่อ
 ความอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม” ดังนี้.

อิทานิ ดิกปเทเหว สํสนฺทิตฺวา
 ทสฺเสตฺถุ “โลกุตฺตรนุ”ติอาทึ วุตตํ.
 เอกพิชฺณาติอาทิสฺสุ โย โสตาปนฺโน
 หุตฺวา เอกเมว อตฺตภาวํ ชเนตฺวา

บัดนี้เพื่อจะแสดงเทียบกับบททั้ง ๓
 นั้นแหละ พระเถระจึงกล่าวคำว่่า “พระ-
 สูตรที่เป็นโลกุตระ” เป็นต้น. จะวินิจฉัย
 ในคำว่่า บุคคลผู้เป็นเอกพิชชี เป็นต้น

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๑-๒๕-๒๕๖๑

อรหัตต์ ปาปุณาติ, อัย เอกพีซี
นาม. ยถาห :

“กตโม จ ปุคฺคโล เอกพีซี ?
อิเธกจฺใจ ปุคฺคโล ตินฺณํ สโยชนานํ
ปริกฺขยา โสตาปนฺโน โหติ
อวิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิปรายโน.
โส เอกํเยว มานุสํ กวํ นิพฺพตเตตฺวา
ทุกฺขสฺสหนฺตํ กโรติ. อัย วุจฺจติ ปุคฺคโล
เอกพีซี”ติ.^๑

โย ปน เทว วา ตินฺนิ วา
กุลานิ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา
ทุกฺขสฺสหนฺตํ กโรติ, อัย โกลงฺโกโล
นาม. ยถาห :

“กตโม จ ปุคฺคโล โกลงฺโกโล ?
อิเธกจฺใจ ปุคฺคโล ตินฺณํ ๗เปย
ปรายโน. โส เทว วา ตินฺนิ วา
กุลานิ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา

ต่อไป บุคคลใดเป็นพระโสดาบัน ให้
อัฐภาพเกิดอีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้ว
บรรลुพระอรหัต, บุคคลนี้ชื่อว่า เอกพีซี.
เหมือนอย่างที่เราได้ไว้ว่า :

“ก็บุคคลชื่อว่า เอกพีซี เป็นไหน ?
บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความสิ้นไป
แห่งสัญญาโยชน ๓ ย่อมเป็นพระโสดาบัน
มีอันไม่ตกไปในอบายเป็นธรรมดา เป็น
ผู้เที่ยง จะได้ตรัสรู้ในเบื้องหน้า. เขา
เกิดในภพมนุษย์อีกครั้งเดียวเท่านั้น ก็
จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. บุคคลนี้เรียกว่า
เอกพีซี”.

ส่วนบุคคลใดแล่นไป คือท่องเที่ยว
ไปยังตระกูล ๒ หรือ ๓ ตระกูลแล้ว
กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้, บุคคลนี้ ชื่อว่า
โกลังโกละ. เหมือนอย่างที่เราได้ไว้ว่า :

“ก็บุคคลชื่อว่า โกลังโกละ เป็น
ไหน ? บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะ
ความสิ้นไปแห่งสัญญาโยชน ๓ ย่อมเป็น
พระโสดาบัน มีอันไม่ตกไปในอบาย

^๑ อภ. ปุ. ๓๖/๑๔๗.

ทุกขสฺสหนฺตํ กโรติ, อयํ วุจฺจติ ปุคฺคโล
โกลงฺโกโล”ติ.^๑

เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง จะได้ตรัสรู้ใน
เบื้องหน้า เขาเล่นไปคือท่องเที่ยวไปยัง
ตระกูล ๒ หรือ ๓ ตระกูล แล้วก็
กระทำที่สุดแห่งทุกขได้, บุคคลนี้เรียกว่า
โกลังโกลบุคคล”.

ตตฺถ กุลาณิตี ภเว. เทว วา
ตีณิ วาติ อิทมุตฺถ เทสนามตฺตเมว.
ยาว จญฺจภาวา สํสรนฺโตปิ โกลงฺโกโล
โหติ เอว.

ในคำเหล่านั้น คำว่า **ตระกูล**
ได้แก่ ภพ. คำว่า **๒ หรือ ๓** นี้
เป็นเพียงเทศนาในที่นี้เท่านั้น. บุคคล
แม้จะท่องเที่ยวไปจนถึงภพที่ ๖ ก็ยังจัด
เป็นโกลังโกละอยู่นั่นเอง.

โย ปน สตฺตภเว สํสริตฺวา
ทุกฺขสฺสหนฺตํ กโรติ, อयํ สตฺตกฺขตฺตฺ-
ปรโม นาม. ยถาห :

ส่วนบุคคลใดท่องเที่ยวไป ๗ ภพ
แล้ว ก็กระทำที่สุดแห่งทุกขได้, บุคคล
นี้ชื่อว่า **สกัดกักขัตตฺปรมะ**. เหมือนอย่าง
ที่ตรัสไว้ว่า :

“กตโม จ ปุคฺคโล สตฺตกฺ-
ขตฺตฺปรโม ? อิเชกจฺโจ ๗เปช
ปรายโน. โส สตฺตกฺขตฺตํ เทเว เจว
มานุเส จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา
ทุกฺขสฺสหนฺตํ กโรติ, อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล
สตฺตกฺขตฺตฺปรโม”ติ.^๑

“ก็บุคคลชื่อว่า สกัดกักขัตตฺปรมะ
เป็นไหน ? บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะความสิ้นไปแห่งสัญญาชนันท์ ๓ ย่อม
เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกไปในอบาย
เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะได้ตรัสรู้ใน
เบื้องหน้า. เขาเล่นไป คือ ท่องเที่ยวไป
ในเทวดาและมนุษย์ ๗ ครั้ง แล้วก็

^{๑-๑} อภ. ปุ. ๓๖/๑๔๗.

โก ปน เตสํ เอตํ ปเภทํ
 นียเมตตีติ ? เกจิ ตาว “บุพฺพเหตุ
 นียเมตตี”ติ วทนฺติ. เกจิ “ปจฺม-
 มคฺโค”, เกจิ “อุปริ ตโย มคฺคา”.
 เกจิ “ติณฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนา”ติ.
 ตตฺถ บุพฺพเหตุ นียเมตตีติ วาท
 ปจฺมมคฺคสฺส อุปนีสฺสโย กโต นาม
 โหติ.

อุปริ ตโย มคฺคา นิรูปนีสฺสยา
 อุปฺปนฺนาติ อาปชฺชติ. ปจฺมมคฺโค
 นียเมตตีติ วาท อุปริ ตินฺณํ
 มคฺคานํ นีรตฺถกตา อาปชฺชติ. อุปริ
 ตโย มคฺคา นียเมตตีติ วาท
 “ปจฺมมคฺเค อหฺนฺปนฺเน เอว อุปริ
 ตโย มคฺคา อุปฺปนฺนา”ติ อาปชฺชติ.
 วิปสฺสนา นียเมตตีติ วาท ปน ยุชฺชติ.
 สเจ หิ อุปริ ตินฺณํ มคฺคานํ

กระทำที่สุดแห่งทุกขได้, บุคคลนี้เรียกว่า
 สัตตักขัตตูปรมบุคคล”.

ถามว่า ธรรมอะไร ย่อมกำหนด
 ประเภทนี้ของพระโสดาบันเหล่านั้น ?
 ตอบว่า อาจารย์บางพวกกล่าวก่อนว่า
 “บุพฺพเหตุย่อมกำหนด”. บางพวกกล่าวว่า
 “ปจฺมมรรค”, บางพวกกล่าวว่า “มรรค
 ๓ ในเบื้องบน”. บางพวกกล่าวว่า
 “วิปัสสนาแห่งมรรคทั้ง ๓”. ในบรรดา
 วาทะเหล่านั้น ในวาทะที่ว่า บุพฺพเหตุย่อม
 กำหนดปจฺมมรรคก็จะต้องพูดได้ว่า ธรรม
 อันเป็นอุปนิสัยแห่งปจฺมมรรค ชื่อว่า
 เป็นอันพระโสดาบันทั้ง ๓ จำพวกได้
 กระทำไว้แล้ว.

มรรค ๓ เบื้องบนไม่มีธรรมเป็นอุปนิสัย
 ก็เกิดขึ้นได้. ในวาทะที่ว่า ปจฺมมรรค
 ย่อมกำหนดมรรค ๓ เบื้องบน ก็จะต้อง
 ไร้ความหมายไป. ในวาทะที่ว่า มรรค ๓
 เบื้องบน ย่อมกำหนดก็จะต้องพูดได้ว่า
 “เมื่อปจฺมมรรคไม่เกิดขึ้นนั้นเทียว มรรค
 ๓ เบื้องบนก็เกิดขึ้นได้”. ส่วนวาทะที่ว่า
 วิปัสสนาย่อมกำหนด ดังนี้จึงจะถูก.
 เพราะถ้ามรรค ๓ เบื้องบนมีวิปัสสนา

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิปัสสนา พลวดี โหติ, เอกพีชี นาม
โหติ. ตโต มนุทตรา^๑ โกลงโกโล.
ตโต มนุทตรา^๑ สตตกขตตูปรมโติ.
เอตถ จ โย มนุสเสสุ เอว
สตตกขตตुं สัรริตวา อรหตตं
ปาปุนาติ, โย จ เทเวสุเยว
สตตกขตตुं สัรริตวา อรหตตं
ปาปุนาติ, อิเม น อิธาธิปุเปตา.
โย ปน กาเลน เทเวสุ, กาเลน
มนุสเสสุติ โวมิสฺสกนเยน สัรริตวา
อรหตตं ปาปุนาติ, โส อิธาธิปุเปโต.
ตสฺมา “สตตกขตตูปรม”ติ อิทิ
อิธฺจกโวกิณฺเณวภูทฺตชฺฌาสยสฺส วเสน
เวทิตพฺพ. วภูทฺตชฺฌาสโย หิ อาทิตโต
ปฏฺจาย ฉ เทวโลเก โสเชตฺวา
อกนิฏฺเฐ จตฺวา ปรีนิพฺพายิสฺสติ.

เป็นกำลัง พระโสดาบันก็ชื่อว่า เอกพีชี
บุคคล. มีกำลังอ่อนกว่านั้น ก็ชื่อว่า
โกลังโกลบุคคล. มีกำลังอ่อนกว่านั้น (อีก)
ก็ชื่อว่า สัตตักขัตตูปรมบุคคล แล. ก็
ในบรรดาพระโสดาบัน ๓ จำพวกนี้
ผู้ใดท่องเที่ยวไป เฉพาะในมนุษยเท่านั้น
๗ ครั้ง แล้วบรรลุพระอรหัต, และผู้ใด
ท่องเที่ยวไป เฉพาะในเทวดาเท่านั้น ๗
ครั้ง แล้วบรรลุพระอรหัต, ทั้งสอง
จำพวกนี้ ท่านไม่ประสงค์เอาในคำว่า
สัตตักขัตตูปรมบุคคลนี้. ส่วนผู้ใดท่องเที่ยว
ไปโดยนัยที่ปะปนกันคือ บางครั้งก็ท่อง-
เที่ยวไปในเทวดา บางคราวก็ท่องเที่ยวไป
ในมนุษย แล้วจึงบรรลุพระอรหัต, ผู้นั้น
ท่านประสงค์เอาในคำว่า สัตตักขัตตु-
ปรมบุคคลนี้. เพราะฉะนั้น คำว่า
“สัตตักขัตตูปรมบุคคล” นี้ ฟังทราบ
ด้วยอำนาจพระอริยบุคคล ผู้มีอชฌาสัย
มาในวัฏฏะเจือปนกับพระอริยบุคคลผู้
ดำรงอยู่ในกามภพนี้. ก็พระอริยบุคคลผู้มี
อชฌาสัยในวัฏฏะ ชำระเทวโลก ๖

^{๑-๑} โป. มนุทตราย.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ โย สทุธฺ ฐุํ กตุวา
 โสตาปตฺติมคฺคํ นิพฺพตฺเตติ, โส
 มคฺคกฺขณฺเณ สทุธฺานุสฺสริ นาม โหติ,
 ผลกฺขณฺเณ ปน สทุธฺาวิมฺุตโต นาม
 หุตฺวา วุตฺตนเยน เอกพีชีอาทิเกโท
 โหติ. โย ปน ปณฺญํ ฐุํ กตุวา
 โสตาปตฺติมคฺคํ นิพฺพตฺเตติ, โส
 มคฺคกฺขณฺเณ ฐมฺมานุสฺสริ นาม. ผลกฺขณฺเณ
 ปน ทิฏฺฐิปปตฺโต นาม หุตฺวา
 เอกพีชีอาทิเกโท โหติ. อิทญจ อฏฺฐจฺจนฺ
 วิโมกฺขานํ อลาภิโน วเสน วุตฺตํ.
 ลาภิ ปน ผลกฺขณฺเณ กายสกฺขิ
 นาม โหติ. ตตถ เย สทุธฺาวิมฺุตต-
 ทิฏฺฐิปปตฺตกายสกฺขินามกา ตโย
 โสตาปนฺนา, เต เอกพีชีอาทึหิ ตึเหว
 สงฺกเหตุวา วุตฺตา^๑ “ปณฺจหิ ปุคฺคเลหิ
 นิทฺทิสิตพฺพํ เอกพีชีนา ๆเปฯ
 ฐมฺมานุสฺสรินา”ติ, เอวํ ปณฺจหิ.

ตั้งแต่ต้น ดำรงอยู่ในพรหมชั้นนอกนิฏฐะ
แล้วจักปรินิพพาน.

ในบรรดาพระอริยบุคคลเหล่านั้น
พระอริยบุคคลผู้กระทำศรัทธาให้เป็น
ธูระแล้วให้โสดาปัตติมรรคบังเกิด ชื่อว่า
เป็นสัทธานุสสริ ในขณะที่แห่งมรรค,
แต่ในขณะที่แห่งผลชื่อว่า เป็นสัทธาวิมุตติ
เป็นประเภทแห่งพระโสดาบันจำพวกมี
เอกพีชีเป็นต้น โดยนัยที่กล่าวแล้ว. ส่วน
ผู้ทำปัญญาให้เป็นธูระแล้วให้โสดาปัตติ-
มรรคบังเกิด ชื่อว่า **เป็นธรรมานุสสริ**
ในขณะที่แห่งมรรค. แต่ในขณะที่แห่งผล
ชื่อว่า เป็นทิสิตตะ เป็นประเภทแห่ง
พระโสดาบัน ๓ จำพวก มีเอกพีชีเป็นต้น.
ก็คำนี้ ท่านกล่าวด้วยอำนาจพระอริย-
บุคคลผู้ไม่ได้วิโมกข์ ๘. ส่วนผู้ที่ได้ยอม
ชื่อว่า เป็นกายสักขีในขณะที่แห่งผล.
ในบรรดาพระอริยบุคคลเหล่านั้น พระ-
โสดาบัน ๓ จำพวก ที่มีชื่อว่า สัทธา-
วิมุตติ ๑ ทิสิตตะ ๑ กายสักขี ๑ ท่าน
กล่าวไว้ร่วมกับพระโสดาบัน ๓ จำพวกมี
พระโสดาบัน จำพวกเอกพีชี เป็นต้น

^๑ ฉ. วุตตํ.

นั้นเรียกว่า “ทัสสนภาคียสูตร (พระสูตรที่เป็นไปในส่วนแห่งทัสสนะ) ฟังแสดงไขด้วยบุคคล ๕ คือ บุคคลผู้เป็นเอกพีธี บุคคลผู้เป็นโกล้งโกละ บุคคลผู้เป็นสัตตักขัตตปุระมะ บุคคลผู้เป็นสัทธานุสारी บุคคลผู้เป็นธัมมานุสारी”, ทัสสนภาคียสูตร (พระสูตรที่เป็นไปในส่วนแห่งทัสสนะฟังแสดงไข) ด้วยบุคคล ๕ เหล่านี้.

ทิวาทสหิ ปุคฺคเลหิติ สกทาคามี-
 มคฺคภูโจ, สกทาคามี, อนาคามี-
 มคฺคภูโจ, อภเทน อนาคามี,
 อนุตฺราปรินิพฺพายีอาทโย ปญจ,
 สทฺธาวิมุตตทิกฺขิปปตตกายสกุขิโน ตโยติ
 ภเทน อฏฺฐาติ, เอวํ ทิวาทสหิ.
 ตตฺถ หิ โย อวิหาทีสุ ตตฺถ^๑
 อายุเวมฺชณฺ์ อปฺปตฺวา^๒ ปรินิพฺพายติ,
 อयํ อนุตฺราปรินิพฺพายี. โย ปน
 อายุเวมฺชณฺ์ อติกกมิตฺวา อรหตฺตํ
 ปาปฺณาติ, อयํ อฺปฺหจฺจปรินิพฺพายี.
 ตถา อวิหาทีสุ อฺปฺปนฺโน อสงฺขารเณ
 อปฺปโยเคน อรหตฺตํ อธิคจฺฉติ, อยํ

คำว่า ด้วยบุคคล ๑๒ จำพวก คือ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค ๑ บุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี ๑ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค ๑ บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี โดยไม่แยกประเภท ๑ บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี (โดยแยกประเภท) ๕ มีพระอันตราปรินิพพายี เป็นต้น บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี ๓ คือท่านผู้เป็นสัทธาวิมุตติ ๑ ทิฐิปัตตะ ๑ กายสักขี ๑ รวมเป็นบุคคลผู้เป็นพระอนาคามี ๘ โดยแยกประเภท, รวมความว่า ฟังแสดงไขภาวนาภาคียสูตรด้วยบุคคล ๑๒ จำพวกอย่างนี้. ก็ในบรรดาพระอนาคามีบุคคล

^๑ ไป. ตตฺถ คตฺถ...
^๒ ไป. อนติกกมิตฺวา.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อสังขารปรินิพพายี. โย ปน สสงฺขารเณ
 สปปโยเคน อรหตุตํ อธิคจฺจติ, อัย
 สสงฺขารปรินิพพายี. อุทฺธํ อุปรูปริ
 พุรหมฺโลกเ อูปตฺตติโสโต เอตฺสสาติ
 อุทฺธํโสโต. ปฏิสนฺธิวเสน อกนิฏฺฐจ
 คจฺจตีติ อกนิฏฺฐคามิ.

ทั้ง ๕ จำพวกนั้น พระอนาคามีบุคคล
 ผู้ที่ยังไม่ถึงท่ามกลางอายุแล้ว ปรินิพพาน
 ในชั้นสุทธาวาสนั้น มีชั้นอวิหาเป็นต้น
 ชื่อว่า **อันตราปรินิพพายี**. ส่วนผู้ที่เลย
 ท่ามกลางอายุไปแล้วจึงบรรลुพระอรหัต
 ชื่อว่า **อุพหัจจปรินิพพายี**. อนึ่ง ผู้ที่
 อุบัติขึ้นในชั้นอวิหาเป็นต้น แล้วบรรลु
 พระอรหัต ด้วยความเพียรน้อยไม่มีสิ่ง
 ชักชวน ชื่อว่า **อสังขารปรินิพพายี**.
 ส่วนผู้บรรลุพระอรหัตด้วยความเพียรมาก
 มีสิ่งชักชวน ชื่อว่า **สสังขารปรินิพพายี**.
 พระอนาคามี ชื่อว่า **อุทฺธังโสตะ**
 เพราะอรรถว่า มีกระแสในอันเข้าถึง
 พรหมโลกเบื้องบน คือชั้นสูง ๆ ขึ้นไป.
 ชื่อว่า **อกนิฏฺฐคามิ** เพราะอรรถว่า
 ย่อมไปในพรหมชั้นอกนิฏฐะ ด้วยอำนาจ
 ปฏิสนธิ.

ตตฺถ อตฺถิ อุทฺธํโสโต
 อกนิฏฺฐคามิ, อตฺถิ อุทฺธํโสโต น
 อกนิฏฺฐคามิ, อตฺถิ น อุทฺธํโสโต
 อกนิฏฺฐคามิ, อตฺถิ น อุทฺธํโสโต น
 อกนิฏฺฐคามิติ. ตตฺถ โย อิธ
 อนาคามีผลํ ปตฺวา อวิหาทีสุ

ในพระอนาคามีบุคคล ๕ จำพวก
 นั้น พระอนาคามีบุคคลผู้เป็นอุทฺธังโสตะ
 ทั้งเป็นอกนิฏฐคามิมิ, ผู้เป็นอุทฺธังโสตะ
 แต่ไม่เป็นอกนิฏฐคามิมิ, ไม่เป็นอุทฺธัง-
 โสตะ เป็นอกนิฏฐคามิมิ, ไม่เป็นทั้ง
 อุทฺธังโสตะ ไม่เป็นทั้งอกนิฏฐคามิมิ.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิพุตโต ตตถ ยาวตายุภัง จตฺวา
 อปรุปริ นิพุตตติตฺวา อกนิฏฺจ
 ปาปฺณํติ, อัย **อุทฺธํโสโต**
อกนิฏฺจคามิ นาม. โย ปน
 อวิหาทีสุ นิพุตโต ตตถเภา
 อปรินิพฺพายิตฺวา อกนิฏฺจมฺปิ อปฺปตฺวา
 อปรุปริ พุทฺทมโลเก ปรินิพฺพายติ,
 อัย **อุทฺธํโสโต** น **อกนิฏฺจคามิ**
 นาม. โย อิตฺโต จิตฺวา อกนิฏฺจเยเว
 นิพุตตติ, อัย น **อุทฺธํโสโต**
อกนิฏฺจคามิ นาม. โย ปน อวิหาทีสุ
 จตฺตฺส อณฺเฏตรสฺมี นิพุตตติตฺวา
 ตตถเภา ปรินิพฺพายติ, อัย น
อุทฺธํโสโต น **อกนิฏฺจคามิ** นาม.
 สทฺธาวิมุตฺตาทโย วุตฺตวิภาคาเยว.

ใน ๔ จำพวกนั้น พระอนาคามีบุคคล
 ผู้ที่บรรลุนาคามีผลในโลกนี้แล้ว บังเกิด
 ในภุมิสุทธาวาส มีชั้นอวิหาเป็นต้น
 ดำรงอยู่ในชั้นอวิหานั้นจนตลอดอายุ แล้ว
 บังเกิดในภุมิสุทธาวาสที่สูงๆ ขึ้นไปจนถึง
 ชั้นอกนิฏฐะ ชื่อว่า **เป็นทั้งอุทฺธํโสตะ**
เป็นทั้งอกนิฏฐคามิ. ส่วนผู้ที่บังเกิดใน
 ชั้นอวิหาเป็นต้น แล้วยังไม่ปรินิพพาน
 ในชั้นนั้นเสียทีเดียว ยังไม่ถึงแม้พรหมโลก
 ชั้นอกนิฏฐะ ย่อมปรินิพพานในพรหม
 โลกชั้นสูง ๆ ขึ้นไป ชื่อว่า **เป็นอุทฺธํโสตะ**
(แต่) ไม่เป็นอกนิฏฐคามิ. ผู้ที่เคลื่อนจาก
 โลกนี้แล้ว ก็บังเกิดในพรหมโลกชั้น
 อกนิฏฐะที่เดียว ชื่อว่า **ไม่เป็นอุทฺธํโสตะ**
เป็นอกนิฏฐคามิ. ส่วนผู้ที่บังเกิดในบรรดา
 ชั้นสุทธาวาส ๔ มีชั้นอวิหาเป็นต้น
 ชั้นใดชั้นหนึ่ง แล้วก็ปรินิพพานในชั้นนั้น
 นั้นเอง ชื่อว่า **ไม่เป็นทั้งอุทฺธํโสตะ**
ไม่เป็นทั้งอกนิฏฐคามิ. พระอนาคามี
 บุคคลผู้เป็นสัทธาวิมุตติเป็นต้น ได้กล่าว
 จำแนกไว้แล้วทีเดียว.

นฺวหิ ปุคฺคເທີติ ເອຕຸ ອງຸຈນຸນໍ
 ວິໂມກຸຂານໍ ອລາກິ ອຣາ ປລຸຣາວິມຸຕຸຕ໌

ພິງທຣາບອຣິບາຍໃນຄຳວ່າ ພຣະສູຕຣ
 ທີ່ເປັນໄປໃນສ່ວນແຫ່ງອເສຂະ ພິງແສດງໄຂ

นาม. เตสํ ปน ลากิ วิภขมฺภน-
สมฺมุจฺเจทวิโมกฺขวเสน อุโภหิ ภาเคหิ
รูปกายนามกายสงฺขาตโต อุกฺโต ภาคโต
วิมุตฺตตฺตา อุกฺโตภาควิมุตฺโต นาม.
สมสฺสีติ นาม. เอตถ ติวโร สมสฺสี
อิริยาปถสมสฺสี โโรคสมสฺสี ชีวิตสมสฺสีติ.

ตตฺร^๑ โย จานาทิสฺสุ อิริยาปถสฺสุ
เยเนว อิริยาปถเน สมนฺนาคโต
หุตฺวา วิปสฺสนํ อารภติ, เตเนว
อิริยาปถเน อรหตฺตํ ปตฺวา
ปรินิพฺพายติ, อโย อิริยาปถสมสฺสี
นาม. โย ปน เอกํ โรคํ ปตฺวา
อนฺโตโรเค เอว วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา
อรหตฺตํ ปตฺวา เตเนว โรเคน
ปรินิพฺพายติ, อโย โรคสมสฺสี นาม.

บุคคล ๕ จำพวกนี้ต่อไป พระอรหันต์
ผู้ไม่ได้วิโมกข์ ๘ ชื่อว่า เป็นปัญญาวิมุตติ.
ส่วนผู้ที่ได้วิโมกข์ ๘ เหล่านั้น ชื่อว่า
อุกฺโตภาควิมุตติ เพราะพ้นจากส่วน
ทั้งสอง กล่าวคือ รูปกาย และนามกาย
ด้วยส่วนทั้งสองคือ การพ้นด้วยการข่มไว้
และการพ้นด้วยการตัดขาด. ในคำว่า
บุคคลผู้สมสฺสี นี้มีความว่า สมสฺสีบุคคล
มี ๓ จำพวก คือ อิริยาปถสมสฺสีบุคคล
จำพวกหนึ่ง โรคสมสฺสีบุคคลจำพวกหนึ่ง
ชีวิตสมสฺสีบุคคลจำพวกหนึ่ง.

ใน ๓ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็น,
ผู้ประกอบพร้อมด้วยอิริยาบถใดเทียว ใน
บรรดาอิริยาบถ ๔ มียืนเป็นต้น แล้วเริ่ม
วิปัสสนาได้บรรลุพระอรหัตแล้ว ปริ-
นิพพานด้วยอิริยาบถนั้นนั่นเอง, บุคคลนี้
ชื่อว่า อิริยาปถสมสฺสี. ส่วนบุคคลใด
ประสบโรคอย่างหนึ่งแล้วเริ่มตั้งวิปัสสนา
ภายในโรคนั้นเอง บรรลุพระอรหัตแล้ว
ก็ปรินิพพานด้วยโรคนั้นนั่นเอง, บุคคลนี้
ชื่อว่า โรคสมสฺสี.

^๑ ไป. เอตถ.

ป्लीโพธสีส์ ตณฺหา, พนฺธนสีส์ มาโน,
 ปรามาสสีส์ ทิฏฺฐิ, วิกฺเขปสีส์ อุกฺทจฺจ,
 กิเลสสีส์ อวิชฺชา, อธิโมกฺขสีส์ สทฺธา,
 ปคฺคหสีส์ วิริยํ, อุกฺกุจฺจนสีส์ สติ,
 อวิกฺเขปสีส์ สมฺมาธิ, ทสฺสนสีส์
 ปญฺญา, ปวตฺตสีส์^๑ ชีวิตินฺทริยํ,
 โคจรสีส์ วิโมกฺโข, สงฺขารสีส์
 นิโรธติ เตรสฺสุ สีเสสฺสุ กิเลสสีส์
 อวิชฺชํ อรหตฺตมคฺโค ปริยาทียติ,
 ปวตฺตสีส์ ชีวิตินฺทริยํ จุตฺติจิตฺตํ
 ปริยาทียติ.

อรหัตมรรคยอมกำจัดอวิชชา ซึ่งเป็น
 ศีระแห่งกิเลส ในบรรดาธรรมที่เป็น
 ศีระ ๑๓ อย่างคือ ตณฺหาเป็นศีระแห่ง
 ป्लीโพธ (ความกังวล), มานะเป็นศีระ
 แห่งกิเลสเครื่องผูกพัน, ทิฏฺฐิเป็นศีระแห่ง
 ปรามาส, อุกฺทจฺจจะเป็นศีระแห่งความ
 ฟุ้งซ่าน, อวิชชาเป็นศีระแห่งกิเลส,
 สทฺธาเป็นศีระแห่งการน้อมใจเชื่อ,
 วิริยะเป็นศีระแห่งการประคองจิตไว้, สติ
 เป็นศีระแห่งความเข้าไปตั้งไว้, สมฺมาธิ
 เป็นศีระแห่งความไม่ฟุ้งซ่าน, ปญฺญา
 เป็นศีระแห่งความเห็น, ชีวิตินฺทริยํเป็น
 ศีระแห่งความเป็นอยู่ (เบญจขันธ์),
 วิโมกฺโข เป็นศีระแห่งโคจร นิโรธเป็น
 ศีระแห่งสังขาร, จุตฺติจิตฺตํยอมกำจัด
 ชีวิตินฺทริยํ ซึ่งเป็นศีระแห่งความ
 เป็นอยู่.

ตตฺถ อวิชฺชาปริยาทายกํ จิตฺตํ
 ชีวิตินฺทริยํ ปริยาทาทํ น สกฺโกติ.
 ชีวิตินฺทริยปริยาทายกํ อวิชฺชํ
 ปริยาทาทํ น สกฺโกติ. อญฺญํ

ในธรรมทั้งสองนั้น จิตที่กำจัด อวิชชา
 (อรหัตมรรคจิต) ไม่สามารถจะกำจัด
 ชีวิตินฺทริยํได้. จิตที่กำจัดชีวิตินฺทริยํ
 (จุตฺติจิต) ก็ไม่สามารถจะกำจัดอวิชชาได้.

^๑ ส. ปวคฺคสีส์, ขุ. ป. ๓๑/๖๒๒.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เนตตอรรณกถา. ป-พ๒-๒๕

อวิชาชาปริยาทายกั จิตตัม, อณฺเณ
ชีวิตินทฺริยปริยาทายกั. ยสฺส เจตฺ
สีสทฺวํ สมนํ ปริยาทานํ คจฺจติ, โส
ชีวิตสมสึสี นาม.

กถํ ปนิตํ สมนํ โหตีติ ?
วารสมตายน. ยสฺมิณฺหิ วาเร
มคฺควุจฺจํ โหติ, โสตาปตฺติมคฺเค
ปญฺจ ปจฺจเวกฺขณานิ, สกทาคามิ-
มคฺเค ปญฺจ, อนาคามิมคฺเค ปญฺจ,
อรหตฺตมคฺเค จตฺตารีติ เอกุณฺวีสตีเม
ปจฺจเวกฺขณญาณเ ปตฺติญฺจาย ภวํคํ
โอริตฺวา ปรีนึพฺพายโต อิมาย
วารสมตายน อิทํ อุกฺยสึสปริยาทานมฺปิ
สมนํ โหตี นาม. เตนายํ ปุคฺคโล
“ชีวิตสมสึสี”ติ วุจฺจติ, อยเมว
อิธาทิปฺเปโต.

เอวํ สุญฺยตวิมุตฺตาทโย ตโย สทฺธา-
วิมุตฺโต ปญฺญาวิมุตฺโต อุกฺโตภาควิมุตฺโต

จิตที่กำจัดอวิชาชาเป็นจิตอย่างหนึ่ง, จิตที่
กำจัดชีวิตินทริย์ก็เป็นจิตอย่างหนึ่ง. ก็
ศีระะทั้งสองนี้ของบุคคลใด ย่อมถึง
ความสิ้นไปพร้อมกัน, บุคคลนั้นชื่อว่า
ชีวิตสมสึสี.

ถามว่า ก็ศีระะทั้งสองนี้จะมี
ความพร้อมกันได้อย่างไร ? ตอบว่า
มีได้เพราะมีพร้อมกันด้วยวาระ. ก็การ
ออกจากมรรคย่อมมีในวาระใด, เมื่อ
พระอริยบุคคลตั้งอยู่ในปัจจเวกขณญาณ
๑๙ คือ ในโสดาปัตติมรรค มีปัจจเวก-
ขณญาณ ๕, ในสกทาคามิมรรค มี
ปัจจเวกขณญาณ ๕, ในอนาคามิมรรค
มีปัจจเวกขณญาณ ๕, ในอรหัตมรรค
มีปัจจเวกขณญาณ ๔ แล้วก้าวลง
สู่ภวังค์ปรีนึพพาน แม้การสิ้นสุดแห่ง
ศีระะทั้งสองนี้ ชื่อว่า ย่อมมีพร้อมกัน
เพราะความพร้อมกันด้วยวาระนี้. ด้วย
เหตุนี้ บุคคลนี้ท่านจึงเรียกว่า “ชีวิต-
สมสึสี”, บุคคลนี้แหละท่านประสงค์
แล้วในที่นี้.

ด้วยประการฉะนี้ พระสูตรที่เป็นไปใน
ส่วนแห่งอเสขะ (อเสกขภาคิยสูตร) ฟัง

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมศีลิตี สดต สาวกา อรหนโต,
ปจเจกพุทฺธ, สมมาสมพุทฺธติ อิเมหิ
นหวหิ ปุคฺคเลหิ อเสกขภากิยํ สุตตํ
นิตฺทิสิตพพ.

แสดงไขด้วยบุคคล ๙ จำพวกเหล่านี้ คือ
พระสาวกผู้เป็นพระอรหันต์ ๗ จำพวก
คือพระอรหันต์ ๓ จำพวก มีพระอรหันต์
ผู้เป็นสุญญตวิมุตติเป็นต้น, พระอรหันต์
ผู้เป็นสัทธาวิมุตติ ๑ พระอรหันต์ผู้เป็น
ปัญญาวิมุตติ ๑ พระอรหันต์ผู้เป็นอุภาโต-
ภากิวิมุตติ ๑ พระอรหันต์ผู้เป็นสมศีลิตี ๑
พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ พระสัมมาสัม-
พุทธเจ้า ๑.

รากจรีโตติ รากสहितํ จริตํ
เอตสฺสาติ รากจรีโต. ราเคน วา
จรีโต ปวตฺติโต รากจรีโต,
รากชฺฆาสาโย รากาธิโกติ อตฺถโก.
เอส นโย เสเสสฺปิ. รากมุข
จรีโตติ รากปริยฺฎฺจาเน จีโต,
ปริยฺฎฺจิตราโคติ อตฺถโก. เสสฺปเทสฺปิ
เอเสว นโย.

คำว่า เป็นรากจรีต ความว่า
บุคคลชื่อว่า รากจรีต เพราะอรรถว่า
มีจรีต (ความเป็นไป) สหรถด้วยรากะ.
อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้ประพฤติด้วยรากะ
คืออันรากะให้เป็นไปแล้ว ชื่อว่า รากจรีต
หมายความว่า ผู้มีรากะเป็นอชฌาศัย
คือผู้ยิงด้วยรากะ. แม้ในบทที่เหลือกนี้
คำว่า ตั้งอยู่ในปากแห่งรากะ ความว่า
ตั้งอยู่ในปริยฎฐานกิเลส คือรากะ
หมายความว่า ผู้มีรากะกลุ่มรวม. แม้ใน
บทที่เหลือกนี้เหมือนกัน.

วาสนาภากิยํ สุตฺตฺนติ โลกิยํ
สดตฺตาธิฎฺฐานํ วาสนาภากิยํ สุตฺตํ.
โลกิยํ สดตฺตาธิฎฺฐานํ สงฺกิเลส-

คำว่า พระสูตรที่เป็นไปในส่วน
แห่งวาสนา(วาสนาภากิยสูตร) ความว่า
พระสูตรอันมีอยู่ในส่วนแห่งธรรมอันเป็น

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภาคียณฺหิ สุตฺตํ รากจริเตหิ ปุคฺคเลหิ
 นิทฺทิสฺสํ ตตฺถ “โลกิยํ, สุตฺตา-
 ธิฎฺฐานนฺ”ติ ปททวฺยํ อนุวตฺตมานํ
 กตฺวา วุตฺตํ “วาสนาภาคิยนฺ”ติ.
 สิลวนฺเตหิตฺติ สิลวนฺตาทีหิ ปุคฺคเลหิ.
 ปกฺตีสิลนฺตืออาที เยหิ สมฺนฺนาคตา,
 เต ปุคฺคลา. เตสํ ทสฺสเนน ปุคฺคลานํ
 อฺปลกฺขณํ. อถวา ธมฺมาธิฎฺฐานํ
 ปกฺตีสีลาทิวเสน, สุตฺตาธิฎฺฐานํ
 ปกฺตีสิลวนฺตาทิวเสน เวทิตพฺพนฺติ อิมสฺส
 นยสฺส ทสฺสเนตฺถํ “สิลวนฺเตหิ
 นิทฺทิสฺสิตพฺพนฺ”ติ วตฺวา “ปกฺตีสิลนฺ”ติ-
 อาที วุตฺตํ. ตํ ปกฺตีสีลาทินํ ปญฺจนฺ
 เอว คหณํ นิทสฺสเนมตฺตํ ปตฺติทาน-
 อพฺภนฺนุโมทนธมฺมสฺสวเนทเสนาทิฎฺฐจฺ-
 ชุกฺกมาทินมฺปิ เจตฺถ สมฺภวโต. เตสมฺปิ
 วา เอตฺถเว สงฺกहेตฺวา ทสฺสเนตฺถํ
 “ปญฺจา”ติ วุตฺตํ.

วาสนา เป็นโลกิยะเป็นสัตตธาธิฎฐาน
 (คือมีสัตว์เป็นที่ตั้ง). ก็พระสูตรที่เป็นไป
 ในส่วนแห่งสังกิลเลสเป็นโลกิยะ มีสัตว์
 เป็นที่ตั้ง ท่านแสดงไขแล้วด้วยบุคคล
 ผู้เป็นรากจริต. ในคำเหล่านั้น พระเถระ
 กระทำบททั้งสองว่า “โลกิยะ” “สัตตธา-
 ธิฎฐาน” ให้คล้ายตามกันแล้วกล่าวว่า
 “วาสนาภาคิยะ”. คำว่า **บุคคลผู้มีศีล**
ทั้งหลาย ความว่า ด้วยบุคคลทั้งหลาย
 ผู้มีศีลเป็นต้น. คำว่า **ปกฺตีสีล** เป็นต้น
 เป็นคำกำหนดบุคคล ด้วยการแสดง
 บุคคลผู้ประกอบด้วยศีล. อีกอย่างหนึ่ง
 พระสูตรมีธรรมเป็นที่ตั้ง ฟังทราบด้วย
 อำนาจปกฺตีสีลเป็นต้น, พระสูตรมีสัตว์
 เป็นที่ตั้ง ฟังทราบด้วยอำนาจบุคคลผู้มี
 ศีล มีบุคคลผู้มีปกฺตีสีลเป็นต้น เพราะ
 ฉะนั้น เพื่อจะแสดงนัยนี้ ท่านกล่าวว่า
 “ฟังแสดงไขด้วยบุคคลผู้มีศีลทั้งหลาย”
 แล้วจึงกล่าวคำว่า “ปกฺตีสีล” เป็นต้น.
 คำนั้น เป็นการถือเอาศีล ๕ อย่าง
 มีปกฺตีสีลเป็นต้นเป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น
 เพราะแม้บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ มีการให้

^๑ ฉ. ... ทิฎฐิจุกกมาทินมฺปิ.

ส่วนบุญ การอนุโมทนาส่วนบุญ การ
ฟังธรรม การแสดงธรรม และการทำ
ความเห็นให้ตรงเป็นต้น ก็มีอยู่ในปกติ
ศีลนี้. อีกอย่างหนึ่ง ท่านกล่าวว่า “ศีล ๕
จำพวก” ก็เพื่อแสดงรวมเอาบุญกิริยา-
วัตถุ มีการให้ส่วนบุญเป็นต้นแก่นั้น
เข้าในปกติศีลนี้เหมือนกัน.

ตตถ ปกติศีลนติ สมฺปตฺตวิริตฺตีสลฺ.
จิตฺตปฺปสาโทติ กมฺมผลสทฺธา รตนตฺตย-
สทฺธา จ. ฌาณํ ปญฺญา
นิทฺทิสิตพฺพนฺติ ยสฺมี สุตฺเต ปญฺญา
อาคตา, ตํ สุตฺตํ ฌาณนฺติ
นิทฺทิสิตพฺพ. น เกวลํ ปญฺญา-
ปริยาเยเนว, อถ โข ปญฺณินฺทฺริยาภิ-
ปริยาเยนปิ ยตถ ปญฺญา อาคตา,
ตํ สุตฺตํ ฌาณนฺติ นิทฺทิสิตพฺพนฺติ
ทสฺเสตฺถุ “ปญฺณินฺทฺริเยนา”ติอาทิ วุตฺตํ.
ตสฺสตฺถอ เหมจฺจา วุตฺโต เอว. ยํ วา
ปนาติอาทิสฺส ยํ วา อญฺณํ กิณฺจ
ปญฺญา ย อธิวจฺนํ. สพฺพํ ตํ ยตถ
กตฺถจฺจิ สุตฺเต อาคตํ, ตํ สุตฺตํ
ฌาณนฺติ นิทฺทิสิตพฺพนฺติ อตฺถอ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ปกติศีล
ได้แก่ ศีลคือสัมปัตตวิริติ. คำว่า
จิตตปสาทะ (ความเลื่อมใสแห่งจิต)
ได้แก่ ความเชื่อในกรรมและผลของกรรม
๑ ความเชื่อในพระรัตนตรัย ๑. บทว่า
ญาณพึงแสดงไขด้วยปัญญา ความว่า
ปัญญามาแล้วในพระสูตรใด พระสูตรนั้น
พึงทราบว่าเป็น “ญาณ”. ท่านกล่าวคำว่า
“ด้วยปัญญาธิริย” เป็นต้น เพื่อแสดงว่า
มิใช่จะพึงแสดงไขด้วยคำอันเป็นปริยาย
แห่งปัญญาอย่างเดียวเท่านั้น, โดยที่แท้
แม้คำอันเป็นปริยายแห่งปัญญาธิริย
เป็นต้น ก็พึงแสดงไขพระสูตรซึ่งเป็นที ๑
ปัญญามาแล้วว่าเป็น “ญาณ”. คำนั้น มี
เนื้อความได้กล่าวไว้แล้วในหนหลังทีเดียว.
ในคำว่า ยํ วา ปน (ชื่อแห่งปัญญา

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตามที่จะหาได้) เป็นต้น ความว่า
หรือว่าญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง อะไรที่
เป็นชื่อของปัญญา. อธิบายว่า ญาณ
ทั้งหมดนั้นมาแล้วในพระสูตรใดพระสูตร-
หนึ่ง, พระสูตรนั้น พึงแสดงไข่ว่า
“ญาณ”.

อชฺฌตฺติกพาหิเรหิตี ยสฺมี สุตฺเต
อชฺฌตฺติกาณี อายตนาณี, พาหิราณี
จ อายตนาณี อากตานิ, ตํ สุตฺตํ
เตหิ อายตเนหิ ฌานํ **เวยยมนฺติ**
นิทฺทิสิตพฺพํ. ปญฺญาปิ อารมฺมณฺฏตา
เวยยมนฺติ เวยยโต วิสุํ กตฺวา ปญฺญา
วุตฺตา. ตถา หิ ปญฺญา ฌานนฺตรสฺส
อารมฺมณนฺติ กตฺถจि สุตฺเต
เวยยภาเวนปิ วุจฺจติ. **ยงฺกิลฺลจิ**
อารมฺมณฺฏตนฺติ ยงฺกิลฺลจิ ฌานสฺส
วิสยภุตํ ฐปาที. **อชฺฌตฺติกํ** วา
พาหิรํ วาตี วา-สทฺเทเน โอพาริกาทิ
สงฺคณฺหาตี. **สพฺพํ** ตํ **สงฺขเตน**
อสฺงฺขเตน จาตี **สพฺพํ** ตํ ยถาสมฺภวํ
สงฺขตภาเวเน อสงฺขตภาเวเน จ
เวยยมนฺติ นิทฺทิสิตพฺพํ. เวยยธมฺมาเสเน
หิ เวยยสุตฺตํ เวยยมนฺติ วุจฺจตีติ.

คำว่า **ด้วยอายตนะอันมีในภายใน**
และมีในภายนอก ความว่า อายตนะ
ภายในและอายตนะภายนอกมาแล้ว ใน
พระสูตรใด, พระสูตรนั้น พึงแสดงไข่ว่า
ญาณเป็นสิ่งที่ควรรู้ ด้วยอายตนะเหล่า-
นั้น. ท่านกล่าวแยกปัญญาไว้โดยเป็น
ปัญญาที่ควรรู้ว่า **แม้ปัญญาที่เป็นอารมณ์**
ก็ชื่อว่าไฉยธรรม (สิ่งที่ควรรู้).
จริงอย่างนั้น ในพระสูตรบางสูตร ท่าน
ก็กล่าวปัญญา แม้โดยเป็นสิ่งที่ควรรู้ว่า
เป็นอารมณ์ของญาณอื่น. คำว่า **สิ่งใด**
สิ่งหนึ่งที่เป็นอารมณ์ ความว่า สิ่งใด
สิ่งหนึ่ง คือมีรูปเป็นต้น ที่เป็นอารมณ์
ของญาณ. ด้วยวา-ศัพท์ว่า **อชฺฌตฺติกํ**
วา พาหิรํ วา ท่านรวมเอาอารมณ์
ที่หยาบเป็นต้นเข้าด้วย. คำว่า **สิ่งนั้น**
ทั้งหมด พึงแสดงไขด้วยสังขตะ และ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อสังขตะ ความว่า รูปเป็นต้น อันเป็น
อารมณ์นั้นทั้งหมด ตามที่เกิด ฟังแสดง
ว่า เป็นสิ่งที่ควรรู้ โดยเป็นสภาพที่ถูก
ปัจจัยปรุงแต่ง และโดยเป็นสภาพที่ไม่ถูก
ปัจจัยปรุงแต่ง. จริงอยู่ พระสูตรที่ควรรู้
ท่านก็เรียกว่า เป็นสิ่งที่ควรรู้ ด้วย
อำนาจธรรมที่ควรรู้แล.

ยี่ วา ปน กิณฺจิ ภควา
อณฺเฏตรวณฺเณ ภาสตีติ โลกีย-
โลกุตตราทิสฺสุเตสฺส เอกสฺมี สุตฺเต เทว,
เตสฺส ยี่ วา ปน กิณฺจิ อณฺเฏตรวณฺเณ
เอกสฺเสว กถณฺเณ ภาสตี นิทฺทิสฺตี.
สพฺพํ ตํ ยถานิทฺทิจฺ্ฌํ ธารยิตพฺพนฺติ
ตํ ยถาสพฺพํ สุตฺตํ โลกียาทิสฺสุ
ยทึ อณฺเฏตรวเสน, อถ อุกฺขยวเสน
ยถา ยถา นิทฺทิจฺ्ฌํ, ตถา ตถา
คเหตพฺพํ, ตํ ตํ ปธานภาเวน
นิทฺทิสิตพฺพนฺติ อตฺถโถ.

คำว่า ก็หรือว่า พระผู้มีพระภาค
ตรัสพระสูตรใดพระสูตรหนึ่ง ก็คำ
อย่างใดอย่างหนึ่ง ความว่า พระผู้มี
พระภาคตรัส คือทรงแสดงพระสูตร ๒
สูตร ในพระสูตรหนึ่งในบรรดาพระสูตร
ทั้งหลาย มีพระสูตรที่เป็นโลกียะและ
โลกุตระเป็นต้น, ก็หรือว่า ตรัส คือว่า
แสดงพระสูตรใดพระสูตรหนึ่ง ก็คำ
อย่างใดอย่างหนึ่งในพระสูตรเหล่านั้น
ได้แก่ ตรัส คือแสดงการกล่าวถึง
พระสูตรหนึ่งเท่านั้น. คำว่า พระคำรัส
นั้นทั้งหมด ฟังทรงจำไว้ตามที่ทรง
แสดงไขไว้ ความว่า หากพระสูตรนั้น
ทั้งหมด ทรงแสดงแล้ว ด้วยอำนาจ
พระสูตรในบรรดาพระสูตรทั้งหลาย มี
พระสูตรที่เป็นโลกียะเป็นต้น พระสูตรใด

เนตตอรรณภกตา. ป-พ.๒-๒๕

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กิเลสสहितญเณว กมฺมํ วิปากสฺส
 เหตุ, น อิตฺรนฺตฺติ วุตฺตํ “ทฺวิโร เหตุ
 ยญจ กมฺมํ เย จ กิเลสํ”ติ.
 สมุทโย กิเลสํติ เอตฺถ “สมุทโย”ติ
 เอเตน สมุทฺยปฏฺธิยา วุตฺตา. “กิเลสํ”ติ
 จ กิเลสวฺนฺโต, สงฺกิลฺลิจฺจาติ อตฺถ.
 ยํ ทิสฺสตีติ ยํ ยํ ทิสฺสตี. ตาสฺ
 ตาสฺ ญฺมฺิสฺสตี ปุณฺณชนญฺมฺิอาทิสฺ.
 กปฺปิยานุโลเมนาติ กปฺปิเยน จ
 กปฺปิยานุโลเมน จ. ตตฺถ กปฺปิยํ
 ปาพิยํ สรฺูปโต วุตฺตํ, กปฺปิยานุโลมํ
 มหาปเทสวเสน นยโต ทสฺสตี.
 ปฏฺธิกฺขิตฺตการณนาติ เยน การณน
 ภควตา ยํ ปฏฺธิกฺขิตฺตํ, เตน การณน
 ตํ นิตฺทิสิตพฺพํ. เอกนฺเตน สรฺาคาทิ-
 สํวตฺตนาเมว หิ ภควตา ปฏฺธิกฺขิตฺตํ,
 ตํ สรฺาคาย สํวตฺตนาทิกการณน

พระสูตรหนึ่งไซ้, เมื่อเป็นเช่นนั้น
 พระสูตรที่ทรงแสดงแล้ว ด้วยอำนาจ
 พระสูตรทั้งสอง (ทัสสนสูตรและภาวนา-
 สูตร) โดยประการใด ๆ, ฟังถือเอา
 พระสูตรนั้น โดยประการนั้น ๆ, พระสูตร
 นั้น ๆ ฟังแสดงไขโดยความเป็นประธาน.

กรรมที่ประกอบด้วยกิเลสนั่นเอง
 เป็นเหตุแห่งวิบาก, กรรมนอกนี้ไม่เป็น
 เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เหตุมี
 ๒ อย่าง คือกรรม ๑ กิเลส ๑” ดังนี้.
 ในคำว่า สมุทัยเป็นกิเลส นี้ ท่านกล่าว
 ธรรม อันเป็นฝักฝ่ายแห่งสมุทัย ด้วย
 คำว่า “สมุทโย” นี้. อนึ่ง คำว่า
 “กิเลส” ได้แก่ ธรรมมีกิเลส,
 หมายความว่า ธรรมที่เศร้าหมองแล้ว.
 คำว่า พระสูตรโดยย่อปรากฏ ความว่า
 พระสูตรใด ๆ ย่อมปรากฏ. คำว่า
 บรรดาญฺมฺิเหล่านั้น ๆ คือ ในญฺมฺิแห่ง
 ปุณฺณชนเป็นต้น. คำว่า ด้วยพระสูตรที่
 อนุโลมแก่กัปปิยะ ความว่า ด้วยพระสูตร
 ที่เป็นกัปปิยะ และด้วยพระสูตรที่อนุโลม
 แก่กัปปิยะ. ใน ๒ อย่างนั้น พระสูตร
 ที่เป็นกัปปิยะ พระผู้มีพระภาคตรัส

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิตฺทิสิตพฺพ. **ธมฺมสฺสชาติ** อสงฺขต-
 ธมฺมสฺส. **อริยธมฺมานนฺติ** มคฺคผล-
 ธมฺมานํ. **เสสํ** สุวิญญฺเอยฺยเมว.

โดยสรุปไว้ในพระบาลี, พระสูตรที่อนุโลม
 แก่กับปิยะ ทรงแสดงไว้โดยนัยเกี่ยวกับ
 มหาปเทศ. คำว่า **ตามเหตุที่ทรงห้ามไว้**
 ความว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้าม
 เรื่องใดด้วยเหตุใด, ฟังแสดงไขเรื่องนั้น
 ด้วยเหตุนั้น. ก็การให้จิตมีจิตมีราคะ
 เป็นต้นเป็นไปพร้อมนั้นเทียว พระผู้มี
 พระภาคทรงห้ามแล้วโดยส่วนเดียว, การ
 ให้จิตมีจิตมีราคะ เป็นต้น เป็นไปพร้อมนั้น
 ฟังแสดงด้วยเหตุมีความเป็นไปเพื่อจิต มี
 ราคะ เป็นต้น. คำว่า **พระธรรม** ได้แก่
 พระอสังขตธรรม. คำว่า **พระอริยธรรม**
 ได้แก่ ธรรมคือมรรคผล. บทที่เหลือ
 เข้าใจได้ง่ายทั้งนั้น.

เอตถ จ ยถา สงฺกิลฺล-
 ภาคิยาทีนํ อณฺณมณฺณํ สํสคฺคโต
 อเนกวิโร ปฏฺฐานภฺเกโท อิจฺฉิโต,
 เอวํ โลกิยสฺตตฺตาธิฏฺฐานาหิ สํสคฺคโตปิ
 อเนกวิโร ปฏฺฐานภฺเกโท สมฺภาวติ.
 ปาพิยํ ปน อุกฺกยตฺถาปิ เอกเทส-
 ทสฺสทฺทวเสน อากตฺตตฺตา นยทสฺสทฺทนฺติ
 เวทิตพฺพ. สกฺกา หิ อิมินา นยเน
 วิญญฺณา เต นิตฺธาเรตฺตุนฺติ. ยถา จ

ก็ในการพรรณนาสาสนปฏิฐาน-
 วารนี้ ย่อมมีความต่างกันแห่งปฏิฐาน
 หลายอย่าง แม้ที่เกี่ยวข้องกับบท มีบทว่า
 โลกิยะ และบทว่า สัตตธาธิฏฐาน เป็นต้น
 เหมือนกับที่พระเถระปรารภความต่าง
 แห่งปฏิฐานหลายอย่าง ที่เกี่ยวข้องกัน
 และกันของบททั้งหลายมีบทว่าสังกิลล-
 ภาคิยะ เป็นต้น. แต่ในพระบาลี ฟัง
 ทราบว่า เป็นการแสดงนัย เพราะมา

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงฺกิลีสภาคิยาทีนํ โลกิยาทีนญจ วิสุํ
 วิสุํ สํสคฺคเกทวเสน อัยํ ปฏฺจานเกโท
 อเนกวิโร ลพฺภติ, เอวํ อุกฺขเยสมปิ
 สํสคฺควเสน อัยํ นโย ยถารหํ
 ลพฺภเตว. ลพฺภติ हि โลกิยํ สุตฺตํ
 กิณฺจิจิ สงฺกิลีสภาคิยํ, กิณฺจิจิ
 วาสนาภาคิยํ. ตถา โลกุตฺตรํ สุตฺตํ
 กิณฺจิจิ นิพฺเพชภาคิยํ, กิณฺจิจิ อเสกฺข-
 ภาคิยนฺติ. เสเสสฺสปี เอสฺว นโย.

แล้ว ด้วยสามารถการแสดงส่วนหนึ่ง
 แม้ในบททั้งสอง (ในบทว่า สังกิลีส-
 ภาคิยะเป็นต้น ๑ ในบทว่า โลกิยะ
 เป็นต้น ๑). แท้จริงผู้รู้สามารถจะยก
 บททั้งสองนั้นขึ้นแสดงโดยนัยนี้ได้แล.
 เหมือนอย่างว่า ความต่างแห่งปฏิฐานนี้
 ย่อมมีหลายอย่าง ด้วยสามารถแห่งความ
 ต่างของความเกี่ยวข้องกันแต่ละอย่าง ๆ
 ของบททั้งหลาย มีบทว่า สังกิลีสภาคิยะ
 เป็นต้น และของบททั้งหลายมีบทว่า โลกิยะ
 เป็นต้น ฉนฺใด, นัยนี้ ก็ฉนนั้น บัณฑิต
 ย่อมได้ตามสมควรนั้นเทียว ด้วยสามารถ
 แห่งความเกี่ยวข้องแม้ของบททั้งสอง.
 เพราะว่า พระสูตรที่ได้ชื่อว่า เป็นโลกิยะ
 บางสูตร ก็มีอยู่ในส่วนแห่ง สังกิลีส,
 บางสูตรก็มีอยู่ในส่วนแห่งวาสนา. พระ-
 สูตรที่ได้ ชื่อว่า เป็นโลกุตระก็เหมือนกัน
 บางสูตรก็เป็นไปในส่วนการทำลายกิเลส,
 บางสูตรก็เป็นไปในส่วนแห่งอเสกขธรรม.
 แม้ในพระสูตรที่เหลือก็นัยนี้เหมือนกัน.

เอวํ โสฬสวิธํ ปฏฺจาน
 อฏฺฐวิสตีวิธํ ปฏฺจานํ ปกฺขิปิตฺวา,
 อฏฺฐวิสตีวิธํ จ ปฏฺจานํ โสฬสวิธํ

นักศึกษาทันทีหลายพึงเพิ่มปฏิฐาน
 ๒๘ อย่างเข้าไปในปฏิฐาน ๑๖ อย่าง และ
 เพิ่มปฏิฐาน ๑๖ อย่างเข้าไปในปฏิฐาน ๒๘

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปกฺขิปิตฺวา ยถารหํ ทุกฺติกาภิเกเทน
 สมภวโต ปฏฺฐานวิภาโค เวทิตพฺโพ,
 โส จ โข ตีสุ ปฏฺเกสุ ลพฺภมานสุส
 สุตฺตปทสุส วเสน. ยสุมา ปน ตานิ
 ตานิ สุตฺตปทานิ อุกาหรณวเสน
 นิทฺธาเรตฺวา อิมสฺมี อตฺถ
 วิตฺถาริยมาเน อติปฺปญฺโจ โหติ,
 อติภาริยา จ เนตฺติสํวณฺณนา, สกฺกา
 จ อิมินา นเยน วิญฺญฺนา อยมตฺโต
 วิญฺญาตุํ, ตสฺมา น ตํ วิตฺถาริมฺห.
 เตเนว हि ปาพิยํ อญฺญมญฺญ-
 สํสคฺควเสน ปฏฺฐานวิภาโค
 เอกเทเสเนว ทสฺสิโต, น นิปฺปเทสโตติ.

อย่างด้วยประการดังกล่าวมานี้ แล้วพึง
 ทราบการจำแนกปฏิฐานตามที่เกิด มี
 โดยความต่างแห่งทูกะและติกะ ตาม
 สมควรเกิด, ก็แลการจำแนกปฏิฐานนั้น
 พึงทราบด้วยอำนาจบทแห่งพระสูตรที่มี
 ในพระไตรปิฎก. เพราะเมื่อจะยกบทแห่ง
 พระสูตรนั้น ๆ มาแสดงด้วยอำนาจ
 อุทาหรณ์ แล้วขยายความนี้ให้พิสดารก็
 จะเป็นการยืดเยื้อเกินไป, ทั้งการพรรณนา
 ความแห่งเนตติปกรรม ก็จะไม่เพิ่มความยาก
 ยิ่งขึ้น, และนักปราชญ์ก็สามารถจะเข้าใจ
 ความนี้โดยนัยนี้, ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่
 ขยายความนั้นให้พิสดาร. ด้วยเหตุนั้น
 นั้นแล ในพระบาลีพระผู้มีพระภาคทรง
 แสดงการจำแนกปฏิฐาน ด้วยอำนาจ
 ความเกี่ยวข้องกันและกัน โดยเอกเทศ
 เท่านั้น, หาได้ทรงแสดงโดยส่วนทั้งหมด
 ไม่แล.

สาสนปฏิฐานวารวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาสาสนปฏิฐานวาร จบ.

เนตติอรรถกถา. ป.๒.๒-๒๕

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิกมณกถา

นิกมณกถา

(คําลงท่าย)

เอตตาวตฺตา จ :

ก็โดยลำดับแห่งคํ่าเพียงเท่านั้น :

หาเร นเย จ ปฏฺจาเน
 สุวิสุทฺธวินิจฺฉย^๑
 วิฆนฺโต นวฺกสฺส
 สาสนสฺสตถวณฺณน
เนตฺติปฺปรณํ ธีโร
 คมฺภีรํ นิปฺพนฺนจ ยํ
 อเทสยิ มหาเถโร
มหากจฺจายโน วสี.
 สทฺธมฺมาวตฺรฏฺจาเน^๒
 ปฏฺฐเน นาคสฺวหฺเย
 ธมฺมาโสภมหาราช-
 วิหาเร วสตา มยา
 จิรฺภูจิตฺตํ ยา ตสฺส
อารทฺธา **อตฺถวณฺณนา.**
 อุทฺทาหรณสฺสุตฺตานํ
 ลกฺขณานนฺนจ สพฺพโส
 อตฺถํ ปกาสนนฺตี สา

พระคัมภีร์เนตติปกรณํใด พรรณ-
 นาความแห่งนวังคสัตถุศาสน์ มี
 วินิจฉัยหมจดจดี ทั้งในหาระนยะ
 และปฏฺฐาน เป็นคัมภีร์ที่ลึกซึ้ง
 ละเอียด ที่พระมหาเถระมหา-
กัจจายนะ ผู้เป็นนักปราชญ์มีความ
 เชี่ยวชาญ ได้แสดงจำแนกไว้.
 พระคัมภีร์เนตติปกรณํนั้น มี
 อรรถกถาใด เป็นการอธิบายความ
 ที่ข้าพเจ้า(พระธรรมปาละ)ผู้สังกัด
 ณ วิหาร ที่พระเจ้าธรรมมาโสภ-
 มหาราชสร้างถวาย ไกล่ทำ
 อันมีชื่อว่านาคะ เป็นสถานที่
 หยั่งลงแห่งพระสัทธรรม ได้เริ่ม
 รจนเอาไว้ เพื่อความดำรงอยู่สิ้น
 กาลนาน. อรรถกถานั้นประกาศ
 ความ โดยครบถ้วนแห่งพระสูตร

^๑ ส. สุวิทฺถุณํ วินิจฉย.

^๒ ส. สทฺธมฺโมตฺตรณฺฏฺจาเน.

อนากุลวิจิฉยา
 สมตดา สดตวิสาย
 ปาพิยา ภาณวารโต.
 อิติ ตํ สงฺขโรนฺเตน
 ยํ ตํ อธิคตํ มยา
 ปุณฺณํ ตสฺसानุภาเวน
 โลกนาถสฺส สาสนํ
 โอคคาเหตุวา วิสุทฺธาย
 สีลาทีปฏิปตฺติยา
 สพฺเพปิ เทหิโน โหนตุ
 วิมุตฺตีสภาคิโน.
 จิรํ ติฏฺฐจตุ โลกสฺมี
 สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ.
 ตสฺมี สคารวา นิจฺจํ
 โหนตุ สพฺเพปิ ปาณิโน.
 สมฺมา วสฺสตุ กาลเณ
 เทโวปี, ชคตีปติ
 สทฺธมฺมนิรโต โลกํ
 ฌมฺเมเนว ปสาสตุติ.

อันเป็นอุทาหรณ์ และลักษณะ
 ทั้งหลาย มีข้อวิจิฉยไม่สับสน
 ได้จบบริบูรณ์แล้ว โดยพระบาลี
 ๒๗ ภาณวาร ด้วยประการฉะนี้.
 บุญนั้นใด ที่ข้าพเจ้าผู้รจนา
 อรรถกถาเนตติปกรณ์นั้น ได้รับ
 แล้ว ด้วยอนุภาพแห่งบุญนั้น
 ขอให้สรรพสัตว์ จงหยั่งลงสู่
 พระศาสนา ของพระโลกนาถ
 แล้วเป็นผู้มีส่วนแห่งวิมุตติรส ด้วย
 การปฏิบัติคุณธรรม มีศีลเป็นต้น
 อันบริสุทธิ์. ขอพระศาสนาของ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงดำรงอยู่
 ในโลกตลอดกาลนาน. ขอให้
 สรรพสัตว์ จงมีความเคารพใน
 พระพุทธศาสนานั้น ตลอดกาล
 เป็นนิตย์. ขอฝนจงตกต้องตาม
 ฤดูกาล, ขอพระเจ้าแผ่นดิน จงเป็น
 ผู้ยินดีในพระสัทธรรม เป็นนิตย์
 ปกครองโลกโดยธรรม เทอญ.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิติ พทฺรตฺตถวiharวาสินา
 อารยธมฺปาเลน กตา
 เนตฺติปฺปนฺนสฺส
 อตฺถสํวณฺณนา สมตฺตาทิ.

เนตฺติอฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา.

อรรถกถาอธิบายความแห่งพระคัมภีร์
 เนตติปกรณ์
 พระอาจารย์ธรรมपालะสำนัก
 พัทฺรตฺตถวihar รจนา
 จบบริบูรณ์แล้ว ด้วยประการฉะนี้.

เนตติอรรถกถา จบ.

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ “ภูมิพลโลกิกขุ” แล้วปรากฏว่า พบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ

ในบริเวณวัดสระเกศฯ

ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ ฯ 10100

โทร.0-2223-0316, 0-2221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชดเชยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation

Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.0-2223-0316, 0-2221-8001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.